1620

సంపుటి 1.
సంచిక 8.

సంపాదకుడు :
తిరుమల
రామచంద్ర

సంయుక్త
సంపాదకుడు :
తిమ్మావజ్ఝల
కోదండరామయ్య

★

మనవి మాటలు

ఆంధ్రవాఙ్మయ ప్రపంచంలో ఎటుచూచినా ఏడు నిలువుల ఎత్తున సాక్షాత్కరిస్తారు శ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు.

కలం పట్టినప్పు డెల్ల కలకాలం నిలచే కొత్తసంగతి తెలుపడమే ఆయన ప్రజ్ఞ; అదే ఆయన ప్రతిజ్ఞ. సజాతీయ విజాతీయ భాషాసాహిత్యాల అంచులు చూచి, లోతులు తీసి, సాదృశ్య వైదృశ్యాల సమ్యగ్దృష్టితో మథించి, మీదు కట్టిన మేలిమీగడలతో తెలుగుతేటలను కూర్చి తేర్చి తెలుగుజాతికి అందివ్వడం ఆయన ఉపజ్ఞ ; అట్టి సమన్వయమే రసప్రబుద్ధులకు, పరిశోధనపరాయణులకు రసాయన మని ఆయన ఆజ్ఞ.

జీవితంలో అనుపదం, అనుక్షణం, అన్వణువు సత్యగవేషణే ఆయన సాగించిన యోగం; అదే ఆయన ఆశించినభోగం. నేటి ఎగుడుదిగుడు సమాజంలో కష్టజీవుల కరుణగాథలకు జలజల కన్నీరు జాలువార్చడం, ఆ కన్నీటి వెలుగులలో సహానుభూతి సహకారాలు వెలార్చడం ఆయన హృదయం ; అదే ఆయన సాధించినఅభ్యుదయం. కత్తిమీది సాముగా, సాహిత్యపాంథులకు ఏడుగడగా మనుగడ గడపిన ఆ మనస్వికి, కళాతపస్వికి, తానవ మెఱుగనిమానవంతో గోమతేశ్వరుని గండరువునిలువు నిలచినయశస్వికి ఇవే మా పరసహస్రనమోవాకాలు.

ఆయన చతుర్థవర్ధంతి దివ్యసంస్మరణకు కానుకగా ఈ సంచికను అర్పిస్తున్నందుకు ధన్యుల మని విన్నవించుకుంటున్నాము.

భాషా వికాసము

వే. ప్రభాకరశాస్త్రి

[సంఘంతోడిదే భాష. పరిణామశీల మైనసంఘం మారుతున్నప్పుడు దానితో భాషాకూడా మార్పు చెందడం సహజం; చెందక తప్పదు కూడ. ఈరహస్యాన్ని ఉత్తమభాషాశాస్త్రజ్ఞులు కావడంచేత ఎన్నడో గుర్తించిన శ్రీ శాస్త్రిగారు భాషావికాసంయెడల ఉదార మయిన దృక్పథం అలవరుచుకొని అన్యభాషాపద జాలంతో మన మన భాషలను పరిపుష్టపరుచుకొంటూ, మారుతున్న భాషకు యెప్పటికప్పుడు వ్యాకరణాదినియమాలు కల్పించుకొంటూ ఉండా లని ఆశించారు. అలానే ఆదేశించారు. భాషా వికాసాన్ని గూర్చి వారి విశాలదృక్పథాన్ని తెలివిడి చేసే యీ వ్యాసం ఇక్కడ ప్రచురిస్తున్నాము. —సంపాదకులు.]

భాషావికాసము మానవవికాసము ననుసరించి ఉంటుంది. మానవ హృదయము అంటే మానవ భావములు సున్నితమైన కొద్దీ మానవశరీరము సున్నిత మవుతుంది. ఆరెంటిని అనుసరించి భాషకూడా సున్నిత మవుతుంది.

మానవ హృదయములూ, శరీరములూ ఏదో అభూతపూర్వము కనుక అనిర్వచనీయ మైన పరమార్థమునకు అభిముఖములై సాగుతూ పరిపక్వతకు వస్తూఉన్నవి. అట్లే భాషలు కూడాను.

మానవ హృదయమునకు, అంటే మానవ భావమునకు మానవ శరీరమునకు, మానవ భాషకు పరిపూర్ణతాశాశ్వతతాస్థితులు ఇంతవరకు ఏర్పడలేదు.

మానవుడు పుట్టింది మొదలుకొని గిట్టేదాకా స్థలస్థలమూ, క్షణక్షణమూ - అంటే ప్రతికాలలేశంలోనూ, ప్రతి దేశలేశంలోనూ కూడా తన స్వరూప స్వభావాలలో మార్పు చెందుతూనే ఉన్నాడు. అలాగే ప్రతి దేశలేశంలోనూ, ప్రతి కాలలేశంలోనూ కూడా ప్రతి మానవ ముఖయంత్రంలోనూ భాష విభిన్నలక్షణాలతో కొంత కొంత రాలిపోతూ మరి ఎంతో విజృంభిస్తూ పెంపొందుతూ ఉన్నది.

వృక్ష విజృంభణము వంటిదే మానవతా [illegible]

దొరికే ప్రతి శబ్దమూనూ శ్రమించి, దాని పుట్టుపూర్వోత్తరాలు, ఇప్పటివరకు అది చెందిన పరివర్తనాలు, అర్థంలోనూ, రూపంలోనూ కూడా గుర్తించి, నిరూపించి ప్రకటిస్తారు. భావికాలంలో అవి మారిపోగలవు. ఆ మార్పులను భావికాలంవారు పరిగణించి ప్రకటించగలరు. దాని స్వరూప స్వభావాలను, ఉపయోగాలను గుర్తించడము, వానిని ప్రకటించడము మాత్రమే వారిపనిగాని, వానిని వేనిని గాని తార్మారు చేయడంగాని, చంపడంగాని, పుట్టించడంగాని వారిపని గాదు...శాస్త్రకారులిట్లా ఉంటూ ఉంటే ప్రజలు ఆయా శబ్దరూపాలకు వైరస్య సారస్యాల వల్ల సౌకర్యాసౌకర్యాలవల్ల కాలక్రమాన కుంపుపెంపులు జరిగిస్తూ ఉంటారు.

మానవవర్గం అన్యోన్యాశ్రయంతోనే ఆదికాలంనుండీ అభివృద్ధి చెందుతుంది. ఇప్పుడు మరీ ప్రపంచ ప్రజలు అందరూ కలగాపులగంగా ఐక్యం అయిపోతున్నారు. రైళ్లవల్లా, స్టీమర్లవల్లా, విమానాలవల్లా, రేడియోలవల్లా దూరదేశాలు కడు చేరికకు వచ్చినవి. మనుష్య సంబంధం లేనిదేశాలతో ఇప్పుడు అనుబంధాలు అధిక మవుతున్నవి. హృదయాలు విశాలాలు కావడంచేతా, ప్రజానుబంధాలు విశాలాలు

సంబంధాలు సాన్నిహిత్యం చెందడంతోబాటు ఇతరభాషలవారితో కూడా వ్యవహార బాంధవ్యాది సంబంధాలు జరుగుతూ ఉండడం చేతా, విభిన్న భాషలకు కూడా సాన్నిహిత్యం ఏర్పడుతోంది.

అవి గర్హ్యాము లని నిందిస్తూ కూర్చునేవారు కూర్చుంటున్నారు. కానీ సాగిపోయేవి సాగిపోతున్నవి. పరిపూర్ణంగా పర్యాలోకించి, పర్యవలోకించి చూస్తే ప్రపంచజాతు లన్నీ, ప్రపంచభాషా లన్నీ కూడా ఏకీభావం పొందవలసిన స్థితిలోకి దూకుతున్న ట్టున్నవి. క్రమ పరిణామాలలో అది సిద్ధిస్తుందో, సిద్ధించదో కాని, అది యెట్లా ఉన్నా సద్యః భాషల సాంగత్యం, సాంకర్యం అనివార్యమే అనక తప్పదు.

అసలు నిజానికి భాషల అభివృద్ధికి, వికాసానికి ఈ సాంకర్యం అత్యావశ్యక మేమో అని కూడా అనిపిస్తుంది. నేడు ప్రపంచ భాషలలోకల్లా ఇంగ్లీషు బహుదేశ బహుప్రజారూఢమై ఉన్నదనీ, పదసంఖ్యనుబట్టి కూడా అత్యాధిక్యమును చెంది ఉన్నదనీ అందరూ అంగీకరిస్తారు. ఆ భాష అట్టిది కావడానికి అది ప్రపంచ భాషలలోనుండి ఆవశ్యక పదజాలమును, భావబంధములను గ్రహించినది కావడం ముఖ్యహేతు వనవచ్చును. బాండికూట్ (పందికొక్కు) మాంగో (మాంగాయ్) ఇత్యాది పదా లెన్నో తెనుగునుండికూడా ఇంగ్లీషులోకి చేరినవి. ఇంగ్లీషువారు అట్లా చేర్చుకోవడం తమ భాషకు వికాసహేతు వనుకొంటోంటే మనవారు అంటే ఆంధ్ర ద్రవిడాదులూ, మరీ ద్రవిడులు... కొందరు...ఇతర భాషల పదాలను వాడుకొంటూ మనవారు మనభాషను పాడు చేస్తున్నారంటున్నారు.

ఈ వింత వార్త మీ రంతా వినే ఉంటారు. యు. పి. లో కాబోలు ప్రజలు తమ భాషలో ఇంగ్లీషు పదాలు వాడ కూడదనీ, అట్లా ఎవరైనా వాడితే వాడినపు డల్లా పదాని కొక అణా చొప్పున జరిమానా చెల్లించవలసి ఉంటుం దని శాసనం చేశారట. అట్లా వాడినందుకు కొన్ని అణాలు ఎవరికో శిక్ష విధించినారట కూడా. ఇది చాలా విడ్డూరంగా ఉన్నది. ఇంగ్లీషు వారిమీదా, వారి సంపాదన ప్రయత్నారంభకాలంలో తగిన విద్వేషప్రవృత్తిపంటలే యిటువంటిపనులు.

ఇంతకంటే విడ్డూర మేమిటంటే మనవారే కొందరు ఇంగ్లీషు పదాలను, అంకెలను వాడక పోవడంతోపాటు అరవవారివలె భాషలో సంస్కృతసమ సంస్కృతభవ పదాలను కూడా వాడకుండా మడిగట్టుకోవాలని చూస్తున్నారు. ఇవి నిర్వాహం చెందే సంకల్పాలు కావు. ఏమంటే భాష అనేది ఎప్పుడు కానీ సాంకర్యం లేకుండా స్వయము తనకు తానై ఎక్కడా వెలయడం ఎప్పుడూ జరగలేదు. అది అలా వెలయజాలదు. అనేక కుటుంబాల సాంకర్యంచే మానవజాతి ఏర్పడ్డట్టే, అనేక భాషా కుటుంబాల సాంకర్యంచే భాషాజాతు లేర్పడ్డవి. ఇప్పుడు తెలుగని వ్యవహరింపబడే భాష ఎన్ని సాంకర్యాలతోనో వెలసినది. ఎన్ని సాంకర్యాలతోనో పెంపొందినది. ఈనాడు కూడా తెలుగులో ఎన్నో ఇంగ్లీషు, బెంగాలి, హిందీ వాక్యనిర్మాణ రీతులు, శబ్దప్రయోగములు చొరబారినవి. వీనిని విధ్వంసపరుప నక్కర లేదు. విధ్వంసపరుపరాదు. అలా విధ్వంసపరుప సాధ్యమూ కాదు కూడాను. ఆరంభదశలో అట్టివి కొన్ని ఎరుగని వారికి ఎబ్బెట్టుగా తోస్తవి కాని పరిపాటిమీద పరుసుకు పోతవి.

అతడు గ్రంథమును వ్రాసినాడు...అనుట తెలుగుపలుకుబడి కాదు. కమ్మ వ్రాసినాడు. జాబు వ్రాసినారు అనుటేకాని గ్రంథము వ్రాసినాడు అనుట ప్రాచీనుల పలుకుబడి కాదు. వ్రాయుట లిపికారుని పని. అందు రచనా చమత్కృతి లేదు. గ్రంథము రచించినాడు. కబ్బము కట్టినాడు. కబ్బము చెప్పినాడు అనుట ప్రాత తెలుగు పలుకుబడి. అయినా నేడు అనేకులు గ్రంథము వ్రాసినాడు అని వ్రాయుచున్నారు. ఇది ఇంగ్లీషు పలుకుబడి. తెలుగులో రూఢి కెక్కినది. ఇక తొలగింప కుదురదు. తొలగింప నక్కర లేదు.

గ్రామాధికారిని కరణ మని పిలుతురు అనుట తెలుగు పలుకుబడి కాదు. కరణ మందురు. కరణ మని పేర్కొందురు అనుట తెలుగు పలుకుబడి. కరణ మని పిలుతురు అనుట ఇంగ్లీషు పలుకుబడికి తెలుగు. భాషలో

రూఢి కెక్కిన తరువాత తప్పుగా భావించడం తొలగిపోతుంది. ఇట్టి వాని నెన్నింటినో చూపవచ్చును.

పూర్వము సంస్కృతసమ సంస్కృతభవ ప్రాకృత భవములు తెలుగులో చేరి నట్లే నేడు తురుష్కసమ తురుష్కభవ ఆంగ్లసమ ఆంగ్ల భవ పదములూ చేరినవి. రైళ్ళను, రోడ్లను, సైకిళ్ళను, కలెక్టర్లను, తాలూకాలను, జిల్లాలను ఇక తొలగింపజాలము. వీటిని పుస్తకాలలో అనుకరణచిహ్నాలతో ఇంకా ఎన్నాళ్ళని బహిష్కారంతో ఉంచడం? ఈ బహిష్కారం తొలగి పోక తప్పదు.

అట్లే మాండలిక ప్రయోగ వైవిధ్యాలను కూడా ఇక దిగద్రొక్క జాలము. ఆయా ప్రయోగాలలో ఒక మాధుర్య మున్నది. ఆయా రూపములను అక్కడక్కడి ప్రజలు స్వస్థాన వేష భాషాభిమాను లయి ఆదరిస్తారు. ఆయా దరణమును ఇతరు లివకూ కాదు కూడ దని గర్హింపరాదు. గర్హింపబోయినా సాగదు.

విశాఖ జిల్లావారు వెళ్ళిపోయి వచ్చాడు, 'ఎల్ పో యొచ్చాడు' అంటారు. అది వారి నాలుకమీద తేలికగా తేలియాడే తేటపలుకు. నైజాంవారు 'వాడువచ్చినడు' 'వాడువచ్చిండు' అంటారు.—మధ్యాంధ్రదేశం వారు 'వాడు వచ్చి వేసినాడు' 'వాడు వచ్చేశాడు' అంటారు. మదరాసు వారు 'వాడు పోయి విడిచినాడు' 'వాడు పూడ్చినాడు' అంటారు. ఈ ప్రయోగా లన్నీ గ్రామ్యాలే. అచ్చమయిన తెలుగు ఫలానా జిల్లాదే. ఆ జిల్లా ప్రయోగాలే గ్రామ్యాలు. ఇతరము లన్నీ పరిత్యాజ్యాలు అని యెవరూ యెవరినీ గర్హింప జాలరు. గర్హించకూడదు.

ఇట్లా అన్ని జిల్లాల భాషలను ఆదరించే టట్లయితే అవ్యవస్థగా భాష చెడిపోతుందేమో నని భయపడుతున్నారు కొందరు. ఆయా పదాలు ప్రయోగించే ప్రజలూ చెడిపోయే వా రయితే ఆయా పదాలూ చెడిపోతవి. ఆ భాషా చెడిపోతుంది. ఆయా ప్రజలు సంఘంలో అభ్యుదయం చెందేవా రయితే వారి పదప్రయోగాలూ భాషాసంఘంలో అభ్యు [illegible]

ఆంధ్రులు అనేకజిల్లాలలో వెల్లివిరిసి వేరు వేరు స్వరూపస్వభావాలతో పెంపొందుతూ వైవిధ్యంలో ఐకవిధ్యం వెలయించుకొంటూ వస్తున్నట్లే బహు మండలాల్లో బహుముఖాల వేర్వాసి పెంపొందుతూ ఉన్న భాషకూడా తన వైవిధ్యములోనుండి ఆంధ్రతారూపమైన యైక విధ్యాన్ని వెలయించుకొంటూనే ఉంటుంది.

'రాజానుమతో ధర్మః' అన్నట్లు ఇంతదాకా విద్యాశాలల్లో ఇంగ్లీషు ప్రధాన భాషగా ఉంటూ వచ్చింది. ఇకమీదట దేశభాషలకే ప్రాధాన్యం ఏర్పడనున్నది. సర్వశాస్త్రాలూ దేశ భాషలలోనే వెలయ నున్నవి. కాని ఇందులో చిక్కయిన వింత విషయం ఒకటి ఉన్నది.

ఆయా శాస్త్ర పారిభాషిక పదా లన్నీ ఇది వరకు ఇంగ్లీషులోనూ, కొన్ని కల్పిత సంస్కృతంలోనూ ఉంటూ వచ్చినవి. ఇక విద్యావ్యవహారా లన్నీ దేశభాషలలోనే ఉండ వలె నంటే భారతదేశాని కంతా ఏకవిధంగా ఉండేటట్లు విద్యాశాఖ వారు వాటిని సరి క్రొత్తగా సృష్టించడంగానీ..ఇంత బాధెందుకు? ఆంగ్ల పద బహిష్కార మెందుకు? ప్రాచీనులు జ్యోతిశ్శాస్త్రంలో హోరా ద్రేక్కాణీయాది పదాలను గ్రీకులనుండి గ్రహించినట్లు నేటి వారు కూడా ప్రపంచ సామాన్య వ్యవహారంలో ఉన్న ఇంగ్లీషు పదాలనే వాడుకోవడం మంచి దని తలిస్తే వాటినే అంగీకరించడంగానీ చెయ్య వలసి ఉంటుంది. రెండో పద్ధతే మంచి దని నా ఉద్దేశము. దీనివల్ల ప్రపంచైక భాషా వ్యవహార నిర్మాణంలో శాస్త్రపారిభాషిక పదాల వరకైనా ఐకవిధ్యం అనువు పడుతుంది. మన విజ్ఞానంలోనే సర్వప్రపంచవిజ్ఞానాలూ అంతర్భవిస్తవి. ఆవిర్భవిస్తవి.

భారతీయ విజ్ఞానంనుండే సర్వదేశాలవారి విజ్ఞానాలూ పుట్టినవి అని తృప్తిపడి కూర్చుండే వారు కొందరున్నారు. అట్టివారు మామిడి టెంకను చేతిలో నుంచుకుని దీనిలోనే మామిడి పిందెల, కాయల, పండ్లరుచు లన్నీ చూస్తామనీ, మామిడిచిగుళ్ళతోడి కొమ్మలనీడ అనుభవిస్తామనీ సంతోషిస్తూ కూర్చుండేవారి సగోత్రులు. నిజంగా మన విజ్ఞానంనుండే ప్రపంచ విజ్ఞాన మంతా వెల్లివిరిసినా మన మిప్పుడు ఆ మాటే [illegible] లాభం లేదు.

సర్వభారతభాషలూ సంస్కృతంలోనుండే పుట్టిన వనే వాదం ఉన్నది. అది చాలావరకు సత్యమే కాని దానినిబట్టి సంస్కృతం ఒకటే నమ్ముకుని నేటి ప్రధానవ్యవహారా లన్నీ దేశ భాషలను విడచిపెట్టి దానిలోనే సాగించ టూనితే భారతదేశవ్యవహారతంత్రం ఏది కాని కడతేరబోదు.

అమితవిజ్ఞానానికి ఆటపట్టయిన సంస్కృతం మన దేశభాష లన్నింటిలోనూ అనుగతమై జీర్ణించి వస్తూ ఉన్నది. అది భారతీయుల శరీరాలలో, రక్తకణాలలో అణువణువునా అనుగతమై ఉన్నది. శరీరికి శరీరానికిఎంత సంబంధం ఉన్నదో సంస్కృతానికి మన దేశభాషలకు అంత సంబంధం ఉన్నది. తెలుగు భాషలో నూటికి ఎనభైవంతున సంస్కృత పదా లున్నవి. మన భావ బంధ మంతా సంస్కృత భావబంధంలో అంటి పెట్టుకొని ఉన్నది. మన పెళ్లిలో, ఊళ్లల్లో, నదులలో, సాళ్ళల్లో—కళ్ళల్లో ఆచార వ్యవహారాలలో సర్వత్ర సంస్కృత వికాసం పొర్లి పొఱు తున్నది. దేశభాషల పెంపు సంస్కృతపు పెంపే కాని వేరు కాదు. సంస్కృతంలో సంస్కృతమే ఉంది. కాని మన దేశభాషలలో సంస్కృత మంతా ఇమిడి ఉన్నది. ప్రాకృతా లన్నీ ఇంకా ఇప్పటిదాకా మన దేశంలో చెల్లుబడి కలిగి అధికారించిన తురుష్కాది భాషలలోని ఆవశ్యక పదజాల మంతా పొర్లు వారుతున్నది. తల్లిభాష అయిన సంస్కృతానికి ఈ వికాసం లేదుగదా... కాని ఆ తల్లి చలువే ఈ దేశభాష కింత వికాసం కలిగించింది. దేశ ప్రజలు దేశభాషలలో సర్వవ్యవహారాలూ సాగించ కలిగినా రంటే దేశభాషావికాసం దేదీప్యమానంగా వెలుగొందుతుం దన్నమాట కాదా?

సంస్కృత ప్రాకృతాది భారతీయ ప్రాచీన భాషలలోని గ్రంథా లింకా దేశభాషలలోనికి రానివి ఉంటే అవి సప్రయోజనా లయితే ఇక మీద కూడా తెచ్చుకోవచ్చును. ఇంగ్లీషు మొదలగు విదేశ భాషల విజ్ఞాన వికాసము నంతా మన భాషలలోనికి తెచ్చుకోవచ్చును. దేశ పాలకులు తలచుకొంటే కొద వేముంటుంది? విద్యాశాలలలో విద్యాబోధన దేశ భాషలలో సాగించడం, ప్రజా పాలనతంత్ర మంతా దేశభాషలలో సాగించడం ఎంత శీఘ్రంగా సాగుతుందో అంత శీఘ్రంగా దేశ భాషావికాసం కలుగుతుంది.

(ఆల్ ఇండియా రేడియో మద్రాసు కేంద్రం వారి సౌజన్యంతో.)

విజయరామా! రామతీర్థాశ్రయా!

గోగులపాటి కూర్మనాథకవి బమ్మెర పోతన కోవవాడు. కృతి నరాంకితం చేయ గూడ దనేది ఆయనశపథం. కాని ఒకవైపు విజయనగర రాజాశ్రయం, మరొక వైపు శపథం. ఎలా కుదురుతుంది? కనుక విజయరామభూపాలుణ్నీ, రామతీర్థ క్షేత్రస్వామిని ఏకకాలంలోనే సంబోధించి తనప్రతిన నిలబెట్టుకున్నాడు.

మ॥ సము లడ్డెనను బాఱు, నీ స్మరణచే జెన్నైనదే నోరు, గ్రీ
ష్మములోఁ బారిన దేరు, సజ్జననివాసం బున్నదే యూరు, లో
కము బాగైనది వేరు, నీపదపరాగం బున్నదే నీరు, ధ
ర్మము చేకొన్నది పేరు శ్రీ విజయరామా! రామతీర్థాశ్రయా!

శా॥ స్వామిం గన్నదె పూఁట, పుణ్యనదిక్షేత్ర న్నున్నదే బాట, నీ
ధామం బున్నదె పేట, ధర్మసభ సత్యం బన్నదే మాట, యే
నీనుఁగా వస్తుసమృద్ధిచే భటులచేఁ జెల్వొనదే కోట, పెక
మామి ళ్లున్నదె తోట శ్రీవిజయరామా! రామతీర్థాశ్రయా!

ఆంధ్రవాఙ్మయప్రభాకరుడు

శ్రీ నిడదవోలు వెంకటరావుగారు.

తెలుఁగుభాషా పరిణామమునుగూర్చి శాస్త్రుల వారి యభిప్రాయ మిది: "దక్షిణ హిందూదేశ నమిష్టి దేశభాషా వధూటి పసిప్రాయపుఁ బలుకు ఁరవము. ఎలప్రాయపుఁ బలుకు కన్నడము. కొలితనపుఁ బలుకు తెలుఁగు." ఇది చారిత్రకముగను భాషాతత్త్వ శాస్త్రాను సారముగాను తెలుఁగుభాషయొక్క నైసర్గిక తత్త్వమును విశదీకరించును. అధునాతన భాషాశాస్త్రపద్ధతులను సంప్రదాయసిద్ధ మగు పరిజ్ఞానముతో నుపలబ్ధ భాషావాఙ్మయముతో సమీచీనముగా సమన్వయము చేసిన వారు శ్రీ శాస్త్రిగారే. నేఁడు వర్తమానాంధ్రభాషాను శాసకు లని ప్రసిద్ధి గాంచిన కీర్తిశేషులు గిడుగు రామమూర్తి పంతులవారి వాదములోని సత్యమును, తత్త్వమును గ్రహించి యాచరణలో పెట్టిన వారు శాస్త్రిగారే. రామమూర్తి పంతులగారు ప్రాచ్య పాశ్చాత్య భాషాశాస్త్ర సిద్ధాంతములను సంపూర్ణముగ నాకళించిన మహావ్యక్తి. శాస్త్రిగారు పాశ్చాత్యభాషల తెలియకయే నైకైకముగా సాంధ్రభాషా ప్రపంచము సామూలాగ్రముగా పరిశీలించి, పరిశోధించి పంతులవారితో సమానమగు ప్రతిభ గడించినారు. పంతులవారే శ్రీ శాస్త్రులవారి నీ క్రింది విధముగఁ బ్రశంసించి రన్న నేటి భాషాతత్త్వ శాస్త్రజ్ఞులలో శాస్త్రిగారి స్థాన మెట్టిదో విద్వల్లోకమే నిర్ణయింపఁగలదు. "బసవపురాణమునకు శ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రి గారు వ్రాసినపీఠికలోను శివతత్త్వసారమునకు కీర్తిశేషులు కొమర్రాజు లక్ష్మణరావుగారు వ్రాసిన యుపోద్ఘాతములోను వారు, ప్రాచీన గ్రంథ పరిష్కరణము ఎంత దుష్కరమో తెలియచేసినారు. మీఁద నే నుదాహరించిన భాషాలక్షణములకు వ్యవస్థ ప్రభాకరశాస్త్రి వంటి పండితులు నిరూపించలేక పోయినప్పుడు అపని సామాన్యులకు సాధ్యమా."

(బాలకవిశరణ్యము. పుట 815)

కాల్డ్వెలు మొదలగు పాశ్చాత్యభాషా శాస్త్రజ్ఞుల సిద్ధాంతములను దృష్టిలో నిడుకొని వానిని మనకాలమున సమన్వయింపజేయుట నేటి భాషాశాస్త్రజ్ఞులకు పరిపాటి యైనది. దాని వలన సహజమగు భాషాతత్త్వ పరిణామమును గూర్చి పరిశ్రమించుట కవకాశము తక్కువ యగుచున్నది. ఉపలబ్ధమగు భాషను సక్రమముగా పరిశీలించి కొన్ని సిద్ధాంతములను జేసి వానిని సర్వసాధారణమైన భాషాశాస్త్ర సిద్ధాంతములతో సరిపోల్చి చూచి సత్యాన్వేషణము గావించుట సరియగు పద్ధతి.

శ్రీ శాస్త్రిగారు నిరంతర తాళపత్ర గ్రంథ పరిశీలనా ఫలితముగా భాష, లిపి మొదలగు వాని పరిణామతత్త్వమును చక్కగ నవగాహన చేసికొనుటయే కాక ప్రాచీన భాషా వ్యవస్థను నిరూపించు శాసనభాషను బాగుగ గ్రహించి, వాని మూలమున తెనుఁగు భాష యొక్క తత్త్వమును తేటతెల్లము గావించినారు. ఇది యెంతయును సమంజసమగు మార్గము. ఈనాఁటి భాషాశాస్త్ర మంతయు నాంగ్లేయభాషయం దున్నది. కేవల ప్రాచ్య విద్యాపండితుల కది అందరాని దైనది. దానిచే వారి భాషాశాస్త్రజ్ఞానము సంప్రదాయ సిద్ధ మగు వ్యాకరణములపై నాధారపడినది. ఆ వ్యాకరణ విషయములను చారిత్రకరీతిని గ్రహింపకపోవుటచే భాషాశాస్త్ర సిద్ధాంతములు ప్రాచ్యపండితుల కెలుగరాని వైనవి. అట్టివారికి కూడ నూతన భాషాశాస్త్రసిద్ధాంతము లవగాహన మగుటకు శ్రీ శాస్త్రిగా రేర్పఱచిన పథకమే యాచరణీయమై యున్నది.

బసవపురాణపీఠికయందే కాక శాస్త్రులవారు ప్రకటించిన శాసనములయందుగూడ ప్రాచీనాంధ్రభాషా తత్త్వ లిపి సంప్రదాయములను గూర్చి యెన్నియో నూతన విషయములను గుర్తించి వెలువరించినారు. వానిలో కొన్నింటినింగూర్చి మాత్రమే యిందు వివరించుచున్నాను.

నాగబు :

మన కుపలబ్ధమైన మొదటి తెనుగుపదమును కనిపెట్టిన కీర్తి శాస్త్రిగారిది. 'నాగబు' అను

పదము ప్రత్యేకముగ అమరావతి శాసనములందు లభించినది. ఇది రెండువేలయేండ్ల క్రిందటిది. 'నాగబు' అనునది 'నాగము' అను పదమునకు రూపాంతరము. సంస్కృతపదమగు 'నాగ' అనునది, 'బు' అను తెనుగు ప్రత్యయముతో వాడబడినది. అనగా నానాటికే అనగా క్రీస్తు పూర్వమే సంస్కృతపదములు తెలుగు ప్రత్యయములతో వ్యవహరింపబడినట్లు తెలియుచున్నది. మఱియు క్రైస్తవ శకానంతరము వెలసిన శాసనములలో, పట్టనబు, వక్రబు, సిద్ధాయబు మున్నగు రూపములు వెలయుచుండుటచేతను, సంవత్సరంబుళ్ అను బిందుపూర్వక 'బు' రూపము క్రీ. శ. 506 లోనే కనబడుచుండుటచేతను శ్రీ శాస్త్రి గారు చూపిన రూపము సహజభాషాపరిణామమును సూచించుచున్నది. ఇంతే కాదు. ఇట్టి 'బు' 'ంబు' రూపములతో నున్న తత్సమ పదములు భాషాపరిణామమును తెలిసికొనుటకు ప్రధాన సాధనములు. తెనుగుభాష తత్సమ, తద్భవ, దేశ్య, గ్రామ్య విభాగముచే నాలుగు భాగములు గదా! అందు గ్రామ్య మనునది దేశ్యమునందలి పామరజనోచ్చారణభేదమువలన గలిగినది. ఇక మిగిలినవి మూడు. వానిలో దేశ్యము, దేశీయులగు తెలుగువారు మాటలాడు భాష— ఇది భాషాపరిణామము మొదటి దశ. దీనియందితర భాషాపదము లుండవు. తెలుగువారు తమకు స్వతస్సిద్ధమైన పలుకుబడి ననుసరించి యేర్పడినది. తరువాతిది తద్భవము. ఇది యేర్పడుటకు కారణము తెనుగువారు తమకు సంబంధించిన, విలక్షణము లగు సంస్కృత భాషాపదముల నా రీతినే వాడుకొనుట కలవాటు పడినప్పుడు సంస్కృతపదములు తత్సమానములై భాషలో తత్సమములుగా నేర్పడినవి. తెనుగు భాష ధాతురూప పదములకు ప్రత్యయములు చేర్చి వాడుకొను భాషావర్గమునకు చెందినది గాన, సంస్కృతపదములను యథామాత్రకముగా తెలుగు ప్రత్యయములను చేర్చి వాడుకొనుట తటస్థించినది. ఇది భాషాపరిణామమున మూడవదశ. దీనితో భాష పరిణతావస్థకు వచ్చినది. అతి విస్తృతమును, అర్థవంతము నగు సంస్కృత భాషా పదజాలములను సాద్యంతము, ప్రత్యయములను చేర్చుకొను నవకాశము వలన తెనుగు మహాకావ్యోపయోగి యగు భాషగా పరిణమించినది. దీనితో భాషకు పటుత్వము స్థిరత్వము నేర్పడినవి. ఏ యితర భాషా పదములు వ్యవహారములోనికి వచ్చినను, కావ్యములయందెక్కినను, అవి భాషాతత్త్వమును మార్చలేక పోయినవి. కావున తత్సమ పదముల పరిణామక్రమము భాషాశాస్త్రమునకు మిక్కిలి తోడ్పడుచున్నది.

ఈ పదములవలన తత్సమ పద చరిత్రమే కాక బు, ంబు, ంపు, పు మొదలగువాని చరిత్రయును, ము, మ్ము, వు మొదలగువాని చరిత్రయు నన్వేషించుటకు వీలు కలుగుచున్నది. వీనిలో ప్రథమా విభక్త్యేక వచన ప్రత్యయము, 'ము' 'వు' కనుపట్టుచున్నవి. ప్రాచీనకాలమున శాసనస్థమైన, 'బు, ంబు' ప్రత్యయములను తెనుగు వైయాకరణులు ప్రత్యేకముగా పేర్కొనలేదు. ఆపైని ప్రథమావిభక్తి ప్రత్యయము ద్వితీయాది రూపములతో కానవచ్చుటచే నీ 'ము' ప్రత్యయమును నాగమముగా నిర్దేశించిరి. ంబు, బు అనువాని నట్లే విభాష యగునని చెప్పిరి. దీనికేమైన యాధారము గలదా యనినచో శాసనములను పరిశీలించిన సాధారణముగ తత్సమ పదములయందు అన్వయంబు, రాజ్యంబు మొదలగువానియందు ంబు, బు రూపము కన్పట్టుటయు కొన్నిపట్టుల నవి 'మ్బ' తో వెలయుచున్నట్టు తెలియుచున్నది. కాని దేశి పదములగు ఇనుము, పొలము, పాము మున్నగునవి ద్రావిడ భాషోచ్చారణము ననుసరించి, ఇరుంబు, పొలంబు, పాంబు అను రూపములతో కాక, వ్యవహారములో కూడ 'ంబు' రూపములతో నుండక ఇనుము, పొలము, పాము మొదలగు, 'ము' రూపములతో నే స్థిరపడినవి. కావున వ్యాకరణకారులు ప్రకృతి ప్రత్యయ విభాగము చేయు నాటికి 'ము' ప్రత్యయముగా నిర్దేశించుటకు నీ క్రిందివి హేతువులు.

1. బు రూపము, 'పు' గాను, 'వు' గాను మారుట కవకాశ మున్నది.

2. ంబు రూపము, 'మ్బ' అను సంయుక్తాక్షరముగాను మ్ము అను ద్విత్వాక్షరము గాను మారుట కవకాశ మున్నది.

3. విభక్తిప్రత్యయము లొకే స్థిరరూపమున నుండును గాని రూపాంతరములను పొందవు.

4. కాబట్టి స్థిరవర్ణమగు 'ము' విభక్తిరూపము.గా చెప్పినారు.

శిథిలద్విత్వము :

శిథిలద్విత్వ మనఁగా సంయుక్తాక్షరమును తేల బలుకుట. దానిచే తత్పూర్వాక్షరము లఘు వగును. తెలుఁగున అద్రుచు, విద్రుచు, చిద్రుపలు అను పదములు మాత్రమే నేఁడు శిథిలద్విత్వములుగా కానవచ్చుచున్నవి. కాని ప్రాచీనకాలమున తెలుఁగున నీ సంప్రదాయ మున్నట్లు శివకవుల గ్రంథములనుండి కాన వచ్చుచున్నవి. పూర్వము అగడ్త, ఎడ్డ, మున్నగు పదము లీ సంప్రదాయము ననుసరించి అగడ, ఎడ, అని పలుకవలసినట్లుగా నీ క్రింది ప్రయోగములవలన విశద మగుచున్నది.

"అట్టయు నీడ్పించి యగడ్త వైపించె"

బస. పు...

ఇక్కడ "డ్త" ను తేల్చి పలుకకున్న ఛందోభంగ మగును.

ఆశ్లే.

"శ్రీ రామేశ కవీశ్వరాదు లెడ్డ" కు. సం. ఇచటకూడ "ఎడ" యని తేల్చి పలుకవలయును.

ఈసంప్రదాయమును తెలుఁగునఁ గల ప్రాస నియమమునుబట్టి కూడ నిరూపింపవచ్చును. శాసనములయందును గాననగును. కర్ణాట వ్యాకరణమున నీ శిథిలద్విత్వమునుగూర్చిన ప్రస్తావన మున్నను తెలుగు వ్యాకరణకారు లెవ్వరును దీనిని స్పృశింపలేదు.

మకార వకారముల మార్పు :

మామిడి, మావిడి శబ్దములనుగూర్చి చర్చించు నపుడు ప్రభాకరశాస్త్రిగారీ మకార, వకార వినిమయమునుగూర్చి ప్రస్తావించిరి. 'వచ్చి యొంతయును శ్రవంపడి' అనియు 'వచ్చె నా బాప శ్రవణులార' యనియు బసవపురాణమున ప్రయోగములు గలవు. శ్రమంపడి, శ్రమణులార అనునవి పూర్వరూపములు. విన్నకోట పెద్దన కావ్యాలంకార చూడామణిలో వసుమతి యెల్ల వారలు శ్రవంపడ అనియు, శ్రవమునఁ దత్సమ మునఁ దద్భవము అనియు శ్రమ శబ్దమునకు శ్రవ మనియు, క్రమ శబ్దమునకు క్రవ మనియు వాడియున్నాడు. కాని నేటి ముద్రితప్రతిలో నా మాటకు బదులుగా 'భువిలో' అని యున్నది. తిక్కన భారతమున కర్ణపర్వమున 'శ్రవమునకై యేను వివిధాంబకంబుల' అను పాఠము మార్చి ముద్రణములో శ్రమమునకై యేను సకలాంబకంబుల యనుపాఠము నిచ్చినారు. వ్రాఁతప్రతులలో శ్రవము అని కలదు. తెనుగువ్యాకరణములో నీ వినిమయము ప్రస్తావింపబడలేదు. దీనిని తెలిపినకీర్తి శాస్త్రిగారిదే.

వింతయక్షరము :

యుద్ధమల్లుని బెజవాడ శిలాశాసనమున తొలుత లక్ష్మణరావుగారు గుర్తించిన వింత యక్షరము తత్పూర్వశాసనములలో నున్నట్లు కనిపెట్టినయశస్సు శాస్త్రిగారిదే. వింత యక్షరము ఱ, అహాదనకర శాసనమునను రేనాటి చోళుల శాసనములను పరిశీలించి యిది ట, డ, త, థ మధ్యగల యుచ్చారణగల వింత హల్లుగా వారు పేర్కొనిరి. వారు ప్రకటించిన కపిలేశ్వరపుర శాసనమున నీ వింతయక్షరమును గూర్చి వివరణ గలదు.

ఇంకను అర్ధానుస్వారము, పూర్ణార్ధబిందు ప్రాసము మొదలగువానిగూర్చియే గాక ప్రాచీనాంధ్ర భాషాసంప్రదాయికము లగు నపూర్వ విషయము లెన్నియేని వారి బసవపురాణపీఠిక నుండి యెఱుకపడుచున్నవి.

పై విషయము లన్నియు శాస్త్రిగారి ప్రతిభను, గంభీరపాండిత్యమును వ్యక్తము చేయుచున్నవి.

మీమాంసాశాస్త్రమున ప్రాభాకరమతమెట్టి విశిష్టత గలదో, ఆంధ్రభాషామీమాంసా శాస్త్రమున ప్రభాకరమతమునకు నంతటి విశిష్టస్థానము గలదు. ఈ ప్రాభాకర భాషా సంప్రదాయములతో పరిశోధన సాగించిన నదియే పరిశోధనకు పరమావధియై భాషా ప్రపంచమునకు దివ్యజ్యోతి కాగలదు.

: మహాపరిశోధకుడు :

శ్రీ మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మగారు.

పూజ్యులయిన శ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రి గారు లోకోత్తరమహాపురుషులలో ఒకరు. మహాపండితులు. కింకవీంద్ర ఘటాపంచానన బిరుదాంకితులు అయిన శ్రీ చెళ్ళపిళ్ల వేంకట శాస్త్రిగారివద్ద శుశ్రూష చేసి కవితా రహస్య ములను ఎరిగి, తెలుగు తీయదనపు రుచులను అవగతము చేసికొని స్వయముగా కవిన్నీ ప్రజ్ఞాఢ్యుడున్ను అయిన తెలుగు పండితులు శ్రీ శాస్త్రిగారు. కవిత్వములో ఎంతటి విశిష్టత ఉన్నదో పాండిత్యములోను ఆయన కంతటి ప్రతిభ ఉన్నది. ఒక్కొక్క పద్యములోని శబ్దార్థవిశేషములు వివరించి దానిలోని సొగసులు చెప్పడంలో ఆయన కాయనే సాటి. శ్రీనాథుడు, పోతన, పింగళి సూరన, తిక్కనల వంటి మహాకవుల కావ్యాలలోని అందచంద ములు, కవితావిశేషములు వింటే ఆయనవల్లనే వినాలి. వారికవితా వైభవమునకు ఆయన ముగ్ధుడై మనలను ముగ్ధులను చేస్తాడు. స్వానుభవముమీద చెపుతూ ఉన్న విషయ మిది. ఆయన వ్రాసినవి ఖండకావ్యములవంటి వయినా హృద్యమయినవి, అతిరసవంత మయినవి. ఆయన సాహచర్య మబ్బి, ఆయన వాత్సల్య మనుభవించి నేను ధన్యుడ నయినా ననుకొంటూ ఉంటాను. అజ్ఞుడను అవజ్ఞుడను నన్ను ఆయన అంత గౌరవ ముతో ఆదరించి ప్రేమించడం నాకే ఆశ్చర్య కరంగా ఉండేది. ఆయన ప్రధానముగా కవా పండితుడా అని అప్పుడప్పుడు నాలో విత ర్కించుకొంటూ ఉండేవాణ్ని. ఎందువల్లనంటే ఆయన పాండిత్యప్రతిభ ఒక్కొకప్పుడు నన్ను ముగ్ధుణ్ని చేసి నాకు అపారానందము కలిగించేది. ఎవరైనా ఒకరు పంచకావ్యములూ చదువ వచ్చును. గొప్ప పండితులు కావచ్చును. స్వతం త్రాలోచన కలిగి ప్రతిభావంతులు కావడం కష్టము. ఇటువంటి తెలుగు పండితుడు, తెలుగు కవి, పరిశోధకు డవడమే వింతలలోని కెల్ల వింత. కవిత్వమునకు పరిశోధనకు పొత్తెక్కడ? ఇంతకు పూర్వ మెప్పు డయినా ఎక్కడయినా తెలుగుకవి తెలుగు పండితుడు పరిశోధన చేసి కవి పరిశోధకు డయినట్లు విన్నామా? కన్నామా? అయితే శ్రీ కందుకూరి వీరేశ లింగముగారు లేరా అనవచ్చు నెవరయినా. కాని ఆ పరిశోధన వేరు. శ్రీ శాస్త్రిగారి పరిశోధన వేరు. వీరి పరిశోధన లోతులను శ్రీ వీరేశలింగముగా రెప్పుడూ అందుకోలేదు; అందులో అడుగుపెట్టలేదు. భాషావిషయములో పరిశోధన; శాసనవిషయములో పరిశోధన; చరిత్రవిషయములో పరిశోధన-నాకు చూడగా శ్రీ ప్రభాకరశాస్త్రిగారు చేసినది పరిశోధనే. ఆయన కవీ కాదు, పండితుడూ కాదు, ప్రధా నముగా పరిశోధకుడే అనుకొంటూ ఉంటాను. అనుకోవడ మేమిటి నా నమ్మకమే అది. అవును. మూడు మూర్తులా ఆయన పరిశోధ కుడు—భాషాపరిశోధకుడు, శాసన పరిశోధ కుడు, చరిత్ర పరిశోధకుడు, గేయ ఛందః పరిశోధకుడు; ఆత్మపరిశోధకుడు, విశేషించి ఆధ్యాత్మిక పరిశోధకుడు. మూర్తీభవించిన పరిశోధన ఆయన. అది ఆయన పూర్వజన్మ సంస్కార విశేషము; ప్రాక్తనవాసనాజన్యము; పూర్వపుణ్యమహత్వఫలము.

శ్రీ శాస్త్రిగారి సంస్కారము బహుముఖ మైనది. ఆయన సాధించిన విద్యలూ బహుముఖ మయినవే. ఆయన ఒక్కొకరికి ఒక్కొక విధముగా కాన్పించవచ్చును—విద్యావిషయ ములో ఆయన వైదుష్యము బహువిధ మయిన దగుటవలన. కాని వారితో నాకు రమారమి పాతికేండ్లకు పైగా గల స్నేహభాగ్యమువలన ఆయన నాకు పరిశోధకుడుగానే దర్శన మిచ్చి నాడు. మే ముభయులము కలసికొన్నప్పు డెల్ల పరిశోధనకు సంబంధించిన విషయములే - అవి భాషకు సంబంధించినవి కానీ, చరిత్రకు సంబం ధించినవి కానీ - మా పిచ్చాపాటీగా ఆ సంభా షణలో మే ముభయులమూ తన్మయుల మవుతూ ఉండేవాళ్ళము. తిరువళ్లిక్కేణి నల్లతంబివీధిలో వారి ఉనికి; దానికి ప్రక్కనే ముత్తుకలాతి చెట్టివీధిలో నా బస. భాషకో చరిత్రకో సంబం ధించిన సమస్య, అపూర్వవిషయము ఏదయినా స్ఫురించినదంటే ఆయన రాత్రి పదిగంటలయినా సరె మా యింటికి వచ్చేవారు. తెల్లవార కుండానే నే నాయనవద్దకు పరుగెత్తేవాడను.

ఇద్దరమూ కలసి ఒక్కొక్కప్పుడు రాత్రి భోజనము చేసి వెన్నెలరాత్రులు సముద్రపు వొడ్డుకు పోయి కాలక్షేపము చేసేవారము. మా కింక మాటల కేమి ఉన్నది కవిత్వము పరిశోధనా తక్క— హెచ్చుగా పరిశోధనకు సంబంధించిన పురాణ కాలక్షేపమే. ఆ దినములు తలచుకొంటే ఇప్పటికీ నాకు ఒళ్లు పులకరిస్తుంది; ఆ మధుర స్మృతులను కలిగినప్పుడు జీవితపు తీయదనమూ గొప్పతనమూ అనుభూతికి వస్తూ ఉంటుంది.

చిరకాలము మద్రాసులో నివసించడమువల్ల శ్రీ శాస్త్రిగారికి తమిళము బాగా పట్టుబడినది. భాషా మర్యాద తెలిసినవారూ జిజ్ఞాసువులూ కావడంచేత తెలుగు పదములకు తమిళ పదములకు గల సన్నిహిత సంబంధమును నెమరు వేసుకొంటూ వచ్చారు. ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తక భాండాగార కార్యాలయములో ఒక్క తమిళులే కాక కన్నడిగలు కూడా ఉండడంచేత కన్నడపు మాటలకు తెలుగు మాటలకు గల సంబంధమును గమనిస్తూ వచ్చారు. ప్రాచ్య లిఖిత పుస్తకాలయములోని స్థానిక చరిత్రలను పరిశీలనగా చదివి 1798, 1800 ల నాటి తెనుగు వాడుక భాష తెన్నులు విలోకించారు. ముద్రితములూ అముద్రితములూ అయిన ప్రాచీన కావ్యములను చదివి వాటిలోని తెలుగు పలుకుబళ్లనూ, పదప్రయోగములను జాగ్రతగా సేకరించి వ్రాసి పెట్టుకొన్నారు. స్థానిక చరిత్ర సంపుటముల నిండా కావలసినన్ని శాసనము లున్నవి. పూర్వము మెకంజీ దొరచే నియమితులైన కావలి వేంకట బొర్రయ్య మొదలైన వారు సంపాదించినవి—నకళ్లు. మ్యూజియము భవనాలలో ఉండేది ఈ ప్రాచ్య లిఖిత పుస్తకాగారము. ఆ మ్యూజియము ఆవరణలోనే ఉండేవి ఒక షెడ్డులో తెలుగు దేశపు శాసనములు చెక్కి ఉన్న రాళ్లు. ఆ రాళ్ల మీది శాసనముల లోనిది తెలుగు దేశములో క్రీస్తు శకము తొమ్మిది పది శతాబ్దములలో వాడుకలో ఉండే తెలుగు కన్నడ లిపి. ప్రక్కనే ఉన్నది పురాతన శిల్ప చిత్ర ప్రదర్శన శాల. ఈ పరిసరాలలో ఆ విద్యా నిలయంలో ఆయన పీఠము. ప్రాక్తన జన్మ సంస్కార బలము, జిజ్ఞాస ఉన్నవా డాయన. జిజ్ఞాస ఉండి సంస్కారబలము లేకపోయినా కారణము లేదు. సంస్కారబల ముండీ జిజ్ఞాస లేక పోయినా ప్రయోజనము లేదు. ఇది రెండూ ఉంటేనే, ఉన్న వారి మీదనే పరిసరముల ప్రభావము. ఈ పరిసరముల ప్రభావము వల్ల ఆయన భాషా పరిశోధకుడూ అయినాడు, కావ్య విమర్శకుడూ అయినాడు, చరిత్ర పర్యవేక్షకుడూ అయినాడు, శాసన విషయ పరిశీలకుడూ శాసన పఠనాభిలాషీ అయినాడు, శిల్పకళా సౌందర్య పరిగ్రహణ శీలీ అయినాడు. ఆయన మనసులోని గూఢము, నిద్రాణము అయిన విద్యా విచక్షణా భావశబలతను జాగరితము చేసి దానిని ప్రకాశింప జేసినది – ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తక భాండాగారములోని ఆయన ఉద్యోగమే, అందాయనకు దొరకిన అవకాశమే అని నేనను కొంటాను. ఆ గ్రంథ భాండాగారములోని బహుగ్రంథ పరిశీలన పఠనములవల్ల ఆయనకు తెలుగు కావ్యములలోని పద ప్రయోగాదుల సాధుత్వాసాధుత్వములను విమర్శించి చెప్పగల ప్రజ్ఞా పాటవమున్ను, తమిళ కర్ణాట భాషా పరిచయమువల్ల ప్రాతవడిన తెలుగు పలుకుబళ్లకు, మాటలకు చక్కగా అర్థము తీసి నిరూపింపగల తెలుగు భాషా వైశద్యమున్ను కలిగినది. స్థానిక చరిత్రల, మెకంజీ వృత్తాంతముల పరిశీలనమున్ను, శ్రీమాన్ బుక్కపట్నము రాఘవాచార్యులుగారు రచియించి యుంచిన లిఖిత ఆంధ్ర దేశ చరిత్ర సాదర పఠనమున్ను ఆయనకు చారిత్రక దృష్టి నిచ్చి ఆంధ్ర దేశచారిత్రక ఘట్టములను ఎరుకపరిచినవి. తంజావూరు సరస్వతీ మహాల్ లైబ్రరీ గ్రంథ పరిశీలనము ఈ చరిత్ర జ్ఞానమును మరింత పెంపు చేసినవి. ఏతత్పరిజ్ఞాన ప్రజ్ఞా ప్రాభవములకు శ్రీ శాస్త్రిగారు బహుళముగా రచియించిన గ్రంథ గ్రంథులు పొందలైన వ్యాసములు, బసవపురాణ, హర విలాస, ఉద్భటారాధ్య చరిత్ర, క్రీడాభిరామాది గ్రంథములకు వ్రాసిన పీఠికలు నిరుపమానములైన ఉదాహరణములు. ఆ పీఠికలలో ఏవైన ఒకటి రెండు విషయములలో పొరపాటు లుంటే ఉండు గాక—కాని అవి ఉత్తమము లైనవి, అమూల్యము లయినవి. బసవ పురాణ క్రీడాభిరామ గ్రంథములలో పీఠికల చివర తెలుగు మాటలకు వా రిచ్చిన అర్థవివరణము చాల గొప్పది. వాటిలో ఎక్కుడ సైన ఒకటి

రెండు మాటలకు అర్థవివరణములో ఇప్పుడు మన దృష్టికి సరిగా కనబడక పోవచ్చును. అంత మాత్రమున ఆయన చేసిన పని విలువ తగ్గదు. ఆయన భాషా విషయమున చేసిన కృషి అమూల్యమయినది, అనన్యమయినది. అప్పుడాయన ఆ విధమైన కృషి చేసినారు. కాబట్టే ఇప్పుడు మన మా విషయములో ఇంకా కృషి చేసి నిగ్గు తేల్చుట కవకాశము కలుగుతున్నది. ఆయన చేసిన కృషికి అందరు తల లొగ్గి జోహారు లర్పింప వలసినదే.

చరిత్ర విషయములో మాత్రము-శ్రీ శాస్త్రి గారు చేసిన కృషి సామాన్యమయినదా? పాత వాహన చరిత్రలోని సమస్యలను ఆయన గుర్తించినారు. కొన్నిటి నాయన పరిష్కరించుటకు పూనుకొన్నారు. పల్లవుల కాలపు సంస్కృతిని గురించి ఆయనకు తెలియును. మత్తవిలాస ప్రహసనము మహేంద్రవర్మ పల్లవునిది ఆయన ప్రకటించినారు. వేంగీ చాళుక్య చరిత్ర మాయనకు అవగతమే. ఇక తెలుగు దేశపు పండ్రెండు పదమూడు పద్నాలుగు పదిహేను పదహారు శతాబ్దాల చరిత్ర మాట ఎత్తుకోవడ మెందుకు? వీటిలోని కొన్ని కొన్ని యుగముల చరిత్ర ఆయనకు సువిదితము. ప్రకటితములైన శాసనములలోని విషయము లన్నీ ఆయనకు సుపరిచితములు. అందువల్లనే నన్నెచోడుని కాలనిర్ణయము విషయమున ఆయన ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్పత్రికలో ప్రకటించిన వ్యాసమే ఇప్పటికీ చివరి మాటగా ఉంది. ఆంధ్ర పత్రిక ఉగాది సంచికలలో ప్రకటించిన వ్యాసములు, ముఖ్యముగా కొలచలమ వారు, ప్రతాపరుద్ర గజపతి అనంతవరము తామ్రశాసనము, విడిగా ప్రకటించిన తంజావూరి ఆంధ్రరాజుల చరిత్రపీఠిక, సరస్వతి పత్రికలోని తెలుగు దేశపు సంస్కృత కవులను గూర్చిన వ్యాసములు.—ఈ మొదలైన వన్నీ చారిత్రక రంగములో కృషి చేసే నా వంటి వారికి శిరోధార్యములు. ఇంకా ఆయన వ్రాసినవి ఇటువంటి వ్యాసములు ఎన్నో ఉన్నవి. వీటి నన్నిటిని కలియజేర్చి ఒక్క సంపుటముగా ప్రకటించడం అవసరము.

స్థానిక చరిత్రలలోని శాసనపు నకళ్ళ నన్నిటినో సాకల్యముగా పరిశోధించినారు. అందులో శ్రీనాథమహాకవి వ్రాసిన శాసనముల ప్రతులు జాగ్రతగా చదివి పాఠము నిరూపించుకొన్నారు. స్థానిక చరిత్రలలో నుంచి ఎత్తి వ్రాసి పాఠమును నిర్దుష్టముగా సవరించి ఒకటి రెంటిని రెడ్డిరాణి పత్రికలోను, భారతిలోను ప్రకటించారని నాకు జ్ఞాపకము. ఈ విధమైన చరిత్ర కృషికి ఫలితము వారు రచియించిన 'శృంగార శ్రీనాథము'. శృంగార శ్రీనాథము ఉత్తమచరిత్ర గ్రంథములలో ఒకటి. వారి నిరంతర కృషికి తలమానిక మయినది. ఆ గ్రంథాన్ని రచించడములో శ్రీ శాస్త్రిగారి కున్న విమర్శన నైపుణి, చరిత్ర పరిజ్ఞానము, కావ్యానుశీలన పటుత్వము భాషా వైదుష్యము—అన్నీ విశదముగా గోచరిస్తవి.

ఆయనకు గల భాషా చరిత్ర పరిజ్ఞాన కుతూహలమే ఆయనను శాసనప్రకటనమునకు ప్రోత్సహించినది. నిరంతర శాసన ప్రతిబింబావలోకనమువలన ప్రాచీన శాసనలిపిని ఆయన నేర్వగలిగినారు. ఇందుకు మ్యూజియము ఆవరణలోని 'షెడ్డు'లో ఉన్న శాసన శిలలు ఆయనకు తరిఫీ దిచ్చినవి. ప్రాచీన వేంగీలిపిని ఎరిగిన కొద్దీ తదక్షర పరిణామాన్ని ఆయన సులువుగా గుర్తింపగలిగినారు. శాసన ప్రతిబింబములను తీయుట నేర్చి నందిగామ తాలూకాలోని కొన్ని గ్రామముల లోని శిలాశాసనములకు ప్రతిబింబములు తీసి చదివి వాటిని జయంతిపురం జమీందారుగారి పత్రికలో పాఠములను మాత్రము ప్రకటిస్తూ వచ్చారు వివరణము వ్రాసి. కాని ఆయన భాషా తత్త్వవిచార కుతూహలుడు. అరవము తెలుగు కన్నడములలోని పదముల పరస్పర సంబంధము పరిణామము తెలుసుకొనుటలో ఆయనకు అభిలాష ఎక్కువ. అందువల్ల నన్నయకు పూర్వపు తెలుగు శాసనములు ఆయనను ఎక్కువగా ఆకర్షించినవి. అహదనకర శాసనము, లక్ష్మీపుర శాసనము మొదలైనవి ఆయన భారతిలో ప్రశస్తమయిన శబ్దార్థ వివరణముతో ప్రకటించినారు. శాసనస్థ పదములను విడదీయుటలోను విడదీసి అర్థము చెప్పుటలోను ఆయనకు గల ప్రజ్ఞాపాండిత్యములు సాటిలేనివి. ఒక్కొక్క పదము స్వరూపమును, దాని యర్థమును నిరూపించుటలో దానిని బహుకోణములనుండి పరిశీలించును. అందువల్లనే ఆయన తెలిపినఅర్థమును

పదస్వరూపమును తిరస్కరించి త్రోసివేయుట చాలా కష్టము.

[శ్రీశాస్త్రిగారికి నాకు ఈ యంహదనకర శాసనవిషయమున అభిప్రాయభేదములు కలిగిన వనేమాటవాస్తవమే. కాని వారు చెప్పిన అర్థనిర్ణయము విషయమున మాత్రము కాదు. అది లిపిశాస్త్రమునకు సంబంధించిన వివాదము. ఇప్పటికీ ఆ విషయము తలచుకొన్నప్పుడెల్ల నాకు విచారము కలుగుతూనే ఉంటుంది. ఒకానొక అక్షరస్వరూపము విషయమున మా యిరువురి అభిప్రాయములును భేదించినవి. ఆయన ఆ రూపమునకు తెలుగు వర్ణసమామ్నాయము లోని ఒక సంకేత మిచ్చి శాసన పాఠమును అందుకు అనుగుణముగా చదివి అర్థనిరూప ము చేసినారు. అది శాస్త్రీయపద్ధతి కా దని నా వాదము. ఇదే వివాదహేతువు. ఎంత చిన్న విషయమైనను మా యిరువురికి ఇది మనస్తాప కారణ మయినది. తరువాత వారు నాయెడల పూర్వపు వాత్సల్యామృతమునే చిలికించి న న్నాదరించినారు. నా మనసు కలత తేరినది.]

మ్యూజియములోని అమరావతీ జగ్గయ్యపేట శిల్పకృతులను పరిశీలించుట శ్రీ శాస్త్రిగారికి ఎడతెగని అభిలాష. ఆ శిల్పఖండముల మీది బ్రాహ్మీలిపిలోని ప్రాకృతశాసనములను వారికి చదువ వేడుక. నన్ను కూడా చాలా సారులు వంపుల రేఖలు భంగిమలు చూపుతూ ఆ చిత్రములలోని నైపుణి కర్ణించేవారు. బౌద్ధాంధ్ర కళ అన్నా బౌద్ధస్తూపము అన్నా బౌద్ధ మన్నా ఆయన కత్యంతాసక్తి. బుద్ధభగవానుని సందేశము, బుద్ధుని జీవితము ఆయన మనసును కరిగించి నట్లు, ప్రకాశింపజేసినట్లు ఏదీ చేయలేదు. బౌద్ధాంధ్ర శిల్పచిత్రములకోసం, బౌద్ధ స్తూపముల కోసం అన్వేషణ జరిపేవారు. ఒకసారి వారే చెప్పినారు నాతో. ఘంటశాలలో ఒక చోట తాను రాజావారి అనుమతి పొంది త్రవ్వింపగా ధర్మచక్రము నమూనామీద బౌద్ధస్తూపపు పునాదులు కనిపించిన వని, ఆ పునాదిరాళ్లమీద శంఖాకృతిగా ఉన్న అక్షర సంకేతములతో శాసన మున్న దనీని. దానికి వారు తీసిన ప్రతిబింబమును కూడా చూపించినారు నాకు. శిల్పకళమీదా, బౌద్ధముమీదా, శాసనముల మీదా ఆయన కెంతటి అభిమానమో చూడండి. ఆ శాసనం ప్రకటితం కాకుండానే, చరిత్ర పరిశోధకుల ఎరుకకు రాకుండానే పోయింది. ఎట్లా పోయినదో! ఆ స్తూప మెక్కడిదో తెలియదు; ఆపునాది ఎక్కడున్నదో తెలియదు.

ఇన్నిటికంటెనూ వింతలలోని కల్లా వింత శ్రీ శాస్త్రిగారు చరిత్ర పూర్వ యుగమునాటి సమాధులను (Pre-historic graves) అన్వేషించడము. ఇది ఇదివరలో చెప్పిన వారి కృషి కంతకూ శిరోభూషణం వంటిది. తెలుగు పండితు డేమిటి, తెలుగు కవేమిటి— చరిత్ర పూర్వయుగమునాటి సమాధు లన్వేషించడ మేమిటి? వింత కాదూ?—కాని శ్రీ శాస్త్రిగారు అట్టి పని చేసి ఉంటారా అని కొందరికి ఆశ్చర్యం కలుగవచ్చును. నేను పుట్టించిన మాట కా దిది.

నవ్యసాహిత్య పరిషత్తు పదకొండవ వార్షికోత్సవం ముక్త్యాల జమీందారుగారి ఆతిథ్యాన మహావైభవంగా జరిగింది. దానికి నే నధ్యక్షుడను కావడం నా పూర్వ పుణ్య భాగ్యలేశము. ఆ సందర్భములో శ్రీ ప్రభాకర శాస్త్రిగారు ఉత్సవమును ఉపక్రమిస్తూ ఉపన్యాసము చేసినారు. అది ముద్రిత మైనది. దానిలో వారు వ్రాసిన వాక్యము లివి ఉదాహరిస్తున్నాను.

“ఈ ముక్త్యాల ప్రాంతము అతి తెలియని కాలపు చరిత్ర చిహ్నములుగా కానవచ్చు సమాధులు గల ప్రదేశ మవడము మాత్రము చరిత్రజ్ఞు లింతకు ముందు గుర్తించిరో లేదో నే నెఱుగను. కొన్ని యేండ్లకు ముందు నే నీ యూరి ప్రక్కనే అట్టి సమాధి నొకదానిని త్రవ్వించితిని. అందు అజ్ఞాతయుగపు సమాధి వస్తువులుగా మదరాసు మ్యూజియములో సేకరించి యుంచబడిన వస్తువులవంటి వస్తువులే కానవచ్చినవి. అట్టి వీ చుట్టు పట్టులలో వందలకొలదిగా ఉన్నవి.”

అజ్ఞాత యుగ మనగా చరిత్ర పూర్వ యుగము, చారిత్రక యుగమునకు పూర్వపు కాల మని అర్థము. చరిత్రరచనకు లిఖితపూర్వ కాధారములు కాన వచ్చిన నాటినుంచి చారిత్ర పూర్వయుగ మనీ చరిత్రజ్ఞుల వ్యవహారము. ఇందువల్ల చారిత్రక యుగారంభము దేశదేశములకు భేదించును. హిందూదేశములో అశోకుని శాసనములు కానవచ్చి నప్పటినుంచే చారిత్రక యుగము. అంతకు పూర్వమది

చరిత్ర పూర్వయుగము; అజ్ఞాత యుగము. అజ్ఞాతయుగమునకు సంబంధించిన సమాధులను శ్రీ శాస్త్రిగారు త్రవ్వించడము వింతలలోని కెల్ల వింత. ఆయన పూర్వకాలపు ఛాందసపు పండితుడు కాడు. స్వాప్నిక ప్రపంచ సంచారి అయి భాషా వేశపరవశుడు మాత్రమే అయిన కవీ కాడు. ఆయన మహావిజ్ఞాని. అన్ని విధములైన విజ్ఞానమూ ఆయనకు కావలసినదే. ఆయన జిజ్ఞాసువు. ఆయన నవీనులలో నవీనుడు, పండితులలో పండితుడు, కవులలో మహాకవి, చరిత్రజ్ఞులలో చరిత్రజ్ఞుడు, పరిశోధకులలో మహాపరిశోధకుడు. అట్టి శ్రీ ప్రభాకర శాస్త్రిగారికి నా నమోవాకములు.

రెడ్డిరాజ్యసంశోధనకు : : : శాస్త్రిగారు వేసినపునాది

శ్రీ నేలటూరి వెంకటరమణయ్యగారు.

—: * :—

చరిత్రపరిశోధనలో శ్రీ సోమశేఖరశర్మగారి తరువాత పేర్కొనదగినవారు బ్రహ్మశ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు. వీరు మహామేధావి యగు సంస్కృతాంధ్ర భాషావిశారదులు. పండితప్రపంచమున దప్పపుట్టిన మహనీయులు. కేవలభాషాపండితులయందు లేని చరిత్రజిజ్ఞాస వీరియందు గానవచ్చుచున్నది. ఇది ప్రయత్నపూర్వకముగ నలవరచుకొన్నది కాదు. పూర్వజన్మవాసనవలన కలిగినది. చరిత్ర రచియింపవలెనను నుద్దేశము లేకపోయినను, శ్రీనాథకవిరాజు జీవనచరిత్రను రచియించుటకు కొండవీడు రాజమహేంద్రవర రెడ్డిరాజ్యముల చరిత్రను చక్కగ పరిశీలించి తమ శృంగారశ్రీనాథమున సంగ్రహముగ వర్ణించియున్నారు. ప్రభాకర శాస్త్రులవారి యభిప్రాయము లందరికి నంగీకార్యములు గాకపోవచ్చును. కాని పరిశోధనాపద్ధతులు నిర్దుష్టములు. శృంగారశ్రీనాథ రచనచే ప్రభాకర శాస్త్రులవారు రెడ్డిరాజ్య సంశోధనకు బునాది వేసిరని చెప్పవచ్చును. ఇతర పరిశోధకులకు వీరు మార్గదర్శకులైరనుట యతిశయోక్తి కాదు.

(భారతి రజతోత్సవ సంచికలోని ఆంధ్రదేశమున చరిత్ర పరిశోధన వ్యాసమునుంచి)

రామకృష్ణరాజు

క॥ దాతకుఁ బద్యము లిచ్చిన
నాతఁడు ధన మొసఁగఁ గవుల కవుడే సెలవౌఁ
గూతురి నమ్మినరీతిని
రీతిని జంద్రగిరిరామకృష్ణనృపాలా!

అమృతమూర్తి

శ్రీ నార్ల వేంకటేశ్వరరావుగారు.

—:*:—

శ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు మా స్నేహితు లని, మాబంధువు లని ఎవరైనా అన్నప్పుడు నాకు ఆశ్చర్యం కలుగుతుంది--- అందరూ స్నేహితులు, బంధువులు. కాని వారెవరని? ఆయన అందరికీ స్నేహితుడు; ముఖ్యంగా లోకంలో ఆదరానికి నోచుకోని వారికి! ఆయన అందరికీ బంధువు; ప్రత్యేకించి ఆర్తజనులకు. "మన సారథి, మన సచివుడు, మన వియ్యము, మన సఖుండు, మన బాంధవుడున్...మన గురుడు" అని శ్రీ కృష్ణునిగురించి ధర్మరాజు చెప్పినమాటలను ఆయనను గురించి కూడా నిస్సంకోచంగా చెప్పవచ్చు. ఆయన నిజంగా అమృతహృదయుడు. అమృతాన్ని లోకానికి పంచి, తాను కాకోలవిషాన్ని పరిగ్రహించబట్టి కాని, లేకపోతే మరికొన్ని సంవత్సరాలపాటు ఆయన సేవాభాగ్యాన్ని ఆంధ్రసాహిత్యలోకం పొందగలిగి వుండేదే!

కొందరు మహామహుల సమక్షం లోకి వెళ్ళినప్పుడు మన సంకుచితభావాలకు, స్వార్థ చింతలకు మనము లోలోపల సిగ్గు పడతాము. అట్టి మహామహుల కోవకు చెందిన వారు శ్రీ ప్రభాకరశాస్త్రిగారు. ఆయన సన్నిధిలో మెలఁగిన వారికి కూడా ఆయన మహోదాత్తత కొంతవరకు అబ్బేది. శాస్త్రిగారి వర్ధంత్యుత్సవంలో పాల్గొనడానికి రెండు, మూడేళ్ళనాడు తిరుపతికి వెళ్ళినప్పుడు నేను కనబరచినదౌర్బల్యానికి, అది జ్ఞాపకం వస్తే చాలు, ఇప్పటికీ నేను సిగ్గు పడుతుంటాను. నాటి సభ తర్వాత జరిగినవిందులో కుష్ఠు వున్న ఒక వ్యక్తికి నా సరసనే స్థానం చూపించబోయారు. అప్పుడు నేను కొంచెం తెల్లబోవడమే కాక, అప్రయత్నంగానే ఒక పక్కకు కొంత జరిగాను. పాపం! ఆ వ్యక్తి చిన్నబుచ్చుకుని గిర్రున వెనక్కు తిరిగారు! వెంటనే ఆయనను పంక్తిలోని ఇతరులు తమ సరసను ఎంతో సంతోషంగా కూర్చోబెట్టుకున్నారు. "ఇదిగదా శ్రీ ప్రభాకరశాస్త్రిగారి సాన్నిహిత్య ఫలిత"మని ఆనాడు నేను తెలుసుకున్నాను.

శ్రీ ప్రభాకరశాస్త్రిగారి దివ్యస్మృతికి నా జోహారులు.

వెలమవారు

ఉ॥ పైకొనువారితో నొఱఁగి పాఱరు, నేరరు భంగసంగతుల్
చేకొనఁ బూని కాని దారిఁ జేరరు, కోరరు దుష్టజంతుర
తాకరణంబు, నొడ్ల కపకారులు గా రెపు, డప్పు గోరమం
దాకినితోడఁ బుట్టియు గుణప్రతిభన్ వెలమల్ పురంబునన్॥

మానవత్వ ప్రపూర్ణులైన మన శాస్త్రిగారు

నిమీలిత నేత్రాలతో నిండుకుండలా శాంతి సంభరిత కరుణారసమూర్తిలా ఉన్న శాస్త్రి గారిని చూడగానే అప్రయత్నంగా నమస్కారం చేశాను —

అది 1936 జూలై నాటిమాట. నాటికీ నేటికీ వారి పేరు విన్నా, తలచుకొన్నా అప్రయత్నంగా నా చేతులు మోడ్చుకుంటాయి.

ఆయనలోని మానవత్వం అన్నిటి కన్నా నన్ను ఆకర్షించి వేసింది.

రాజర్షిలాంటి ఆయన ఆధ్యాత్మిక జీవితం నాకు తెలుసు.

కులపతిలాంటి ఆయన పాండిత్యప్రకర్ష నే నెఱుగుదును.

భరతునిలాంటి ఆయన రసప్రలుబ్ధత నాకు తెలిసినదే.

శాసనాలు మొదలు చాటువులదాకా సేకరించి, వ్యాకరించి, వ్యక్తీకరించిన ఆయన చరిత్రాది పరిశోధనల లోతులు నాకు పరిచితమైనవే.

కానీ ఈ అన్నిటికన్నా ఆయనలోని ఆర్ద్ర హృదయత నన్ను వినమ్రుని చేసివైచినది.

కాస్త పరహృదయం విలవిల లాడుతున్నదని పసికట్టినా ఆయన కనులు చెమర్చేవి. కాసంత కష్టజీవుల బ్రతుకుబరువును గూర్చి విన్నా జలజలా కన్నీరు గ్రుమ్మరించే ఆయన ప్రసన్న నేత్రద్వయం నా కట్టెదుట ఈనాటికీ కన్పిస్తూ కలవరపరుస్తూ వుంటుంది.

నిజమే. ఒకటి రెండు రోజులు ఉపవసించవలసి వచ్చింది- అనుకొన్న దేవో కాలేదు. తిన్నగా వారి దగ్గఱకు మామూలుగా సాయంకాలం వెళ్ళాను. నమస్కారం చేసి కూచున్నాను.

అలా చూచి వెంటనే కనులు మూసుకోవడం ఆయన అలవాటు. రెండవసారి కళ్ళు తెరుస్తూ 'డబ్బు లేదా?' అన్నారు.

నే నేమీ అనలేదు. చింత చచ్చినా పులుసు చావని రకం మనది,

కాసేపు తిరిగీ కన్నులు మూసుకొన్నారు.

"జాతకకథలు ఎంతవఱకు అయ్యాయి" అని అడిగారు కళ్ళు మూసుకునే.

నేను 'జాతకమాల' పూర్తి చేశానని చెప్పాను.

మరీ కాసేపు మౌనం—

ఈ లోగా నాగేశ్వరరావు పంతులుగారు వచ్చారు. వారప్పటికి చాలా అనారోగ్య స్థితిలో వున్నారు. శాస్త్రిగారిదగ్గర యోగ చికిత్సకోసం రెండవమాటు కావచ్చు వచ్చారు.

మామూలు ప్రార్థన ముగిసిపోయింది.

'పంతులుగారూ! విశ్వం అన్నం తిన్నట్టు లేదు. పుస్తకాల బేరం నే ననుకున్నది కుదర లేదు.' అని శాస్త్రిగారంటూండగానే పంతులుగారు లోపలిజేబులో చెయి పెట్టి పైకి తీశారు. నా చేతిలో పెట్టారు.

మూడు పదిరూపాయల నోట్లున్నవి.

'మరీ కనిపించండి' అన్నారు.

తర్వాత డబ్బుమాత్రం ఇలా పుచ్చుకో లేదు కానీ-భారతిలో 'రివ్యూ'లూ అవీ ప్రతిసారీ రాసి ఏదో తీసుకునేవాణ్ణి. అప్పుడే పద్యాలూ అవీ కూడా అందులో రాశాను.

అప్పుడు శాస్త్రిగారికి అభిమాన విషయమైన బౌద్ధ గ్రంథ సమధ్యయనం పాళీలోనే చేస్తున్నారు. మరి చిలుకూరి వారి సాన్నిహిత్యంలో ముందే అలవడిన భాషా పరిశోధనా సాగిస్తున్నాను.

ఆ మధ్యలోనే ఆంధ్ర శబ్ద చింతామణి నన్నయ కృతంగాదని ఒక పెద్ద వ్యాసం రాశాను. నన్నయ ప్రయోగాలూ అవీ చాలా అందులో సేకరించాను. ఆ వ్యాసం భారతిలో వేద్దామని గన్నవరం సుబ్బరామయ్యగారి చేతి కిచ్చాను.

ఆయన చదివి గట్టిగా కౌగలించుకొని 'ఒక్కమాట చెబుతాను ముసలి...వాణ్ణి. ముందొక్కమాటు శాస్త్రిగారికి చూపించు. ఆతర్వాత నేను చెప్పవలసింది చెబుతా' అన్నారు.

శాస్త్రిగారికి చూపడానికేం? చూపెట్టాను. అరగంట కళ్లు మూసుకొని, తెలిసీ తెలియని చూపులోనే, 'కటువుగా యితరులను దూషించకుండానే వ్రాయవచ్చు నేమో!' అన్నారు.

తర్వాత ఆమాటనే సుబ్బరామయ్యగారు నూరుమాటలలో చెప్పారు.

అమృతమూర్తి

శ్రీ నార్ల వేంకటేశ్వరరావుగారు.

—:*:—

శ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు మా స్నేహితు లని, మాబంధువు లని ఎవరైనా అన్నప్పుడు నాకు ఆశ్చర్యం కలుగుతుంది— అందరూ స్నేహితులు, బంధువులు. కాని వా రెవరని ? ఆయన అందరికీ స్నేహితుడు ; ముఖ్యంగా లోకంలో ఆదరానికి నోచుకోని వారికి! ఆయన అందరికీ బంధువు ; ప్రత్యేకించి ఆర్తజనులకు. "మన సారథి, మన సచివుడు, మన వియ్యము, మన సఖుండు, మన బాంధవుడున్...మన గురుడు" అని శ్రీ కృష్ణునిగురించి ధర్మరాజు చెప్పినమాటలను ఆయనను గురించి కూడా నిస్సంకోచంగా చెప్పవచ్చు. ఆయన నిజంగా అమృతహృదయుడు. అమృతాన్ని లోకానికి పంచి, తాను కాకోలవిషాన్ని పరిగ్రహించబట్టి కాని, లేకపోతే మరికొన్ని సంవత్సరాలపాటు ఆయన సేవాభాగ్యాన్ని ఆంధ్రసాహిత్యలోకం పొందగలిగి వుండేదే!

కొందరు మహామహుల సమక్షం లోకి వెళ్లినప్పుడు మన సంకుచితభావాలకు, స్వార్థ చింతలకు మనము లోలోపల సిగ్గు పడతాము. అట్టి మహామహుల కోవకు చెందిన వారు శ్రీ ప్రభాకరశాస్త్రిగారు. ఆయన సన్నిధిలో మెలఁగిన వారికి కూడా ఆయన మహోదాత్తత కొంతవరకు అబ్బేది. శాస్త్రిగారి షష్ఠ్యబ్దపూర్తిమహోత్సవంలో పాల్గొనడానికి రెండు, మూడేళ్ళనాడు తిరుపతికి వెళ్ళినప్పుడు నేను కనబరచినదౌర్బల్యానికి, అది జ్ఞాపకం వస్తే చాలు, ఇప్పటికీ నేను సిగ్గు పడుతుంటాను. నాటి సభ తర్వాత జరిగినవిందులో కుష్ఠు వున్న ఒక వ్యక్తికి నా సరసనే స్థానం చూపించబోయారు. అప్పుడు నేను కొంచెం తెల్లబోవడమే కాక, అప్రయత్నంగానే ఒక పక్కకు కొంత జరిగాను. పాపం! ఆ వ్యక్తి చిన్నబుచ్చుకుని గిరున వెనక్కు తిరిగారు! వెంటనే ఆయనను పంక్తిలోని ఇతరులు తమ సరసను ఎంతో సంతోషంగా కూర్చోబెట్టుకున్నారు. "ఇదిగదా శ్రీ ప్రభాకరశాస్త్రిగారి సాన్నిహిత్య ఫలిత"మని ఆనాడు నేను తెలుసుకున్నాను.

శ్రీ ప్రభాకరశాస్త్రిగారి దివ్యస్మృతికి నా నమోవాకాలు.

వెలమవారు

ఉ॥ పైకొనువారితో నొరఁగి పాఱరు, నేరరు భంగసంగతుల్
చేకొనఁ బూని కాని దొరఁ జేరరు, కోరరు దుష్టజంతుర
తూకరణంబు, నొడ్ల కపకారులు గా రెవ్వ, డప్పు గోరుమం
దాకినితోడఁ బుట్టియు గుణప్రతిభన్ వెలమల్ పురంబునన్॥

మానవత్వ ప్రపూర్ణులైన మనశాస్త్రిగారు

నిమీలిత నేత్రాలతో నిండుకుండలా శాంతి సంభరిత కరుణారసమూర్తిలా ఉన్న శాస్త్రి గారిని చూడగానే అప్రయత్నంగా నమస్కారం చేశాను —

అది 1936 జూలై నాటిమాట. నాటికీ నేటికీ వారి పేరు విన్నా, తలచుకొన్నా అప్రయత్నంగా నా చేతులు మోడ్చుకుంటాయి.

ఆయనలోని మానవత్వం అన్నిటి కన్నా నన్ను ఆకర్షించి వేసింది.

రాజర్షిలాంటి ఆయన ఆధ్యాత్మిక జీవితం నాకు తెలుసు.

కులపతిలాంటి ఆయన పాండిత్యప్రకర్షనే ఎఱుగుదును.

భరతునిలాంటి ఆయన రసప్రలుబ్ధత నాకు తెలిసినదే.

శాసనాలు మొదలు చాటువులదాకా సేకరించి, వ్యాకరించి, వ్యక్తీకరించిన ఆయన చరిత్రాది పరిశోధనల లోతులు నాకు పరిచితమైనవే.

కానీ ఈ అన్నిటికన్నా ఆయనలోని ఆర్ద్రహృదయత నన్ను వినమ్రుని చేసివైచినది.

శాస్త్రపరహృదయం విలవిల లాడుతున్నదని పసికట్టినా ఆయన కనులు చెమర్చేవి. కాసంత కష్టజీవుల బ్రతుకుబరువును గూర్చి విన్నా జలజలా కన్నీరు గ్రుమ్మరించే ఆయన ప్రసన్న నేత్రద్వయం నా కట్టెదుట ఈనాటికీ కన్పిస్తూ కలవరపరుస్తూ వుంటుంది.

నిజమే. ఒకటి రెండు రోజులు ఉపవసించవలసి వచ్చింది. అనుకొన్నదేదో కాలేదు. తిన్నగా వారి దగ్గఱకు మామూలుగా సాయంకాలం వెళ్ళాను. నమస్కారం చేసి కూచున్నాను.

అలా చూచి వెంటనే కనులు మూసుకోవడం ఆయన అలవాటు. రెండవసారి కళ్ళు తెరుస్తూ 'డబ్బు లేదా?' అన్నారు.

నేనేమీ అనలేదు. చింత చచ్చినా పులుసు చావని రకం మనది.

కాసేపు తిరిగీ కన్నులు మూసుకొన్నారు.

"జాతకకథలు ఎంతవఱకు అయ్యాయి" అని అడిగారు కళ్ళు మూసుకునే.

నేను 'జాతకమాల' పూర్తి చేశానని చెప్పాను.

మరీ కాసేపు మౌనం—

ఈ లోగా నాగేశ్వరరావు పంతులుగారు వచ్చారు. వారప్పటికి చాలా అనారోగ్య స్థితిలో వున్నారు. శాస్త్రిగారిదగ్గర యోగ చికిత్సకోసం రెండవమాటు కాబోలు వచ్చారు.

మామూలు ప్రార్థన ముగిసిపోయింది.

'పంతులుగారూ! విశ్వం అన్నం తిన్నట్టు లేదు. పుస్తకాల బేరం నేననుకున్నది కుదరలేదు.' అని శాస్త్రిగారంటూండగానే పంతులుగారు లోపలిజేబులో చెయి పెట్టి పైకి తీశారు. నా చేతిలో పెట్టారు.

మూడు పదిరూపాయల నోట్లున్నవి.

'మరీ కనిపించండి' అన్నారు.

తర్వాత డబ్బుమాత్రం ఇలా పుచ్చుకోలేదు కానీ-భారతిలో 'రివ్యూ'లూ అవీ ప్రతిసారీ రాసి ఏదో తీసుకునేవాణ్ని. అప్పుడే పద్యాలూ అవీ కూడా అందులో రాశాను.

అప్పుడు శాస్త్రిగారికి అభిమాన విషయమైన బౌద్ధ గ్రంథ సమధ్యయనం పాళీలోనే చేస్తున్నారు. మరి చిలుకూరి వారి సాహిత్యంలో ముందే అలవడిన భాషా పరిశోధనా సాగిస్తున్నాను.

ఆ మధ్యలోనే ఆంధ్ర శబ్ద చింతామణి నన్నయ కృతంగాదని ఒక పెద్ద వ్యాసం రాశాను. నన్నయ ప్రయోగాలూ అవీ చాలా అందులో సేకరించాను. ఆ వ్యాసం భారతిలో వేద్దామని గన్నవరం సుబ్బరామయ్యగారి చేతికిచ్చాను.

ఆయన చెవి గట్టిగా కొగలించుకొని 'ఒక్కమాట చెబుతాను ముసలి...వాణ్ని. ముందొక్కమాటు శాస్త్రిగారికి చూపించు. ఆతర్వాత నేను చెప్పవలసింది చెబుతా' అన్నారు.

శాస్త్రిగారికి చూపడానికెంకి చూపెట్టాను. అరగంట కళ్లు మూసుకొని, తెలీ తెలియని చూపులోనే, 'కటువుగా యితరులను దూషించకుండానే వ్రాయవచ్చు నేమో!' అన్నారు.

తర్వాత ఆమాటనే సుబ్బరామయ్యగారు మారుమాటలలో చెప్పారు.

'ఆనాటికీ ఈనాటికీ - అలా కత్తికట్టిన కోడిలా సాహిత్యరంగంలో దూకడం సరిగా దన్న తీర్మానంమీదనే నడుచుకొంటున్నాను.

ఆ తర్వాత అసలు సాహిత్యం రెండవదిగా రాజకీయాలు ప్రధానమైనవిగా రూపొందిన పదేళ్ళలోనూ ఆ వ్యాసం అలాగే వుంచి వేశాను. తిట్లు తీసివేసి వ్రాయమన్నా ఎందుకో తర్వాత సాధ్యం కాలేదు. కారణం ఏం లేదు-అందులో వానిని తీసివేస్తే మిగిలేది చాలా తక్కువ. అప్పటి ఆదూకుడు తలచుకొని ఇప్పటికీ నాలో నేనే నవ్వుకుంటూ వుంటాను.

తర్వాత కూడా- నేను పూర్తిగా రాజకీయాలలో మునిగిపోయిన తర్వాతకూడా —ఆయన నాకు రాస్తూనే వుండేవారు. నా రాజకీయ రచన లన్నీ పంపితే చదివి తిరిగి ఏదో తెలియ చేస్తూనే వుండేవారు.

గాంధివాద మంటే అంత మహోద్దండమైన పట్టుదల వున్నా, ఆ వాదంకాని నా వాదం కూడా బాగానే వినేవారు.

'ఒక్కటే నాయనా! జీవితంలో-ఏదో నీ లక్ష్యం నీవు నిశ్చయించుకోవడం తప్పదు. అందుకోసం నిశ్చలంగా, నిర్మలంగా పనిచేసుకు పోతుంటే చాలు. ఆలక్ష్యశుద్ధి వున్నంతవరకూ నిన్నేమీ అనను, అనలేను-' అంటూ అంటూ నిమీలితనేత్రు లయ్యేవారు. కొన్నిసార్లు ఆయన విషయంలోనే నా కలా అనిపించింది.

ఏదో మందు సీసా తీశారు. చిన్న బ్లేడుతో కాళ్ళమీది లక్క తీసివేస్తున్నారు. వేలు తెగింది. రక్తం కారుతున్నది.

కాసేపు కళ్ళు మూసుకొని 'చూచావా! మందు తీసుకోకూడ దని ఆజ్ఞ! దాన్ని ధిక్కరింతా మని చూచాను. అందు కిది శిక్ష' అన్నారు.

ఫక్కు మని నవ్వా లనుకున్నాను. కానీ నవ్వలేదు. ఆయన తొణకలేదు, బెణకలేదు, అలానే చెప్పుకుపోతున్నారు.

కాసేపు అయ్యాక అనుకున్నాను—ఎవరి నమ్మకం వారిది—ఆ నమ్మకం ఎంత హృదయపూర్వకమైన దన్నదే గీటురాయి. కాబట్టే ఆ మాటే మరొకరంటే వెటకారం చేయ గలిగినా వా రన్నప్పుడు మిన్నకుండ వలసి రావడం.

విపరీతమైన రక్తహీనతతో కొన్ని రోజులు 1937 లో బాధపడ్డాను. ఉన్నది తంబుచెట్టి వీధికొట్టకొసన. చదువుసాములు యూనివర్శిటీ లైబ్రరీలో. సాయంకాలం తర్వాత శాస్త్రిగారిల్లు. ఇదంతా అరకడుపుతో కాలినడకతోనే-ముగ్గురం కలసి 9 రూపాయలకు కారియర్ తెప్పించుకొని భోజనం. పదిరూపాయల రూములో ముగ్గురు కాపురం. అప్పటికి ఒక్కపూట తిండి ఒక చాపా ఉంటే నిత్యావసరాలు తీరిపొయ్యేవి. కానీ వానికి చాలక నే జబ్బు పడ్డాను.

అప్పుడు వారు 'నీవు నమ్మ నక్కర లేదు నా చికిత్స పొందు. ఎటూ మరొకటి నీ చే కాదు' అన్నారు.

సరే అన్నాను. సాయంకాలం నేను సారస్వతగోష్ఠికోసం వెళ్ళినా, కొంతసేపు వచ్చిన వారి యోగకార్యకలాపాలు ఎటూ సాగుతూనే ఉండేవి.

కొన్నిరోజులలో బాగుపడ్డాను. మానసికంగా వారు చేసినచికిత్స నా శారీరకరుజను మాన్పిందని గ్రహించాను.

తర్వాత చాలకాలానికి (1989)లో ఉన్నవ లక్ష్మీనారాయణగారి ద్వారా (శాస్త్రిగారూ వారూకూడా ఒకే యోగపద్ధతికి చెందినవారు) ఆ యోగాభ్యాసంకూడా చేశాను జైలులో. (1940-41) అందుమూలంగా అమేయమైన శాంతిని సంపాదించుకో గలిగాను.

శవాసనం వేశాడని మిత్రులు హాస్యం చేస్తూనే వుండేవారు. నే నలా పడుకొని అరగంటలో ఆరురోజుల విశ్రాంతిని పొందుతూనే ఉండే వాణ్ణి.

ముక్తిసంగతి కాదుగానీ- అది నేను కోరనూ లేదు—ఎంత గుండె నిబ్బరమో, ఎంత మనశ్శాంతో, ఎంత నిర్మమత్వమో నాకు అందువల్ల లభించింది. కానీ అందులోనే ప్రపంచసమస్య లన్నీ తీరిపోతా యని మాత్రం నమ్మలేదు; నమ్మలేను.

తర్వాత శాస్త్రిగారిని చూడగా చిరునవ్వు నవ్వి 'ఎక్కడి కక్కడే బాబూ-నీకు కావలసినంతే నీవు తీసుకో' అన్నారు.

బుద్ధుడైనా, గాంధి అయినా ఆయనకు ప్రాణం అంటే వారి కరుణాతరంగిత హృదయం, సేవాపరాయణత వీని వల్లనే-అవే శాస్త్రి

శాస్త్రిగారి చికిత్సావిధానం

వైద్యప్రపంచం విభ్రాంతి

డాక్టర్ గాలి బాలసుందరరావుగారు.

నిరాశా, నిస్పృహా, నిరుత్సాహంతో నిండి పోయిన యీరోజుల్లో గురుపాదులు శ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రులవారిని తలుచుకున్నప్పుడు శరీరంలో విద్యుచ్ఛక్తి ప్రసరించినట్లవుతుంది. జీవితంలో కొత్త బుద్ధీ, కొత్త వుత్సాహం, కష్టాలను ప్రతిఘటించి పైకి పోవాలనేఆశ కలుగుతవి.

మొట్టమొదట వారినిగురించి నా బంధువులు, బందరు వాస్తవ్యులు శ్రీ డాక్టరు వేమూరి దుర్గా నాగేశ్వరరావుగారి ద్వారా విన్నాను. శాస్త్రిగారికి సర్వవ్యాధులూ యోగశక్తితోనూ, ఆత్మబలంతోనూ నివారించేశక్తి వున్నదని స్వానుభవం వారు తెలియజేశారు.

వారి కొకప్పుడు రెండు మూత్రకోశాలలోనూ రాళ్లు ఏర్పడ్డవి. ఒక మూత్రకోశంలో రాయి యేర్పడితే శస్త్రచికిత్సద్వారా దాన్ని తీసివేయవచ్చును. రెంటినీ తీసివేయడం అసాధ్యం. ఆసమయంలో వారి కెవరో శాస్త్రిగారి సంగతి చెప్పేరట. ఆయనకు యిటువంటి యోగాలు తంత్రాలూ అంటే పరమ అవిశ్వాసం. అటువంటివారిని వేళాకోళం చేసేవారు. కాని ఆయన్ను యేలాగో ఒప్పించి శాస్త్రిగారిదగ్గరకు పంపేరు.

గారిని కూడా ఏడు నిలువుల మనిషిగా నాకు ప్రత్యక్షం చేస్తున్నవి. కాబట్టి వారి సాహిత్య చరిత్రాది వ్యాసంగాలలో నా కున్నపరిచయం ఎక్కువే అయినా, వారి సహృదయతను గూర్చే మఱొకసారి సంస్మరించుకొని నమోవాకం చెప్పుకొని సంతృప్తి పడుతున్నాను.

ఎన్ని రంగాలలో ఎంత కృషి చేసినా ఎంత విజ్ఞానపాథోధులైనా నిర్వైర పో. చేయగలరు. కానీ నిన్ను వినయవినమితోత్తమాంగుని చేయలేరు.

మనసు నిర్మలమై మనిషిగా వెలిగిన వారే మహాత్ములు. వారి కోవలోని వారే శ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రి గారు. — విశ్వం.

అప్పట్లో శాస్త్రిగారు మద్రాసులో వుండేవారు. దుర్గా నాగేశ్వరరావు గారు వారియింటికి వెళ్లి నమస్కరించి కూర్చున్నారు. కొత్తవారు రాంగానే శాస్త్రిగారి పరామర్శ వేసవిలో కొబ్బరి నీళ్లలాగా హాయినీ ఆహ్లాదాన్నీ కలిగించేది. పెద్దవారు వస్తే "ఏంబాబూ! ఏమిటి విశేషం?" అనేవారు. చిన్నవారు వస్తే "ఏం నాయనా, యేం పనిమీద వచ్చేవు?" అనేవారు. అనంతమైన మానవత్వంలో జీవితమథనంతో సముద్భవించిన ప్రేమామృతం వారు మాట్లాడుతున్నప్పుడు పై కుబికేది.

దుర్గానాగేశ్వరరావుగారు లౌక్యులు. ముందుగానే తను వచ్చినపని తెలియజెప్పలేదు. "తమరు పెద్దలని విన్నాను. దర్శనం చేసి పోదామని వచ్చేను" అని వూరుకున్నారు. కాని ఆయన వైఖరిలో రాజసం ఆయన మాటల్లో వున్న వినయాన్ని మింగేసింది. శాస్త్రిగారు "అల్లాగా, సంతోషం" అని అక్కడ చేరిన రోగులను, పిన్నపెద్దలనూ "బాబూ ప్రార్థన చేయండి" అని తాము కళ్లు మూసుకున్నారు. శాస్త్రిగారు సరదాగా మాట్లాడుతున్నప్పుడు ఛలోక్తులాడే లౌకికాగ్రేసరుడిలాగా కనుపించేవారు. కాని ఆయన కళ్లు మూసుకుని యోగనిద్రలో వున్నప్పుడు చూస్తే ఏ పరమశివుడో, శంకరాచార్యులో తపోముద్రలో యిక్కడ కూర్చున్నాడా-అనిపించేది.

ఈ దృశ్యం చూచేసరికి డాక్టరుగారికి నమ్మకం కుదిరింది. మర్నాడు మెల్లిగా తన వచ్చినపనిని గురించి వెళ్ళబెట్టేరు. ఆయన నవ్వి "నాలో నువ్వు నమ్మకం కుదుర్చుకున్నావు. నీలో నేనూ కుదుర్చుకోవాలి. ఈ చికిత్స పొందడానికి ఒక మనస్తత్వం వుండాలి. బజారులో క్రిష్ణఅయ్యరు కాఫీహోటలుకు వెళ్ళి నాలుగు యిడ్డెన్లు తీసుకురా. నువ్వూ నేను కలిసి తిందాము. ఆతర్వాత ట్రీట్‌మెంటు యిస్తాను" అన్నారు. డాక్టరు బయట నిరీక్షిస్తూన్న డ్రైవరుని పిలిచి ఇడ్డెన్లు తీసుకు రమ్మని హుకుం జారీ చేశారు. శాస్త్రిగారు

'నాకు తెస్తే పనికి రాదు. నాయనా నీవే వెళ్ళి నీ చేతుల్తోనే కాని, నడిచి తీసుకు రావాలి' అన్నారు. డాక్టర్‌గారు వల్లూరి యెస్టేటు దివాన్‌గారి కొడుకు. ఎవర్నీ లక్ష్యపెట్టని గర్వి. నెలకు పదిహేను వందలు సంపాయించే సంపన్నుడు. క్షణకాలం తాచులాగా లేచారు. కాని మరుక్షణంలో 'ఇడ్లీన్ను పట్టుకురా! నువ్వూ నేనూ కలిసి తిందాము' అన్న మాటలు జ్ఞప్తికి వచ్చినవి. వెంటనే 'యిక్కడ రాజపాలకు న్యాయాధిక్యాలకు తావు లేదు' అని వెళ్ళి యిడ్లీన్ను కొనుక్కు వచ్చారు.

ఆవ్యాధి నివారించడానికి శాస్త్రిగారికే చాలారోజులు పట్టె. ఈలోగా డాక్టరుగారి స్నేహితులంతా వచ్చి 'మంత్రాలకు చింతకాయల రాల్తయ్యా? యోగాలకు రాళ్ళు కరుగుతయ్యా?' అని వేళాకోళం చేసి పోతూండే వారు. 'కనీసం మిక్చరయినా పుచ్చుకో!' అని సలహా యిచ్చేవారు. డాక్టరుగారు సంకోచంతో బాధపడి, 'మందయినా తాగనా!' అని శాస్త్రిగారి నడిగేవారు. ఆయన 'మందు తాగితే నాప్రమేయం మానుకో' మనేవారు. 'మీ యిష్టం' అని ఆయన పూరుకునే వారు. ఎందుకంటే ఏ మందూ ఆ రాళ్ళను కరిగించ లేదని ఆయనకు తెలుసు.

ఒకనాడు డాక్టరుగారికి నడుముల్లో విపరీత మయినపోటు పుట్టింది. ప్రసవ వేదన కన్నా దుర్భర మయిన ఆవేదనతో ఆయన తల్లడిల్లి పోయినారు. శాస్త్రిగారిని రమ్మని కబురు పంపించారు. 'నేను వచ్చి చేసే దేమీ లేదు. ట్రీట్ చేస్తున్నాను, వెళ్ళు' అన్నారు.

డాక్టరుగారికి వళ్ళు మండింది. కాని ఏమీ చేయలేక మృత్యువు సమీపిస్తోం దని కళ్ళు మూసుకుని, పళ్ళు బిగించి భగవద్ధ్యానానికి పూనుకున్నారు. కొంచెం సేపటికి ఆయనకు అల్పాచమానానికి వచ్చింది. వత్తే మూత్రంతో పాటు యేవో రాతి ముక్కలు పడిపోయినవి. అవి ఆయన జాగ్రత్తగా సేకరించి, పొట్లం కట్టి, లేబరేటరీకి పంపించారు.

ఆ మరునాటినుంచీ నొప్పి లేదు. వెంటనే వెళ్ళి ఎక్స్‌రే తీయించుకున్నారు. మూత్రాశయాల్లో రాళ్ళు లేవు. వైద్య ప్రపంచం నిశ్చేష్ట పోయింది.

ఆయన పరమానందంతో, భక్తిశ్రద్ధలతో శాస్త్రిగారివద్దకు వెళ్ళి నమస్కరించి యీ సంగతి చెప్పేరు.

శాస్త్రిగారు నవ్వి 'ఆసంగతి నాకన్న ముందు ఎక్స్‌రే యంత్రానికి తెలిసిందిగా" అన్నారు. డాక్టరుగారికి క్షణంసేపు తేళ్ళు, జెర్రులు పాకినట్టయింది. ఆయన కంగారు నివారించడానికి శాస్త్రిగారు యిల్లా చెప్పేరు.

'నాయనా! ప్రపంచంలో సందేహం, అనుమానం అన్ని వ్యాధులకన్నా ప్రమాదకర మయినవి. ప్రతి వారినీ విశ్వసించడంలో ప్రమాదమున్నా ఆనందం వుంది. ఈ అవిశ్వాసం, సందేహం లేకుండా వుంటే యీ వ్యాధి నివారణ యింత కాలం అయ్యేది కాదు.' డాక్టరు 'నిజమే' అన్నారు. వెళ్ళిపోయినా..

ఈ విషయం డాక్టరుగారి ముఖతః విన్న మీదట నాకు శాస్త్రిగారిని చూడాలని కుతూహలం కలిగింది.

అప్పటికి శాస్త్రిగారు మద్రాసు విడిచి తిరుపతిలో వుంటున్నారు. ఆ యోగం సంగతి ఎవరో చెప్తే కుంభకోణంలో నేనూ [1] ఎన్. ఆర్. బి. వి. ద్వారా యినిషియేట్ అయినాను. ఆ యోగం అభ్యాసం చేస్తున్నప్పుడు యేదో మూర్ఛ వచ్చినవాడి శరీరం కొట్టుకునేది.

శాస్త్రిగారు యోగాభ్యాసంవల్ల యీ వ్యాధులు కుదర్చగలిగేవారా? లేదా? యింకేదయినా వారిలో శక్తి వుందా?-అనే సందేహం కలిగి వారి నడిగేను. ఒకనాడు వారు తేలు కుట్టిన మనిషిని ట్రీట్ చేసి పంపించడం చూచి, "ఈ చికిత్సాశక్తి కేవలం యోగశక్తివల్లనే అయితే మేము ట్రీట్ చేస్తే ఒకప్పుడు పోతుంది? మరొకప్పుడు పోదేం?" అన్నాను.

ఆయన నవ్వి "ఒక్కక్షణం తేలు కుట్టినట్లు బాధపడగలవా?" అని ప్రశ్నించారు. "నావల్ల కాదు" అన్నాను. "ఏరోగి చికిత్సకు పూనుకున్నావో ఆ రోగి బాధ నువ్వు పడడానికి సిద్ధం కానంతవరకు నువ్వు చికిత్స చేయలేవు. నాకూ, యితరులకూ అదే భేదం" అన్నారు.

బుర్ర రంకురాటం తిరిగినట్లు తిరిగింది. మాట రాక ఒక నమస్కారం చేసి వూరుకున్నాను. వారిచర్యలు చాలా వున్నవి. అన్నీ అన్నీ అనుభవాలే!

1. ఎన్. ఆర్. బి. వి. మహోదయ కీ.శే. శాస్త్రిగారికి యోగవిషయంలో సతీర్థులు.

శాస్త్రిగారితో నాపరిచయం

శ్రీ తాపీ ధర్మారావుగారు.

—:•:—

శ్రీ ప్రభాకరశాస్త్రిగారిని చూడగలభాగ్యము నాకు మూడు నాలుగుసారులు మాత్రమే కలిగింది. అందులో మొదటిసారి తిరువళిక్కేణి వెంకటరంగంవీధిలో అనుకుంటాను. దాదాపు ముప్పయి సంవత్సరాలకు పూర్వం, మిత్రులు, బ్రాహ్మోమిషనరీలు, జయంతి వెంకటనారాయణ మన కిరీటిరావుగారి నాన్నగారితో మాటలాడుతూ ఉండగా తటస్థించింది. అప్పుడు వా రెవరో నే నెరగను; నే నెవరో వా రెరగరు. శాస్త్రిగారు "అట్టె, అటె"లను గురించి గట్టిగా మాటలాడుతున్నారు. అజ్ఞాతంగానే ఉండి నేను విన్నాను. వీ రెవరో అసాధ్యులు; పట్టినపట్టు విడిచి పెట్టేవారు కారు. భాషాపరిచయము, కాదు, భాషాధికారం, బాగా ఉన్నవారు అని అనుకున్నాను. తరవాత వీరే వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగా రని విని చాల సంతోషించాను. అది నా మొదటి అభిప్రాయము. నేటివరకు అది మార్చుకోవలసిన అవసరం కనిపించలేదు.

తరవాత వారిని చూడగలగడం చెన్నపురాంధ్ర మహాసభలో. అప్పు డది ఇప్పటి భవనంలో కాక గోవిందప్ప నాయకవీధిలో ఉంటేది లెండి. పెద్ద కవుల పాదపూరణాల మీదికి సంభాషణ వెళ్లింది. పడికట్టు రాళ్లు వేసినా ఈ మహాకవులు చమత్కారంగా వేసేవారని అనుకున్నాము. ఇప్పుడు ఒక్క సంగతి ఇక్కడ చెప్పక తప్పదు. ఆ సంభాషణలో నేను మాత్రం కొంటెతనంతోనే మాటలాడాను. నన్నయభట్టు

'ఇది యేనున్ సతతంబు నాయెడ
కరం బిష్టంబులై యుండు, పా'

అన్న పద్యంలో ఎల్లప్పుడూ అన్న అర్థంలో ప్రయోగించిన సతతంబు, పాయువు, సంతత, శశ్వత్ అన్నపదా లన్నిటిలో ఏ మయినా సారస్య ముందా? రాజుగారి మాటలు కాబట్టి మూడు విరుపులతోనూ నాలుగు పునరుక్తులతోనూ నన్నయ్య చెప్పాడా? ఈ పద్యాన్ని

'పారమతిన్ కవీంద్రులు .
ప్రసన్నకథాకలితార్థయుక్తి లో నారసి'

అన్న మాటలతో అన్వయించడానికి వీలుంటుందా? అని కొంటె ప్రశ్నలు వేశాను.

కొన్నాళ్ళ తరవాత శ్రీ శాస్త్రిగారు 'ఆవు కథ' అనో 'కామధేనువుకథ' అనో ఒక చిన్న పుస్తకము వ్యావహారిక భాషను ప్రచురించినట్టుంది. అప్పటికి నేను గ్రాంథికవాదిని—వీరగ్రాంథికవాది నని కూడా అనవచ్చు నేమో! అరసున్నలతోనూ, బండి రాలతోనూ. అయ్యో! ఇటువంటి పండిత ప్రకాండులు కూడ ఈ గ్రామ్య రచనలకు దిగిపోయారే అని చాల విచారించాను. శాస్త్రిగారి వంటి ప్రతిభగల వారు వ్యావహారిక భాషను గ్రంథరచన ఆరంభిస్తే, గ్రాంథికవాదానికి గట్టిదెబ్బ తగలక పోదని అనుకున్న వారిలో నే నొకడను. తరువాత నా యీ అభిప్రాయాలు మారడమూ, 'కొత్త పాళీ' వ్యాసాలతో నేను కూడ వ్యావహారికానికి రావడమూ జరిగింది. ఆ విధంగా శాస్త్రిగారు నాకు పరోక్షంగా దారి చూపించారు.

తరువాత విజయ విలాస వ్యాఖ్యానం సందర్భంలో వారికీ నాకు అనవసరంగా కొంతవాదం జరగడమూ, తీగ లాగినందువల్ల డొంకంతా కదల బోవడమూ పండితలోకానికి తెలిసినవిషయమే. అరగిడ చల్లారినతరువాత భారతి పత్రికలో 'వ్యాఖ్యాన విధానము' అన్న శీర్షికక్రింద నేను కొన్ని పద్యాలను ప్రకటించాను. వాటిని చూచి శ్రీ శాస్త్రిగారు తమ మిత్రులతో నావ్యాఖ్యానం త్వరగా ప్రకటిస్తే బాగుండునని అన్నారట! అది అభిమానంతో అన్న మాటో, ఆక్షేపణ కోసం చెప్పినదో తెలుసుకోడానికి కాలం అనుకూలించ లేదని విచారిస్తున్నాను.

ఆంధ్రభాషకు అనన్యసామాన్య మయిన సేవను బహుముఖముల చేసి శాస్త్రిగారు ధన్యజీవు లయారు. అటువంటి వారితో నా కింతకంటే ఎక్కువ పరిచయం లభించ నందుకు అనేకసార్లు విచారిస్తుంటాను.

సంఘం-సాహిత్యం :

దేశి సాహితి సొంపు

[దేశిరచనల సేకరణకూ, తత్ప్రచురణకూ జీవిత మంతా అంకితం చేసి ఆంధ్రావళికి అమూల్యఫలాలను అందించినవారు శ్రీ శాస్త్రిగారు. పండితుల మన్నన పొందక గ్రామీణులకు వేదప్రాయంగా ఉన్న యాదవ భారతం వారు పరిష్కరించినది మదరాసు ప్రాచ్యలిఖితపుస్తకశాల వారిచే యిటీవలే ప్రచురింపబడింది. అది వారి అభ్యుదయదృక్పథానికి తార్కాణం.

—సంపాదకులు.]

ఆంధ్రజాతి యాచారవ్యవహార ప్రవాహములో అంతర్లీనము లయిపోయినవి ప్రాచీన కాలపు దేశిరచనాప్రభేదములు. అవి యెంతగా అంతర్లీనము లయినవీ అంటే వాని అనుపానులు సరిగా సవిగా నేటివారు అనుమానించడానికైనా సాధ్యపడనంత కెంతగా అంతర్లీనము లయినవి. నేటికాలపు తెలుగు పాండితి వాటి వాసననైనా యెఱుగ నక్కఱ లేనంత యవనతితో ఉన్నది. మన ప్రాచీన కవీశ్వరులు ఈ దేశిరచనా ప్రభేదములను బాగా యెఱిగినవారై ఉండేవారని, రచించ గలవారై కూడా ఉండేవారని చెప్పడాని కాధారము లున్నవి. నాచన సోమన వసంతవిలాస మని గ్రంథము రచించినాడట. అది దొరకలేదు గాని దానిలోని రచన యొకటి లక్షణగ్రంథాలలో ఉదాహృతమై ఉన్నది.

“వీణాగానము వెన్నెలతేటా
రాజ మీఱగా రమణులపాటా
ప్రాణమైన పిన్నబ్రాహ్మణు వీటా,
జాణలు మెత్తురు జాజరపాటా.”

ఈ జాజరపాట దేశిరచనా ప్రభేదమే. వసంతవిలాసము యక్షగాన మేమో.

అల్లసాని పెద్దన చతుర్విధ కవితా విశారదుడు. ఆశు, మధుర, చిత్ర, విస్తరము లని చతుర్విధకవితల పేళ్లు. అందు దేశిగేయ రచనలకే మధురకవిత లని పేరు.

దేశిరచనలు ఆచారవ్యవహారములలో అంతర్లీనమై ఉండడం కొంత వివరిస్తాను.

“వాడు నన్ను ‘ఎగతాళి’ చేస్తున్నాడు” అన్న నానుడి ఆంధ్రదేశం అంతటా ఉన్నది. ఇందులోని ‘ఎగతాళి’ పదం పుట్టుపూర్వోత్తరాలు ఎట్టాంటివో ఎరుగున్నవా రెందరో ఉండరు. ఎగతాళి అనేది ఒక దేశిరచనా ప్రభేదము. ‘ఏకతాళి’ ‘ఎగతాళి’ ఈ ప్రభేదములే. శాతవాహనుల నాటిదగు బృహద్దేశి, చాళుక్య సోమేశ్వరుని మానసోల్లాసము, చాళుక్య జగదేకమల్లుని సంగీత చూడామణి, కాకతీయుల నాటి జాయసేనాపతి నృత్తరత్నావళి యీ ‘యెకతాళి’ని పేర్కొన్నవి. ‘ఏకతాళాఖ్యతాళేన గేయా స్యా దేకతాళికా’ అని సంగీతచూడామణి. యక్షగానములలో కొన్నింట ఎకతాళి రచన లున్నవి.

వాడు చిందులు తొక్కుతున్నాడు. ఆ వీధిలో వంకాయలు వాల లాడుతున్నవి ఇత్యాది వ్యవహారములలోని ‘చిందులు’ దేశిరచనాప్రభేదములే. ‘వేడుకతో చిందు పాడంగ నుబ్బి, కోణంగి యాటల గునిసెడి వారు’ అని చిందుపాటను పాల్కురికి సోమనాథుడు పేర్కొన్నాడు. ‘గీతార్థాభినయోపేతై ర్ద్విపదై శ్చిందు సంజ్ఞికైః’ అని చిందులు రెండేసి పదములు గలవిగా జాయసేనాపతి చెప్పినాడు. యక్షగానములలో కొన్నింట చిందురచనలు కానవచ్చును. అవి ఆంధ్రదేశమునుండి అరవదేశమునకు కూడా ఎగప్రాకి అక్కడ లక్ష్యలక్షణ ప్రయోగ ప్రసిద్ధి పడసి యున్నది. ‘కావడిచిందు’ ‘నొండి-కుంటి-చిందు’ ఇత్యాదులు అక్కడి ప్రభేదములు. ‘వాడు’ ‘తందనా’ లాడుతున్నాడు అన్న వ్యవహారములోని ‘తందనాలు’ తందాన పదము లన్న పేర ప్రసిద్ధి గాంచిన పదములే. వాటిలో ‘తందానే’ అన్నది ఆ పదములకు పల్లవిగా-అంటే ఊతపలుకుగా ఉంటుంది. ‘ఇదేమిటో ‘పెద్ద రగడగా’ నున్నదే అన్న పలుకుబడిలోని రగడ గేయ రచనా ప్రభేదమే. రగడలు కొంతమార్పు పొంది, పొందకుండా కూడా తెలుగులో ఎన్నో రకాల గేయ రచన

లయినవి. 'ధవళాలు పాడుతున్నారు' అనే నానుడిలోని ధవళాలు వివాహాది శుభకార్యములలోను యక్షగానములలోను ప్రసిద్ధి గాంచి యున్నవి. 'కథాసు షట్పదీ యోజ్యా వివాహే ధవళ స్తథా' అని చాళుక్య సోమేశ్వరుడు చెప్పినాడు. 'నీకే వచ్చు సువాలయున్ ధవళ మింతీ' 'అల్లోనేరేళ్లు గౌరీ కల్యాణము' ఇత్యాదిగా పాంచాలీ పరిణయమునను 'ఆలల నామణి కా గ,య్యాళి యొకానొక్క వేళ నక్కరతో సువ్వాలలు సోబానలు ధవళాలున్ మొదలైన పాట లాదట నేర్పన్' అని 'శుకసప్తతి' లోనూ ధవళాలు పేర్కొనబడినవి. యక్షగానములలో ధవళములు అధికముగా గానవచ్చును. ఇంకా ఏల పాటలు అనేవి కూడా దేశిరచనా ప్రభేదములే. చాళుక్యజగదేక మల్లుడు సంగీత చూడామణిలో కర్ణాటలాట గౌళాంధ్ర ద్రావిడభాషలలో ఏలలు కలవనీ అందులో ఆంధ్రుల 'ఏలలు' మిక్కిలి మనోజ్ఞము లనీ చెప్పియున్నాడు. యక్షగానములలోను సామాన్యజన వ్యవహారములలోను ఎన్నో రకాలైన ఏలలు సర్వాంధ్రదేశమునను వ్యాపించి యున్నవి. సువాలలు, ఉయ్యాలలు, ఓలలు కూడా అట్టివే. 'అల్లో నేరేళ్లు' అనే పేరు గేయ రచనలకు వింత తీరుగా వచ్చినది. అల్లో నేరేళ్లల్లో వెలది రుక్మిణి సమర్త వేడుక లారయొ' అని ఉపక్రమము గల పాత కాలపు పాట ఫణితిని రచితములైన గేయములన్నిటికీ 'అల్లో నేరేళ్లు' అన్న పేరైంది. 'అల్లో నేరేళ్లల్లో' పాటలు వెన్నెల రాత్రులందు ఆరబైట కన్యకలు రెండువరుసలుగా వేరుపడి ఆడుతూ పాడే పాటలు. ఇది మిక్కిలి ప్రాచీనమైనది. ''వెన్నెల దినముల, నల్లో నేరేళ్లు గాక యేవల గలవే' అని రామాయణ సుందరకాండములో గలదు. యక్షగానములలో గేయభాగములుగాను ఇంకా అనేక కథా ప్రధాన గేయములుగాను ఈ అల్లోనేరేళ్లున్నవి. 'వాడు కూనరాగాలు తీస్తున్నాడు' అన్న నానుడి సర్వాంధ్ర విదితము. ఈ కూనరాగాలు 'కూనలమ్మపదాలు' అనే వింతతీరు పదరచనలు. ఇంకా శోభనాలు, కొట్నాలపాటలు, గౌరీకల్యాణములు, అర్ధచంద్రికలు, జంపెలు, కురుచజంపెలు, త్రిభంగులు, మటిమశతులు, విరాళిపదాలు, పాళికేసులు, వెన్నెల పదాలు, తుమ్మెదపదాలు, చందమామ పదాలు, చిలుకపదాలు, త్రిపదలు, షట్పదులు, సప్తపదులు మొదలైనపదా లెన్నో లక్ష్య లక్షణస్వరూపములలో వున్నవి. మార్గశిర మాసము వస్తున్నది. ఆనెలలో ఆంధ్రదేశ మంతటా కన్యకలు 'గొబ్బిళ్లు' అని పేడబొమ్మలు పెట్టి గొబ్బిపాటలు పాడే సంప్రదాయ మున్నది. 'గొబ్బియలు' గొబ్బిళ్లు అన్నపదము 'గోపికలు' అన్నపదమునుండి పుట్టినది. గొబ్బిళ్లయాట రాసక్రీడానృత్యమే. గొబ్బిళ్లపాటలు పెక్కుతీరులవి కలవు.

పైవాటిలో కొన్నిటికి మాదిరులు వినండి.

గొబ్బిపాట :

కొలనిదోపరికి గొబ్బిళ్లో, యదు
కులస్వామికిని గొబ్బిళ్లో
కొండ గొడుగుగా గోవులఁ గాచిన
కొండుకశిశువుకు గొబ్బిళ్లో
దుండగంపుదైత్యుల కెల్లను తల
గుండుగండనికి గొబ్బిళ్లో
పాపవిధుల శిశుపాలుని గొట్టిన
గోపగానికిని గొబ్బిళ్లో
ఏపుఁ గంసుని యిడుముల బెట్టిన
గోపబాలునికి గొబ్బిళ్లో
దండివైరులను తఱిమినదనుజుల
గుండెదిగులునకు గొబ్బిళ్లో
వెండిపైఁడియగు వేంకటగిరిపై
కొండలయ్యకును గొబ్బిళ్లో.

ఉయ్యాలపాట :

అలరఁ జంచలమైన ఆత్మలం దుండని
యలవాటు సేసెనీ వుయ్యాలా...
పలుమారు నిశ్వాస పవనమందుండనీ
భావంబుదెలిపెనీ వుయ్యాలా...
ఉదయాస్తశైలంబు లొనరగంభములైన
ఉడుమండలము మోచె నుయ్యాలా
ఆదననాకాశపద మడ్డదూలంబైన
అఖిలంబు నిండెనీ వుయ్యాలా
పదిలముగ వేదములు బంగారుచేరులై
పట్టవెరపై తోచె నుయ్యాలా
వదల కిటు ధర్మదేవతపీఠమై మిగుల
వర్ణింప నరుదాయె నుయ్యాలా...

అల్లోనేరేళ్లు :

(అల్లో నేరేళ్లల్లో, వెలది రుక్మిణి సమర్త వేడుకలాయె...అనే మట్టులో)

అల్లో నేరేళ్లల్లో చెలువ కృష్ణుం
డనుచు చెప్పరే మీరూ   అల్లో...
అల్లో నేరేళ్లల్లో కరివేల్పు
మనదొరకు కలిగనే నేడూ
అల్లో నేరేళ్లల్లో సిరివరునివలె నితడు
చెలగుచున్నాడూ
అల్లో నేరేళ్లల్లో తరుణీ యశోదకూ
తనయుడైనాడూ
గురికానివలె నితడు గునియుచున్నాడూ
మింట పూవులవాన మెలత కురిసేనే
వింటిరే భేరీలు వేడ్క మొరసేనే. అల్లో.

వెన్నెలపదము :

ఎన్నాడు వానికి నే లలననైతినో
వెన్నెలారో, వాడు
నన్నెద దలచడు,
నే నేమి చేతును, వెన్నెలారో
చాలగా నమ్మితా చక్కని చెలిమికి
వెన్నెలారో, నా
మేలును నింతైన మనసు
నుంచడాయె వెన్నెలారో
వలపు నిల్ప నాదు వశము కాదు
ఇంక వెన్నెలారో.

చిలుకపదం :

మనవి యొక్కటి చెప్పేనే రామచిలుకా, నా
మనవి గైకోవే వోరామచిలుకా...
వజ్జరం గొట్టేనే వోరామచిలుకా, వాని
బుజ్జగించి తోడితేవే రామచిలుకా...

ధవళము :

జయజయా జ్ఞానసంపన్నా
జయజయా నిన్ను బుధు లెన్నా
జయము నీ పదములూ గన్నా
జయ మాను ఒడయసంబన్నా

ఏల. (తత్త్వము :)

నీవూ నేనూ గూడీ భావనాకాలదీ
కేవలబ్రహ్మను గీలుకొల్పవమూ - నీవూ,
సారెసారెకు వారీ సరససంగములా
తీరూగా జగముల ద్రిప్పుచుందామె,
మానవీగణముల మమత నొందించీ
పూని భ్రాంతులలోన పొరల జేయు
దమూ-నీవూ (జ్ఞానకురవంజి)

సువాల :

మారసంహారుండు తొల్లి
దారువనములో మునుల
చారుముఖులతో రమించు జారవిద్యలన్
తేటగనే నేను వాలపాటగా రచించువాడ
పాటలాగంధు లెల్ల ప్రౌఢి బాడఁగా
హంసడు వొక్కనాడు తారకాచలంబు
[నందు తనకు
నర్హమైన రత్నసింహాసనంబునా.
(దారువనక్రీడనము.)

తుమ్మెదపదము :

ఆదినాథుఁడ రావె తుమ్మెదా అ
ల్లతడూ వూరికి పోయె తుమ్మెదా, నా
వద్ద నెవ్వరు లేరు తుమ్మెదా, వచ్చి
వాలలాడి పోవె తుమ్మెదా.

వెన్నెలపదము :

అక్కలమ్మకు సారె పోయ వెన్నెలారో,
[ఇపుడు
లెక్కలేని కడుపు లాయె వెన్నెలారో
కుంగులమ్మపుణ్యాన వెన్నెలారో మన
నందునికి కొడుకు కల్గె వెన్నెలారో,
పొంగళ్లు పెట్టుదము వెన్నెలారో మంచి
బోనాము ముద్య లంది వెన్నెలారో.

(ఆల్ ఇండియా రేడియో మద్రాసు కేంద్రం వారి సౌజన్యంతో)

ద్విపదవాఙ్మయము - శాస్త్రిగారి సేవ

శ్రీమతి బి. ఆదిలక్ష్మిగారు

ఆంధ్రవాఙ్మయమునందలి దేశికవితా శాఖలలో ప్రధానమై ప్రాచీనకాలమునుండి వెలయుచుండినది ద్విపదకవితాశాఖ. తక్కిన దేశికవితా శాఖలవలెనే దీనికిని పర్యాప్తమైన పరిశీలన జరుగలేదు. ప్రాచీనాంధ్ర భాషా పరిణామమునుగాని ఛందస్సాహితీ సంప్రదాయములనుగాని, జానపద వాఙ్మయ విశిష్టతనుగాని తెలిసికొనవలయు ననిన ద్విపదశాఖ పరిశీలనమే ప్రధానాధారమై యున్నది. ఈ కవితాశాఖకుఁ గల యిట్టి యుత్కృష్టతను, ప్రాముఖ్యమును గుర్తించి ద్విపదతత్త్వమును విశదీకరించుటయే గాక, ఆ శాఖయందు ప్రాథమికమును, ప్రధానమును నగు బసవపురాణ సంస్కరణముతో మొదలిడి అగుమంచి కథవరకు గల ద్విపద వాఙ్మయము నామూలాగ్రముగా పరిశోధించిన యశస్సు శ్రీ శాస్త్రిగారిదే. అనవద్యమును అసాధారణమును నగు వీరి పరిశ్రమవలననే యాంధ్రవాఙ్మయమున నేఁడు ద్విపదశాఖ కొక ప్రత్యేకగౌరవస్థానము లభించినది. అంతే కాక వీరిచే సుసంస్కృతములైన ద్విపదగ్రంథములు భావి పరిశోధనకు దోహద మొసంగుచు తర్వాతి వారలకు మార్గదర్శకములై వెలయుచున్నవి.

బసవపురాణ పీఠికారచనకు పూర్వమే శాస్త్రిగారు తమ శృంగార శ్రీనాథమున పల్నాటి వీరచరిత్రమును గూర్చి చెప్పుచు, ద్విపదయొక్క దేశితత్త్వమును గూర్చి దిఙ్మాత్రముగ సూచించి యున్నారు. ఆవెనుక బసవపురాణపీఠికలో దీనిని విపులముగా వివరించి యున్నారు. అందలి వాక్యములు కొన్ని సూత్రప్రాయములు. ద్విపదకవితాబ్రహ్మ యనఁదగిన సోమనాథుని గూర్చిన శాస్త్రిగారి వాక్యములు "ఇతఁడు దేశీయకథలను దేశిచ్ఛందోజనిత మగు ద్విపదమున దేశి తెనుగు భాషలో రచించిన వాఁడగుటచే నీతని కవితలో నాంధ్రతాముద్ర చక్కగ నెక్కినది."

"సంస్కృత భాషలో ననుష్టుప్పువలె సులువుగా రచింపఁదగినదై అక్షర బాహుళ్యము లేమిచే సులభముగా చదువఁదగినదై అన్వయక్లేశము లేమిచే సులువుగా నర్థము చేసికొనఁదగినదై పురాణాదులందు లక్షలకొలఁది గ్రంథసంఖ్యతో వెలసియుండుట యెఱిఁగి దానివలె తెలుఁగున వెలయఁదగినది ద్విపద యని సోమనాథుఁడు గుర్తించినాఁడు."

"ద్విపద రచన సర్వసామాన్యము. వర్తమాన నాగరకలోకము కొంత వర్జించుచున్నను నాఁడును నేఁడును ఆంధ్రలోకము నాలుకలపై నాట్యమాడుచున్నది."

"ఒక్క ద్విపదమే విషయ భేదమునుబట్టి స్థలభేదమును బట్టి పాఠకభేదమునుబట్టి పఠించు తీరులో బహు భేదములను బొందుచున్నది. తోలుబొమ్మలవాండ్ర యాటలలోను, స్త్రీల పాటలలోను, పంబవాండ్రయు, బవనీండ్రయు సుద్దులలోను మఱియుఁ బెక్కువిధములగు పామర రచనములలోను బహుళముగా ద్విపదయు, మంజరియు గానవచ్చును."

"సర్వసామాన్య మగుట ద్విపద కొక గుణ విశేషము. గద్యపద్యోదాత్త కృతుల కది తీసిపోదు. కావ్యగౌరవమును పోషించునది దోషరాహిత్యమును గుణసాహిత్యమును గాని ఛందః ప్రయాసాతిశయము గాదు."

ఇట్లు ద్విపదవాఙ్మయమున కావ్యగౌరవము గల గ్రంథముల పైనే కాక, పామరజన రచనముల పట్లకూడ చదువరుల దృష్టి మరలునట్లు శాస్త్రిగారి వాక్యములు రచితములైనవి. ద్విపద శాఖకు జెందిన బసవపురాణము, రంగనాథ రామాయణము, అన్నమాచార్యచరిత్రము, తిమ్మక్క సుభద్రాకల్యాణము మొదలగు గ్రంథములతోపాటు కాటమరాజుకథ, అగుమంచికథ మున్నగు జానపదగేయ కృతులను కూడ వీరు సంస్కరించుటపైయభిప్రాయము నే స్థిరపఱుచుచున్నవి.

ఇట్టి జానపద కృతులకు నిన్న మొన్నటి వఱకును సాహిత్యమునందు గాని వాఙ్మయ చరిత్రమునందుఁగాని స్థానమే లేదు. శ్రీ శాస్త్రి వారి యమోఘ పరిశ్రమ ఫలితముగనే నేఁడీ గ్రంథములు సాహిత్యోపాసకుల కుపాదేయములై వాఙ్మయచరిత్రమున వర్ధమానము లగుచున్నవి.

బహుజనపల్లివారిచే పంచమ తరగతియందు

పరిగణింపఁ బడిన పాల్కురికి సోమనాథుని ప్రతిభా విశేషమును, కవితా విశిష్టతను, ద్విపద రచన చేతనే ప్రథమ తరగతికి చేర్చ వచ్చునని చాటి చెప్పినది శ్రీ శాస్త్రిగారే. బసవ పురాణ పీఠికచే ఆంధ్ర ద్విపద వాఙ్మయ చరిత్ర రచనకు వీరు శ్రీకారము చుట్టినవారైనారు. మధుర కవితా ఛందస్సంప్రదాయములే కాక, వీరశైవమత ప్రాముఖ్యమును గూడ వీరు చర్చించియున్నారు.

రంగనాథ రామాయణము బసవ పురాణము తరువాత ప్రజారంజక మగు ద్విపద కావ్యము. ఈ గ్రంథము శాస్త్రిగారి చేతికి రాక మున్నెన్నో ముద్రణముల నందినది. కాని యవి యన్నియు ప్రామాణికములుగ ముద్రితములు కాక పోవుటచే ఆంధ్ర విశ్వకళా పరిషత్తు వారు ప్రత్యేకముగా శాస్త్రిగారి చేత నీ గ్రంథమును సంస్కరింపఁ జేసి ప్రకటించిరి. ప్రాచీనాంధ్రగ్రంథములలో ముఖ్యముగా ద్విపద కావ్యము లెట్లు సంస్కరింప వలెనో బసవ పురాణ పీఠికలో శాస్త్రిగారు వ్యక్తము చేసియున్నారు.

ఛంద స్స్వాతంత్ర్యము అనఁగా ద్విపద యందు ప్రాసయతిని పాటించుట, పూర్ణబిందు ప్రాసలు, భాషా స్వాతంత్ర్యము, ద్రవిడ కర్ణాట పదము లుపయుక్తము లగుట మున్నగు విషయముల నెన్నియో దృష్టిలో నుంచుకొని ప్రాచీన గ్రంథ సంస్కరణముఁ గావింప వలెనని శాస్త్రి గారు నిరూపించినారు.

రంగనాథ రామాయణము బసవ పురాణము కన్న విలక్షణమగు ద్విపదకావ్యము. అయినను నందు ప్రాచీనభాషా సంప్రదాయములు పలుకుబళ్లు మెండుకొని యున్నవి. అదియును దేశి రచనయే కదా! అందుచే కొంతవఱకు భాషావిషయమున బసవ పురాణమును పోలియున్న దనవచ్చును. శాస్త్రుల వారి రంగనాథ రామాయణ సంస్కరణము వలన పూర్వముద్రణములందు మఱుగు పడిన భాషావిశేషము లెన్నో బయలుపడినవి. కాని పీఠికాకర్తలు శాస్త్రిగారు కానందున ఆ విషయములు లోకమునకు తెలియుట కవకాశము లేక పోయినది.

శాస్త్రిగారి మతమున గ్రంథకర్త చక్రపాణి రంగనాథుఁడు. ఈతని గూర్చి లోకమునకు మొదటఁ దెలియఁ బఱచినవారును శ్రీ శాస్త్రుల వారే. బసవ పురాణ పీఠికలో 22-25 పుటలలో నీతని చరిత్ర సంగ్రహముగా నున్నది. శ్రీ వేంకటేశ్వర పరిశోధనాలయ పత్రికలో చక్రపాణి రంగనజీవితమును (Vol VIII No 1 16—40 P p) ప్రకటించుటయే కాక శాస్త్రిగా రీతని కృతులగు నయన రగడ, నమశ్శివాయ రగడ అను వానిని ముద్రించిరి. పూర్వ లాక్షణికులు రంగనాథుని పేరనే రంగనాథ రామాయణము నుదాహరించుటయే శాస్త్రిగారి వాదమున కాధారము.

అనేకపాఠభేదముల తోడను ప్రక్షిప్తముల తోడను కూడి యున్న రంగనాథ రామాయణము నామూలాగ్రముగా పరిశోధించి, భిన్న భిన్న ప్రతులతో సంప్రతించి మూల గ్రంథమును నిర్ధారణ చేయుటయే కాక, ప్రక్షిప్త భాగములను ప్రత్యేకముగా రెండను బంధములలో నిచ్చియున్నారు. ఇట్లు వానిని వేఱుగా నిచ్చియుండుటచే నితరపరిశోధకులకు - ఆయా భాగములు మూలములో నుండ వలయునా? లేదా అను విషయపరిశీలన కవకాశము కలిగినది.[1] ఇది వారి వివేచనా జ్ఞానమునకు, గ్రంథసంస్కరణమునందుఁ గల వారి యనుభవమునకు తార్కాణము.

రంగనాథరామాయణమునందు ప్రతి పుట యందుగూడను పాఠభేదములలో మూలానుసరణములు, శబ్ద విశేషములు, భాషా సంప్రదాయములు ఎన్నియో వివరింపఁబడి యున్నవి. ఇట్లు చేసినందున పాఠకులకు పరిశోధకులకు కూడ నీ గ్రంథ ముపాదేయమై వెలసినది.

ఈ రంగనాథ రామాయణ ప్రాశస్త్యమును గూర్చిన వారి మాట లివి ''తెలుఁగున నీ రెడ్డి రాజులు వెలయించిన ద్విపద రామాయణము ప్రౌఢకవితారసికులకే గాక పామరజనులకుఁ గూడ సాహిత్యానందము సమకూర్చుచు నత్యధిక ప్రచారము కలదిగా నున్నది. ఆంధ్ర రామాయణములలో రసపారవశ్యము గలిగించు రచన యిట్టిది వేఱొకటి లేదు. ప్రాచీన లాక్షణిక కవు లందఱును నీ రామాయణ ప్రయోగములను బరమ

1. ఇటీవల వెలువడిన కట్టా వరదరాజు రామాయణ ద్విపదపీఠికయందు ఈ ప్రక్షిప్తభాగములు కొన్ని రంగనాథ రామాయణమునకు చెందవని నిరూపింపఁ బడినవి.

ప్రమాణముగాఁ బరిగ్రహించిరి. ఆంధ్ర ప్రజా సామాన్యమును రామాయణ కథా మాధురిని నాస్వాదింపఁజేసిన రామాయణ మిదియే.''

అన్నమాచార్య చరిత్ర శ్రీ కృష్ణదేవరాయ యుగమునకుఁ జెందిన ద్విపదగ్రంథము. ఇది సుప్రసిద్ధ సంకీర్తనాచార్యుఁడగు తాళ్ళపాక అన్నమాచార్యుని జీవితచరిత్ర. అతని మనుమఁడగు తాళ్ళపాక చిన్నన్నచే రచితమైనది. కేవలము ప్రాచీన ద్విపదకృతులనే కాక అపూర్వమైన ద్విపదకృతులను వెలికిఁదీసి వ్యాప్తిలోనికి తెచ్చిన కీర్తి శ్రీ ప్రభాకర శాస్త్రిగారిదే. అన్నమాచార్య చరిత్ర ఈ వర్గమునకు చెందినది. అన్నమాచార్య చరిత్రను శాస్త్రిగారు సంపాదించిన విధము గూడ అపూర్వమైనదియే. దానిని వారు సంస్కరించి విపుల పీఠికతో వెలయించిన విధముకూడ అసాధారణమైనదియే. నలుబదియేను పుటలు గల గ్రంథమునకు నూటముప్పదిమూడు పుటల పీఠిక కలదు. అందు అన్నమాచార్యుల జీవిత చరిత్రము సమగ్రముగా చారిత్రక పద్ధతుల ననుసరించి సంకీర్తనోదాహృతులతో సర్వాంకషముగా సంతరింపఁబడినది. మూలగ్రంథము లందలి వాక్యములనే పురస్కరించుకొని సంప్రదాయ పరిజ్ఞానముతో సమన్వయించి శాస్త్రిగారు వ్రాసిన ఈ పీఠికవంటివి వాఙ్మయమున కొన్నియే కలవు. ఈ గ్రంథము ద్విపద వాఙ్మయముననే కాక ఆంధ్రవాఙ్మయమున అన్నమాచార్యుని స్థానము నిరూపించుటకు తోడ్పడుచున్నది. ఇది జీవితచరిత్రయే యైనను చిన్నన్న తన తాత యని అతిశయోక్తులతోడను, నుత్కర్షతోడను రచన గావింపక సరియగు చారిత్రకసత్యము ననుసరించి రచించినందులకు నెంతయు ప్రశంసార్హుఁ డగుచున్నాఁడు.

కాటమరాజు కథ — శాస్త్రిగారికి దేశి రచనలలో జానపదగేయ వాఙ్మయమునం దెంత యాదరము కలదో ఈ వఱకే తెలిపియుంటిని. పల్నాటి భారతము వెనుక తెలుఁగువారి పరాక్రమమును తెల్లము సేయు కాటమరాజు కథ వారి దృష్టి నాకర్షించినది. ఇది ద్విపద రచనలో నున్నను దేశమున విశేషప్రచారములో నుండుటచే పెక్కు పాఠభేదము లేర్పడి కొన్ని పట్టుల మూలపాఠము గుర్తింప సాధ్యము కాని స్థితికి వచ్చినది. ఈ గ్రంథము కూడ పల్నాటి వీరచరిత వంటి పెద్ద గ్రంథమే. ఇది గొల్ల కులమునకు సంబంధించిన దగుటచే దీనికి యాదవభారత మని పేరు. 'యాదవ భారతము ఎద్దు మోత ప్రమాణ'మని నానుడి కలదు. ఇందలి ప్రధానవిషయము నెల్లూరి రాజగు నుమసిద్ధికిని యాదవరాజగు కాటమరాజునకును పశువుల బీళ్ళ విషయమై సంభవించిన యుద్ధము. తెలుఁగు పౌరుషము మూర్తీభవించిన ఖడ్గతిక్కన ప్రాణములు గోల్పోయిన దీ యుద్ధరంగముననే. దీనిని మంజరీ ద్విపదలో శ్రీనాథ మహాకవి రచించెనని ఈ తర్వాత ప్రచారములో నున్న పిన ఎల్లయ రచనమువలన తెలియుచున్నది. ఇందు ఆంధ్ర దేశమందు గల పశుగణములను గూర్చి ఆ కాలపు కట్టుబాట్లనుగూర్చి యెన్నియో విషయములు వివరింపఁబడియున్నవి. ప్రాంత పలుకుబళ్లు నానుళ్లు విశేషముగ నున్నవి. ఈ గ్రంథమును శ్రీ శాస్త్రిగారు ఒకటి కాదు, రెండు కాదు, తొమ్మిది తాళప్రతులను పరిశీలించి, ఒక శుద్ధప్రతిని ముద్రణమునకై తయారు చేసి యుంచిరి. కాని యది వారి పీఠికతో వెలువడు భాగ్యము లేకపోయినది. వారి యనంతర మిది ప్రకటితము కావలసి వచ్చినది. పై రంగనాథ రామాయణ ముద్రణము వలెనే దీని యందలి విశేషములు కూడ గ్రహించుట కవకాశము లేక పోయినది. అయినను నిట్టి రచనలను ప్రోత్సాహ పఱిచి వెలువడ జేసి ప్రచారములోనికి తెచ్చుటయే శాస్త్రులవారి మార్గదర్శిత్వమునకు ప్రతిభకు తార్కాణము. ఇది కేవలము ప్రజావాఙ్మయమునకు సంబంధించినది. ఇట్టిదే అగుమంచికథ కూడ. దానిని శ్రీ శాస్త్రిగారు పరిశోధించి పెట్టినట్లు పరిశోధన పత్రిక మూలమున తెలిసినది. ఈ గ్రంథ మా పత్రిక యందే ముద్రించుటకు పూనుకొనఁబడుట ముదావహము.

కాటమరాజుకథ మదరాసు ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తక భాండాగారము వారిచే ప్రకటితమైనది. దీనివలన నిట్టి దేశిరచనలయందు పరిశ్రమ సాగించుట కుత్సాహ ముప్పతిల్లినది. అగుమంచి కథ కూడ ప్రకటిత మగునేని ఈ యుత్సాహము మఱింత వృద్ధిపొందఁగలదు.

ఒక్క వాక్యములో శ్రీ శాస్త్రులవారి సేవను నిరూపింపవలె ననిన — అధునాతనులలో ద్విపద వాఙ్మయ స్వరూపమును తీర్చి దిద్దినవారిలో ప్రభాకరశాస్త్రిగారే ప్రథములు.

వ్యావహారికభాషావాదం: శ్రీ శాస్త్రిగారితోడ్పాటు

శ్రీ గిడుగు వెంకటసీతాపతిగారు.

—:*:—

ప్రభాకరశాస్త్రిగారితో నాకు గల పరిచయము 1912 లో ప్రారంభించినది. అది యొక విచిత్రమైన సన్నివేశము. ఆ నాటికి నాకూ మా తండ్రిగారికీ ఒక విషయము నూతనముగా తెలియవచ్చినది. అప్పకవీయము లోను, కూచిమంచి తిమ్మకవి రచించిన సర్వలక్షణసార సంగ్రహములోను ముద్రితప్రతుల లోనే వచనములందు వ్యావహారిక భాషా రూపములు కొన్ని కనబడినవి. అప్పకవిన్నీ తిమ్మకవిన్నీ తెలివిడి మొదలయిన వచన భాగము పూర్తిగా వ్యావహారిక భాషలోనే వ్రాసి ఉంటారనిన్ని, అచ్చు వేసినప్పుడు పండితులు పరిష్కరించి ఆ రూపాలు గ్రాంథికభాషలోకి మార్చివేసి ఉంటారనిన్ని, అప్పటికీ కొన్ని రూపాలు వారి దృష్టిపథంలో పడక నిలిచి పోయి ఉంటవనిన్ని మేము ఊహించి విశాఖపట్టణములో పరవస్తువారి ఆంధ్ర పుస్తకాలయమునకు వెళ్లి అప్పకవీయము తాళపత్ర ప్రతి చూడగా మా ఊహ సరియైనదని తోచినది. ఆ తర్వాత మరియొక తాళపత్ర ప్రతి కూడా మాకు దొరికినది. అందులో కూడా మే మనుకొన్నట్లే ఉన్నది. సర్వలక్షణ సారసంగ్రహము వ్రాతప్రతి మాత్రము మా కెక్కడా దొరకలేదు. ఆ తర్వాత మరి కొద్దికాలమునకే నేను పర్లాకిమిడి నుండి చెన్నపట్టము రావలసిన పని యుండెను. అప్పుడు మా తండ్రిగారు నేను చెన్నపట్టణము చేరిన వెంటనే అవకాశము చూచుకొని ఆ రోజులలో మ్యూజియమ్ భవనములం దుండిన ఓరియంటల్ మాన్యుస్క్రిప్ట్ లైబ్రరీకి వెళ్ళి అక్కడ ఉండిన అప్పకవీయ సర్వలక్షణ సారసంగ్రహ తాళ పత్ర గ్రంథప్రతు లన్నీ తిరగవేసి వచనములు ఎట్లున్నవో పరిశీలించి రావలసిన దని ఆదేశించారు. వారి ఆదేశం ప్రకారం నేను చెన్నపట్టణం చేరిన మరునాడే మధ్యాహ్నం 12 గంటలకు వెళ్లాను. అక్కడ ఒక గదిలో ప్రభాకర శాస్త్రిగారున్ను, పురాణం సూర్యనారాయణ తీర్థులు గారున్ను ఒక మేజాకు చెరియొక వైపున కూర్చుండి ప్రసంగించు కొంటున్నారు. వారిద్దరిలో ఎవరినీ నే నెరుగను. పేరు విన్నానే కాని ఎవరితోను నాకు పరిచయం లేదు. ఆ రోజులలో నేను పంట్లాం, కోటు, చెప్పూ ధరించి యౌవనప్రదీప్తిలో చాలాక్ గా నడుస్తూ ఉండేవాణ్ని. నే నెవరో వారికీ తెలియదు. 'ఎవరా?' అని కొంత వింతగా చూచి 'ఏమి కావాలి?' అన్నారు శాస్త్రి గారు. 'అప్పకవీయము, కూచిమంచి తిమ్మకవి సర్వలక్షణ సారసంగ్రహము వ్రాత ప్రతు లెన్ని ఉంటే అన్నీ కావాలి, అన్నాను' 'సర్వలక్షణ సార సంగ్రహ ప్రతు లేవీ లేవు. అప్పకవీయము ప్రతులు మాత్రము ఉన్నవి. అక్కడ ఆ మేజావద్ద కూర్చోండి. పంపిస్తాను' అన్నారు శాస్త్రిగారు. మూడు ప్రతులు కాబోలు ఒక బంట్రోతు తెచ్చి మేజాపై ఉంచాడు. అందులో ఒకటి విప్పి చూస్తున్నాను. కొంత సేపయిన తర్వాత శాస్త్రిగారు నావద్దకు వచ్చి 'మీ రే విషయం పరిశీలిస్తున్నారు?' అని అడిగారు. వినీత వేషంలో వారొక గుమాస్తాగా కనబడడం చేత, వారి ప్రశ్న నాకు అధిక ప్రసంగంగా తోచి 'ఏదో నాకు కావలసిన విషయం పరిశీలిస్తున్నాను' అని వారివైపు చూడనైనా చూడక నా పనిలో నేను నిమగ్నుడనై యుండగా "క్షమించండి. మరేమీ లేదు. అది నాకు తెలిసినవిషయమైతే మీకు తోడ్పడ వచ్చునన్న ఉద్దేశంతో అడిగాను" అన్నారు శాస్త్రిగారు. వారి మాట నా దర్పానికి వాత పెట్టినట్లయింది. అప్పుడు నేను పరిశీలిస్తూ ఉన్న విషయమేమో తెలియజేశాను. "అటువంటిదే అయి ఉంటుందని ఊహించాను. మీరు గిడుగు రామమూర్తి

పంతులుగారి కుమారులని పురాణం సూర్యనారాయణ తీర్థులుగారు ఇప్పుడే చెప్పారు. అందుకే మీ మేజావద్దకు వచ్చి అడిగాను'' అన్నారు. ''మీ పేరు?'' అన్నాను. ''నాపేరు వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రి'' అన్నారు. అప్పుడు చటుక్కున లేచి చేతులు జోడించి నమస్కరించి ''క్షమించండి. నేను మీగురించి మాతండ్రిగారు చెప్పగా విన్నానే కాని మీ పరిచయం లేక పోవడంచేత మిమ్మల్ని నేను గుర్తించలేదు. పురాణం సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారిని గురించి కూడా వినడమే కాని వారి పరిచయమైనా లేదు. నన్ను వారు ఏలాగు గుర్తించారో నాకు తెలియదు'' అన్నాను. అంతలో తీర్థులుగారున్ను నా మేజావద్దకు వచ్చి ''మొన్న నీమధ్య మీరు చోడవరములో ఒకసభలో వ్యావహారిక భాషావాదమునుగూర్చి ఉపన్యసిస్తూ ఉండగా చూచాను.'' అన్నారు. అప్పుడు శాస్త్రిగారు మరిరెండు కుర్చీలు తెప్పించి నా మేజావద్ద వేయించారు. ముగ్గురం కూర్చుండి ప్రసంగించు కొన్నాము. ''మీరు మరి పరిశీలించి చూడనక్కర లేదు. నే నిదివరకు పరిశీలించి తెలిసికొన్నవిషయమే ఇది. వచనాలన్నీ వాడుక భాషలోనే ఉన్నవి. అన్ని ప్రతులలోను అలాగే ఉన్నవి. ఈ గ్రంథమందే కాదు. టీకలు, వ్యాఖ్యానాలు, తెలివిడులు అన్నీ వాడుక భాషలోనే వ్రాశారు కవులు, పండితులు, అందరున్ను'' అన్నారు ప్రభాకరశాస్త్రిగారు. ''అయినా, మా తండ్రిగారి ఆజ్ఞ కనుక నేను కొన్ని మచ్చుతునకలు వ్రాసుకొని వెళ్తాను'' అన్నాను. ''సరే మంచిది. ఈ మూడు ప్రతులలోను గల మచ్చుతునకలు ఎంచి పెడతాను. ఆ గుమాస్తాచేతను వ్రాయిస్తాను. మీ కెందుకీ శ్రమ'' అని వ్రాయించి పెట్టారు శాస్త్రిగారు. ఆ సమయంలో వ్యావహారిక భాషాప్రయోజనం గురించి కొంత చర్చ జరిగింది. తీర్థులుగారు మా వాదాన్ని నిరసించడానికి కొద్దిగా ప్రయత్నించారు. నేను సమర్థిస్తూ మాటలాడాను. శాస్త్రిగారు నాకు తోడ్పడుతూ ప్రసంగించారు. ''ఏదో ఇటువంటి అర్థవివరణాలకు, లేఖలకు బాధ లేదు గాని కావ్యరచనకు పనికిరాదు వాడుకభాష'' అన్నారు తీర్థులుగారు.

ఈ విధముగా ప్రసంగములు సాయంకాలము 5 గంటలవరకును జరిగినవి. గుమాస్తా మచ్చుతునకలు వ్రాసి యిచ్చాడు. ముగ్గురమున్ను కాలినడకను మౌంట్ రోడ్డు వరకున్ను నడిచినాము. శాస్త్రిగారు నన్ను, తీర్థులుగారిని ఒక కాఫీహోటలుకు తీసికొనిపోయి ఫలహారము, కాఫీ ఇప్పించారు. తర్వాత ఎవరిబసకు వారుగా చెదిరిపోయినాము. ఆ సమయంలోనే గురుజాడ అప్పారావుగారి ప్రసక్తి వచ్చినదీ. అప్పారావుగారు ఆ రోజులలో చెన్నపట్టణమునకు తరుచుగా వస్తూ ఉండడము, విజయనగరము మహారాజావారితోగాని, వారి తాలూకువారితోగాని వచ్చినప్పుడు అడ్మిరాల్టీ హౌసులోను, ఒక్కరే వస్తే డియాంజిలీసు హోటెల్‌లో (బుహారీ ఉండిన భవనములో)ను బస చేస్తూ ఉండేవారు. ఆ క్రిందటిదినమే శాస్త్రిగారికి వారివద్దనుండి లేఖ వచ్చినదట. ''చెన్నపట్టణము వస్తున్నాను. నన్ను కలియవలసినది'' అని వ్రాసినారట. అందుచేతను ఆ డియాంజిలీసుకు వెళ్లి అడిగాము. రాలేదని తెలిసింది. అప్పారావుగారి యెడల శాస్త్రిగారికి ఆదరాభిమానాలు ఎక్కువగా ఉండినట్లు వారి ప్రసంగంవల్ల నేను తెలుసుకోగలిగాను.

మరి నాలుగు దినములు గడచిన తర్వాత నేను పర్లాకిమిడి చేరుకొని మా తండ్రిగారికి జరిగినదంతా తెలియజేశాను. ప్రభాకర శాస్త్రిగారి పరిచయం అప్పటికి మా తండ్రిగారికిన్ని అట్టే ఎక్కువగా లేదనిన్ని అప్పారావుగారి ద్వారానే ప్రభాకర శాస్త్రిగారి ప్రతిభ తెలిసికొన్నా మనిన్ని మా తండ్రిగారు చెప్పారు. వ్యావహారిక భాషావాదములో శాస్త్రిగారి తోడ్పాటు మాకు పూర్తిగా ఉండేది తెలుగు సాహిత్యములో వాడుకభాషకు తగినస్థానము కలదనిన్ని, తెలుగు జీవద్భాష కనుక మారుతూ ఉండక తప్పదనిన్ని, లోకవ్యవహారమునుబట్టి కవిప్రయోగాలు మారుతూ వచ్చినవనిన్ని, ఆ ప్రయోగాలను పరిశీలిస్తూ వ్యాకరణసూత్రాలు రచితము లవుతూ ఉండవలెననిన్ని శాస్త్రిగారు స్పష్టముగా తెలియజేస్తూ ఉండేవారు. వచన రచనలలో వ్యావహారికభాష ప్రయోగించడము సంప్రదాయసిద్ధమై ఉంటే దని శాస్త్రిగారు వ్రాసిన లేఖ మా తండ్రిగారు తమ తెలుగు

పత్రిక మొదటి సంచికలో ప్రకటించారు.[1] ఆ పిమ్మట మా తండ్రిగారికిన్ని శాస్త్రిగారికిన్ని పరిచయం, మైత్రి అంతకంతకు

ఎక్కువయినవి. ఇద్దరున్ను నిగ్గయిన పాండిత్యముకోసము శ్రద్ధ వహించి కృషి చేసినవారు. ఇద్దరికిన్ని తెలుగు భాషాపదముల వ్యుత్పత్తి

---

1. 'వాడుక భాషలో గ్రంథాలు వందలు వంద లున్నవి. అచ్చు వచ్చినతర్వాతనే యీ అన్యాయం. పూజాపురస్కారములు లేకుండా బూజు పట్టిస్తున్నారు... ....

వ్యాఖ్యానాలకు వాడుకభాష తప్ప వేరే భాష లేనే లేదు. తాళ్లపాక తిరువేంగళనాథుడు అమరవ్యాఖ్య వాడుకభాషలో వ్రాసినాడు. కృష్ణరాయల నాటివాడు సర్వలక్షణ సారసంగ్రహకర్త చిత్రకవి పెద్దన్న కొడుకు అనంత కవి హరిశ్చంద్రనలోపాఖ్యాన వ్యాఖ్యానం వాడుకభాషలో వ్రాసినాడు. అచ్చులో పూండ్లవారు అర్థాన్నం చేసినారు. రాఘవపాండవీయవ్యాఖ్య, ఆముక్తమాల్యదవ్యాఖ్య, మూడు వసుచరిత్రల వ్యాఖ్యలు, పంచతంత్ర వ్యాఖ్య, బాహాట వ్యాఖ, బృహజ్జాతక వ్యాఖ్య, సోమనాథ భాష్య వివరణము, ఆంధ్ర శబ్దచింతామణి వ్యాఖ్య (అచ్చులో అన్యాయం చేసినారు. బాలసరస్వతి పేరు పెరికివేసినారు. భాషా పాడు చేసినారు.) తెలుగు వ్యాఖ్యానా లన్నీ అదేమిటి ఇదేమిటి, సర్వం వాడుక భాషలోనే ఉన్నవి.

ప్రాచీనవచనగ్రంథాలు వందలు వందలు పరిశీలింపగా, కావ్యభాషవి వేళ్ళ లెక్కకైనా రాలేవు. అన్నీ వాడుకభాషలోనే వున్నవి. రామాయణాలు, భాగవతాలు, కథలు అన్నీని. ఎరిగి అంటారో, యెరగక అంటారో, కొందరు భాష రానివారు వ్రాసినారని. ఘప్పగిరి తిమ్మన్న వ్యాకరణం రానివాడా? సమీరకుమారవిజయం చదవమనండి. అతడు భాగవతసారం అని తేటతెలవంటి వాడుకభాషలో గ్రంథం రచించినాడు. ఏమంటారో? వ్యాఖ్యానాలు, లక్షణగ్రంథాలు రచించినవారు భాష రానివారా?

లక్షణగ్రంథాలలో వచనభాగ మంతా వాడుకభాషే. అనంతుని ఛందస్సు, కవిలోకచింతామణి, రంగరాట్ఛందస్సు, సర్వలక్షణసార సంగ్రహము, లక్షణదీపిక వగైరాలు - అందులో చిత్రం, లక్షణదీపికలో పాటలు, పదాలు, పద్పదులు, ధవళాలు, అర్ధచంద్రికలు వగైరాలు మధురకవిత అన్నాడు. ఇవన్నీ వాడుక భాషవే. మృదుమధురచిత్ర విస్తరము లని దేశికవిత చతుర్విధము. శ్రీనాథుడు శృంగారనైషధంలో వీటిని తడవినాడు. పెద్దనాగులు తడవినారు. శ్రీనాథుడు మాతంగి కథ, కాటంరాజు కథ వగైరాలు వాడుకభాషలో రచించినాడు. కుసలాయకం చదవండి. మొదట గ్రంథకర్త యేమి చెప్పినాడో? బ్రౌనుదొరగారు పండితులచేత వ్రాయించిన వ్యాఖ్యానము లన్నీ వాడుక భాషే. పది పన్నెండు వ్యాఖ్య లున్నవి. పట్టాభిరామశాస్త్రి యనే ప్రెసిడెన్సి కాలేజి పండితుడు అప్పుడు ఆంధ్ర ధాతుపాఠము రచించినాడు. వాడుక భాషనుండి చాలా మాటలు చేర్చుకొన్నాడు. వాడుకభాషలోనే కూర్పు. పండితుడు వఠెం వాసుదేవ పరబ్రహ్మశాస్త్రులు, జూలూరి అప్పయ్య పండితుడు, గురుమూర్తి శాస్త్రులు మొదలగు గొప్ప పండితులు బ్రౌను దొరగారికి విద్యావిషయమై వ్రాసిన ఉత్తరము లున్నవి. అన్నీ వాడుకభాషే. బ్రౌను పల్నాటి వీరచరిత్ర వాడుక భాషలో రచియించినాడు. ఆంధ్రభారతం విషయక్రమంగా వాడుక భాషలో వ్రాయించినాడు. అయిదారు వాల్యూము లున్నవి. వందలు వందలు వ్రయాం చేసి మరీ వ్రాయించినాడు. పేర్లు పేర్కొనడ మెందుకు? చిన్నయసూరిగారివరకూ వుండే వచనగ్రంథాలలో యేవో కొద్ది సంఖ్యవి తప్ప అన్నీ వాడుక భాషవే. యక్షగానాలభాష చాలావరకు వాడుకభాషే. గొప్ప గొప్ప కవులు వ్రాసినవి ఉన్నవి. యక్షగానాలు నిన్న మొన్న పుట్టినవి గావు. బహుకాలంనుంచీ వున్నవి. సంస్కృతకవులే వాటికి లక్షణాలు చెప్పినారు.' [తెలుగు పత్రిక, సంపుటము 1, సంచిక 1, 1919 సం. సెప్టెంబరు నెల]

తెలుసుకొనుటలో గల ఉత్సాహము, సమగ్రత ఎక్కువగా ఉండేవి. తమ పరిశీలనవలన తాము తెలిసికొన్న విషయమును నిలబెట్టుకొనుటలో గల పట్టుదలకూడా ఇద్దరికీ సమానముగానే ఉండేది. ఏదైనా ఒక ప్రయోగంగురించి కాని వ్యాకరణవిషయంగురించి కాని, వారు వాదించుకొంటూ ఉంటే ప్రక్కనున్నవారికి ముచ్చటగానే ఉండేది. శాసనములందలి ప్రయోగాలు ప్రమాణంగా మా తండ్రిగారు చూపించినప్పుడు అది తమ కిష్టము కానియెడల శాసనము చెక్కినవాడు చేసిన తప్పు లని శాస్త్రిగారన్నప్పుడు "తాళపత్ర గ్రంథాలలోని ప్రయోగములు ప్రమాణంగా మీరు చూపించినప్పుడు అవి లేఖక ప్రమాదములు అని అంటే మీ ప్రామాణ్యమేమయినట్టు? లేఖక ప్రమాదములు వ్రాత ప్రతులలోను ఉండవచ్చును, శాసనాలలోను ఉండవచ్చును. అవి లేఖక ప్రమాదములో వాస్తవమయిన ప్రయోగాలో ఇతర ప్రమాణములనుబట్టి నిర్ణయించాలి" అని మా తండ్రిగారు వాదించేవారు. ఒకరి అభిప్రాయమును ఒకరు ఖండించుకొన్నప్పుడు వాదం తీవ్రంగానే చెలరేగేది. మా తండ్రిగారి గొంతు పెద్దది. ఎదిరి వాదం సబబుగా కనబడకపోతే పెద్ద కేకలు వేసి వాడలు గొట్టేవారు మా తండ్రిగారు. "ఏమో మరి నాకీ ప్రయోగం దుష్టంగానే కనబడుతున్నది. నిశ్చాయికమైన యతిప్రాస స్థలములలో కనబడిన దాకా నేను సాధువుగా గ్రహించలేను" అని పెదవి విరిచేవారు శాస్త్రిగారు. పట్టుదల విషయములో ఇద్దరు సమాన తీవ్రత గలవారే అయినా చర్చ ముగిసినవెంటనే మా తండ్రిగారికి ఆ కోపం, ఆ ఆవేశం చట్టున మాయమై పోయేవి. గృహకృత్యాది విషయములు ప్రసగించినప్పుడు తమ హృదయం నవనీతంలా గయిపోయేది మా తండ్రిగారికి. శాస్త్రిగారు మాత్రము తమ వాదం ఇతరులు ఖండించినప్పుడు కొన్నాళ్లు చాలా బాధపడేవారు. తమకు వాస్తవమని తోచిన దేదో మొగమోటమి ఏమీ లేకుండా ఎదిరివారు నొచ్చుకొంటారేమో అనే ఆలోచన లేకుండా ఘాటుగా వ్రాయడంలో ఇద్దరూ ఒక్కలాంటివారే. ఎదిరివారు తమ అభిప్రాయమును విమర్శించినప్పుడు, మా తండ్రిగారికంటె శాస్త్రిగారు ఎక్కువ బాధపడేవారు. ఒకరి పాండిత్యము యెడల ఒకరికి ఎక్కువగా ఆదరాభిమానాలుండేవి. నిరసనలో గూడా, శాస్త్రిగారియెడల మా తండ్రిగారికి గల గౌరవము ఎక్కువగా కనబడేది. ఏదైనా ఒక పొరపాటు శాస్త్రిగారు వ్రాసిన వ్యాసంలో కనబడితే, "ప్రభాకర శాస్త్రిగారివంటి పండితులు ఈ తప్పు చేస్తే తక్కినపండితులమాట చెప్పే దేమిటి?" అనేవారు మా తండ్రిగారు. "ఈ విషయము మీ తండ్రిగారికి నచ్చజెప్ప లేకపోయినాను గదా? ఏం చేసేది?" అనేవారు శాస్త్రిగారు. కొన్ని శబ్దాలకు వ్యుత్పత్తి తెలియజేస్తూ శాస్త్రిగారు ఒక వ్యాసము త్రిలింగలో కాబోలు ప్రకటించినప్పుడు మా తండ్రిగారికి సంతోషము ఎక్కువగా కలిగి నన్ను చదువుమన్నారు. ఆ మరునాడే శాస్త్రిగారిపేర, తమ సంతోషము తెలియజేస్తూ లేఖకూడా వ్రాశారు. ఒకసారి, చెన్నపట్టణం నుండి మా తండ్రిగారు శాస్త్రిగారు రచించిన మూన్నాళ్ళముచ్చట అనే చిన్న కావ్యము ప్రతి ఒకటి తెచ్చి చదువుమని నా చేతి కిచ్చి శాస్త్రిగారి కవితాచాతురి, భాష, రచన మెచ్చుకొంటూ ప్రసంగించారు. రెంటాల సుబ్బారావు గారు శాస్త్రిగారి కిచ్చిన, ఒక చిత్రమునుబట్టి శాస్త్రిగారు కల్పించి రచించిన కావ్యమని తెలియజేశారు. అదే కాక శాస్త్రిగారు రచించిన తక్కిన చిన్న కావ్యాలుకూడా మెచ్చుకొనేవారు.

మా తండ్రిగారు చెన్నపట్టణం వచ్చినప్పుడెల్లా ఇద్దరున్ను గంటలకొలది భాషావిషయములు చర్చించుకునేవారు. కట్టకడపటిసారి చర్చ శాస్త్రిగారు సంప్రతించిన, బసవపురాణంలో శాస్త్రిగారిచ్చిన పాఠాల గురించిన్ని శాస్త్రిగారు రచించిన ఉపోద్ఘాతము గురించిన్ని జరిగింది. అంతకు పూర్వము మా తండ్రిగారు ఆ గ్రంథం కడుశ్రద్ధతో చదివి తమకు తప్పులుగా తోచిన వన్ని గీట్లు పెట్టి అందులో ఎక్కువ తప్పుగా తోచిన చోట "అసందర్భం", "తప్పు తప్పు" అని కూడా వ్రాసి ఆ పొరట చినిగిపోయినంత గట్టిగా పెన్సిల్‌తో గీటు పెట్టారు. చెన్నపట్టణంలో ఆ గీట్లు గల పుస్తకమే పట్టుకొని శాస్త్రిగారితో ప్రసంగించారు. మా తండ్రిగారు తాము వ్రాసి పెట్టుకొన్న మాటలు ఎంత కప్పి ఉంచినా శాస్త్రిగారికి కొద్దిగా కనబడకపోలేదు.

చర్చ పూర్తియైన తర్వాత శాస్త్రిగారు తమ బసకు వెళ్ళడానికి సిద్ధపడి, 'మీ చేతిలో నున్న ఆ ప్రతి నా కొకసారి ఇస్తారా? రేపు గాని ఎల్లుండి గాని మరల అందజేస్తాను' అన్నారు శాస్త్రిగారు. 'తప్పకుండా ఇస్తాను. కాని, అందులో నేను నా కోసమని వ్రాసి పెట్టుకొన్న మాటలు చూచి మీరు బాధ పడకూడదు. ఆవేశం కొద్దీ నేను తీవ్రమైన మాటలు అనడం గాని వ్రాయడం గాని నా ప్రకృతి. అది యొక దుర్గుణమే. అందుచేత చెప్తున్నాను. ఆ మాటలు ఆ విషయానికి వర్తిస్తవి. అంతే కాని మీ యెడల నాకు గల గౌరవము తగ్గిపోదు' అని చెప్పి పుస్తకం ఇచ్చాను. మా తండ్రిగారు మరి రెండు దినములలో చెన్నపట్టణం విడిచి పర్లాకిమిడి చేరుకొన్నారు. శాస్త్రిగారు ఆ గ్రంథం మా తండ్రిగారు చెన్నపట్టణంలో ఉండగా అందజేయలేదు. మరియొక పదిదినములు గడచిన తర్వాత ఆ గ్రంథం పంపిస్తూ 'నొచ్చుకో వద్దని మీ రెంత చెప్పినా మీరు వ్రాసిన మాటలవల్ల నా మనసు క్షోభించినది. అది నా దౌర్బల్యమే కావచ్చును' అని వ్రాశారు. ఆ లేఖ చదివి మా తండ్రిగారు కూడా చాల బాధపడ్డారు. ఇదిగాక మరియొక స్వల్ప విషయంకూడా కలత ఎక్కువ కావడానికి కారణమైనది. చెన్నపట్టణంలో ఉండగా మా తండ్రిగారు కాశీనాథుని నాగేశ్వరరావు పంతులుగారిని చూడడం సంభవించింది. బసవపురాణం గురించి పంతులుగారు ప్రశ్నించారు. 'ప్రభాకరశాస్త్రిగారు సంప్రతించి ప్రకటించినది ఎట్లున్నది?' అని అడిగారు. 'బాగానే ఉన్నది గాని శాస్త్రిగారి వంటి వారు సరియైన పాఠాలు గుర్తించక పోయినారు గదా అని విచారించాను. ప్రాచీన కావ్యభాష తెలిసినవారిలో వారిని మించిన వారు లేరని నాకు తెలుసును. మరి వారే పాఠాల విషయంలో తప్పులు చేస్తే నే నేమనేది?' అన్నారు. మరికొన్నాళ్లు పోయిన తర్వాత పంతులుగారు శాస్త్రిగారిని కలుసుకొని 'బసవపురాణం మీరు పాడు చేశారని రామమూర్తి పంతులుగారు నాతో చెప్పారు' అని అన్నారట. అందుకు శాస్త్రిగారు చాలబాధపడి మరికొన్నాళ్ళకు నేను చెన్నపట్టణం వచ్చి వారిని కలుసుకొన్నప్పుడు నాగేశ్వరరావుగారు అన్నమాటలు శాస్త్రిగారు నాకు తెలియజేశారు. నా మనసు చాలా కలత చెందినది. పర్లాకిమిడి చేరినవెంటనే ఈ విషయం మా తండ్రిగారికి తెలియజేశాను. పాపం! వారు కూడా చాలా నొచ్చుకొన్నారు. "బసవపురాణం సంప్రతించడంలో శాస్త్రిగారు కనబరచిన వైదుష్యం కూడా నే నెంతో కొనియాడుతూ నాగేశ్వరరావు పంతులుగారికి తెలియజేశాను. ఆ విషయం వారు తెలియజేయలేదు కాబోలు. అది తెలియజేయకుండా నే నెంచిన లోపముమాత్రమే తెలియజేశారు కాబోలు. అదీ గాక "పాడుచేశారు" అని నే ననలేదు. కొన్నిచోట్ల సరియైన పాఠాలు ఎంచలే దన్నాను" అని మా తండ్రిగారు చెప్పారు. మరికొన్నాళ్ళయిన తర్వాత నేను చెన్నపట్టణం వచ్చినప్పుడు శాస్త్రిగారిని కలుసుకొని జరిగినదంతా తెలియజేసి మా తండ్రిగారు చాలా నొచ్చుకొన్నారని చెప్పాను. కాని శాస్త్రిగారికి ఉపశాంతి పూర్తిగా కలుగలేదు. అప్పుడా విధంగా కలిగినకలత ఇద్దరి మనస్సులలోను కొద్దిగానో గొప్పగానో ఉండిపోయినదనే అనుకొంటాను.

నాయెడల మాత్రం శాస్త్రిగారికి చివరవరకూ ఆదరాభిమానా లుండెను. నా భారతీ శతకమునకు శాస్త్రిగారు రచించిన ఉపోద్ఘాతము అందుకు ప్రబలమైన నిదర్శనము. అదిగాక 1949 లో ఒక సమావేశము తిరుపతిలో ఏర్పరచి నాచేత నొక ఉపన్యాసమిప్పించి నన్ను గౌరవించారు. వారి యెడలను, వారి పాండిత్యపటిమయెడలను నాకు గల గౌరవము ఎక్కువగుతూ ఉండెనే కాని ఎన్నడును తగ్గలేదు. వారి ఆత్మ అఖండ ప్రశాంతిని పొందునుగాక!

జానపదసాహిత్యోద్ధారకుడు

శ్రీ వేటూరి ఆనందమూర్తిగారు

—: * :—

"సాహిత్యము ఏకొద్దిమందికో కాదు-అన్ని వర్గాలవారికీ అనుభవింపదగి ఉండాలి" అని ఆంధ్రజాతిని మేల్కొలిపిన కొద్దిమందిలో శ్రీ ప్రభాకరశాస్త్రిగారు ఒకరు; తొలినాళ్లలో ముఖ్యులూను. సాహిత్యం జానపదాలని విడిచి వర్ధిల్లలేదు. అందుచేత జానపదులను కూడగట్టుకొనే సాహిత్యసంపద వర్ధిల్లుతుంది. సాహిత్యం అందరికీ అందుబాటులో ఉండాలనడానికి కారణంకూడా అదే. జానపదుల నాలుకలపై తేలికగా తేలియాడే దేసి సారస్వత సంపదంతా అనుభవయోగ్య మనే శ్రీ శాస్త్రిగారి తలపు. మాయమర్మము లెరుగని అమాయక జానపదుల చిత్తవృత్తులూ, తీరుతెన్నులూ ప్రదర్శిత మయ్యే ప్రజాసారస్వత మంతా జాతి జీవనానికి దర్పణాలనీ, జాతి సంస్కృతికి నిక్షేపాలనీ వారి విశ్వాసము. అందుకనే అటువంటి జానపద సాహిత్యాన్నంతా అవశ్యం ఆదరించి సేకరించుకోవాలనీ, ప్రకటించి నిక్షేపించుకోవాలనీ వారు చెప్పగలిగారు. చెప్పినట్లు చేయనూ కలిగారు.

స్త్రీ బాల పామరజనులు లోకవృత్తి ననుసరించి ఆయా సందర్భాలలో వాడుకొనే మాటలు, పాడుకొనే పాటలు ఈ సారస్వతానికి స్వరూపాలు. అందుచే పరిశీలన సౌకర్యార్థమై జానపద వాఙ్మయాన్ని బాలభాషనీ, స్త్రీల పాటలనీ, పామరభాషనీ విభజించుకోవచ్చును. ఈ గేయాలలోని సాహిత్యముకాని, వాటి ఫణితులుకాని, ఛందస్సంప్రదాయాలు కాని మన భాషలో, సంస్కృత భాషావ్యామోహంవలన సాహిత్యతనంది నిలిచియుండకపోయినా సోదర భాషలైన ద్రవిడకర్ణాటాది భాషలలో అవి అన్నీ ఉత్తమ సాహిత్య పద్ధతులుగానే కొనియాడ బడుతున్నవి. ద్రావిడభాషల సమన్వయ పరిశీలన సమగ్రముగా జరిగినప్పుడు ఈ విషయము తేటతెల్లమవుతుంది. స్త్రీ బాలపామర గేయాల ఫణితులు మాత్రమే కాక వాని మాతృరూపము లనదగిన మంజరి, ఏకపద, ద్విపద మొదలు సప్తపదుల వఱకుగల ఫణితులన్నీ మనదేసి సారస్వతాని కలంకారములే. మన జానపద వాఙ్మయము కొంతవఱకైనా యీ దశలోనే సాహిత్యత నందుకొన్న దని చెప్పవలసి ఉన్నది. ఇవికాక మనభాషలో వచనమాలికా గీతాలనీ, సంకీర్తన లనీ మఱి ఒకటిరెండు పద్ధతులు కూడా వెలసియున్నవి. ఇట్లా మన జానపద వాఙ్మయ స్వరూపము పసిపిల్లల తొక్కుపల్కుల పాటలనుండీ సంగీత సాహిత్యములు పండబాఱిన సంకీర్తనల వఱకూ స్మరింపదగియున్న దనవచ్చును. ఈ క్రమాన్ని చూచుకొన్నప్పుడు శ్రీ శాస్త్రిగారి జానపద వాఙ్మయసేవ పై అన్నితరగతులలోనూ ఉన్న దని చెప్పవలసి ఉంటుంది. బాలభాష కడనుండీ సంకీర్తన వాఙ్మయమువఱకు వారి విమర్శ కందని విషయమే లేదు. బాలభాషని మొదట సేకరించి సచిత్రకంగా భారతి సంచికలలో ప్రకటించింది వీరే. బాలభాష పసిపిల్లల వినోద విజ్ఞానాలకు సహకరిస్తుంది.

బాలభాష

అసలు పసుపిల్లలే యిండ్లకు శోభ. వారు సంసార సౌఖ్యమునకు, సౌభాగ్యమునకు మూలకందములు పిల్లలు లేనిదే యింట కాలక్షేపముండదు పసుపిల్లల-బొడ్డూడిన దాది బోరగిలపడేవఱకు, తదాదితప్పటడుగులు వేసేవఱకువారి చేష్టలన్నీ మన కానందదాయకములే. పిల్లలు పరబ్రహ్మస్వరూపములు. బాల్యమే అటువంటిది. తాను మురిసిపోతూ యితరులను మురిపించేది. అందుచేతనే ఎల్లన్నను భగవంతుడు అంతగా మురిపించాడు. ఈ పిల్లలకు ఉంగ పట్టినప్పటి నుండీ విన్నెము చేయించేవఱకూ ఎన్నెన్ని దశలు! దశ కొక్కొక్క పాట చొప్పున కనీసం బాలభాష వర్ధిల్లింది. ఇది చూడండి.

ఊఁ ఊఁ ఉంగన్న
ఉగ్గుపాలు ఇందన్న
గుంటెడు ఉగ్గు కమ్మన్న
ఉమ్మక కక్కక మింగన్న
ఊఁ ఉఁ ఉఁ ఉంగన్న
లుంగలు పెట్టకు గ్రుక్కన్న
ఓర్వని సవతుల దిష్టన్న
ఒప్పగ మసలగ బుచ్చన్న—

తల్లి పిల్లవానికి ఉంగపట్టేటప్పుడు పాడుతుంది ఈ పాట. వాళ్ల ఉచ్చారణతోనే నెమ్మదిగా వాళ్ల దృష్టి నాకర్షించి ఉగ్గుపట్టడానికిది వీలు.

పిల్లవాడు మెడ నిలుపగలిగే సరికి తల్లి పాలుపట్టిన తర్వాత ఒడిలో చేతికి వీపాన్చి కూర్చోబెట్టుకొని ముందువెనుకల కూగిస్తూ

ఏను గొచ్చిం దేనుగూ
ఏవూరొచ్చిం దేనుగూ
మావూరొచ్చిం దేనుగూ
మంచినీళ్లు తాగిం దేనుగూ—

అని పాడుతుంది. పాట వినోదానికే ఆ ఊగింపులో పసివాని శరీరానికి పరిశ్రమ కలుగుతుంది. త్రేన్పు వచ్చి పాలు ఒంటికి పడతవి. ఇటువంటి ప్రయోజనం కలదే

చిట్టీ తలనొచ్చెనే
చిట్టమ్మ తలనొచ్చెనే
దాదీ తలనొచ్చెనే
దాదమ్మ తలనొచ్చెనే—

పాటకూడా! పిల్లవాడు లేచి నెమ్మదిగా నిలువగలిగేసరికి తల్లి మెల్లిగా వాణ్ని పట్టుకు నుంచోబెట్టి

విద్దెం చేస్తే గిద్దెడు నెయ్
మళ్లా చేస్తే మానెడు నెయ్—

అని పాడుతూ ఆడిస్తుంది. వాడెలా నిలవాలో-ఎలా నడవాలో నెమ్మదిగా నేర్పుతుంది. నెయ్యి ఒంటికి పుష్టికూడా! అది నెరవేరి పిల్లవాడు తనకు తానై లేచి నడువగలిగేసరికి వాడి వినోదానికి ఎన్నెన్నో ఆటలు - పాటలు!

పాదాలూ చేతులూ ఒకదానిపై ఒకటి పేర్చి చేతుల మధ్య తన వ్రేలేసి త్రిప్పుతూ

[1]గుడుగుడు గుంచం
గుండే రాగం
పావనపట్టం పటికే రాగం
అప్పడాల గుఱ్ఱం ఆటకి పోతే
పేపేగుఱ్ఱం పెళ్ళికి పోతే
కత్తా? బద్దా?

అని పిల్లవాణ్ని తల్లి ఆడిస్తుంది. లేదా కాళ్లు బాగా చాపించి—

[2]కాళ్ళా గజ్జి కంకాణమ్మ
వేగూచుక్కా వెలగామొగ్గ
మొగ్గా కాదు మోదుగునీరు
నీరూ కాదూ నిమ్మలవావి
వావి కాదూ వావింటకూర
కూరా కామూ గుమ్మడిపండు
పండూ కాదూ పాపాయికాలు
కాలూ తీసీ కడగా పెట్టు

అని ఆడిస్తుంది. ఇట్లాటివే ఎన్నో ఆటలు, పాటలు. ఇక తర్వాత నెమ్మదిగా పాలు తప్పించి పునఃపాకం చేసిన గుజ్జనగూళ్లు తినిపిస్తారు పిల్లవాడికి. అది అలవాటు పడడానికి-విన్న తర్వాత జీర్ణించుకోడానికి మరికొన్ని ఆటలు పాటలు ఉన్నవి.

పప్పెట్టి పాయసం పెట్టి
నెయ్యేసి బువ్వెట్టి
ఆం తినిపించి ఆం తినిపించి
చెయ్యి కడిగి మూతి కడిగి
మా అత్తారింటికి దారేదంటే
యిలా పోయి యిలా పోయి
కితకిత కితకితా.

అని గిలిగింతలు పెట్టి పిల్లవాణ్ని నవ్విస్తుంది తల్లి. ఈ పాటలో తమాషా చూడండి. గుజ్జనగూళ్లు తినడం పాపకు నేర్పడం - తిన్నాక వాణ్ని నవ్వించడానికి కితకితలు; పసుపిల్లలు ఎంత నవ్వితే అంత ఆరోగ్యం!

కాని కొన్ని సమయాల్లో పిల్లవాడు అన్నం తినడానికి ఒల్లకు. మారాం పడతాడు. అప్పుడు 'నిర్భర కరుణాధురీణయగు ప్రాణము' ఆ తల్లి వాణ్ని చంక నెత్తుకొని వెండిగిన్నెలో బువ్వ కలిపి లాలిస్తూ, బుజ్జగిస్తూ, ఆరు బయటికి తీసుకెళ్ళి, ఆకాశంకేసి చూపిస్తూ, నీలినింగిలో తేలిపోతున్న చందమామను దాయి దాయని పిలుస్తూ, పాపాయిని తినిపించి పొమ్మని చెబుతుంది. ఆ సన్నివేశం అలాంటిది కాబోలు. పిల్లవాడు గుటక్ చప్పుడు కాకుండా తిని ఊరుకొంటాడు. బువ్వ పెట్టినాక జీర్ణం జీర్ణం వాతాపి జీర్ణం అని నెమ్మదిగా లాలించి పడుకోబెట్టి

1. గుంచం = గుండం (?) గుంటేరు+ఆగం, పటికేరు+ఆగం (పటికేరు అంటే పాలేరు (?) తెలుపు అన్న అర్థంలో.

2. ఈపాటకి వైద్యసంబంధమైన అర్థం ఉన్నదంటారు. పిల్లవాళ్లకు వచ్చే గజ్జికి యిందు మందు చెప్పబడ్డదని!

జో అచ్యుతానంద జోజో ముకుందా
రావె పరమానంద రామగోవిందా-జో జో-
అన్న లాలిపాటనో

రామా లాలీ మేఘశ్యామా లాలీ
తామరసానయనా దశరథతనయాలాలీ.

అన్న లాలిపాటనో పాడుతుంది. ఆ లాలి పాటలోని ప్లుత స్వరాలూ, అనుప్రాసలూ, రాగం అన్నీ ఒకటిగా కూడి పిల్లవాణ్ణి బుజ్జగించి నిద్ర పుచ్చుతవి.

వయసు రాగా పిల్లవానికి లోకజ్ఞానం కలుగుతుంది. మాటలు వస్తవి. చెప్పదలచుకొన్నది చెప్పకలుగుతాడు. ఆ పైన అక్షరాభ్యాసం-బడి-చదువు. ఆ దశలో పిల్లవానికి వినోదంతోపాటు విజ్ఞానం కల్పించాలి. సద్వర్తన నేర్పాలి. ధారణ అలవరచాలి. సామాన్యంగా బాలబాలికల ఆటపాటలు, కథావినోదాలు పై ప్రయోజనాలనే సాధించేవిగా ఉంటవి. ఇవి చూడండి.

కట్టెలు తేరా[1] శివ్వా-నా
కాళ్లు నొస్తుందవ్వా
బట్ట లుతకరా శివ్వా-నా
ప్రాణం పోతుం దవ్వా
అన్నం తినరా శివ్వా-నే
నందుకు సిద్ధం అవ్వా-

ఈ పాటలో పిల్లలకి కావలసిన హాస్యం-వినోదం ఉన్నవి.

కంచికి పోతావా కృష్ణమ్మా-ఆ
కంచివార్త లేమి కృష్ణమ్మా
కంచిలో ఉన్నాది అవ్వా-ఆ
అవ్వా నాకు పెట్టు బువ్వా
బువ్వా ఉన్నది గాని కృష్ణమ్మా-నీకు
పప్పు ఎక్కడి దోయి కృష్ణమ్మా
ఆ యింటి యాయింటి అప్పా-ఆ
అప్పా నాకు పెట్టు పప్పు
పప్పు ఉన్నది గాని కృష్ణమ్మా నీకు
నెయ్యి ఎక్కడి దోయి కృష్ణమ్మా
కోమటి అక్కప్ప నెయ్యి-ఆ
నెయ్యి నాకు పోయి నెయ్యి
నెయ్యి ఉన్నది గాని కృష్ణమ్మా-నీకు
పెరుగు ఎక్కడి దోయి కృష్ణమ్మా
ఆ యింటి యీ యింటి పొరుగూ
ఆ పొరుగు నాకు పోయి పెరుగూ—

ఈ పాటలో యిరుగు పొరుగులతో సంబంధం ఎలా ఉండాలో - దాన్ని బట్టి మన జీవితం చల్లగా ఏచోటనైనా ఎలా గడుపుకోవచ్చో తెలియవస్తుంది.

ఉత్తముని పేరేమి ఊరిపేరేమి
సత్యపురుషుని కన్న సాధ్వి పేరేమి
ఉత్తముడు దశరథుడు ఊరు అయోధ్య
సత్యపురుషుని కన్న సాధ్వి కౌసల్యా—

అన్న యీ పాటలో ఆదర్శమూర్తి శ్రీరాముని కథ వస్తుంది. పిల్లవాళ్లు ఆయనవంటి వర్తన నేర్చుకోవాలని ఆశయం. ఇక పిల్లవాళ్లకి భక్తి శ్రద్ధలు నేర్పే గేయాలూ ఉన్నవి.

వానలు కురిసే దెందుకురా
పంటలు పండే టందుకురా
పంటలు పండే దెందుకురా
ప్రజలూ బ్రదికే టందుకురా
ప్రజలూ బ్రదికే దెందుకురా
దేవుని కొలిచే టందుకురా
దేవుని కొలిచే దెందుకురా
ముక్తిని పొందే టందుకురా—

అన్న పాట అటువంటిదే! పోతే 'అనగా అనగా ఓరాజు. ఆ రాజుకి ఏడుగురు కొడుకులు' అని సామాన్యంగా చెప్పుకొనే కథ చూడండి. కథాక్రమంలో క్రమోన్మీలన మెలా జరిగిందో. అట్లాటి కథలే 'చీమ చిటుక్కు' 'ఈగ తన పేరు మరవడం' మొదలైన కథలు కూడా. వీని ప్రయోజనం పిల్లవాళ్ళకు ధారణ అలవరచడమే.

ఆడపిల్లలు ఇద్దరు ఎదురు బదురుగా నిలుచుండి చేతులు బేడిసెలు వేసి తిరుగుతూ

ఒప్పులకుప్పా ఒయ్యారిభామా
సాకెపప్పు సన్నబియ్యం
గూట్లో రూపాయ్ నీ మొగుడు సిపాయ్

అని పాడుకొంటారు. ఇది ఒక క్రీడ. దీనినే కాబోలు హంసవింశతికారుడు 'బేడిసె తిరుగుళ్లు' అన్నాడు. మరొక పాట. ఆడపిల్లలు ఇద్దరేసి చేరి చిటికలు వేస్తూ అడుగులు తొక్కుతూ, చప్పట్లు చరుస్తూ ఎంతో కట్టుదిట్టంగా

¹ చెమ్మచెక్క చేరడేసి మొగ్గ
అట్లు పోయంగా ఆరగించంగా
ముత్యాల చెమ్మచెక్క ముగ్గు లెట్టంగా
రత్నాల చెమ్మచెక్క రంగు లేయంగా

అని పాడుకొంటూ ఆడుకొంటూరు. ఇట్లాటివే బాలబాలికల క్రీడావిశేషాలూ, ఆటపాటలూ ఎన్నో సేకరించి శ్రీ శాస్త్రిగారు తెలుగు భారతి సంచికలలో ప్రకటించారు. ఈ బాల భాషనిగూర్చి చక్కని విమర్శనాత్మకమైన వ్యాసం మద్రాసు ఛీఫ్ జస్టిసు పి. వి రాజమన్నారు గారి సంపాదకత్వం క్రింద ఆనాళ్లలో వస్తుండిన 'కళ' అనే పత్రికలో ప్రకటించారు. ఇవేవి గానీ పుస్తకరూపంలో పునః ముద్రించలేదు. సంకల్పం మాత్రం ఉన్నది. కాని యిటీవల రవ్వలు-పువ్వులు, ఆటలు-పాటలు అని [illegible] పుస్తకాలుగా ప్రకటిస్తూనూ వచ్చారు. ఇది బాలవాఙ్మయ విషయసంగ్రహం.

సతీసాహిత్యం

పిల్లల తర్వాత తల్లులే యిండ్లకు శోభ. ఇంటి కాపే యిల్లాలు, గృహలక్ష్మి, భర్తృ నయనాలకు అమృతవర్తి. అట్టి స్త్రీ. మామూలుగా యిళ్లల్లో పూర్వకాలం స్త్రీలు పాడుకొనే పాటలు అనేక సందర్భాలలో అనేకము లుండేవి. ఇంటి కిల్లాలు స్త్రీయే కాబట్టి సామాన్యంగా ఆమె ప్రసక్తి లేని గృహకృత్యమే ఉండేది కాదు. అందుచే అన్నిటిలోనూ ఆ స్త్రీమూర్తి అనేక స్వరూపాలలో మనకు దర్శన మిస్తూ ఉండేది. వరి కోతలప్పుడు, వడ్లదంపుళ్ళప్పుడు స్త్రీలు పాడుకొనేపాట లెన్నో ఉన్నవి. ఇంట ఏ శుభ కార్యమైనా జరిగినప్పుడు వారి సందడీ, సంరంభం చూచితీరవలసిందే. తలుపు దగ్గర పాటలూ, నలుగు పాటలనీ, మంగళహారతి పాటలనీ, శోభనపు పాటలనీ, బువ్వపుబంతులనీ వారు పాడేపాటలు అన్నీ యిన్నీ కావు. ఇళ్లల్లో పనిపాటలు చేసుకొనేటప్పుడు, పండగ పబ్బాలు పాటించేటప్పుడు, వ్రతాలూ నోములూ అనుసరించేటప్పుడు, శుభకార్యాలు జరపుకొనేటప్పుడు ప్రత్యేకంగా స్త్రీలు పాడుకొనే పాటల నన్నిటినీ వందల కొద్ది శ్రీ శాస్త్రిగారు సేకరించి అప్పుడప్పుడాయా పత్రికల్లో వాని నన్నిటినీ ప్రకటిస్తూ వచ్చారు. వారి చిన్ననాట వారి స్వగ్రామంలో, స్వగృహంలో దంపుళ్ళ సావిడిలో పదుగురు స్త్రీలు కూడి లయతప్పకుండా గతిచెడకుండా, రోళ్ళా రోకళ్ళా పాడుతూ ఉంటే నోటు బుక్కు దగ్గర ఉంచుకొని శక్యమైనన్ని పాటలను ఎక్కించుకొనే వారట. ఇట్లా శ్రీ శాస్త్రిగారు తీరని అన్వేషణతో సాహిత్య సేవాభిలాషతో ఎంతో కృషి చేశారు. ఈ దంపుళ్ల పాట వినండి.

వడ్లు దంచంగానె వచ్చె చుట్టమ్మ
రాచిలుక పోచిలుక పోటు వేదాము
సువ్వని నే నొక్క పోటేసి తేను
చుక్కల్లు పిక్కటిలు మారన్నా కదలు

* * * *

పొమ్మన్న పోదాయె వరికూటివాపి
వరికూటివాపికి వంకాయ వండి
వంకాయ నేతిందు వాని పొమ్మందు

* * *

అందరము కోరింది కుందనపుకుచ్చు
అతికోపి కోరాడు అత్తవారిలు

* * *

పండ గొచ్చిందంటే పిండికి ప్రేమ
అల్లుడొచ్చాడంటె అత్తకు ప్రేమ
వియ్యాలవారింట విందు భోంచేసి
చెంబెత్తి చెయి కడగ శక్తి లేదన్న
ఊరిముందర చేను వేయబోకన్న
ఊరోళ్లను వియ్యము చేయబోకన్న
ఊళ్లో వేసిన చేను కాకుల్లపాలు
ఊళ్లోని వియ్యమ్ము కయ్యాలపాలు.

ఈ పాటలోని పలుకుబడి, చమత్కారము సామాన్యమైనదా! ఇవికాక వేర్వేరు సందర్భాలలో స్త్రీలు పాడుకొనే పాటలన్నిటినీ కలిపి "స్త్రీలపాటలు" అనే పేరుతో ఏలూరు మంజువాణీ ప్రెస్సువారు పాతికేండ్లకు పూర్వమే కొన్ని సంపుటాలుగా ప్రకటించారు. వాటిలో కామేశ్వరిపాట ఉన్నది. క్రీడాభిరామంలో కామేశ్వరి కథాప్రసక్తి ఉన్నది. ఈ కామవల్లి దేవి వలపును పాడుకొంటూ జక్కుల పురంధ్రి

1. దీనికీ వైద్యానికి సంబంధించినఅర్థం ఉందని తద్జ్ఞులు చెపుతారు.

అందులో వస్తుంది. వీటి వివరాలతో క్రీడాభిరామం వీథికలో శ్రీ శాస్త్రిగారు ఆనాడే వ్రాసినవిషయా లివి చూడండి. "కామవల్లీ మహాలక్ష్మికే కామేశ్వరి యని నామాంతరము. ఏవురక్కలలోఁ గడగొట్టు దైనను కామవల్లీ మహాలక్ష్మి ముఖ్యురాలు కావున నామె పేరు ప్రధానముగాఁ జెప్పఁబడుచున్నది. తక్కిన యార్వురకును వేర్వేరు పేరులు గలవు. మొత్తమున వారికెల్లరకు "అక్క"లని పేరు. నేఁటికిఁ గూడ సర్వాంధ్రదేశమునను బ్రాహ్మణాది వర్ణముల వారికి కామేశ్వరి (అక్కలు) యిలువేల్పు. ఈ దేవి యిలువేల్పుగాఁ గలయిండ్లలో వివాహాది శుభకార్యములు జరిగినతోడనే యక్కల కొల్పును జరగును. ఆనాఁ డేడుగురు ముత్తైదువల కర్చనము జరగును. ఆంగ్లేయుల యుద్ధగీతములవలె నుద్రేకజనక మైన గానఫణితిని కామేశ్వరి పాట వీరవాద్యములతో వానాఁడు పాడుదురు. ఆ పాట తీవరములో స్త్రీలకు కొందఱకు శివ మెత్తును ఆ యర్చనము జరుగునాఁ డెంత తొందరించినను భోజనము సూర్యాస్తమయ మగును. "అక్కలు లేచేటప్పటికి నక్కలు కూస్తయి" అని సామెత. నే నీ యక్కలకథ నముద్రితముగా నున్న ఆదిలక్ష్మీ విలాసము కామేశ్వరి చరిత్రము నను గ్రంథముల మూలమునఁ గనుఁగొనఁ గల్గితిని."

ఒక్క కామేశ్వరి కథ మాత్రమే కాదు-[1]ఊర్మిళనిద్ర, సూర్యభగ్గైరా పాటలు; శ్రావణ మంగళవారపు పాటలు; ఇంకా తిగితర స్త్రీల పాటలు అన్నీ పరిశీలించి వాటి వాటి రచనాఫణితులను విమర్శించి వారు వ్రాసిన వ్యాసాలెన్నో ఉన్నవి. తెలుగు మెఱుగులలోని "తెనుగు తేటదనము" అట్టివ్యాసమే.

"స్వస్తిన్నృపాంకుశాత్యున్నవత్సలసత్యత్రినేత్రవిస్తరశ్రీయుద్ధమల్లు డనవద్యవిఖ్యాతకీర్తి."

అన్న శాసనపద్యం పఠనఫణితి తాళగతి లేక చదువ కుదురరానిదిగా ఉన్నట్టు తోస్తుంది. ఆమధ్యాక్కరఫణితియెంత హృదయరంజకంగా ఉంటుందో వారికి మొదట తెలియవచ్చిన సన్నివేశాన్ని వారావ్యాసంలో వివరించారు.

"ఒకనాఁడు మాయింటిలో మా అమ్మగారు ప్రాఁతకాలపు పాట లేవో పాడుచుండఁగా వినుచున్ననాకు అందొక పాట ఫణితి చాల ఆనందజనక మైనది. నేఁటి కావ్యరచనల కనుకూలింపఁ జేసికొందమని గణ విభజన చేసి చూతును కదా అది మధ్యాక్కర లక్షణము కల దయి యున్నది. మధ్యాక్కర పఠనఫణితి నా కపుడు తెలియవచ్చినది. దాని మాదిరి చూపుచున్నాను చూడుఁడు.

'అంతట రాముల వారూ
అంగన సీతను కూడీ
సంతస మందుచు వేగా
స్వపురమునకు చనుదెంచీ
తమ్ములతోడను గలసీ
నెమ్మది రాజ్యము నేలే
ధర్మముతో ప్రజ లెల్లా
తామరతంపర లైరీ!

ఇందు రెండింద్రగణములు ఒకసూర్యగణము రెండింద్రగణములు. ఒక సూర్యగణము వెరసి ఆఱుగణములు కలసి ఒక చరణము. మూఁడవగణము కడపట సీసచరణదళము వలె మధ్యాక్కర చరణము మధ్యను విఱుగును. ఆనికాలపు కవులు పాటించిన సీస, ద్విపద, గీతపద్యములు కొంచెము మార్పులు చెందియు, చెందకయు కూడ స్త్రీ శాల పామరాదులు పాడు పాటలలో, పదాలలో కానవచ్చుచున్నవి. స్త్రీలు పాడు శ్రావణ మంగళ వారపు పాట సీసపద్యమే.

'శ్రావణా మాసాన శుద్ధపాడ్యమి నాడు
మహాలక్ష్మి ముత్యాలచీర కట్టె'

అని దాని మొదటి చరణము. మఱియు ద్విపద అను ఆదికాలపు రచన అనేక ఫణితి ప్రభేదాలతో పాటలలో, పదాలలో ఉన్నది. ఒకటి రెండు ద్విపద ఫణితి ప్రభేదములు చూపుచున్నాను.

'ఒకరూ కట్టిన చీరా
ఒకరూ కట్టారూ
ఒకరూ తొడిగిన రైకా
ఒకరూ తొడగారూ
ఒకరూ పెట్టిన నగలూ
ఒకరూ పెట్టారూ
వార్నీ పొసగింపా నా
వశమూ కాదనెనూ.'

1. ఊర్మిళనిద్రను గురించి శ్రీ కృష్ణశాస్త్రిగారు మాడర్న్ రివ్యూలో వ్రాసిన వ్యాసం పాత

ఇది ద్విపదనికొనసే.

'కన్నుల నైల నేవేలసంఖ్యలను
వన్నెల్లు వెయిం(న్) పసమాపావములూ'

ఇదియు ద్విపదయే. ఇట్లు ఒక ద్విపదయే పలురసములలో, పలు ఫణితులలో వాడుక భాషలో పలుపాటలుగా వెలసినది.

'ఇట్లే మన యిండ్లలో పాడేపాట లెన్నెన్నో దేసీ రచనలు సంస్కృత సంబంధము లేనివి. అవియే యిప్పటికిని సరవమున గొప్ప కావ్యములలోని ఛందోరచనలు' ఈ వాక్యములు శ్రీ శాస్త్రిగారి 'తెలుగు కవితలోని దేసీ తనము' అన్న ఉపన్యాస పాఠములోనివి. ఇట్టి ద్రవిడభాషాసమన్వయ పరిశీలనములో శ్రీ శాస్త్రిగారు చేసిన కృషి ప్రశంసనీయము.[1]

శ్రీ శాస్త్రిగారు పాతపాటల్ని సేకరించడమే కాదు. వానిని సాహిత్యకీతులతో సమన్వయించి చూపినారు కూడా. చాలా పాత కృష్ణా పత్రికల్లో స్త్రీల పాటలనీ, దంపుళ్ళపాటలనీ' పామరభాషనీ, మధురకవితలనీ శీర్షికలతో పెక్కు పాతపాటలను ప్రకటించారు.

ఈ స్త్రీల పాటలలోని విశేష మేమంటే అవి అన్నీ భారతనారీ స్వరూపస్వభావాలనూ, ఆదర్శాలనూ చిత్రించేవిగా ఉంటవి. సంసారాలలో స్త్రీల కష్టసుఖాలు కూడా కొన్నిట వ్యక్తమాతుంటవి. హితబోధ, సందేశము ఉన్నవి కూడా లేక పోలేదు. 'ఒక డాలి కోరి కాదా యింద్రునికి ఒడలెల్ల కన్నులాయె-ఒక డాలి కోరి కాదా రావణునకున్న తల లూడిపోయె' అని హెచ్చరించే పట్టులు కూడా స్త్రీలపాటల్లో ఉన్నవి. జక్కులవారు, పంబవారు, గొల్లలు బోలెడుతతంగంతో స్త్రీల పాటలను పాడుకొంటూ రాత్రిపూట పామర జనులను వినోదపరుస్తూ జీవనం గడుపుకొంటూ ఉండడం మన మెరిగినదే. కామేశ్వరికథ-బాలనాగమ్మకథ - లక్ష్మమ్మకథ - పగుమంచికథ మొదలైనవన్నీ అలా ప్రచారంలోకి వచ్చినవే. వీనిలో స్త్రీలు పాడుకొనేపాటలు కొన్ని, స్త్రీలకుసంబంధించినపాటలు కొన్ని. అలా ప్రత్యేకంగా స్త్రీల పాటలే కాక పామరభాషగా వ్యవహరింపదగిన గేయాలు మనకు వేనకువేలున్నవి.

పామరభాష.

సామాన్యంగా వీనినే జానపదగేయాలని అనడంకూడా కద్దు. వానిని గూర్చి పర్యాప్తమైన పరిశీలన ఇంకా ఎంతో జరగవలసి ఉన్నది. ఈ జానపదగేయాలను, వాని స్వరూపాలను వెదకి వెలికితీసి, దానిపై విమర్శనాత్మకమైన పరిశీలన జరపిన వారిలో ప్రథములు శ్రీ శాస్త్రిగారే. వారి బసవపురాణ పీఠికే ఆవిషయాన్ని వెల్లడి చేయగలదు.

పండితారాధ్యచరిత్రలో పేర్కొనబడిన

"పదములు తుమ్మెదపదముల్ ప్రభాత
పదములు పర్వతిపదము లానంద
పదములు వాలేశుపదములు గొబ్బి
పదములు వెన్నెలపదములు సెజ్జ
వర్ణన, మంగళ గణవర్ణనపదము"లు

మొదలైనవన్నీ ఆంధ్రదేశమున అప్పటికి పూర్వమే ప్రచారములో ఉండినట్లు తెలియనవుతున్నది. కాని అప్పటిలో అట్టి పద వాఙ్మయాన్ని గూర్చి పరిశీలించడానికి ఎక్కువ అవకాశం లేకపోయింది. ఇటీవల తాళ్ళపాక వారి రచనలు వెలుగులోనికి రావడంతో యీ విషయంలో సంపూర్ణావకాశం కల్గిందని చెప్పవచ్చు. ప్రాచీన జానపద వాఙ్మయానికే నూతనవికాసం కలిగింది.

"జాజఱలు, చందమామలు, కోవెల, చిలుక, తుమ్మెద పదములు, లాలి సువ్విగొబ్బి ఉయ్యాల లాల జోల జోజో జేజే జయజయ విజయీభవ శోభన మంగళ వైభోగములు, మేలుకొలుపులు, నలుగులు, దంపుళ్లు, కొట్నాలు, కూగూగులు, గుజ్జెనగూళ్లు, చందమామ గుటకలు, నివాళులు, ఆరతులు, మంగళారతులు, జయమంగళాలు, సాసముఖాలు, అవధానములు, తందానలు, వెన్నెలలు, చిత్తమా, మనసా, బుద్ధి (సంబోధనలు) మొదలగు మధుర కవితారచనా విశేషము లీ సంకీర్తనములలోఁ జాలఁ గలవు." వీనిలో తిరిగీ ఒక్కొకపద స్వరూపంమీదా ప్రత్యేకమైన కృషి అవసరమైనది; చేసినారుకూడా శ్రీ శాస్త్రిగారు.

జాజఱలు, గొబ్బిళ్లు మొదలగు పద స్వరూ

1. దేసిరచనావిశేషాలు తెలుసుకొనడానికి శ్రీ కోరాడ రామకృష్ణయ్యగారి దక్షిణభారత

పాటలనుగూర్చి వా రెఱుకపఱచిన అపూర్వ విషయాలు శిరసావహింపదగినవి.

జాజఱ.

నాచన సోమన వసంతవిలాసములోనిదిగా లక్షణకారులు పేర్కొన్న 'వీణాగానము వెన్నెల తేట' అన్న తాళచాపదమును శ్రీ శాస్త్రిగారు ఉత్తరహరివంశము పీఠికలో వెల్లడించారు. అందే జాజఱపాటను గూర్చిన ప్రసక్తి ఉన్నది. పోగా శ్రీనాథుడు భీమఖండం పంచమాశ్వాసంలో

*"జాదర జాదరంచు మృదు
చర్చరిగీతులు వారుణీరసా
స్వాదమదాతిరేకమునc
జంద్రిక గాయcగ దక్షవాటిలో
వీదుల వీదులం గనక
వీణెలు మీటుచుc బాడి రంగనల్
మోద మెలర్పcగా భువన
మోహనవిగ్రహు భీమనాథునిన్.

అనే పద్యంలోనూ, మరియొక చోటా కూడా జాజఱను పేర్కొన్నాడు. వసంతకాలంలో జాజఱ పల్లవిగా గల పాటలను (హిందోళ రాగంలో ముఖ్యంగా) పాడుకొంటూ ఉంటారని దానివల్ల తెలియవచ్చింది. అప్పటి కంతే. కాని తాళ్లపాకవారి గేయాలలో జాజఱలు బోలెడు బయటపడిన తర్వాత ఆపదము-దాని స్వరూపముకూడా బాగా వెల్లడయినది.

'చాలు చాలుc నీజాజఱ నన్ను
జాలి బఱచెనే జాజఱ
వలపు వేదనల వాడెను-యీ
తల నొప్పులచే తలకేను
పులకల మేనితో పారలేను-కడు
జలిగొని చల్లకు జాజఱ...'

ఇది జాజఱ పాటలోని పల్లవీ, చరణమూను. దీనిని గూర్చి అన్నమాచార్య చరిత్ర పీఠికలో శ్రీశాస్త్రిగారు ఉద్ధరించినవిశేషా లివి చూడండి.

'చాళుక్యరాజుల గ్రంథములలో (అభిలషితార్థ చింతామణి, సంగీత చూడామణి) సంగీత విషయములు చాలcగలవుగాని వానిలో వర్ణితము లయిన సంగీతప్రబంధము లంత ముఖ్య మయినవి గావు. ఏలలు, ధవళములు, చర్చరులు, ఏకతాళులు, శరభలీలలు, చిందులు మొదలయినవేవో కొన్ని మాత్రమే చిన్న రచన లందుc జెప్పcబడినవి. అందుc గొన్ని నేcడును వాడుకలో నున్నవి. వానిని గూర్చి యభిలషితార్థ చింతామణి సంగీతచూడామణులలోని ముక్కలు కొన్ని :—

* * * *

'రాగో హిందోళిక స్తాళః
చర్చరీ బహువోంఘ్రియః
యస్యాం షోడశమాత్రా స్యు
ర్ద్వాద్వాచ ప్రాససంయుతా
సా వసంతోత్సవే గేయా
చర్చరీ ప్రాకృతైః పదైః॥

* * *

'చాళుక్యులు కర్ణాటకు లగుటచేతను, రాజులగుట చేతను తొలుత సంగీత సంప్రదాయ మధికముగాc గన్నడమున బెంపొందించి యుందురు. మొదటి కీ గానమునకే కర్ణాటక గాన మని పేరయ్యెను. సంగీత శాస్త్రమున స్వరపద్ధతికి ధాతువని, సాహిత్యపద్ధతికి మాతు వని పేరు. శరీరమునకు సప్తధాతువు లుండుటc బట్టి తత్సాదృశ్యమున సప్తస్వరములకు ధాతుసంజ్ఞ కుదిరెను. 'మాతు' కర్ణాట భాషా పద మనుకొందును. మాతు=మాట. ఈ శాస్త్రము తొలుత కర్ణాటకమున వెలయుటచే సాహిత్యమునకు 'మాతు' అన్న కర్ణాటపదము గొను టయ్యెను గాబోలును. పై లక్షణ శ్లోకములలో నున్న చర్చరియే జాజఱ యగునది. అన్నమాచార్య సంకీర్తనములలోని జాజఱపాటలన్నియు గోవాళ్లు వసంతోత్సవములోc బాడునవిగా నున్నవి.'

పై నుదాహరించిన సంగీతగ్రంథములలో చర్చరి లక్షణము మాత్రమే కాదు. ధవళము. శరభలీల, ఏకతాళి మొదలగు మరికొన్ని పద లక్షణములు కూడ ఉన్నవి.

గొబ్బిళ్లు :—

ఈ జాజఱ అయిన తర్వాత గొబ్బిళ్లు చిత్రమైన పదాలే. పాల్కురికి సోమన కూడా పేర్కొన్నపదా లివి. 'కొలనిదోపరికి గొబ్బిళ్లో' అన్నది అన్నమాచార్యుల ప్రసిద్ధమైన గొబ్బిపదం. మార్గశిరమాసంలో స్త్రీలు, బాలికలు గుమ్మాల ముందర గుంపులు చుట్టి, వల

1. జాజఱను గూర్చిన మరికొన్ని వివరములకు శ్రీ నిడదవోలి వేంకటరావుగారి "భాషా పరిశోధన-ప్రయోగవిశేషములు" చూడదగును.

యాకారంగా తిరిగి గొబ్బిళ్లు తడుతూ గొబ్బి పాటలు పాడతారు. నడుమ ఒక తట్టలో గొబ్బిదేవతని (పేడ ముద్ద) ఉంచుతారు. బాగా విచ్చిన గుమ్మడిపూ నొకటి దానిపై గుచ్చి పసుపు కుంకుమ పెట్టి దేవతని తీసుస్తారు. ఈ దేవతని యింటింటికి తీసికెళ్లి వాకిళ్ల ముందు పాట పాడుతూ చప్పట్లు చరుస్తూ చిత్రమైన విన్యాసాలు చూపుతారు.

ఈ గొబ్బిపద స్వరూపాన్ని గూర్చి దేవస్థానంవారు యిటీవల పునర్ముద్రించిన "తిరుప్పావై-సప్తపదులు" పీఠికలో శ్రీశాస్త్రిగారు ఇలా వ్రాశారు.

"దక్షిణ భారతదేశమం దెల్ల నీ వ్రతము కొన్ని మార్పులతో నిప్పటికిని గల దని నే ననుకొనుచున్నాను. ధనుర్మాసమునఁ దెలుఁగు దేశమున బాలికలు తెల్లవారు జామున నే నిద్ర లేచి గొబ్బెమ్మ లను పేర గోమయముతో (ముద్దలు) బొమ్మలుగా జేసి ముంగిళ్ల ముగ్గుల బెట్టి పూలతో నలంకరించి పూజింతురు.

సుబ్బి గొబ్బెమ్మా సుఖమూ లియ్యావే
తామరపువ్వంటీ తమ్ము నియ్యావే
చేమంతిపువ్వంటీ చెల్లెల్నియ్యావే.

ఇత్యాదిగాఁ బాట పాడుచు బ్రార్థింతురు. ఇట్టి ప్రార్థనము తిరుప్పావైలోను గొంత గలదు. దక్షిణ భారతమం దంతటను సామాన్య మయిన యొక వ్రతము ననుసరించి ద్రావిడ వైష్ణవులు విష్ణు సంకీర్తనాత్మక మగు తిరుప్పావైని, ద్రావిడ శైవులు శివసంకీర్తనాత్మకమగు తిరువెంబావైని గల్పించుకొని యుందురు. 'గొబ్బెమ్మ' పదము 'గోపెమ్మ' పదభవము. అరవమున 'గొబ్బియళో' 'గోపికళ్' పదభవము."

గొబ్బి పదస్వరూప మిది యిట్లే అనవచ్చును. గొండ్లి అనబడే కుండలాకార నృత్యమే (గర్భనృత్యమే) గొబ్బిళ్లు గర్భ-గబ్బి-గొబ్బి-అయిన దని తలచుట సరి కాదు.

"ద్వారవతీ యాదవకులభర్తకుఁ
దారహస్తములు తప్పక కొట్టుచు
వజ్రపురిని దావలమై చిక్కిన
గోపప్రియునకు గొబ్బి ళ్లనుచును" అన్న

హంసవింశతి పంక్తికూడా పై భావానికే తోడగుచున్నది.

లాలి.

ప్రసిద్ధమైన లాలిపాట—

"క్షీరాబ్ధిశయనా నంద జోజో ముకుందా
రావె పరమానంద రామ గోవింద
అంగజుని గన్న మాయన్న యిటు రారా
బంగారు గిన్నెలో పాలు పోసేరా
దొంగ నీ వని సతులు పొంగుచున్నారా
ముంగిటా నాడరా మోహనాకారా

* * *

అంగుగా దాళ్లపా కన్నయ్య చాల
శృంగారరచనగా జెప్పె నీ జోల
సంగతిగ సకలసంపదల నీవేళ
వంగళము తిరుపట్ల మదనగోపాలా."

అన్నది అన్నమయ్య రచితముగా ఉన్న విషయము అన్నమాచార్య చరిత్రపీఠికలో శ్రీశాస్త్రిగారు వివరించారు. అన్నమయ్యగారి పాటలు నేడు ఎన్ని ప్రచారములో లేవు? ఇది తప్పకుండా ఆయనదే. ఇక్కడ ఒక చిన్న విషయము.

'శృంగార మంజరిఁ జేసి శేషాద్రి
శృంగవాసునకు నర్పించి యిచ్చుటయు
నాడుచుఁ బతకమా కన్నల జోల
పాడఁగ నాఁ గెల్లఁ బసిఁడి నైతి
వాక్ప్రౌఢ మాచార్య నధ్యాత్మవినుతి
రాకఁ గొన్నాళ్ళు పరిస్తుండ నైతి...

పై గ్రంథభాగమున దొలత పతక మా కన్నల జోల, తర్వాత కృష్ణమాచార్యు నధ్యాత్మ వినుతి కలవు. కృష్ణమాచార్యుఁడు కాకతీయ ప్రతాపరుద్రుని నాటివాఁడు. కాన యాతని వినుతికి ముందు గల పతక మా కన్నల జోల యంత కింకను బ్రాచీనము కాఁబోలును. అది యెట్టిదో తెలియఁ జాలకున్నాను. పతమాక ఊరి పేరేమో! అది పతకమాకో పతకమూరో, పాతకమూరో ఇంకేదో ఆ యూరి వాఁడైన అన్నలు అను గేయకవి జోల పాట రచించి యాడుచు నొండె స్వామి బాలుఁడై యాడఁగా నొండెఁ బాడెడివాఁ డని యూహ్యము కాబోలును" అని ఆ గ్రంథం పీఠికలో శ్రీ శాస్త్రిగారు వ్రాసిరి. నే నిటీవల శాసనసంపుటములు చదువుచుండఁగా

గ్రహించిన శాసన మిది దీనికి సంబంధించినదై యుంటుం దని ప్రకటిస్తున్నాను.

1కర్నూల్ జిల్లా, మార్కాపురం తాలూకా త్రిపురాంతకంలోని త్రిపురాంతకేశ్వర దేవాలయంలో చీకటిమిద్దెలోని శాసన మిది- శకసంవత్సరము లేదు.

1 వ్యయ సంవత్సర.. [శా]-
2 త్తి ర క శు ౧౪ ప సోమగ్రహ-
3 ణ పుణ్యకాలమందు శ్రీత్రి-
4 పురాంతక దేవర దీపానకు-
5 శ్రీమన్మహాప్రధాని పాదుకమా-
6 రి అంనల దేవని పడాలు ఎలిగంన-
7 యనాయుండు ఇచ్చిన మోదాలు ౨౫

(బహుళ: ఈ శాసనకాలము 1280 వ్యయ కావచ్చును.)

శాసనంలోని "పాదకమారి అన్నలు" పై ద్విపదలో ప్రస్తావింపబడిన "పతకమా కన్నలు" ఒక్కరే నేమో! అన్నీ సరే కానీ-వారి జోల విషయమే తెలియరావడం లేదు.

సువ్వి :—

ఈ సువ్వి పాటలు కూడా తాళ్ళపాకవారి సంకీర్తనలలో కానవస్తున్నవి. శ్రీ శాస్త్రి గారు పూర్వమే కృష్ణాపత్రికల్లో ప్రకటించిన దంపుళ్ళ పాటలలో కొన్ని సువ్విపాటలు కూడా ఉన్నవి. ఇవి వడ్ల దంపుళ్ళప్పుడు స్త్రీలు పాడుతారు. ఇటీవల కాటమరాజు కథా విషయంలో వివరాలు సేకరించు తున్నప్పుడు.

2సువ్వి సువ్వి దేవసువ్వి సువ్వన్నాలాల
సువ్వాలే దంచంగ ఏ యన్నా రాదు
పా(ప)చ్చవడ్లు నే బోసి పోటువేయంగ
దొనకొండరాసుల్లు కుప్పన్న కూలు

ఇత్యాదిగా గల సువ్వి కాటమరాజుకథకు సంబంధించినది లభించింది.

కూగూగులు

ఈ సువ్విపాట తర్వాత ముఖ్యంగా నేను చెప్ప దలచుకొన్నది కూగూగు పదాలను గూర్చి. అన్నమయ్య రచనలో

గులు తెలింగినదొంగ కూగూగు వీడు
గుడిలోన దాగేని కూగూగు
నెలతల దోచేని నీళ్లాడగాను
కొలని దరిని దొంగ కూగూగు
బలువైన వుట్ల పాలారగించేని
కొలది మీరినదొంగ కూగూగు

అని ఒక కూగూగు పద మున్నది. దీనిని గురించి కొంత వివరిస్తాను. కోతికొమ్మచ్చులు ఆడుకొనేటప్పుడు పిల్లవాళ్లు—

గుగ్గూగు కొమ్మంచు
చాకలాడి బండకింద సాడంతా తాగేడు
గుగ్గూగ కొమ్మంచు॥

అని ఊతపాట పాడుతూండడం కృష్ణాజిల్లా వైపుల ఉన్నది. ఆ మొదటిపాదాని కర్థం 'అడుగడుగో కొమ్మంచులో ఉన్నాడు' అనే! అడుగడుగో - గోగోగో స్వరూపమే గొగ్గోగోగాను గుగ్గూగుగాను గూగూగుగాను ఏర్పడింది. తర్వాత ఇదే పరుషోచ్చారం చేయగల సామర్థ్యంచేతను, శబ్దసామ్యం (Analogy) వల్లను కూగూగుగా వ్యవహారానికి వచ్చిం దనుకొంటాను.

ఆటల్లో దొంగ యితరులను పట్టుకోడానికి తిరిమి తిరిమి 'అడుగడుగో' అనవలసి వచ్చినపుడు 'గూగూగూ' అనడం ఉన్న దని శ్రీ విస్సా అప్పారావుగారు నాకు తెలిపారు. వారి చిన్ననాట దాగుడుమూతలాడేటప్పుడు- దొంగ 'గూగూగూ' అని కూక లేస్తూ పరుగెత్తడం అలవాటుండే దని వారన్నారు. ఈ విషయం కూడా నామాటకు బలంగానే ఉన్నది. పోగా ఇక్కడి అన్నమయ్య గేయం దాన్ని నిర్ధారిస్తున్నది. దొంగ కృష్ణుణ్ని 'అడుగడుగో-గుడిలో దాగేడు-అడుగడుగో'- అనడమే అది. 'కూగూగు' పదస్వరూప మిట్టిది!

ఏలలు :—

ఏలపదాలకి లక్షణకారులు లక్షణం వ్రాశారు.

అన్నమయ్య సంకీర్తన లక్షణం అనే గ్రంథంలో యిలా చెప్పెనట—

'నాయకావ్యానపూర్వమై నయము కలిగి
మ్లేచ్ఛపరిభాషల దగి రాగమిళితమైన

1. (1 S. G. rol x No: 266 AR No: 237 of 1905)
2. ఈ పాటను శ్రీ తిమ్మావజ్ఝల కోదండరామయ్యగారు విజయ సంవత్సరాది సంచి

యేలపాట పదంబునా నిలఁ జెలంగు
మహిత నాయక సంబుద్ధిమధ్య మగుచు.'

ఇది ఆ లక్షణానికి చిన్నచిన్న తెనిగింపు. ఈ ఏలపదాలను గూర్చి శ్రీ శాస్త్రిగారు ఆంధ్ర పత్రికలో ఆ నడుమ వ్యాసం వ్రాస్తూ

అప్పా రావోయీ ఒప్పుల
కుప్పా రావోయీ
తప్పటడుగా లిడుచూ నా
తండ్రీ రావోయీ
అంగిలోపాలా నీబొజ్జా
ఆకలి గొన్నాదీ
బంగారూ నా తండ్రీ రావో
పాలూ పోసేనూ

అని ఒక చక్కని ఏలను ప్రకటించారు. ఏలలు పాడుతుంటే విన మధురంగా ఉంటవి.

చందమామలు :—

చందమామపదానికి తాళ్లపాక వారి లక్షణమున్నది.

"దుస్తర విప్రలంభమున
మాలికతోడ మొఱంగి చంద్రవి
స్వస్తభరస్వభావమున
నాయకుఁ డేనియుఁ గాంత యేనియున్
విస్తరపాదపాదముల
వేడుకఁ జంగురుఁ జేసికొన్నచోఁ
బ్రస్తుతి కెక్కుఁ దత్పదము
భాసురమై ద్విచతుష్పదాకృతిన్"

'వేంకటభూమీ-ధరవరకీర్తనలక్ష్యము-
లురుపదకవితాపితామహుం డేర్పఱచెన్.

అన్నమయ్య గారే లక్ష్యలక్షణాలు రెండూ చేశారు. వారి రచనలు చూడదగును.

ఇతరపదాలు :—

పైని చెప్పినవి కాక యింకా వెన్నెల పదాలని, తుమ్మెద పదాలని, కోయిల పదాలని, అల్లోనేరెళ్లని - ఎన్నో రకాలపదాలు తాళ్ళపాక వారి రచనలలో ఉన్నవి. వెన్నెలారో అనీ, తుమ్మెదారో అనీ పల్లవిగా గల రచనలే వెన్నెల, తుమ్మెద పదాలు.

ఇంతవఱకు ప్రత్యేకించి తాళ్లపాక వారి కీర్తనలలోని జానపద సాహిత్యభాగాన్ని గూర్చి మాత్రమే ప్రసంగించడ మైంది.

[1] శ్రీ శాస్త్రిగారు 'కట్టు కథలు' అనే వ్యాసంలో వివరించారు.

కప్పాయ్ కప్పాయ్ అనరాదా
కాళ్లభేతాళు డనరాదా

అని నీటికుండలో కప్పని ఉంచి, దాన్ని నెత్తిన పెట్టుకొని వర్షాలకోసమై "బెండ్లో వానదేవుడా" అని ప్రార్థిస్తూ, పై పాట పాడుతూ, ఇంటింటికి వెళ్లి బిందెడునీళ్లు పాదాలపై పోయించుకొంటూ పిల్లవాళ్లు తిరగడం మన మెఱిగినదే. ఈ జానపద గేయగాథ వేద లలో వివరింపబడ్డదని శ్రీశాస్త్రిగా రందు వ్రాశారు. శ్రీవారి జానపదసాహిత్యసేవ లోకోత్తర మైనదికదా!

ఎన్ని పాటలు వారు సేకరించారు! మద్రాసు ప్రాచ్య పుస్తక భాండాగారానికి తాళపత్రగ్రంథాలు సేకరించడంకోసం టూరు వెళ్ళినప్పుడు ఆంధ్రదేశంమొత్తంమీదా అక్కడక్కడ అప్పుడప్పుడు వారు చేకూర్చుకొన్న సాహిత్య నిధులెట్టి వెన్నని? ఈ పాట వినండి. కర్త ఎవరో తెలియదు.

రామరామరామ రామరామ యేల పలుకవూ
పలుకుమన్న పలుకవు పంచదార చిలుకవూ
నీవసిష్టు డు వలె నీకు వడుగు కావలే

ఇత్యాదిగా రామాయణకథ పూర్తిపాఠం పాటరూపంగా ఉన్నది. ఎంత చక్కని దీ రచన! పలుకుబడి లజ్జుగా ఉంది!

ఇటువంటి పాటలు పదాలుగల తాళపత్ర గ్రంథాల నెన్నింటినో వారు సేకరించి ఆ భాండాగారాన్ని అలంకరించారు.

పాటలూ పదాలూ గల తాళపత్ర గ్రంథాలను సేకరించినవే కాక స్వయంగా వారు విని వ్రాసుకొన్నపాట లెన్నో ఉన్నవి.

హరిహరీ లక్ష్మణస్వామీ ఇది యేమి
అన్యాయ మిటు చేస్తి వేమీ
ఆ తల్లి నటు ఒంటిగా
అడవిపాలూ చేస్తివా—

అని లక్ష్మణుడు గర్భవతియైన సీతమ్మను అరణ్యంలో దిగవిడిచి వచ్చే సందర్భంలోని పాట-పాదపాదానికీ 'హరిహరీ' అనడంలో ఎంతో దైన్యమూ, జాలీ ఉన్నది. పోగా పామరులకి

---

1. ఈ వ్యాసం, వారే విస్తరింప జేసినది, ఈ పత్రికలోనే ప్రకటింపబడ్డది.

—సంపాదకులు.

ఏకధాటిని సమాసాలతో కథ చెప్పుకు పోవడం కన్నా తేలికగా వాళ్లు అనుసరించేటందుకు వీలుగా ఇలా విరిచి విరిచి చెప్పడంలోనే యీ సాహిత్యంలోని ప్రసన్నత ఉంది. ఈ పాటవి శ్రీ శాస్త్రిగారు పాత కృష్ణాపత్రికలో ప్రకటించారు.

ఇట్లా బాలభాషను, స్త్రీలపాటలను, పామర భాషను వీరెంతో ఉద్ధరించారు; పరిశీలించారు; ప్రకటించారు; తమకు తామై కంఠం పీలిచ్చి నంతవఱకు పాడుకొని లోలోపల ఆనందించారు.

ఈ జానపదవాఙ్మయ మంతా స్త్రీ బాల పామరాదుల నాలుకలపై నిలచిపోయినదే తప్ప సాహిత్యత నందుకొన్నట్లు నేటికింకా మన దృష్టి కానలేదు. కొంతవఱకైనా ఆ దశను బొందిన వని చెప్పదగిన దేసి సాహిత్య రచనలు యక్షగానాలు, మంజరులు, ద్విపదలు, వచన గీతాలు మాత్రమే. ఇవి మధురకవితలు. వీని విషయంలోనూ శ్రీ శాస్త్రిగారిదే పెద్ద చెయ్యి. వారి సుగ్రీవవిజయం పీఠిక రత్నము వంటిది. కురవంజులగూర్చి వారు వ్రాసిన విషయాలు సిద్ధాంతములుగానే నిర్ధారింపవచ్చును.

ఎంత పని చేసితివి రామా–నిన్ను నే
నే మనంబును సార్వభౌమా
చెంత కిటు రాలేక చెట్లలో దాగుండి

వింతమృగమునుగొట్టువిధ మాయె నాబ్రతుకు ఆదిగా పాడుకొనే పాట గుత్తెనదీవి రామాయణం లోనిది. వారందులో ఉద్ధరించారు. కూచిపూడి వారినిగూర్చి, ఆట భాగవతాలను గూర్చి ఎన్ని విషయాలు వారందులో క్రోడీకరించారు! నిజం చెప్పాలంటే లోకమెరుగనిదీ-విషయం క్రొత్తదీ కానిదే వారేమీ వ్రాసేవారు కారు. ఆచి యాచి, తూచి తూచి వారు వ్రాసినవి సర్వధా ప్రామాణికములే అయేవి.

“సుభద్రాపరిణయం” విషయం చూడండి. కాళహస్తి జమీందారుగారి లైబ్రరీ నంతా భద్రతకోసం తిరుపతి లైబ్రరీకి తరలిస్తూ ఉండగా అక్కడి పుస్తకాలతోపాటు వచ్చిన దిది. అన్నమయ్యగారి భార్య తిమ్మక్క వ్రాసినది. మంజరీ విశారమైన రచన. సరిగా వారి దృష్టి దానియందే లగ్నమయింది. ఆమె తొలి తెలుగు కవయిత్రి. “ఎగుబుజంబులవాడు మృగరాజ మధ్యంబు పుడికి పుచ్చుకొను నెన్నడుము వాడు.” అని చేమకూరకవి యీమెను యెలా అనుసరించాడో శ్రీ శాస్త్రిగారు ఆ గ్రంథం పీఠికలో వెల్లడించక ఊరుకోలేదు.

ఇటీవల మద్రాసు గవర్నమెంటు తరఫున ప్రకటింపబడిన కాటమరాజుకథకూడా యిట్టి మంజరీ విశార మనదగిన రచనయే. పినయెల్లయ వ్రాసినది. శ్రీ శాస్త్రిగారు పరిష్కరించిన గ్రంథాలలో (రంగనాథ రామాయణం కాక) దీని కొక్కదానికే స్వయంకృతమైన పీఠిక లేకపోయినది. ఈ గ్రంథం జానపద వాఙ్మయాని కెల్ల మేలుబంతి అనదగినది. అగుమంచి కథకూడా అలాటిదే, శ్రీ శాస్త్రిగారు సేకరించినది.[1]

వచనమాలికా గీతాల విషయంలోనూ వీరిదే అగ్రతాంబూలం అనక తప్పదు. దాదాపు యిరువది యేండ్లక్రింద శ్రీ శాస్త్రిగారు భారతి సంచికలలో “వేంకటేశ వచనాలు” అని కొన్ని వచనమాలికా గీతాలను అప్పటికి లభ్యమైనంతవఱకు ప్రకటించడానికి యత్నించారు. కాని తర్వాత తిరుపతిలో తాళ్లపాకవారి సాహిత్య నిధులను గమనించి యింకా పరిశీలించి ప్రకటించే తలపుతో అప్పటికా యత్నము మానినారు.

ఆపైన తిరుపతిలో స్వామి సన్నిధిని కుదుర్కొని వాని నన్నిటినీ సరిగా పరిష్కరించి విపులమైన పీఠికలతో ప్రకటించారు. వచన వాఙ్మయమునుగూర్చి తొలుత పరిశ్రమ చేసిన వారు వీరే.

రాగతాళాలతోకూడ ఉన్నటువంటి ‘వేంకటేశ్వర వచనాలు” సాహిత్య, వైష్ణవ సంప్రదాయముల రీత్యా చాల సరసమైన రచనలు. ఈ గ్రంథం పీఠికలో శ్రీ శాస్త్రిగారు వచన వాఙ్మయ వికాసాన్ని గూర్చి సర్వవిషయాలు సూత్రప్రాయంగా వివరించారు. అందే వారు కృష్ణమాచార్య వచనాలనుగూర్చి ఉట్టంకించారు ఆతని పేర్కొన్న వేంకటాచల విహార శతకంలోని పద్యాలను ఉద్ధరించారు. ‘ఆ వచనములు రచించిన కృష్ణమాచార్యులు కాకతీయ ప్రతాపరుద్రుని నాటివా డని యేకశిలానగర చరిత్రాదులవలన తెలియనగును” అని వారథో జ్ఞాపికలో వెల్లడించారు.

1. పై సంచికలో అగుమంచికథ కుద్ర్ప్రతి ప్రకటింపనున్నాము. —సంపాదకులు.

పదునైదవ శతాబ్దివాడయిన అనంతుడు వచనము (గద్య)ను పేర్కొన్నాడు. ఆతర్వాత లక్షణశిరోమణికారుడు గద్య లక్షణాన్ని వివరిస్తూ గద్య, బిరుదుగద్య, చూర్ణిక, వచనము, విన్నపము అని అయిదు తెఱగు లన్నాడు. శ్రీ శాస్త్రిగారన్నట్లు ఇతడు పేర్కొన్న "విన్నపములే అనంతామాత్యుడు పేర్కొన్న వచనము లగును."

"అనంతామాత్యుడు (వచన)గద్యమనియు, లక్షణ శిరోమణికారుడు విన్నపమనియు పేర్కొన్న తీరు రచనలవి సంస్కృతమున శ్రీ భగవద్రామానుజాచార్యులవారు రచించిన గద్యత్రయమును, పాల్కురికి సోమనాథుడు రచించిన పంచప్రకార గద్యాదులను బురస్కరించుకొని కర్ణాటాంధ్రములలో వైష్ణవ శైవ భక్తులు సాగించిన రచనము లయి యుండు నని నేనూహించుచున్నాడను."

— పీఠిక

"ఇంకను నిట్టివి శంకర వచనములని, శఠకోప విన్నపములని, కాలజ్ఞాన వచనములని, కాళికా వచనములని, భవానీమనోహర వచనములని, శేషగిరినాథ వచనములని మఱియు గొన్ని పేళ్లతో వచనరచనలు ప్రాచీనములుగా గానవచ్చుచున్నవి అవి యెల్ల నించుమించుగా పదునాలుగవ శతాబ్దికి తరువాతివే కాఁదగు ననుకొందును. ఇప్పటికి నా యెఱుక కందినంతలో కాల నిర్ణయము జెప్పదగిన ప్రాచీన వచనరచనలలో కృష్ణమాచార్యసంకీర్తనమునకు తర్వాత "వేంకటేశ్వర వచనము"లే పేర్కొనదగినవి. ఈ రెంటిలో తొలిది పదుమూడవ శతాబ్ది తుదిది రెండవది పదునైదవ శతాబ్ది తుదిది" అని శ్రీ శాస్త్రిగారు ఆ పీఠికలో వ్రాశారు.

నానుళ్లు - సామెతలు—

ఇక మిగిలిన విషయ మొక్కటి ఉన్నది. అది పామర భాషలోనే చేరదగిన 'నానుళ్లు సామెతలు మొదలగు వానినిగూర్చి. ఈవిషయంలోనూ శ్రీ శాస్త్రిగారు చేసిన కృషి అపారమైనది. కీర్తిశేషులు శ్రీ చిలుకూరి నారాయణరావుగారు "సామెతల యజ్ఞము" చేయదలచారు.

అసలు సామెత లన్నవి జాతీయజీవనానికి కొలబద్దలవంటివి. అంటే జాతి శక్తి, సంస్కృతి, ఎలాంటిదో ప్రత్యక్షంగా మనకు ప్రతిబింబింపచేసే వన్నమాట! ఆయాప్రజలు, వారుపయోగించే ఆయాభాషలు సంస్కారవశమున క్రమశః పరిణామం చెంది చెంది సురూపం దాలుస్తూ ఉండడం సంభవిస్తూ ఉంటుంది. అలా మానవజాతి, తదనుగుణంగా వారి భాషా తేరుకొని తేరుకొని తేటపడుతూ ఉండే అవస్థల్లో అప్పుడప్పుడు అక్కడక్కడ సమష్టిగా సంఘానికి సమన్వయించేలాగున రసాయనంవంటి రసగుళికలు అనుభవ పూర్వమైనవి, ఆదరణీయమైనవి ఉద్బుద్ధ మౌతూ ఉండడం సంభవిస్తూ ఉంటుంది. అల్లాటివే మన న్యాయాలు, జాతీయాలు, నానుళ్లు, సామెతలు మొదలైనవి. ఇవి ఆయా ప్రజల నాలుకలపై తేలికగా తేలియాడుతుంటవి. అటువంటి వాటిలోనే ఆయాజాతుల ప్రజల అభిరుచులు, అనుభూతులు, పలుకుతీరులు, కూర్పునేర్పులు, ఆశావాసనలు, సారస్యవైరస్యములు, ఛందస్సందర్భములు అన్నీ అద్దములో వలె ప్రతిఫలిస్తూ ఉంటవి. అంతేకాక వాటిలో నాటివఱకు వెలసిన జాతి జీవితమంతా, శక్తి అంతా, అనుభవమంతా పొందుపరుపబడి ఉంటుంది. అట్టి తీరు తీయములుగల భాషాసామగ్రిని పట్టి సరకుగా కొట్టివేయుట తగదు. నేటికైనా వాటి సేకరణ - ప్రకటన అవసరం. ఏనాటికైనా, ఏభాషకైనా వాటి ప్రయోజనం అంతింతనరానిది. అన్ని భాషాసౌధాలు అందుమీదనే ఆధారపడి ఉంటవి. ఇవి రాలిపోతే అవి కూలిపోతవి.

శ్రీ శాస్త్రిగారు ఎన్నో పలుకుబళ్ళకీ, నానుళ్ళకీ చిత్రార్థాలు నిరూపించారు.[1]

దేశం మొత్తం మీద అనేక ప్రాంతాలలో పెద్దల బుఱ్ఱల్లోను, నోళ్ళల్లోను అణగి మణగి ఉన్నవాటిని, అచ్చయినటువంటి-కానటువంటి బహుగ్రంథ సంచయములోని వాటిని, ఊరూరా తిరిగి, కనపడిన వారినల్లా అడిగి, అదీ యిదీ తిరగేసి, విన్నవాటిని విన్నట్లు, కన్నవాటిని కన్నట్లు-అర్థం అయినా కాకపోయినా వ్రాసి ఉంచుకొని తంటాలు పడితే ఏ నాటికైనా ఒక రూపం వాటికి తీసుకురావచ్చు. సేకరణ ఒక పద్ధతి క్రింద చేయలేము. సేకరించిన పిదప ఒక పద్ధతి కల్పింప

1. ఈ వ్యాసంకూడా ఈ సంచికలోనే ప్రకటించాము— సంపాదకులు.

ముద్దరాజు-రామన-కవిసంజీవని

శ్రీ రావూరి దొరస్వామిశర్మగారు

౧

తెనుఁగు భాషలో ఛందోవ్యాకరణ లక్షణ గ్రంథములు పెక్కులు గలవు. అందు నేఁడు ముద్రితములై ప్రచారములో నున్నవి వ్రేళ్ళ లెక్కింపఁదగినంత యల్పసంఖ్యాకములై యున్నవి. మీఁదు మిక్కిలి యాముద్రిత లక్షణ గ్రంథములందే నాలుగైదో సుపరిష్కృతములు. ముద్రణభాగ్య మందక క్రిమిగ్రస్తములై శిథిలములై నామరహితములునై యుద్ధరింపఁబడక తాళపత్ర గ్రంథాలయములందు మూలఁబడి యనర్ఘ్యంపశ్యములై పెక్కు తెలుఁగు లక్షణ గ్రంథములు ప్రకృతము గలవు. భాషాభిమానులు వాఙ్మయమునకు జీవగఱ్ఱలగు నిట్టి లక్షణ గ్రంథముల వెలుఁగులోనికిఁ దెచ్చుటకు యథాశక్తి పాటుపడుట వారికిఁ బ్రథమకర్తవ్య మని నా విన్నపము.

ప్రకృతము కవిజనసంజీవని యను లక్షణ గ్రంథముంగూర్చి యింకఁ బ్రస్తావింపఁ దలఁచితి. ఇయ్యది ముద్రితమే కాని యసమగ్రము, అపరిష్కృతము. సమగ్రగ్రంథ మెందేని లభించిన నన్నదానితో సంప్రతించి పరిష్కరించి ప్రచురింపవలసియున్నది. లేదా ప్రచారములో నున్న యీ యసమగ్రప్రతి (వావిళ్లప్రతి) నేని సుపరిష్కృతము గావింపవలయు.

కవిజనసంజీవని తెలుఁగు ఛందోవ్యాకరణ విషయములఁగూర్చి స్వల్పముగా సూత్రప్రాయముగాఁ దెల్పు లక్షణగ్రంథము. దీనికిఁ గవి పెట్టినపేరు 'కవిజనసంజీవని' యని యీ క్రింది పద్యమువలనఁ దెలియుచున్నది.

క. ఒనరించెద నన్నయతి
క్కనయజ్వప్రముఖనిఖిలకవిసూక్తిమణీ
జని యగు 'కవిజనసంజీ
వని' యనులక్షణము సుకవివరులు నుతింపన్.

గద్యలో సయితమ మీపేరే యున్నది.

కాని తరువాతి లాక్షణికులు దీనినే కవిలోక సంజీవని, కవిసంజీవని, కవిజీవసంభవము మున్నగు పేళ్లతో వ్యవహరించియున్నారు.

కవిజనసంజీవనీ గ్రంథకర్త:

ముద్దరాజు రామభద్రకవి. ముద్దరాజు రామన, రామభద్రయ్య యని లాక్షణికులచేఁ బేర్కొనఁబడియె. ఇతని తండ్రి ముద్దరాజు గణపయామాత్యుఁడు. గణపయ్యకుఁ బెదరామన, పినరామన, రామన (మనకవి) అని ముగ్గురు కుమారులు. అందు మనకవి కనిష్ఠుఁడు. ఇతఁడు నందవరీక నియోగి బ్రాహ్మణుఁడు; మదనగోపాలభక్తుఁడు. ఈ విషయము లన్నియు

వచ్చు. ఈ విషయంలో యింకా ఎంతో పర్యాప్తమైన పరిశీలన జరపవలసి ఉన్నది

'జరుగవలెను-జానపదుల సాహితీ సామగ్రిని సమకూర్చి, సనిపఱచి, సముచిత ప్రచారముతో వాటిని సంరక్షించడం వెంటనే జరుగవలెను.' అని పరితపించి 'ఊరూరు, నాడు నాడు భిక్షుగాడై తిరిగి' 'జేబులలో నోటుబుక్కు ఉంచుకొని' అక్కడక్కడ అప్పటి కప్పుడు వ్రాసుకొంటూ వచ్చారు శ్రీ శాస్త్రిగారు. అప్పుడప్పుడు మచ్చుకు వాటిని ఆంధ్రపత్రికలలో ప్రకటిస్తూనూ వచ్చారు. ఇంకా ప్రకటింపవలసినవి బోలెడున్నవి. 'అమరమువలె మనుష్యవర్గము, జంతువర్గము, గ్రామవర్గము, జాతివర్గము, శరీరవర్గము, బాంధవవర్గము, నిందావర్గము, వ్యంగ్యవహారవము, నామవర్గము, కథావర్గము-ఇత్యాదిగా వర్గవిభజన చేసి, సామెతలను, పొడుపుకథలను, లజ్జులను, పలుకుగుత్తులను ప్రకటించాలని వారి చిరకాల సంకల్పము. వర్గవిభజన చేసి ఏరుస్తున్నాము, కూరుస్తున్నాము, దైవం అనుకూలిస్తే త్వరలోనే ప్రకటిస్తాము.

సాహిత్యానికి శ్రీ ప్రభాకరశాస్త్రిగారు చేసిన సేవ అపారమైనది. ప్రత్యేకించి జానపద సాహిత్యానికి వారు చేసిన సేవ అమూల్యమాయినది. పలుముఖములైన శ్రీ వారి ప్రతిభకు నా శతసహస్రప్రణామములు!!

గ్రంథమునందలి యవతారికాశ్వాసాంత పద్య గద్యములచేఁ దెలియుచున్నవి.

సీ. అందమా నీకే మహాసుధానిధి నిరా
ఘాటలాక్షణికతా కౌశలంబు
దొరయు నీకే కవిస్తోమస్తుతానేక
నాటకాలంక్రియాపాటవంబు
తగు నీకె శాబ్దిక స్తవనీయ భావ్యుక్తి
యటముఖ్యశబ్దవిద్యానిరూఢి
చెల్లు నీకే లసజ్జేగీయమానక
విత్వపై శారద్యవిలసనంబు.

గీ. నను చు బుధు లెల్ల వినుతింప నలరు ముద్ద
రాజు గణపయ్య గర్భవారాశిపూర్ణ
చంద్ర పెదరామ పినరామ సచివమణుల
కనుఁగుఁదమ్ముఁడ రామభద్రాఖ్యకవిని.

(1-3)

గద్య:— 'ఇది శ్రీ మన్మదన గోపాల కృపాకటాక్ష ప్రాప్త సారసారస్వత సంపదానంద నందవరకులాలంకార ముద్దరాజు గణపయామాత్య పుత్త్ర పెదరామ సచివ సోదర రామభద్రప్రణీతంబైన కవిజనసంజీవని యను లక్షణగ్రంథము...'

పై రచనవలన రామన మహావిద్వాంసుఁడు, లాక్షణికుఁడు, కవితావిశారదుఁ డనుట తెల్లమగును.

ముద్దరాజు పెదరామన :—

మన ముద్దరాజు రామన కగ్రజుండు. ఇతఁడు పింగళిసూరన రాఘవపాండవీయమునకు రాఘవపాండవీయాదర్శ మను పేర వ్యాఖ్య రచించె. ఆ వ్యాఖ్యలోని గద్య కవిజనసంజీవనిగద్యం బోలి యున్నది.

'ఇది శ్రీ మన్మదన గోపాల కృపాటాక్ష సంప్రాప్త సారసారస్వత సంపదానందనంద వరాన్వయక్షీరపారావార రాకాసుధాధామ ముద్దరాజ గణపయామాత్య పెదరామసుధీమణి ప్రదర్శితంబైన రాఘవపాండవీయాదర్శంబు.'

దీనిని సరిగాఁ బరిశీలింపక కొందఱు రాఘవపాండవీయవ్యాఖ్యాత కవిసంజీవనీ కర్తయగు ముద్దరాజు రామనయే యని ప్రమాదమునఁ దలంచి ప్రకటించియున్నారు. ప్రథమముగా వీరేశలింగముగారు తమ కవుల చరిత్రలో నీ పొరపాటు గావించిరి. (ముద్దరాజు రామన్న కవి సంజీవని యను లక్షణ గ్రంథమును రచించెను. మఱియు నితఁడు రాఘవపాండవీయమునకు వ్యాఖ్యానముసుగూడఁ జేసెను. కవులచరిత్ర - 2-వ భాగము) తరువాత ననంతుని ఛందోదర్పణోపోద్ఘాతములో శ్రీ గిడుగు సీతాపతిగారు వీరేశలింగముగారి వ్రాఁతను జూచి భ్రమించి ముద్దరాజు రామనకే వ్యాఖ్యానకర్తృత్వమంటఁ గట్టిరి. (చూ. ఉపోద్ఘాత. పు. 9:— ప్రథమాంక విభక్తులపై...అనే ఛందోదర్పణము లోని పద్యమునే 16 శతాబ్దాంతమున ఉ డినవా డని వీరేశలింగము పంతులుగారు చెప్పిన ముద్దరాజు రామన్న రాఘవ పాండవీయాదర్శములో రెండు చోట్ల ఉదాహరించినాడు.)

ఇంకను మఱికొందఱీ ప్రమాదమును లక్షణగ్రంథ పీఠికలలో సర్వస్వాచికలలోఁ గావించియున్నారు. కవిసంజీవ న్యాదర్శగద్య లించుమించు సమముగా నుండుటవలన భ్రమించి యాదర్శగద్యలోని 'పెదరామ' నామభేదమును సరిగా గమనింపమిచే నీ ప్రమాద మేర్పడి యుండవలెఁగాబోలు! ఈ పొరపాటును సవరించి, 'అనంతుని ప్రశస్తి' యను వ్యాసమున నాంధ్ర సాహిత్య పరిషత్పత్రికయందు నేను ప్రకటించియున్నాను. (చూ. పత్రిక సం. 38-సంచిక 1-3 పు. 25-26) ఇటీవల శ్రీ చాగంటి శేషయ్యగారి యాంధ్రకవితరంగిణిలోను నీ ప్రమాదము దొలఁగినది గాదు. (చూ. 10 సం పుటీ-105 పుట :—) పింగళి సూరన చరిత్రము వ్రాయు సందర్భమునఁ దరంగిణిలో నిట్లు రచితము—'కవిసంజీవని యను లక్షణగ్రంథమును రచించిన ముద్దరాజు రామకవి యీ రాఘవపాండవీయమునకు వ్యాఖ్యానము రచించెను'. ఇఁకముందు ముద్దరాజు రామన చరిత్ర వ్రాయుపట్టునఁ నేని వీరీప్రమాదమును సవరించుకొందురుగాక.

కవిజనసంజీవనీకర్త ముద్దరాజు రామన; రాఘవ పాండవీయ వ్యాఖ్యాత పై రామన కగ్రజుండగు ముద్దరాజు పెదరామన యని విజ్ఞ లెఱుంగుదురు గాక.

రామన కాలము :

వీరేశలింగము గారు 16 శతాబ్దాంతపువాఁడని స్థూలముగాఁ జెప్పిరి. ఇంచుక సూక్ష్మముగా నీతని కాలము నిర్ణయింపఁ గడఁగెద. రామన కగ్రజుండగు పెదరామన రాఘవ పాండవీయ వ్యాఖ్యాత యగుటచేతను, నాతని వ్యాఖ్యలో ఆంధ్రభాషాభూషణము, కావ్యాలంకార చూడామణి, అనంతుని ఛందము, కవి చింతామణి యను లక్షణ గ్రంథము లుదాహృతము లయి, యీ కవిసంజీవని గృహీతము గాకుండుట చేతను, మన రామన సూరన తరువాతివాఁడని, సంజీవని యాదర్శ వ్యాఖ్యానంతరకాలిక మని చెప్పవచ్చు. సూరన రాఘవ పాండవీయ రచనాకాలము క్రీ. శ. 1545 ప్రాంత మని నిర్ణయింపఁబడియున్నది. (చూ. కవితరంగిణి. 10 సంపుటి 104 పుట) ఏతద్గ్రంథ వ్యాఖ్యాత తమ్ముఁడగు మన కవి గ్రంథము క్రీ. శ. 1550 తరువాతిదిగా నెన్న వచ్చు. 1550 సం. ప్రాంతమువాఁడగు చిత్రకవి పెద్దన తన లక్షణ సార సంగ్రహమున లాక్షణికులఁ బేర్కొను నెడ మన రామనను బ్రస్తావింపఁ డయ్యె. చిత్రకవి పెద్దనగారి తనయుఁడు చిత్రకవి యనంతకవి. ఇతఁడు రామరాజ భూషణుని హరిశ్చంద్రనలోపాఖ్యానమునకు వ్యాఖ్యానము రచించె. సూరన రాఘవ పాండవీయ ద్వ్యర్థిని జూచి రామరాజ భూషణుఁడు హరిశ్చంద్రనలోపాఖ్యాన ద్వ్యర్థి రచించినట్లు, ముద్దరాజు పెదరామన రాఘవ పాండవీయ వ్యాఖ్య వ్రాయుట గని యీ యనంత కవి హరిశ్చంద్రనలోపాఖ్యాన వ్యాఖ్య వ్రాసి యుండుఁ గాఁబోలు! ఈ యనంతకవి తనదు వ్యాఖ్యలో 'సంధి గూర్పంగఁ బ్రథమాంత శబ్ద వితతి (1-12) అను కవిజన సంజీవని లక్షణమును బ్రమాణముగాఁ జూపెను. కావున ననంతకవి వ్యాఖ్యారచనకుఁ బూర్వమే యీ కవిసంజీవనీ రచన జరిగియుండవలయు. అనంతకవి క్రీ. 1550 1610 ప్రాంతీయుఁ డని కవిచరిత్రకారుల నిర్ణయము. హరిశ్చంద్రనలోపాఖ్యాన రచన వసుచరిత్ర రచనానంతరము జరిగినది గాన, నయ్యది క్రీ. శ. 1580 సం. ప్రాంతము నందలిది గాఁ గవితరంగిణి నిర్దేశించెడు. తర్వాత 1610 లోఁగా ననంత కవి వ్యాఖ్య రచించి యుండనగుఁ గానఁ గవిసంజీవని 1590 ప్రాంతములోనిది గా నెన్ననగు.

మఱియు నీ కవిసంజీవనిలో రాఘవ పాండవీయము (1545 సం.) పాండురంగ మాహాత్మ్యము (1560), తరిగొప్పుల మల్లన చంద్రభాను చరిత్ర (1586-1613 ప్రాంతము), పొన్నిగంటి తెలగన్న యయాతి చరిత్ర (1574-81 మధ్యకాలము) లుదాహృతములు. వీరేశలింగముగారు 'ముద్దరాజు రామన యించుమించుగా లింగమగుంట తిమ్మకవితోడి సమకాలికుఁ డగుటచే నీ కవిలోకసంజీవనినుండి యాతఁడు తన సులక్షణ సారమున నేమియుఁ గైకొనలేదు' అని కవులచరిత్రలో వ్రాసిరి. (చూ. ద్వితీయభాగము - ము. రామన) వారి కడ నుండిన సులక్షణసారమున లేదేమో కాని నేఁడు ప్రచారములో నున్న యా గ్రంథమునఁ గవిసంజీవని పద్యములు గలవు. ఒకవేళ నవి ప్రక్షిప్తము లయి యుండు నేమో? ఇదమిత్థ మని నిర్ణయింప నలవి గాదు. ఒక గ్రంథములోని దానిని మఱొకదాని లోనిదిగాఁ జెప్పుట, పూర్వకాలిక లక్షణగ్రంథములం దుత్తరకాలిక గ్రంథస్థ పద్యములఁ జొప్పించుట యిత్యాదులగు తార్మాణులు తెనుఁగు లక్షణ గ్రంథములందు గోచరించుచుండు. పై పరామర్శవలనఁ గవిజనసంజీవని రచనాకాలము 1590 సం. ప్రాంత మని, కవికాలము 16 వ శతాబ్దోత్తర భాగ మని నిర్ణయింపనగును. కవినివాసాది వృత్తాంతములు తెలియు నాధారములు ప్రకృతము గానరావు. ఇఁక గ్రంథముం గూర్చి పరిశీలింతము.

గ్రంథసమీక్ష :

ఈ కవిసంజీవనిలో నాల్గు తరంగములు గలవు. అందలి విషయములు వరుసగా 1. యతిపద్ధతి 2. విభక్తిపద్ధతి 3. సమాసపద్ధతి 4. సంధిపద్ధతి యనునవి. అన్ని తరంగము లసమగ్రములు, లుప్తమధ్యములు. ఈ సంజీవనిం బేర్కొన్న యుదాహరించిన లక్షణ గ్రంథములు-అప్పకవీయము, అహోబల పండితీయము, సులక్షణసారము, సర్వలక్షణ సారసంగ్రహము (కూచిమంచి తిమ్మన), కవిసంశయ విచ్ఛేదము (అడిదము సూరకవి), లక్షణశిరోమణి (పొత్తపి వేంకటరమణకవి), ఆనందరంగరాట్ఛందము (కస్తూరి రంగకవి) మున్నగునవి పెక్కు [illegible]

లోని కొన్ని లక్షణములఁ గైకొనియు మఱి కొన్ని లక్షణముల ఖండించి స్వమతముల నట నట నుద్ఘాటించియున్నారు. అవి యెల్ల సంగ్రహముగా ముందు తెల్పఁబడును. కవిజనసంజీవనిలో నీ క్రిందిగ్రంథములలోని పద్యము లుదాహృతములు - కవిత్రయ భారతము, భాస్కర రామాయణము, రంగనాథ రామాయణము, వసంత విలాసము (నాచన సోమన?), పెద్దిరాజు నలంకారము (కావ్యాలంకార చూడామణి), నైషధము, వరాహపురాణము, శృంగారషష్ఠము, మనుచరిత్ర, ఆముక్తమాల్యద, రాఘవ పాండవీయము, పాండురంగ మాహాత్మ్యము, యయాతి చరిత్ర, చంద్రభాను చరిత్ర. ఇందు భారతమునుండియే చాల వఱ కుదాహృతులు గలవు. యయాతి చరిత్ర- నూరపరా జని యచ్చు ప్రతి. ఈ నూరపరా జెవ్వఁడో? యయాతి చరిత్ర కర్త పొన్నిగంటి తెలగన్న. రామన యొసఁగిన లక్ష్యము లెల్ల వరుస దప్పక కొన్ని పట్టులందుఁ బై లక్షణ గ్రంథములందు సంగ్రహింపఁ బడియున్నవి. కూచిమంచి తిమ్మన యీ సంజీవని లోని విషయము లామూలాగ్రము గ్రహించి తన కున్న మతభేదములను బ్రదర్శించి యున్నాఁడు. లక్షణశిరోమణిలోని చతుర్థాశ్వాసము కవిసంజీవనీ ప్రతిబింబము. ఆనంద రంగరాట్ఛందము చతుర్థాశ్వాస పూర్వభాగము (వ్యాకరణ విషయము) నట్టిదే. ఇఁకఁ గవి సంశయ విచ్ఛేద విషయమా? కవి సంజీవని లోని పద్ధతులఁ బునరుద్ఘాటితము చేయుచు నందు లేని యితర లక్షణ విశేషములఁ దెల్పుటకే రచిత మని యీ క్రింది తత్కృతిముఖ పద్యమువలనఁ దెలియనగు.

'కవిజనసంజీవనిలోఁ
దవిలినపద్ధతులు మఱి యితరలక్షణల
క్ష్యవినిర్దిష్టగతుల్ చె
ప్పవలయు వేఱొక్క పద్ధతిచేతన్.
ప్రియ మందఁగఁ గవులు కవి
త్రయ సుకవిత్వానుసరణిఁ దప్పక కవిసం
శయవిచ్ఛేదన మను నా
హ్వయ మిడి లక్షణ మొనర్తు నార్యులు
[మెచ్చన్."

కవిసంజీవనియందు బలెఁ గవి సంశయ విచ్ఛేదమునఁ దరంగములను (1, 7, 8) విభాగము లుండుట గమనింపఁదగ్గ విషయము. ఇఁక వెలుఁగులోనికి రాక మూలఁబడియున్న లక్షణ గ్రంథము లెన్ని యీ సంజీవని ననుకరించెనో?

ఆటవెలఁది : తేటగీత

ఆటవెలఁదు లన్నఁ దేటగీతము లన్న
మనసు కరఁగిపోవు మంచుపగిది
నాట లేక తేటపాటయు లేకున్న
వెలఁదు లున్నఁ జాలు వేవరాలు!

(ఇది శ్రీ ఆచంట సాంఖ్యాయనశర్మగారి చాటువు. సంఘసంస్కర్తగా, మహాపండితుడుగా, వక్తగా వెలిగిన శ్రీ శర్మగారి చాటువులు పెక్కింటిని శ్రీ నిడదవోలు వెంకటరావుగారు సేకరించి భద్రపరచారు. వాటిని క్రమంగా ప్రకటించుతాము. —సంపాదకులు.

శాస్త్రిగారి ఖండకావ్యాలు

శ్రీ దివాకర్ల వేంకటావధానిగారు.

—:*:—

కూరాలంకవమైన పాండిత్యపాటవమునకును, దానికి సరివచ్చు ప్రతిభావిశేషమునకును బట్టుఁగొమ్మలై పరమపావనమైన ప్రవర్తనముచేఁ బేరెంటికిని వన్నెదిద్దఁజాలిన విద్వద్వరేణ్యులు కీర్తిశేషులు ప్రభాకరశాస్త్రిగారు. పండితాఖండలులుగా, విమర్శకశిరోమణులుగాఁ, బరిశోధక ప్రథమ గణ్యులుగా శ్రీశాస్త్రిగారు సర్వాంధ్రదేశమునకును సుపరిచితులే. వయసుతో వర్ధిల్లిన యాధ్యాత్మిక తత్త్వాభినివేశముచేతను, బహు ముద్రితాముద్రితగ్రంథ పరిష్కరణ పరిశోధన ప్రవణతచేతను, సత్యముకంటె నసత్యమునే యెక్కువగాఁ బ్రకటించునని కవిత్వమునెడఁ దమకుఁగల స్థిరమైన యభిప్రాయముచేతను నధికార సామర్థ్యములు కలవారయ్యు వారు మహాకావ్యరచనమున కంతగా మనసు చొప్పింపరైరి. లేనిచోఁ "గ్రొత్త ప్రాఁతల మేలుకలయిక"కుఁ బరమోదాహరణములైన ప్రౌఢకావ్యములను సృష్టించి వారాంధ్రభాషాయోష యమిత నభినవాలంకృతుల నెన్నింటినో కైసేసి యుండెడివారే. అట్టి యలంకారముల సంపూర్ణ సౌందర్యముతో నందగించు నదృష్ట మాంధ్రికి లేకపోయినది; కాని యా సౌందర్యప్రకాశము నించించుక ప్రదర్శించు చిన్నతొడవులు కొన్ని యామె ధరింపక పోలేదు. అవి శాస్త్రిగారు జీవిత పూర్వార్ధమున నప్పుడప్పుడలవోకగా రచించిన లఘుకావ్యములు. ఇంచుమించు నూఱేసి పద్యములతోఁ గూడిన యట్టి కావ్యము లేఁడెనిమిది యున్నవి. ఆకృతిని లఘువులయ్యు నందచందముల నతిప్రౌఢములైన యాకృతులఁ బురస్కరించుకొని శ్రీశాస్త్రిగారి కవితాప్రతిభను ప్రదర్శింప యత్నించెదను.

కావ్యమునకాలంబమైన కథావస్తువు నెన్నుకొనుటలో శ్రీశాస్త్రిగారనుసరించు పద్ధతి విశిష్టమైనట్టిది. సాధారణముగా వారు యథార్థముగా జరిగినదియుఁ, దాము చూచినదియునైన విషయమునే కథా వస్తువుగా గ్రహించుచుందురు. ఒక్క 'కపోత కథ'లోఁ దప్పఁ దక్కిన కావ్యము లన్నింట వారు తాము స్వయముగా నెఱింగిన విషయములనే వర్ణించియుండిరి. చిన్ననాఁటి చేష్టలు కేవలము వారి స్వవిషయమే. 'విశ్వాసము'నందలి కథ వారు ప్రత్యక్షముగా దర్శించినట్టిది. 'కడుపుతీపు,' 'దివ్యదర్శనము,' 'మా నాన్నల్లి ముచ్చట' యను వానియందలి కథలును గల్పితములైనవి కావు. వానిని గూడ వారు కనియో, వినియో యథార్థము లని విశ్వసించిన పిమ్మటనే గ్రంథస్థములఁ గావించిరి. మా నాన్నల్లి ముచ్చటలో "యథార్థమైన యొక గాథార్థంబు వ్రాయఁగా నారంభించితి"ననియు, దివ్యదర్శనమునఁ "జెప్పెదన్ నిజము పెంచి సమంచితమైన సత్కృతి"ననియు గ్రంథారంభముల వారే వ్యక్తము చేసియుండిరి. కల్పితకథలు కృత్రిమములై సత్యదూరములుగా నుండుననియు, జరిగినకథలు సహజసుందరములై పఠితలకు రసానందమును నీతిబోధను జాల నొసంగుననియు వారికి మాఱని యభిప్రాయము. అందుచేతనే కల్పితములను, సత్యదూరములును, నూహామాత్ర సాధ్యములునైన కథలతోఁ గూడిన కావ్యము లన్న వారి కంత సంతసము చేకూరెడిది కాదు.

సంస్కృత లాక్షణికులు కావ్యప్రయోజనము నుగ్గడించు సందర్భమున "సద్యః పరనిర్వృతి"తో పాటుపదేశమునకుఁ గూడ నొక్కింత ప్రాధాన్యము నొసంగియుండిరి. ఆనందోపదేశములే (To teach and delight) కావ్యప్రధాన ప్రయోజనము లని పలువురు పాశ్చాత్య విమర్శకులును దలంచియుండిరి. శ్రీశాస్త్రిగారి కావ్యము లన్నింటనీతిబోధ నిండి నిబిడీకృతమై యుండును. వాస్తవమున వాని సృష్టికి మూలకందమైనది నీతిబోధన ప్రవణతయే. వారు 'దివ్యదర్శనము' వ్రాయుటకుఁ "దత్త్వ విస్ఫురణము లోకమందుఁ బరిపూర్ణము కాఁగలదన్న వేడ్క పొంపిరి గొనుట"యే ప్రధాన కారణము. మా నాన్నల్లి ముచ్చటకు బీజము "ఆరంగూరిన కూరిమిం దెలుఁగు భార్యాభర్త లేతత్కథాసారం బారసి మేలు

గాంతు రసు'' నుత్సాహము, చిన్ననాఁటి చేష్టలలోఁ దండ్రిగారు కావించిన నీతిబోధ "నాఁడె కాదు నాకు నేఁడును నేనాఁడు నెమ్మనమ్మునందు నిల్చియుండు'' నని వారు వ్రాసియుండిరి. రసప్రచుర మయ్యును నీతిరహితమైనచో నెట్టి వస్తువైన 'పాతివ్రత్యము లేని పడఁతి బెడఁగు'వలె శాస్త్రిగారి మనస్సు నాకర్షింపఁజాలదు. వ్యక్తులయెడ సైతము వారి దృష్టి యట్టిదే. ధనరూపాధికారములచే నెంత ఘనులయ్యు చారిత్రహీనులైన వ్యక్తులు వారికిఁ దృణప్రాయులు. అట్టివారియెడ వారి కాదారమును లేదు; దరమును లేదు.

శ్రీ శాస్త్రిగారి కథాకథన పద్ధతి ప్రసన్న రమణీయమై యలరారుచుండును. విశ్వాసము, చిన్ననాఁటిచేష్టలు అనువానిలోఁ గథావస్తు వత్యల్పమైనది. మొదటిదానిలో నొక రసనిర్భరమైన దృశ్యమును, రెండవదానిలో బాల్యోచితమైన యొక జీవితానుభవమును వర్ణింపఁబడినవి. కపోత కథకును భారతమునఁ దిక్కన సోమయాజి వర్ణించిన లుబ్ధ కపోతోపాఖ్యానమునకును గథాసంఘటనమున నంతగా వ్యత్యాసము లేదు. కడుపు తీపులో రేపటివేళ యందలి "ఆకొమ్మ విసరెఁ గడఁగాఁబడఁగా నాకొమ్మ, యందు మిసమిసఁ బ్రాఁకిన యట్లయ్యె నదియుఁ బామో యేమో'' యను వాక్యమును జదువునప్పుడు పఠితల హృదయమునఁ గలుగు కథావగమన కౌతుకము చీకటివేళ యందలి సర్పదంశన వృత్తాంత మెఱుంగునప్పటికిఁ బారము ముట్టి, యచ్చటి కరుణరస నిర్భరత్వముచే నొకానొక పారవశ్య విశేషమును గలిగించును. మూన్నాళ్ల ముచ్చటలో గృహపతి యెల్లిని "దిటవుగాఁ గౌఁగిలించి, సందిటఁ గదించి యించు చవులూరు మోవిఁ జుంబించు'' దృశ్యమును గృహిణి చూచిన ఘట్ట మాకథలో గర్భసంధి. నీచదాసిని వలచి యిల్లాలి నవమానించిన యాయింటి యజమానునికి "గూనివీఁపును బెల్లినోర్, మిడిగ్రుడ్లు, వ్రేలెడు దౌడలున్, బానకడుపును, నర్వదేండ్లకుఁ బైవయస్సును'' గల్గి యసహ్యమైన యాకారముతోఁ గూడిన ముదివగ్గును దిరుగలియొద్దఁ గాంచవలసివచ్చుటయే శిక్షయైనది. జరిగిన వృత్తాంతమునకు ఫలితమైన యీ విషయ మాచివర పద్యమున నించుక హాస్యచ్ఛాయతో నెంతో రమ్యముగాఁ జెప్పఁబడినది. దివ్యదర్శనమునఁ గథాకథన నైపుణ్యము పరాకాష్ఠ నందినది. కథ యిందుఁ గాలక్రమ పద్ధతిని గాక కార్యకారణ పరిపాటితో నడచినది. కథారంభమునఁ జెప్పఁదగిన పూర్వవృత్తాంతమును గథ కొంత జరిగిన పిమ్మట మధ్యగాఁ జెప్పుట యిందుకు నిదర్శనము. కథాంతమున బ్రాహ్మణుఁడు సాక్షాత్కనకదుర్గాంబను జూచి గృహిణి యనియు, దుర్గాప్రసాదవతిని జూచి కనకదుర్గాంబ యనియు భ్రాంతినొందుట పాఠకుల నద్భుతరస పరవశుల నొనరించును. అతఁడానాఁడు భోజనమునకు సకాలమున రామిచే దుర్గాప్రసాదవతి భక్ష్యముల గ్రహించి స్వయముగాఁ గొండపై కరిగ నని ముందుగాఁ జెప్పకపోవుట యిచ్చటి యద్భుత రసావతరణమునకుఁ గారణము. ఇట్లు కథను గేవలము వాచ్యము చేయక కొంతవఱకు పాఠకుల యూహకు విడిచివేయుట కథన పద్ధతిలోఁ గల యొక గడుసుపోకడ. విశ్వాసమునఁ గుక్క మరణించె నని స్పష్టముగాఁ జెప్పివేయక "కాల్వలోనికి నుఱుకుట గంటిమేము, కుక్క యీవలియొడ్డున కుక్కజాడ కానరా దయ్యె''నని సూచించి, యుప్పరి గుండె బాదుకొనుచుఁ దట్టపాఱలమాట తలపెట్టక కాల్వప్రక్కకుఁ బరుగువాఱె ననుటలోఁ గథను విడిచివేయుటయు నీమార్గమునకుఁ జెందినట్టిదే. చిన్ననాఁటి చేష్టలలో అంకులరాటమునుండి పడిన పిమ్మటఁ దల్లియో తండ్రియో యెవ్వరో వచ్చి తమ్మింటికిఁ గొనిపోవువఱకు అనఁగా స్మృతితప్పి మరల వచ్చువఱకు జరిగిన వృత్తాంతమిట్లే వాచ్యము కాక వ్యంగ్యము చేయఁబడినది.

కథ చెప్పుచు మధ్యమధ్య సందర్భము ననుసరించి ముందు వృత్తాంతమును సూచించుచుండుటకూడ నొక రమణీయమైన పద్ధతి. సంస్కృత నాటకములలో నిట్టి పద్ధతి తఱచు కానవచ్చుచుండును. కవి చెప్పుకొన్ని వాక్యము లాయా సందర్భములకు సరిపడినట్లే కనఁబడుచుఁ గథ జరిగినకొలంది భవిష్యదర్థ సూచకములుగాఁ బరిణమించును. ఇట్టి వాక్యములు శాస్త్రిగారి కావ్యములలో బెక్కుచోట్లఁ గానిపించును. రెండు మాత్రమే యిచట నుదాహరించెదను, కడుపు తీపులో

నటిగ యిల్లాలు కృష్ణలో స్నానము చేయుచు 'అర్ఘ్యమిడి సూర్యునకు, హరహర యటంచు ముకుపెవుల్ మూసికొని యామె మునుక గొనఁగ' నొడ్డున నున్న పిల్లలు 'మునిఁగె మా యమ్మ యయ్యయో మునిఁగె'నని తందర బింద తగులయుఁ, బని యంతయు ముగించుకొని యామె నిద్రపోవుటకు వచ్చి పిల్లలను జూచి 'అమ్మ యమ్మ యటం చెప్పు డమ్మకొలికి రోదనం బాయె నే మాదురో కదమ్మ అమ్మ లేకున్న'నని యుమ్మలించుటయు నామె పిల్లలను వియోగసముద్రమున ముంచి మరణింపఁబో నున్నదను భావ్యర్థమును సూచించుచున్నవి. దివ్యదర్శనమున బ్రాహ్మణునకు భోజనము పెట్టుటకు ముందు గృహిణీవేషమున నుండిన కనకదుర్గ దైవసాక్షాత్కారము కలుగ లేదని నిరుత్సాహుఁడై పరితపించు నాతనితోఁ జెప్పిన వాక్యము లన్నియు నభిప్రాయ గర్భితములై యొక చమత్కారమును బ్రదర్శించుచున్నవి. ఆమె గృహిణి యని బ్రాహ్మణు నభిప్రాయము కాని నిజమున కామె సాక్షాత్కనకదుర్గయే. ఈ యంశమును బురస్కరించుకొని చూచినచోఁ 'బ్రత్యక్షంబైనది నీ కొకింత, యట మాపై యింక నేమున్నదో' 'కానన్ రాదనె దామె నీ యెదుర సాక్షాత్కారమై నిల్చినన్' అను వాక్యములందలి భావగాంభీర్యము వ్యక్త మగును.

వస్తువులకో వ్యక్తులకో యుండు వ్యత్యాసమును తేటపఱుచుటకై శ్రీ శాస్త్రిగారు ప్రదర్శించు ప్రతియోగ ఘట్టము లద్భుతావహములుగా నుండును. విశ్వాసములో నిజమునకుఁ జోదరి ప్రక్కఁ గూర్చుండిన యల్లుని వృత్తాంతమునకును బ్రధాన కథా విషయమునకును సంబంధము లేశమైనను గానరాదు. కాని యది విశ్వాస నిధానమైన యాఖ్యానము ప్రవృత్తికిని సాధారణ మానవ ప్రవృత్తికిని గల భేదము సూచించుటకై యుద్దేశపూర్వకముగా నందుఁ బ్రవేశపెట్టఁబడినది. రైలు కదల మొదలిడఁగానే బ్రాహ్మణ యువకునిఁ జూడ వచ్చిన యత్తమామలతో నాతని పడుచు పెండ్లాము కూడ వెడలిపోయెను. ఉప్పరీని విడువఁజాలక యొట్లో స్టేషనుకు వచ్చిన యాతని శ్వానము మాత్రము యజమానుని యెడఁబాటు నోర్వఁజాలక రైలుబండితోఁ గూడ గ్రుక్కఁబట్టి పరువిడ మొదలిడెను. మానవులకును శ్వానములకును నుండు విశ్వాసములకుఁ గల తారతమ్యము నీ ఘట్టమెంతో చక్కఁగా వ్యక్తము చేయుచున్నది. ఉప్పరి తనకును కుక్కకును గల సంబంధమును వివరించుచు 'చావు తప్పించెనండి యీ దొడ్డ కుక్క నాకు బిడ్డలకును. మనిసి బుద్ధికంటె మా దొడ్డ బుద్ధండి, మసలదండి యెప్పుడు మమ్ము విడిచి' యని చెప్పినప్పుడా తారతమ్యము మఱింత సుస్పష్ట మగుచున్నది.

శ్రీ శాస్త్రులుగారి వర్ణనములు గాంభీర్యమునకు నెలవులై సహజసుందరములుగా నుండును. వారి కథ లన్నింటికిఁ దావలమైనది 'కృష్ణాతరంగిణీ తీరశోభితాంధ్రలక్ష్మి.' ఆ ప్రాంతము లనే వారు పఠితలకుఁ బ్రత్యక్ష మగునట్లు వర్ణించి యుండిరి. ఆ తావు లన్నియు వారి జీవితములో సన్నిహిత సంబంధము కల వగుటచే వారు సూక్ష్మాంశ వివరములతో వానికిఁ గావ్యములందు రూపకల్పనము కావించిరి. 'పల్లెటూరు మాది పశువులు, పైరులు, చెట్లు, చెఱువు, కృష్ణగట్లు, గఱువు బైళ్లు, గుళ్ళు, పెంకుటిళ్లును గల వంతె' యను వర్ణనము చదువునప్పుడు కృష్ణాతీరమునందలి గ్రామశోభ ప్రత్యక్షము కాక మానదు. కడుపు తీపులో నటిప దంపతులు కృష్ణాతీరమును వీడి దక్షిణదేశమున కరుగవలసి నప్పుడు చింతా పూర్వకముగఁ గావించిన వర్ణనలు సత్యములును సహజములునై యా ప్రాంతమందలి పాడిపంటలను, ప్రకృతి సౌందర్యమును, బ్రజల మనః ప్రవృత్తులను జక్కఁగా వ్యక్తము చేయు చున్నవి. చిన్ననాఁటి చేష్టలలోఁ గావింపఁబడిన యుత్సవ సమయమునందలి దక్షిణకాశి వర్ణనము నిసర్గమధురమై యున్నది. ఉత్సవ దిదృక్షాగత జన సముదాయముల కోలాహలముచే నా పల్లెటూరు 'తెన్ను నుదీరు సెఱుఁగరాని మాఱుటూ'రయ్యెను. 'సర్క సుదెంచె, నాటకశాల వెలసె, వచ్చె ఱంకులరాటంబు, హెచ్చె లాటరీలు, మఱి బొమ్మలాటలు చాలఁ గలిగె, రెండె కనులాట చాలకయుండె నాకు' నను పద్యము శ్రీ శాస్త్రిగారి నిశిత పరిశీలనమునకుఁ దార్కాణముగా నున్నది. దివ్యదర్శనములోని కనకదుర్గాలయము చెంతఁ గల వివిధ జనుల

వర్ణనము కూడ నిట్లే యా దృశ్యమును బఠితలకుఁ బ్రత్యక్షము చేయుచున్నది. విజయవాడ యాంధ్ర భూనాభిదేశమై, సిరులఁ దనర్చుచు, పావన చరిత్రమున ప్రాలుఁబ్రాలుఁ గల్గి వెలయు జనులతో నొప్పారు నని వర్ణించియు శ్రీ శాస్త్రిగారు రచ్చటఁ బ్రజల మాడ్చెడు మండు టెండల మాట మఱవక 'యప్పురంబునం దెండలకాలమందు వసియించుట దుస్సహమెట్టి వారికి'నని చెప్పుట వారి నిప్పత్తు పాతమైన పరిశీలనమును దేటతెల్లము కావించుచున్నది. కపోత కథ యందలి గాలివాన వర్ణన మకాలముననైనఁ బాఠకులకు వర్ష విజృంభణమును సాక్షాత్కారము చేయక మానదు. పిండి విసరు నప్పటి ఎల్లి వర్ణనమును, భక్ష్య భోజ్యముల సాధకుని కడకుఁ గొనిపోవు దుర్గా ప్రసాదవతి వర్ణనమును గడుంగడు విశదములై పాఠకుల మనః ఫలకముల వారి రూపముల నచ్చొత్తి విడుచుచున్నవి. ఈ విధముగా శ్రీ శాస్త్రిగారే సందర్భమున నే వర్ణనము కావించినను నది సజీవమై సుస్పష్ట రేఖలతో సాక్షాత్కరించుచుండు ననుటలో నతిశయోక్తి లేదు. వారు కావించిన వర్ణనము లన్నియు నతిదీర్ఘములై సందర్భమునకు సరిపడి సరసమనోజ్ఞములుగా నుండును.

పాత్రపోషణమున శ్రీ శాస్త్రిగా రందె వేసిన చేయి. అల్పకథా వస్తుకములైన చిన్న కృతులలోఁ గూడ వారు సజీవములైన పాత్రలను సుస్పష్ట రేఖలతోఁ దీర్చి దిద్దిరి. నవలలలోఁ గంటెఁ జిన్నకథలయందు, నాటకములలోఁ గంటె నేకాంకికలలోను వలెనే పెద్ద కావ్యములలోఁ గంటె ఖండకావ్యములలో సమర్థతతోఁ బాత్రపోషణము నిర్వహించుట కష్టసాధ్యమైన పని. కడుపు తీపులోని యలివ యిల్లాలి తల్లితన మనస్త్వ సామాన్యమై యతిశ్లాఘనీయముగా నున్నది. ఆమె బిడ్డల యసువులఁ గాపాడుటకై యపారమైన స్థైర్యముతోఁ బామును బట్టుకొని చివరకు దానికిఁ బ్రాణములు బలిపెట్టెను. ఆ సమయమున నామె చూపిన మాతృప్రేమవలెనే చిత్తస్థైర్యమును వర్ణనాతీతములుగా నున్నవి. విశ్వాసమున నుప్పరియుఁ జక్కయు నన్యోన్యము ప్రదర్శించుకొన్న విశ్వాసము ఖండమై యలరారుచున్నది. రైలు తనద్దె నట్లుగా నుప్పరిని బెట్టెలోనికి రానీయక నిరోధించిన చౌదరి యౌద్ధత్యము చక్కఁగా నిరూపింపఁబడినది. మూన్నాళ్ళ ముచ్చటలో సుశీలయైన గేస్తురాలు దాసిపై వలపు నిలిపి కామపరవశుఁడై వర్తించిన భర్తపైఁ జూపిన యాగ్రహము గాఢమయ్యు ధర్మబంధురముగా నున్నది. దివ్యదర్శనమునందు సాధకుని పరతత్త్వ జిజ్ఞాసయు, దుర్గా ప్రసాదవతి దయౌదార్యములును, కనకదుర్గ కరుణామయత్వమును మిక్కిలి నేర్పుతో బ్రదర్శింపఁబడినవి. కపోత కథలోఁ గపోతదంపతులు కావించిన యాతిథ్యమును, జూపిన పరస్పర ప్రేమయును నిరుపమానములై దయామార్దవములకు దూరమైన లుబ్ధుని హృదయమున సైతము పరివర్తనము కలిగింపఁ జాలినవి. ఈ విధముగా శ్రీ శాస్త్రిగారు ప్రతి కావ్యమునందును ప్రధాన పాత్రలను బరిణతమైన ప్రతిభతోఁ జిత్రించి తద్ద్వారా ఉద్దిష్టమైన నీతి విశేషమును పాఠకులకు శక్తిమంతమైన విధమునఁ బ్రబోధించి యున్నారు.

పాత్రల మనోవృత్తులనుఁ బ్రకటము చేయుటలో శాస్త్రిగారు ప్రదర్శించు నేర్పు సామాన్యమైనది. మూన్నాళ్ల ముచ్చటలో గృహిణి 'నే నింక నూయో గోయో చూచుకొందు'నని భర్తతో నేడ్చుచుఁ బల్కు సమయమునఁ దొలిబిడ్డ 'తల్లి వెంటాడుచుఁ జీర కొంగు గొని యశ్రులు తుడ్చుచు వేడిపించుచున్నాఁడవు నేఁడు మాయమను నాయన! పోపాద మంచుఁ' బల్కుటయు, రెండవ నిసుంగు 'ఆకలె యమ్మా యాకలి, నాకన్నము పెట్టరావె, నాన్నారా' యని శోక చెలంగిచ్చుచు నమ్మకును నాన్నకును నేకీభావము కలిగించుటయు మాయమర్మము తెలియంగని పసిబిడ్డల మనః ప్రవృత్తిని రమ్యముగా వ్యక్తము చేయుచున్నవి. చిన్ననాఁటి చేష్టలు చిన్న బిడ్డల మనోవర్తనముల కమలినమైన యాదర్శము వలె నున్నది. కడుపు తీపులో నిద్ర మంచుకొని వచ్చుచున్నను జిన్నబిడ్డలు తండ్రిరొద్దఁ బరుండ నంగీకరింపక తల్లి యన్నము తిని వచ్చువఱకు గుమ్మముకడఁ గునుకుచుఁ గూర్చుండుట చాల సహజముగా నున్నది. విశ్వాసమునఁ దల్లితో రైలు దగ్గఱకు వచ్చి రైలు కదలఁగానే తిరిగి వెళ్ళ

చుండిన పడుచు పెండ్లామును విప్రయువకుఁడును, దన్ను విడువ లేక రైలు వెంటనే గ్రుక్కపట్టి పరుగెత్తికొనివచ్చు కుక్కనుప్పరియుఁ దిరిగి తిరిగి చూడఁ దివురుట లోకపరిపాటి కనుగుణముగా నున్నది. మూన్నాళ్ళముచ్చటలోఁ దప్పుచేసిన మగఁ డేదో నెపము పెట్టి తనయనవద్యవర్తనమును నిరూపించుకొనఁ జూచుట లోకమునఁ గృతాపరాధులైన మగవారు వర్తించు పద్ధతికిఁ బ్రతిబింబముగా నున్నది.

పాత్రపోషణమున వలెనే రసపోషణమునఁ గూడ శాస్త్రిగారు కృతహస్తులు. కరుణరస పరిపోషమున వారి కభినివేశము మెండు. విశ్వాసమున నారస మాద్యంతము నిర్భరమై ప్రవహించుచున్నది. కడుపుతీపులో గృహిణి సర్పదష్టయై మరణించు ఘట్టమును, కపోతకథలోఁ గపోతదంపతు లగ్ని కాహుతులైన ఘట్టమును గురుణరస నిధానములుగా నున్నవి. దివ్యదర్శనమునందలి చివరి దృశ్య మద్భుతరసమున కాటపట్టై పతితల కానందపారవశ్యము కలిగింపక మానదు. శాస్త్రిగారిచ్చటనో కాని హాస్యరసము పొంతకుఁ బోరు. కడుపుతీపులో భేకములు బెకబెకలు నెగయించు టఅవలు నెరసి కొటాడినట్టు లుండెనని వర్ణించిరి. చిరకాలము చెన్నపట్టణములో నుండినకతమునఁ జిత్తమున హత్తుకొన్న యరవల పోరాటపు కోలాహలము నన్యనిరసనాసహిష్ణువు లయ్యు నౌచిత్య విశేషముచే నాకృష్టులై శాస్త్రిగారిచ్చట నుపమాన రూపమున వెల్లడింపక మాన లేక పోయిరి.

ఆంధ్రదేశ మన్నను ఆంధ్రపుత్రకు లన్నను శాస్త్రిగారికిఁ గల యాదరాభిమానము లపారములైనవి. కడుపు తీపులో వారరవ దంపతుల నోటఁ బలికించిన వర్ణన మిందుకుఁ దార్కాణములు. ఆంధ్రదేశము సర్వ సస్య సంపద్భరితమై "చక్కని యక్కఱ లేని చిక్కని పాలును, గడ్డ పెరుగును, జిడ్డగు నేయియు, మిక్కిలి చవిగల కూరలును" గలిగి స్వయంసంపూర్ణమై యుండుట కృష్ణోపకంఠోద్యోగయుక్తి సుఖశ్రీదమైన దని యా దంపతు లనుకొనట కిదియే హేతువు. ఇంక నాంధ్రు లన్ననో మాయమర్మము లెఱుంగరు. విద్య అంతగా నేర్వకపోయినను ధీమహిమోపేతులు. నెయ్యము తియ్యము వారి సొమ్ము. లోన గర్వము తక్కువైనను బైకించుక గం(ద్రలును బలసమున్నతులునై యొప్పారుచుందురు. "ఆతిథ్యగౌరవంబును, స్వాతంత్ర్యప్రియత, స్వల్పసంతోషము, దుర్నీతి విహీనత, నైచ్యాపేతత్వము నాంధ్రులందుఁ బేర్పడు గుణముల్" ఆంధ్రవనిత సర్వసద్గుణముల కాలవాలమై "అఖిలభారత క్షమాభ్యంతరస్థితానేకజాతి యువతిలోకమునను నిస్సమానకీర్తి" నెగడుచుండును. ఈ కారణముచేతనే యరవ దంపతులు దక్షిణదేశమున కరుగవలసినప్పుడు "దొరకునో లేదో మధురవర్తనము గల్గు తెల్గు గేస్తుల చెల్మితీరు మరల" నని వాపోయి యుండిరి. ఈ పైగుణగణముల నరవవారినోటఁ జెప్పించుటలో నౌచిత్య మెంతో యున్నది. ఎవరి గుణములను వారు కాక యితరులు చెప్పినప్పుడు విశ్వాస్యత యెక్కువగా నుండును గదా.

శ్రీ శాస్త్రిగారి కావ్యములలో వారికి వివిధ విషయములపైఁ గల యభిప్రాయములు చక్కఁగా వ్యక్తము చేయఁబడినవి. విప్రకుమారుఁడును దత్పత్నియు విశ్వాసమున నొండొరులపైఁ జాలుకుఁ జూపులను బ్రసరింపఁ జేసికొన్నప్పుడు మూకములైన యా చూపులలోనే చూపరులు గంభీరమైన యర్థము నవగాహనము చేసికొనఁ జాలిరి. ఆసమయమునఁ గుక్కగోడును నప్పరి బిక్కయేడుపును నెవ్వరి మనసులకు నెక్కవయ్యెను. "వాచ్యమునకంటెఁ జాతురి వ్యంగ్యమునకుఁ బ్రాల మనుమాట' శాస్త్రిగారి కప్పుడు పూర్తిగా నర్థమయ్యెనఁట! పట్టణ జీవితమునకంటె శాస్త్రిగారికి గ్రామజీవితమున నాసక్తి మెండు. "అవగాహన స్నానమా యబ్బె యని ముక్కు మూసికొవలెఁ గూవమునదిఁ జూచి" యిత్యాది గాఁగల పద్యమున వారు చెన్నపురమునందలి కాపురమును బరిహాసవాక్యములతో వెక్కిరించినారు. భారత గృహిణి పరమపావనత్వము నెంతగా నుగ్గడించినను శాస్త్రిగారికిఁ దృప్తి యొదవదు. మూన్నాళ్ల ముచ్చటలోఁ దానొనర్చిన దోషమునకా కాముక బ్రాహ్మణుఁడు పశ్చాత్తప్తుఁడైనతఱి పవిత్రశీలమైన యిల్లాలి పావనగుణ సంపద వర్ణింపఁబడినది. చదువనియో పాడనియో నన్యకార్యముల

వ్యగ్రలై గృహకృత్య నిర్వహణము నేర్వని గరితలపై శాస్త్రిగారికిఁ గలయేవగింపింతింతన రానిది. సంపద్గర్వముచేతనో లేరిక లేమిచేతనో పతి శుశ్రూష కిల్లాండ్రీతరులను—అందును యువతులైన పరిచారికలను—నియోగించుట వారి కాపురమునకే కడగండ్లు తెచ్చు నని శాస్త్రిగారి యభిప్రాయము. "కుచసంపన్నత జాఱిపోవు ననియో, సౌవ్వారు మైసొరు వింత చమత్కారము లంతరించు ననియో స్తన్యంబు లేకుండ గుబ్బచనుల్ దిబ్బలుగా నొనర్చుకొని డబ్బాపాలచే నిప్డు పుత్రచయంబుం బరిమార్చు" మాతలు మాతృనామమున కర్హులు కారనియు వారిని గాలదూతలుగా భావింపవచ్చు ననియు శాస్త్రిగారి నిశ్చయము. దివ్యదర్శనమున శాస్త్రిగారికి సాధనయెడను దివ్యములైన స్వప్నాదుల యెడను నభిప్రాయము తేటతెల్లము చేయఁబడినది. మృష్టమును బుష్టమునైన భోజనమును శ్రీనాథునివలెనే శాస్త్రిగారును నభిమానముతో వర్ణించుచుండుఁ. "పయరకూర వేచి పచ్చిమిరెపపండ్ల నుక్కలించి పోసి యూరనిచ్చి కొంత కొంత పాగిపికొను గోగుపచ్చడి చవికి నింక నోరు చివికితీరు" ననునది కడుపు తీపులోని దంపతులకే కాక శాస్త్రిగారికిఁ గూడఁ గల నిశ్చితమైన యభిప్రాయము.

ఇంక శాస్త్రిగారి భాషాశైలులను గూర్చి యించుక వచించి యీ వ్యాసమును ముగించెదను. సంస్కృతభాషపై నెంత యభిమాన మున్నను శాస్త్రిగారు సాధారణముగా దీర్ఘసమాససంఘటనమునకై యత్నము చేయరు. వారి రచన జాతీయములును మృదుమధురములును శ్రవణపేయములునైన పదజాలములతో మకరందప్రవాహమువలె సాగిపోవుచుండును. వారి పద్యము లన్నియు ధారాశుద్ధికిఁ బెట్టినది పేరు. వీనులకు వికటముగానుండు కుంటినడక యెచ్చటను గానరాదు. అపశబ్దములకుఁ గాని యనౌచిత్యాడంబరములకుఁ గాని చోటీయక వారి కవిత యాభిజాత్య సంపన్నయైన యిల్లాలి కైదై యలరారుచుండును. మహాపండితు లయ్యు శాస్త్రిగారు శబ్దప్రయోగమున నెంతో విశాల దృష్టి వహింతు రనుటకు వా రెడనెడ వాడుచుండు నన్యదేశ్యపదములును, వ్యవహారరూఢములైన యాంధ్రపదములును నిదర్శనములు. 'ప్రవాహినీ దేశ్యా' "సిద్ధశ్లోకా ద్వ్యక్యా" యను సూత్రముల యంతరార్థమును వారివలె గుర్తించిన వా రెందఱో యుండరు. పూర్వకవుల కావ్యములందలి పద్యములును వా రందుఁ గావించిన యపూర్వప్రయోగములును శాస్త్రిగారికి జిహ్వాగ్రస్థితములై యుండును. వా రట్టి యపూర్వప్రయోగములను జక్కఁగా వాడి చూపుచుందురు. ఇంటామె, తెల్లంద్రాచు, ఊరందము, కత్తరించిపాటు మున్నగు ప్రయోగము లందుకుఁ దార్కాణము. వారి పద్యము లొక్కొక్కటి యొక్కొక్క సుప్రసిద్ధ పూర్వకవి కావ్యమందలి పద్యములను జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చుచుండును. దీని కెన్నియేని ఉదాహరణములు కలవు. దివ్యదర్శనమునందలి విజయవాడను వర్ణించు రెండవ సీసపద్యము మనుచరిత్రయందలి హిమవద్వర్ణన పరమైన పెద్దనగారి సీసము నందమును బుడికి పుచ్చుకొనుచున్నది. నిజమైన క్రొత్త ప్రాతల మేలుకలయిక శాస్త్రిగారి కవిత్వమునం దెన్నియో తెఱంగుల గోచరించుచుండును. వారి కవిత్వమును బఠించునప్పుడు పవిత్రమైన పూర్వకాలమున నివసించుచు నాధునిక సౌకర్యముల నన్నింటి ననుభవించుచున్నట్లుండును. వారి భాష సలక్షణమును సప్రమాణమును; వారి భావసంపద స్వతంత్ర సుందరము; వారి రచనక్రమ మౌచిత్యశోభితము.

శాస్త్రిగారికి వృత్తములందువలెనే గేయములందును బ్రీతి హెచ్చు. సంగీతమునం దంతగాఁ బ్రవేశము లేనివా రయ్యు వా రెప్పుడు నేదో గేయమును బాడుచునే యుండెడివారు. తిరుప్పావై-సప్తపదుల తెనిఁగింపులో వారికి గేయములతోఁ గల యపార పరిచయము వెల్లడి యగును. ఆ సప్తపదులను వా రెంతో మృదుమధురముగ నడపించినారు. వారి కావ్యములలో రసానుగుణమైన ఛందఃప్రయోగము కనిపించును. వృత్తము లన్నియు వారికి వశవర్తులే యయ్యును శార్దూలమును వాడుటయందు వారికిఁ బ్రీతి హెచ్చు. కడుపుతీపులో కూలెం గొంపలు, ఘోరక్రూర విషోరగంబు అనుపద్యములు రసానుగుణములై మిక్కిలి యింపు నింపుచున్నవి. సీసపద్యరచనలో వారి శ్రీనాథశిష్యత్వము సర్వతోముఖముగా గోచరించును. గీతములలోఁ దేటగీతి కన్న నాటవెలఁది వారి కెక్కువ ప్రీతికరము. విశ్వాసమునను, చిన్ననాటి చేష్టలందును బెక్కు పద్యము లాట

పెలఁదుకే. ఆఏ యలఁతి యలఁతి మాటలతోఁ బాదపాదమున విఱిగి యర్థాన్వయముల రెంటఁ గ్లిష్టములు గాక వేమన పద్యములతో సాటికిఁ బోటికి నిల్చుచుండును. ఇట్టి వాని కుప్పరి తన చరిత్ర చెప్పిన పద్యములు దృష్టాంతములు. వారి కావ్యములలో నెడ నెడఁ జిన్న చిన్న గద్యభాగములు కూడఁ గలవు. ఒక్క దివ్యదర్శనమున మాత్రము స్వప్నవృత్తాంతము పెద్దవచనమునఁ జెప్పఁబడినది. రసభావాదికములను బట్టి యది సర్వథా వచనమున నుండఁదగినదే.

శాస్త్రిగా రర్థాలంకారములకై యెచ్చటను బ్రయత్నము చేయరు. ఉపమారూపకాదులు రచనలో నచ్చటచ్చట సహజముగనే ప్రవేశించుచుండును. అతిశయోక్త్యుత్ప్రేక్షాదు లన్న వారి కంతగా నిష్టము లేదు. వర్ణనాదుల పట్ల స్వభావోక్తులే బహుళముగా నుండును. ఇంక శబ్దాలంకారము లన్న వారి కభిమాన మున్న దనియే చెప్పవలయును. యమక వృత్త్యనుప్రాసములు వారి రచనలోఁ దఱచుగాఁ గానబడుచుండును. కాని యా యలంకారములకై వారెచ్చటను నర్థభావములకుఁ గొఱంత కలుగనీయరు. కొన్ని చోట్ల యమకము విజయవిలాసమునందు వోలె నత్యంత రమణీయమై పఠితల కచ్చెరువు కలిగించుచుండును. 'సరకుగొనఁ డాయెఁ దా నా సరకు గొనండాయె' చిన్న.చే. 'ప్రసాదమంచుఁ దేరఁగా యాత్రికులు కొని తేరఁగా' దివ్యద. 'ఆలింగనపుందమి తన, రూలింగనఁ జాలఁ డయ్యె' మూ.ము. 'ఆ కొమ్మ విసరెఁ గడఁగాఁ బడఁగా నా కొమ్మ' క.తీ. మున్నగున విందుకు నిదర్శనములు. ఇంక వృత్త్యనుప్రాసమున కుదాహరణములు లెక్కకు మిక్కిలిగా నున్నవి. వానిని వారి రచనలో నెచ్చటనైనఁ గాన వచ్చును. ఇట్టి శబ్దాలంకారములతోఁ గూడిన పట్లు కొన్ని నాచన సోముని రచనను జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చుచుండును.

శ్రీ శాస్త్రిగారు తత్త్వజ్ఞాన నిధులు. సాధారణముగా నాధ్యాత్మికత్వము ముదిరినకొలది లౌకికరసాసక్తి తగ్గిపోవుచుండును. శ్రీ శాస్త్రిగా రంగు కపవాదము. వారు తుది దాఁక బ్రహ్మానందరసానందముల రెండింటి నవిచ్ఛిన్నముగా ననుభవించుచునే యుండిరి. ఇరు తెలుఁగులైన యీ రసజ్ఞత వారి కావ్యములం దెల్లఁ దెల్లమగుచునే యుండును. వారి కావ్యములలోఁ గల యనన్య సామాన్యమైన విశిష్టత యిది!

కస్తురి రంగడు.

క॥ రచియించెద నొకపరి నీ-
రుచిరగుణప్రథితకీర్తిరుక్చకితసుధా
రుచిబలహారి విచికిలహారి
ఖచరలహరికాంతరంగ కస్తురిరంగా !

క॥ ఎంతు న్నిను వరమురళీ
కాంతారవపుషితఘోష కాంతాలసదే
కాంతాలసకాంతాలస
కాంతాలసదంతరంగ కస్తురిరంగా !

గాథాసప్తశతి—

కొన్నిగాథలకు శాస్త్రిగారి అనువాదములు.

(1925 సం॥ర ప్రాంతములందు శ్రీ శాస్త్రిగారు గాథాసప్తశతినుండి తెనిఁగించిన కొన్ని పద్యము లివి.)

కాళ్లమీఁదఁ బడి మగఁడు వేఁడుకొన వీపు
గుఱ్ఱ మెక్కి యాడెఁ గుఱ్ఱవాఁడు
అట్టె యేడ్పు నాగ్రహము డొల్లిగిల్లి యి
ల్లాలి కంత నవ్వు రాలువాఱె.

వంటపని చేయుచో మసి యంటుకొనియె
నేమొ చే యది యిల్లాలిమోము సోకి
ఉల్లసము నిండె నది గాంచి వల్లభుండు
నెచ్చెలీ! యచ్చునెల నీదు నెమ్మొగ మని!

ఏవి యేవె నీకు వేవిళ్లకోర్కులు
చెప్పు మనుచు గ్రుచ్చి చెలియ లడుగ
నచటి చెల్వపయికె యర్మిలి మాడ్కులు
మోడ్చెఁ గ్రొత్తచూలు ముద్దరాలు.

మంచిమనసు లేనిమఱఁదికి దినదిన
మోపి కులవధూటి చూపి చెప్పు
నిడుపులందు వ్రాయఁబడి యున్న రామల
క్ష్మణుల కూర్మి, తమ్ముమంచినడత.

విప్రయోగ మోర్వ వీలగు వేటాళ్ల
సదనఁ గలయ నేర్తు మనెడు నాస
ఇర్వు రొక్కయూర నేయుండి విరహమ్మ
నైఁచు టన్న హెచ్చు చావుకంటె.

పట్టపగలింటి యెండకు బట్టు జడిసి
వెఱికిఁ దలమూప కొడలిలో మఱఁగియుండె
నీడసైతము తెరువరీ! నీవు విడక
బాట నడచెదు విశ్రాంతిఁ బడయ వేల?

చెడ్డనడత కంటెఁ బడ్డది, వేర్వాసెఁ
జెల్మి, మరల నంటసిల్లుఁ గాక
నీరు గ్రాఁగెఁ, జల్లనారెను గా, కింకఁ
దొంటి తియ్యఁదనము దొరకు నేమి?

తనమగండు గండ్ర వెనుకమాం దరయఁడు
మఱఁది యింటఁ జెడ్డమనసువాఁడు
వెల్లడింప జడియు నిల్లాలు గుణవతి
నలఁగుచున్న దిల్లు నిలుపుకొఱకె.

కాలుకొన్నవి వింధ్యశిఖరము లవి ద
వాగ్ని దరికొని కాల్ప గ్రీష్మాతపమున
గ్రొత్త కాఁట్మబ్బు లవి కావు బిత్తరీ! ది
గుల్వడకు దూర మరిగిన చెల్వుకొఱకు.

మన సెఱుంగు నెయ్యురతోడ మంతనంపుఁ
గర్జముల్ సాగకున్న సౌఖ్యము నెకూర్చు;
వేఱు తీరైన వారితోఁ దారసిలిన
కర్జములు సాగ నేమి సంకటమె కూర్చు.

గోపరాగముల్ రాధకన్గొలఁకులందు
గాలిపుక్కిళ్ళ నూది పోకడఁచుచుంటి
వంతె కా దింక కృష్ణ నిన్నంటి వచ్చు
గోపరాగమ్ము లట్టె పోఁగొట్టుకొంటి.

ఎంత వృద్ధి గాంచెనేనియుఁ దనసొమ్ము
చేత లోభి సుఖము చెందలేఁడు
మంచు టెండ మాడుచుండుఁ ద్రోవరి తన
యొడలినీడఁ దనుపు నొందనట్లు.

హెచ్చెనెల మాఘమాసము వచ్చె ననుచు
దుద్దుఁగంబడి తెగ నమ్మి యొద్దుఁ గొనియెఁ
జలికిఁ బొగలేని కుంపట్లు గలవు తనకుఁ
జెలియు బిగిచన్ను లనుతృప్తి సేద్యగాఁడు.

కోపగింపఁడు సుజనుఁడు కొండొకపుడు
కోపగించెనే నెదఁ జెసఁగును దలఁపఁడు
తలఁచుగా కొక్కపుడు తప్పితారి, నోర
నెగ్గు వల్కఁడు; పల్కనే సిగ్గుపడును.

అది ధనముచేత నెది గలఁ, దతఁడు సఖుఁడు
కష్టములయం దెవఁడు వేఱుగాక యుండు
నది సురూపము గుణము లెం దవరియుండు
నది యొఱుక ధర్మచింత లెం దొదవియుండు.

జీబుగా నేలపై రాలెఁ జిల్కముక్కు
లట్లు పూవులు మోదుగుఁజెట్లక్రింద
కావిబోటులతో బుద్ధదేవుపదయు
గమ్ముకడ వ్రాలు భిక్షుసంఘమ్ము లనఁగ.

కొట్టమున మందలో నదె కొంటెయావు!
గంటి వటె దానిసౌభాగ్యగర్వ మెంతో!
దురుసుటాఁబోతు కొనకొమ్ము నొరసి పరిహ
రించుకొనుచున్నదే! కంటిరెప్పదురద.

ఆర్తకులముల కడగండ్ల నడఁచి సమ్మ
దములు వొందింప నిర్వ్రారే తగినవారు
సర్వమంగళాధిపుఁ డైనశర్వుఁ డొకఁడు
శాలివాహనుఁ డనుమహిజాని యొకఁడు.

—

కట్టుకథలు

వే. ప్రభాకరశాస్త్రి

[శాస్త్రిగారి పాండితి తెలుగులో యెంతటి తలస్పర్శి అయిందో సంస్కృత ప్రాకృతాలలోనూ అంతటిదే! వేద బౌద్ధయుగాల సాంఘికవ్యవస్థకూ, నేటి పరిస్థితులకూ గల సాదృశ్య వైదృశ్యాలను తెలుపుతూ శ్రీ శాస్త్రిగారు పెక్కు వ్యాసాలు రచించినారు. ఉపనిషత్తుల కథలకూ, నేటి జానపదగాథలకూ గల పోలికలను తెలుపుతున్న యీ వ్యాసాన్ని, మచ్చుకు ఇక్కడ ప్రచురిస్తున్నాము.] —సంపాదకులు.

సదాత్మకుడై ప్రేమరసికుడైన పరమ పురుషుడు అసదాత్మకురాలై చెప్పినట్టు వినక అడ్డదిడ్డాలాడే గయ్యాళిప్రకృతిని వలచి వలపించి లోబరుచుకొని తనతనమును ప్రకటించుకొనేటందుకు చేసే విశ్వప్రయత్నమంతా ఒక కట్టుకతే. శబ్దబ్రహ్మవివర్తంలో ఆద్యమ్నాఘ్ను లయిన వేదాలలో, ఉపనిషత్తులలో, కట్టు కథలన్నీ, పిట్టకథలన్నీ, నేడు మనం వాకొనే రచన లెన్నో ఉన్నవి. తైత్తిరీయ సంహితలో—ప్రజాపతి గకామయత, ప్రజాస్సృజేయేతి...ఇత్యాదిగా ఒక చిన్నకథ.

ప్రజాపతి ప్రజలను సృజించవలెననే కోరికతో ఒక సృష్టి చేయగా ఆ సృష్టి పాములయి నేలకన్నాలలో దూరిపోయినవి. రెండోసారి యింకో సృష్టి చేయగా అవి పక్షులై పైకెగిరిపోయినవి. మూడోసారి సరిగా మనుష్యులనే సృష్టించినాడు. ప్రజాపతి అనుభవాల మీద సృష్టిలోపాలను గుర్తించుకొంటూ దిద్దుకొంటూ ఉత్తమ సృష్టి చేస్తూ ఉన్నాడనడానికి ఈ పాముల పక్షుల కథ.

ఋగ్వేదంలో మండూకసూక్తమని కప్పల కట్టుకథ ఒకటి ఉన్నది. వానలు లేక వాగులు వంకలు ఎండిపోయే వలిపుదినాలలో పామర బాలకులు కప్పకాళ్లు కట్టి నీళ్ళకడవలో పెట్టి పసుపు కుంకుమలతో కప్పను ఊరేగిస్తూ పాట పాడుతారు. తుదిముక్క జ్ఞాపకం ఉంది.

కప్పాకప్పా నీళ్లాడే
కడవ ల్నిండా వానా కురిసె
కొట్టో వానదేవుడా.

ఇదే ఋగ్వేదంలోని కట్టుకథ. శరద్ఋతువునుండీ బొరియలలో దూరి నానాటికీ ఎండి పోతూ ఉండే కప్పలు సంవత్సర సత్రం చేసే బ్రాహ్మణులవలె పర్జన్యప్రీతిగా అనూక్తం జపిస్తూ ఉంటవిట! ఆవులు చేరరాగా లేగలవలె, వానలు కురియగా అందాకా ఎండలలో ఎండి పోతూ ఉండే కప్పలు నీళ్ళలో తేలుతూ అరవులు సాగిస్తున్నవి. ఓకప్ప ఇంకోకప్పను పట్టు కొంటున్నది. వానలు కురుస్తూంటే రెండూ సంతోషిస్తూ నీళ్ళలో దాటులు వేస్తున్నవి. గురు వుపదేశిస్తూ ఉంటే శిష్యులు సంత చెప్పు కొంటున్నట్లు ఒక కప్ప కూస్తూ ఉంటే తక్కిన కప్పలన్నీ దాన్ని అనుకరిస్తున్నవి. వానలు కురియడంచేత ఎండిపోయి గడ్డలు కట్టుకొన్న శరీరాలు నిండారగా నీళ్ళలో కప్పలు దాట్లు కొట్టసాగిస్తున్నవి.

బావురు కప్పలు, గోండ్రు కప్పలు, మచ్చల పచ్చకప్పలు, రకరకాల కప్పలు అన్నీ ఒకటై శ్రుతి కలిపి అరుపులు సాగిస్తున్నవి. అనూక్తంలో తుదిముక్కకు ఛాయ.

నేకమూతల కప్ప మేటిసిరు లిస్తుంది
ఆవుమూతలకప్ప ఐశ్వర్య మిస్తుంది
గోండ్రు కప్పిస్తుంది గోజాతి నోమధులు

మొలనన, వర్షాకాల మలరారగా మాకు...

ముండకోపనిషత్తులోని పిట్టకథ ఒకటి వినండి.

ద్వాసుపర్ణా సయుజా సఖాయా
సమానం వృక్షం పరిషస్వజాతే,
తయో రన్యః పిప్పలంస్వాద్వత్తి
అనశ్నన్నన్యో అభిచాకశీతి.

సొగసయిన రెక్కలుగలవై చెలికారములో జంటగూడి రెండు పిట్టలు ఒక రావిచెట్టు నంటి పట్టుకొని ఉన్నవి. ఒక పిట్ట ఆ చెట్టు పండ్లు నారగిస్తున్నది. ఇంకోపిట్ట ఏమీ ఆరగించకుండా చూస్తూ ఆనందిస్తున్నది. శరీర మనే చెట్టున జీవేశ్వరులనే రెండు పిట్టలుండడం, జీవు డనేపిట్ట కర్మానుభవాల ననుభవిస్తూ ఉండడం ఈశ్వరుడనే పిట్ట సాక్షిమాత్రుడై చూస్తూ ఉండడం దీనితత్త్వార్థము.

ఇంకో కథ :—

జానశ్రుతి అనేరాజు ప్రజల కందరికీ సర్వార్థాలుత్యాగంచేస్తూ మహాధర్మాత్ముడుగా ఉండినాడు. ఒకనాటి రాత్రి ఉప్పరిగపై ఆకసం చూస్తూ హాయిగా అతడు శయనించి ఉండగా రెండు హంసలు మీదినుండి వెళ్లుతూ జరిపిన సంభాషణ రాజు విన్నాడు. ఒక హంస 'ఓయి! అటు పోకు. అదిగో జానశ్రుతి త్యాగతేజస్సు స్వర్గం ముట్టుతూ వెల్గుతున్నది. దాన్ని డీకొంటే రెక్కలూ మనమూ మాడి పోతాము.

రెండోహంస— 'ఇత డేమి సర్వధర్మవేది అయిన రైక్వమహర్షియా? ఈతడు త్యాగధర్మమే ఎరుగన్నాడు. బ్రహ్మవిద్యాభ్యాసం చేసి దానివల్ల రైక్వుడు సర్వధర్మములూ ఎరుగున్నాడు. ఆయన తేజస్సు డీకొనరానిది' అన్నది. ఆసంభాషణ విన్నరాజు మర్నాడు రైక్వుణ్ణి వెదకించి నగరాలలో పట్టణాలలో గాక అతడొకమునిపల్లెలో బండిక్రింద కూర్చుండి చేతివ్రేళ్లచిడుము పొక్కులు గోకుకొంటూ ఉండగా గుర్తించి ఆయనకు తనకూతుర్ని గోవులను ఊళ్లను ఇచ్చి సంవర్తవిద్యను ఆయనవల్ల ఉపదేశం పొంది తానూ సర్వధర్మజ్ఞుడైనాడు.

వాల్మీకివ్యాసాదుల యితిహాసపురాణాదులలోను హాల, గుణాఢ్య, కాళిదాస, భవభూతి, విష్ణుశర్మ ప్రభృతి కవీశ్వరులకావ్యాలలోను, చెట్టుకథలు, పిట్టకథలు మాత్రమేకాక అద్భుతమయిన కట్టుకథలింకా ఎన్నో ఉన్నవి. మనుష్యపాత్రలను గొని కథ కట్టడంకంటే చెట్లమీద పిట్టలమీద జంతువులమీద కథలు కట్టితే అవి చాలా ఆహ్లాదకరంగా ఉంటవి. విద్యావివేకవంతులయిన మనుష్యులను తమకంటె తక్కువ తక్కువ తెలివిగల, జంతువుల, పిట్టల, చెట్ల చేష్టలూ, అవి వెలయించే భావాలూ, సూక్ష్మసుకుమారములై పసిపిల్లల చేష్టల వలెనే ముద్దులు ముచ్చట్లు గొల్పుతూ చిత్తములలో సంస్కారములను స్థిరముగా కల్పించి చక్కదిద్దగల్గునవి.

వాల్మీకి మహర్షికి తన హృదయక్షేత్రం కరుణారసార్ద్రమై పసనుదేరి కవితాంకురములు మొలవడానికి అదనుపెదకుతూ ఉండగా కటికబోయవాడొకడు తెక్కతాళ్పుతో కవగూడి కామవిలాసంలో ఉండే క్రౌంచపిట్టల జంటలో మగపిట్టను ఉండేలుబద్దతో చావగొట్టడం, కువకువ గోలపెట్టి యేడుస్తూ ఉండే పెంటిపిట్టను చూడడం అప్పుడు ఘటిల్లిన శోకమే శ్లోకమై నోట వెల్వడడం దానినుండి రామాయణ మహాకావ్య ప్రవాహం పొర్లువారడం జరిగింది. రామాయణంలో సీతావిరహము వర్ణించినప్పుడల్లా వాల్మీకి చెవులలో పెంటిక్రౌంచ కువకువ ధ్వనులు గోచరిస్తూనే ఉండినవికాబోలును. పైపిట్టకథ సంస్కృతకవితా సరస్వతికి ప్రసవిత్రి అయి ప్రఖ్యాతి గన్నకరుణకథ.

ఆర్షేతిహాసాలలో మత్స్యకూర్మాంజనేయ గరుత్మదాదుల కథలు, బౌద్ధజాతకేతిహాసములలో మహాకపి, పారావతాదుల కథలు, అట్లే జైనతీర్థంకరేతిహాసములలో యింకా ఎన్నో హృద్యములయినవి, కట్టుకథ లనదగినవి కానవస్తున్నవి. "అత్రాప్యుదాహరన్తీమమితిహాసం పురాతనమ్" అంటూ భారతంలో ధర్మోపదేశపరము లయి ఉన్న పిట్టకథలకు, కట్టుకథలకు ఆకరములు ఏవేవో యెరుగరాదు. కొన్ని కథలు వేదాలలోనివయి ఉంటవి. అనేక కథలు వ్యాసులవారే కల్పించి ఉంటారు. భారతంలోని కట్టుకథలనుగూర్చి సరి యయిన పరిశీలన మెవ్వరూ యింతవరకు జరపినట్టు కానరాదు.

భారతంలో లుబ్ధకపోతోపాఖ్యానం, ధర్మవ్యాధోపాఖ్యానం మొదలయిన కథలు ఒకసారి చదివితిమా మతి జన్మమున్నంతదాకా వాటిని మఱవజాలము. చిత్తవృత్తులను శిక్షించగల పై కథలను నా పసితనంలో చదివి చదివి ఎన్నో నాళ్లు వాని మననంలోనే మునిగిపోయినాను. భారతపు కట్టుకథల విశేష మేమంటే అవి వినోదమాత్రఫలములూ, బలవంతాన ఏదో పరమార్థము తేల్చుకొని ముడిపెట్టుకోవలసినవీ కాక, ఆదినుండి అంతందాకా ధర్మోద్బోధ

న్ఫూర్తితోనే పఠితలకు మెలకువలు గొల్పుతూనే ఉంటవి. బౌద్ధజాతకకథలూ అలాటివే.

బుద్ధుడు అహింసా, త్యాగ, సత్య, దయాద్యుత్తమగుణముల పారమ్యం పొందడంలో ఒక్కొక్క గుణపారమ్యానికీ ఎన్నెన్నోగా చాలా జన్మ లెత్తినాడట. అందు జంతుజన్మలూ, పక్షిజన్మలూ, వృక్షజన్మలూ కూడా ఉన్నవి. జాతకకథ లంటే అవే. అమరావతి, నాగార్జునకొండ, సారనాథము, కాంచి మొదలయిన అజాతకకథలు ఆనాడే శిల్పచిత్రమై వెలసినవి.

ధర్మపాలుడనే బౌద్ధాచార్యుడు కాంచీపురంలో నివసిస్తూ త్రిపిటకాలకు వ్యాఖ్యలు రచించినాడట. అందు అంధ్రార్థకథలు చేర్చినాడట. అంధ్రార్థకథల విషయం సమంతపాసాదిక అనే బౌద్ధగ్రంథంలోనూ జాతకకథలలోనూ కానవస్తున్నది. బుద్ధుడూ తచ్ఛిష్యులూ రచించిన గ్రంథాలలోని ఒక్కొక్క గాథాపద్యానికీ ఒక్కొక్క అర్థకథ ఉంటుంది. ఆ గాథ ఎవరికోసం ఏసందర్భంలో ఎప్పుడు ఎవరు రచించినదో తద్వివరణతో ఒక్కొక ధర్మోద్బోధమునకూ దృష్టాంతంగా అర్థాంతరన్యాసంగా ఒక్కొక్క కథ ఉంటుంది.

ఆ కథలు కొన్ని అనుశ్రుతంగా ఆంధ్రదేశంలో వాడుకలో ఉండేవే కొన్ని ఆగాథారచనకు కారణంగా అప్పుడే జరిగినవీ, కొన్ని కల్పితము లయినవీని. ఆర్యదేవుడనే బౌద్ధాచార్యుని చతుశ్శతిక అనే నన్నూఱుగాథల బౌద్ధధర్మ గ్రంథానికి నన్నూఱు అర్థకథలూ ఉన్నవి. ఆర్యదేవుని ఓతాళపత్రము గుంటూరు జిల్లా నందూరిలో దొరకింది. కనుక ఆయన గ్రంథానికి సంబంధించిన అర్థకథలు ఆంధ్రార్థకథలే అవుతవి. అందులో చాలా గొల్లకాపరుల కథలూ, పనిపాటలవారి కథలూ ఉన్నవి.

హాలుని గాథాసప్తశతిలోని యేడునూఱు గాథలూ యేడునూఱు కట్టుకథలే.

మహాకవుల కావ్యాలు చాలా కట్టుకథల పుట్టలే. కాళిదాసు మేఘసందేశములో కథానాయకుడు యక్షుడు తొలకరి మబ్బుద్వారా తొయ్యలికి కబురు పంపడం వట్టికట్టుకథ కదా విప్రలంభ శృంగారపు ముచ్చటలలో మునిగి కాబోలు కాళిదాసు ఆకట్టుకథ కట్టినాడు. పేరికి లఘుకావ్యమైనా అది రసికాస్వాద్యతలో మహాకావ్యమే అయింది. కాళిదాసు మూడునాటకాలూ చాలామట్టుకు కట్టుకథల పుట్టలే. తుమ్మెద శకుంతలముఖాన్ని పద్మమనుకొని దానిపై వాలడం, చీకాకుతో శకుంతల చెలికత్తెల సహాయం కోరడం వారు దుష్యంత మహారాజు సహాయం వేడుకోమనడం; వీరాధివీరుడు దుష్యంతు డంతట నేను రాజ్యమేలు చుండగా ఎవరురా ముగ్ధలయిన ముని కన్యలకు బాధకలిగించేవాడూ? అంటూ కామసంగ్రామరంగానికి ప్రవేశం చేయడం ఎంత వింత కట్టుకథ! గండుతుమ్మెద యిక్కడ కామవిజయానికి ఎలగోలు సైనికు డైనాడు. విరిసిన పువ్వుదొప్పలో తుమ్మెదదంపతులు కలిసి మధుపానం చేసినారట. యువదంపతులకీ తుమ్మెదల చెయ్దమెంత సంతోషము గొల్పుతుందో కాళిదాసెఱుగును.

భవభూతి కట్టిన కట్టుకథ...ఇది. శ్రీరాముడు పద్నాలుగేళ్ళ అరణ్యావాసంలో సీతతో నివసించిన అడవిపట్టుకు పాతికేళ్లయింతర్వాత మళ్లా వస్తాడు. ఈ రావడం సీతను ఒంటరినిగా అడవులపాలు చేసిన తర్వాత. అక్కడి వనదేవత సీతాత్యాగవార్తకు దుఃఖిస్తూ రామునికి ఆయా ప్రదేశాలన్నీ ఎఱుకకు తెస్తుంది. రాముడు పరవశుడై నిలువజాలకుండగా ఇక్కడ కూర్చోమని ఒక రాతిబండ చూపి అంటుంది...

ఏతత్తదేవ కదళీవనమధ్యవర్తి
కాంతాసఖస్య శయనీయశిలాతలం తే
అత్రస్థితా తృణమదాప్బహుశో యదేభ్య
స్సీతా తతో హరిణకైర్న విముచ్యతేస్మ...

ఆనాళ్ళలో అరటితోటనడుమ రాతిబండమీద సీతతో వినోదిస్తూ కూర్చుంటూ ఉండేవాడవే. ఆరాతిబండే సుమా యిది. అప్పుడు సీతమ్మ తల్లి లేళ్ల కిక్కడే కూర్చుండి గరికపిడచలు మేపుతూ ఉండేది. ఆనాడిక్కడ సీత చేతిగరికపిడచలు మేసిన అలవాటుచేతనే ఇప్పటికీ ఈ రాతిబండను విడవలేకుండా దీన్నే చుట్టువారి పడుకొని నెమరు వేస్తున్నవి చూడు లేళ్లు. దీనిమీద కూర్చుండి విశ్రాంతి పొందుమా శ్రీరామచంద్రా! అన్నది వనదేవత. ఆనాటి అరటితోట నేడు లేదు. ఆనాటి సీత నేడు లేదు. ఆరాతిబండమాత్రమే ఉంది. రాముడు మాత్రమే ఉన్నాడు. తెలివితేటలు గల మనుష్యులకు కృతజ్ఞత ఉండదుగాని జంతువులు, లేళ్లు మాడు,

ఇక్కడ మేత మేపేవారు లేకపోయినా అలవాటుచే ఈ పట్టును విడువలేకుండా ఉన్నవి అనడం, పైగా దీనిపై కూర్చోమనడం—రామునికి కడుపుకోత కాదండీ! రాతిబండ, అరటితోట, లేళ్లు మనుష్యవర్గంకంటే తక్కువ తక్కువ లయిన జంతువర్గ, వృక్షవర్గ, ధాతువర్గముల లోనివయినా మనుష్యయోగ్యతి నట్టాతలూగి స్తున్నవి. ఇది భవభూతి కట్టిన కట్టుకథ. నేను చిత్రరచయిత నయితే ఈ శ్లోకార్థాన్ని చిత్రించి ఉండేవాణ్ణ.

ప్రధానంగా భారతమునకూ, ఇంకా ఆ కాలపు గ్రంథాలకూ అనుకృతి కొంత, కల్పన చాలా సమకూర్చి హితోపదేశ మని, పంచతంత్ర మనీ రెండు గ్రంథా లున్నవి. పైశాచీ భాషలో గుణాఢ్యుడు రచించిన బృహత్కథ కనుకరణంగ కథాసరిత్సాగర మని, బృహత్కథా మంజరీ అనీ రెండు గ్రంథా లున్నవి. జైన తీర్థంకర కథలకు అనుకరణంగా ఆదిపురాణ మనే గ్రంథం ఉన్నది. ఇంకా దండి, అవంతి సుందరీ కథ, బాణుని కాదంబరి కథ మొదలైనవీ, శుకసప్తతి, యశస్తిలకచంపు, సాలభంజికల కథలు, విక్రమార్క కథలు ఇత్యాదిగా ఎన్నో కట్టుకథల రచనలు సంస్కృత సారస్వతంలో ఉన్నవి. అన్నింటిలోకీ పంచతంత్ర మనేది దివ్యకథాసంచయం. అది రెండు వేలేండ్లకు పూర్వమే ప్రపంచభాషలలోని కన్నింటికీ పరివర్తిత మయిందిట. దానికి తోడే ప్రపంచ ఖండాంతరాల కథ లన్నింటికీ మూలభూత మయిన దట. పంచతంత్రం పసితనంలో చదివి అందులోని ఆషాఢభూతి కథనూ కీలోత్పాటి కథనూ పొట్ట చెక్కలయేటట్లు నవ్వి నవ్వి ఇంకా అన్ని కథలూ చదవడం కోసం ఉవ్విళ్లూరి పోయినాను. పులితోలు కప్పుకొన్న గాడిదకథ ప్రపంచభాష లన్నింటిలోకీ ఎక్కిందిట.

ప్రపంచతంత్రంలో మెలకువతో ప్రవర్తించ గోరేవారికి పంచతంత్రం పట్టుపట్టునా అనుసంధించుకోవలసిన కథాంశాలూ, నీతి శ్లోకాలూ కల్గిన దివ్యోద్బోధ గ్రంథము. దానిలోని మేకు పెరికిన కోతికథ లోకతంత్రలో ఎంత ముఖ్య మయినది—ఎంత నవ్వు పుట్టించేది? కథాసరిత్సాగరం, భేతాళపంచ వింశతి, భోజవిక్రమార్క కథలు, శుకసప్తతి కథలు కథాప్రధానరచనలు.

ఇదిగాక శృంగపంచకమనీ, తుఖాక్కపంచక మని, హారిణీపంచకమని, అన్యాయపురీ పంచక మని, చమత్కారకథాగర్భితము లయినశ్లోక పంచకములు చాల ఉన్నవి. సంస్కృత భాష వేదాంతాది మహాశాస్త్రాలకూ, ధర్మశాస్త్రగ్రంథాలకూ, అధ్యాత్మవాదాలకూ పనికి వచ్చేదే కాని సాధారణజన చిత్తవినోదజనకము లయి చమత్కారాత్మకములయి తద్వారా ధర్మ తత్పరత నేర్పే లౌకికగ్రంథాలు గలది గాద నే అపోహను పై గ్రంథాగ్రాలు పరిహరించగలవు.

సంస్కృతసారస్వతం పైగ్రంథాలకు కథలకు ఆకరం కావడం, ప్రపంచ కథల కన్నింటికీ పై సంస్కృత కథా గ్రంథాలు మూలములు కావడం, పై కథాగ్రంథాలు నేటికీ నాటికీనూ ప్రపంచంలో మంచి మంచి కథాగ్రంథాలకు ఊటపట్టు కావడం సంస్కృతసారస్వత విభవ దేదీప్యమానంగా వెలయిస్తుంది.

ఇట్టి చమత్కార సారస్య చాతురములయిన కట్టుకథలను ప్రసవించిన తల్లికి సంస్కృత సరస్వతికి జే... జే...లు.

(ఆల్ ఇండియా రేడియో విజయవాడ కేంద్రం వారి సౌజన్యంతో)

— —

కొండమంత్రి

ఉ॥ నూటపదాఱు లిచ్చెద వనూనవదాన్యుఁడ వంచు నెమ్మదిన్
మాటికి నెంచి వచ్చితిని మానితకీర్తిధనుండ వౌట నీ
పాటి ప్రధాను లెవ్వరిఁక సంశ్రితరక్షణశక్తి ‘నసు బా’
హాటమె కాన ప్రోవుము కృపాకర! కొండయ మంత్రిశేఖరా!

గ్రంథసంస్కరణలో ప్రభాకరుల కైవాడం

చిన్ని మార్పులతో చెన్నైన పాఠాలు

—: * : —

ప్రాచీనగ్రంథసంస్కరణప్రమాణాలు ఒక శిలా శాసనలిపి, తాళపత్రలిపి సుభంగా పోల్చి చూడదగింది కాదు. తాళపత్ర గ్రంథాలలో విలేకరులు తలకొక విధంగా వ్రాసేవారు. బండిఅటలు వ, పలు న, సలు కతలు, గుణితాలు ఇలాంటివి వేరుపరచడానికి వీలు చాలవరకు వుండదు. దీనికి తోడు వ్యాకరణ కార్యాలైన గసడదవాదేశాలు, పూర్ణ, అర్ధబిందువులు, అనుస్వారానికి మారుగ వర్గ పంచమాక్షర వ్యవహారం, పాఠాంతరాలు లేఖక ప్రమాదాలు-వీటన్నిటితో పరిష్కర్త ఏ కారడవిలోనో ఊబిలోనో ఇరుక్కున్నట్టవుతుంది.

ఇలాంటప్పుడు తెనాలి రామలింగడు చెప్పినట్టు "తెలియనివన్ని తప్పు లని దిట్టతనాన" నిర్ణయించుకొని సంస్కర్తలు తమ కాలానికి అనుగుణంగావున్న వ్యవహారం ఆధారంగా పాఠాలు నిర్ధరిస్తూ పాఠాంతరాలు కల్పిస్తూ తమ వాదాలను సమర్థించుకొన జూచేవారు. నన్నెచోడుని కుమారసంభవం నన్నయ భారతానికంటె ప్రాచీన మని నిరూపించడానికి పరిష్కర్తలు పడినపాట్లు తెలుగువారెరింగినదే. నన్నెచోడుని కుమారసంభవం ప్రతి ఆంధ్రదేశం మొత్తంపైన దొరికినది ఒక్కటే. అది తంజావూరు సరస్వతీ గ్రంథాలయంలో మన అదృష్టవశాత్తు భద్రపరచ బడింది. తర్వాతి ప్రతు లన్నీ దాని ప్రతికలే. నన్నెచోడుడు తన గ్రంథం అవతరణికలో దేశి కవితాప్రస్తావంలో

"మును మార్గకవిత లోకం
బున వెలయఁగ దేశికవితఁ బుట్టించి తెనుం
గును నిలిపి రంధ్రవిషయము [ర్"
బునఁ జనఁ జాళుక్యరాజు మొదలుగఁ బలువు

అని అన్నాడు. భారతానికంటే దీని ప్రాచీనత్వాన్ని సాధించడానికి సమకట్టిన పరిష్కర్తలు ఈ పద్యం నాల్గవ పాదాన్ని "జన సత్యాశ్రయుని దొట్టి చాళుక్యనృపుల్" అని దిద్దివేసినట్లు వదంతి. దీనితో తెలుగునాడెల్లా ఒకప్పుడు కల్లోలిత మైంది. అప్పుడు బయలుదేరిన విమర్శలకు, వ్యాఖ్యలకు, నిందలకు, ఆక్షేపణలకు లెక్క లేదు. ఇంతకూ ఈ పద్యం నాలుగో పాదం (తిద్దని పాదం)లో పేర్కొన్న చాళుక్యనృపుడు ఎవడో ఇంతవరకు తేలలేదు. పరిష్కర్తలు ప్రాచీనప్రతుల పాఠాలను దిద్ది వేయడానికి వెనుకాడేవారు కారనడానికే ఇంతగా వివరించవలసి వచ్చింది.

చిత్రభారతంలో "మానభూపాలు చిత్తాబుఖానుఁ డతడు" అని వుండగా శ్రీ వీరేశలింగంగారంతటి వారికి సందేహం కలిగి 'చిత్తాబ్జఖానుఁ డతడు' అని తిద్ది వేశారు. దానితో చరిత్రే 30ఏండ్లదాకా మరుగుపడింది. 30 ఏండ్ల పిదప చిత్తాబుఖానుడు సరైన పాఠమని అది సితాబ్‌ఖాన్ అనేపద మని శ్రీ కొమర్రాజు లక్ష్మణరావుగారు గుర్తుపట్టారు. శ్రీ ఆదిరాజు వీరభద్రరావుగారు (హైదరాబాద్) విపులంగా సితాబ్‌ఖానుని చరిత్ర ప్రకటించారు.

మరికొందరు స్వసిద్ధాంత స్థాపనకు కాకపోయినా తాము గ్రామ్యమని భావించిన వానిని ప్రాచీనకవులు ప్రయోగించి వుండ రనే నమ్మకంతో పెడదారి త్రొక్కేవారు. చూతాము, మరాక, పెరాక మున్నగు రూపాలు గ్రామ్యాలనే దృష్టితో, చూతము, మరువక, పెరువక అని దిద్దివేసేవారు. చూతాము అనేది తప్పని చూతంబు అని దిద్ది అంతకంటే పెద్ద తప్పు చేశారు. చూతాము అనే క్రియారూపం ఫలము, ఫలంబు అయినట్టు చూతంబు కాదనే సంగతి వారికి తోచలేదు. కలువారం, కల్హారం, యవ్వనం, సమూహి, బాలకి, సఖుడు అనే సంస్కృతప్రయోగాలు తప్పని భావించి తిద్దడానికి పూనుకొని పద్యానికి పద్యమే మార్చివేయడానికి ప్రయత్నించారు. ఇలాటి ప్రయోగాలను నన్నెచోడుడు, అనంతునివంటి ఛందఃకారుడు యతిప్రాసలలో బిగించడంవల్ల కదపడానికి వీలులేక తలలు మార్చే సంస్కర్తలకు పచ్చి వెలక్కాయైనవి.

శ్రీనాథుడు భీమఖండములో ప్రాన్పుడు వలె త్రాడ్వడు (పగ్గంలాగ నిర్జీవంగా అగు) అనే జాతీయం ప్రయోగించగా దానిని

సంస్కర్తలు రాప్పుడు అని దిద్దివేశారు. భాషా భేదజంఝాలోను బాలకవి శరణ్యంలోను దిద్దుళ్లను తూర్పార బట్టారు శ్రీ గిడుగువారు.

కాలనిలో పాచిని తొలగించి మంచినీటిని ముంచుకున్నట్టు లేఖకప్రమాదాలను పరిశీలించి కవి హృదయాన్ని గుర్తెరిగి, సాధుపాఠాలను నిర్ణయించేవారిని మన దేశంలో వ్రేళ్ళపై లెక్కించ వచ్చు. వారిలో నాదృష్టిలో ప్రథమగణ్యులు శ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రి గారు. వివిధప్రతులను తైఫారు చేసి పాఠాలు చేర్చుపద్ధతికి వారు మూలపురుషులు. సాధు పాఠ నిర్ణయంలో వారి ప్రతిభ అద్వితీయం. తాటాకు పుస్తకాలను నిరంతరం చూడడం చేత కాబోలు వారి చూపు ఎప్పుడూ సాధు పాఠాల పైనే ఆనేది. సంస్కరణకు వివిధ భాషాపాండిత్యంతో పాటు స్ఫురణ ముఖ్యం. శ్రీ శాస్త్రిగారు సంస్కృత, ప్రాకృత, తమిళ, కన్నడ వాఙ్మయాలను తరచిన వారు గనుక అంతవరకు సరేమిరా అర్థంకాని మాటలు తలకట్టో, గుడో, కొమ్మో, మార్చి చెప్పగానే వింతగా అతికేది. ఎంతో హాయిగా అర్థమయ్యేది. తర్వాత ఇంత చిన్నమాట తెలియక పోయిం దేమా అని సిగ్గుపుట్టేది.

హరవిలాసం, నన్నెచోడని కుమార సంభవం, కాశీఖండం మున్నగు గ్రంథాల పాఠాలను శ్రీ శాస్త్రి గారికోసం సేకరించడానికి తంజావూరు వెళ్ళే అవకాశం, ఓరియంటల్ మాన్యుస్క్రిప్ట్స్ లైబ్రరీలో వారిక్రింద పనిచేసే అవకాశం కొంతకాలం నాకు లభించింది. సాధు పాఠాల నిర్ణయంలో వారికున్న అపూర్వ స్ఫురణకు కొన్ని తార్కాణలను పేర్కొం టున్నాను.

ఆనందా ప్రెస్ కోసం శ్రీ శాస్త్రిగారు హరవిలాసాన్ని పరిష్కరిస్తున్నారు. నేను తంజావూరు నుంచి తెచ్చిన పాఠాంతరాలను తైఫారు చేస్తున్నాను. ద్వితీయాశ్వాసంలో చిరుతొండనంబి కథ. చిరుతొండడు శివ భక్తులు పంక్తిని లేనిది భుజింపని వాడు శివ భక్తుల కోసం వెదకుతూ వెళ్ళితే ఒక వృద్ధదంపతులు కనిపిస్తారు. వారిని సాపాటుకు పిలువగా కొడుకును చంపి వండి వడ్డిస్తే వస్తా నంటారు. సరే అని చిరుతొండడు ఒప్పుకుంటాడు. కాని ఇంటికి వెళ్ళి అందరితో వల్లె అనిపించుకో మని ఆశివభాగవతుడు అంటాడు. “కంచి దాపుననే వుందికదా. అడుగామడనా? వెళ్లిర”మ్మంటాడు. ఇది ప్రసంగం. “అవంచియే గంచి నీకు అడుగామడయే” అని వుంది పాఠం. ఎంత ఆలోచించినా అర్థం కాదు. శాస్త్రిగారికి తళుక్కు మని మెదడులో మెరిసింది. సరే, “పాత మహానగరా లెన్నోయ్?” అన్నారు. ఎందుకు అడుగుతున్నారో అర్థం కాలేదు అయినా అయోధ్య, మధుర, మాయ, కాశి, కాంచి, అవంతి, ద్వారక అని ఏడు ఏకరువు పెట్టాను. “ఇంకేం? అర్థం చెప్పు” అన్నారు. నాకు తోచలేదు. “అవంచి అవంతి ఒకటే. అవంచి రూపాంతరం. కాంచికి కాంతి అనే రూపంకూడా వుంది” అన్నారు. “పక్కన వుండే కంచేకదా, చిటికలో రాగలవు కదా. అవంతి అంత దూరంలోది కాదు కదా? అని అర్థం చెప్పారు. ఒక్క అక్షరం మార్పుతో సందర్భం అతికిపోయింది.

మరొకసారి చెన్నపురినుంచి బెజవాడ వెళ్లుతున్నాము. కాశీఖండం పాఠాలను గురించి శ్రీ శాస్త్రిగారు శ్రీ బులుసు వెంకటరమణయ్య గారితో చర్చిస్తున్నారు. నేను వింటున్నాను. సూర్యదర్శన ఘట్టం “సృష్టికన్నెర” అని సూర్యునికి విశేషణం. సృష్టి కందోయి అనే పాఠం కూడా వుంది. సూర్యుడు ఒకడే గనుక కందోయిపాఠం కుదరదు సూర్యుడు సృష్టికి కన్ను అని చెప్పడం కవి అభిమతమై వుండడం స్పష్టమని చర్చ జరిగింది. పదార్థం కుదరదు. సృష్టికన్నెర అంటే సృష్టికి కన్నెర ఏమిటి? బెజవాడ చేరేవరకు శాస్త్రిగారు దానితో కుస్తీ పడుతూనే వున్నారు. నేను అంపైర్‌ను. బస్సు ఎక్కుతుండగా, “కుదిరిందయ్యా, అయినా చూడు” అంటూ, “కంచర అంటే ఎలా వుంటుంది?” అని అడిగారు. సృష్టికి కండ్లు తెరపించేవాడు; జగత్తుకు చక్షువు అని అర్థం చెప్పారు.

నాచనసోముని హరివంశంలో పౌండ్రక వాసుదేవుడు ద్వారకపై దండెత్తివచ్చిన ఘట్టం. కోటలో బందోబస్తు జరుగుతున్నది. కోట కొమ్మ కొమ్మకు పైనుంచి శత్రువులను సులభంగా

చూచి పరిమార్చడానికి వీలుగా "సోదన దీవి యొత్తుడు" (కొమ్మకొమ్మ నిరంతరమున్ సోదన దీవి నెత్తుడు) అని ద్వారకాధిపతి ఆనతిస్తున్నాడు. సాదనదీవి అని ముద్రితప్రతి పాఠం. అర్థం కాలేదు. ఇది సోదనదీవి, సాధనదీవి కాదు అని శాస్త్రిగారు అన్నారు. అప్పుడు మాత్రం నాకు అర్థమైందా? మరల వెర్రిచూపు చూచాను. "కన్నడం వచ్చునని విర్రవీగుతావుగా, ఇంత మాత్రం తెలీదా? అన్నారు. "వస్తువులను శోధించడానికి, వెదకడానికి ఉపయోగించే పొగగల చేతి దీపంలాంటిదానిని కన్నడంలో సోదనదీవె అంటారు. దీనిని పంపకవి ప్రయోగించాడు. ఇది శోధనదీపతద్భవం. మన పాత పుస్తకాలు—ముఖ్యంగా నన్నయ భారతం, హరివంశం, కుమారసంభవం, బసవపురాణం వంటివి బాగా అర్థం కావాలంటే కన్నడ సంప్రదాయం తెలియాలి" అని వివరించారు

శృంగారనైషధంలో ఒక భోజనవర్ణన. "అవపచ్చళ్లు చవిచూచి రాదరమున పొగలు నెగయగ నాసికాపుటములందు, ఎర్రదనమున" —అని వుంది.

"అవపచ్చళ్లలో ఎర్రదన మేమిటండి? మిరపపండు పచ్చడా ఏమిటి? ఇంతకూ మిరప మొక్క శ్రీనాథుని తర్వాతేగా మనకు దిగుమతి అయింది మచిలీనుంచి" అని ప్రశ్నించాను. "ఎర్రదనం కాదయ్యా, వర్రదనం, వర్రదన మంటే తీవ్రత, కారం, లేఖకుడు 'వ'కు తల కట్టు ఇవ్వడం మరచాడు. నీ తలలో కట్టు కట్టుకుంది. అర్థం కాదు" అన్నారు.

నైషధంలోనే చంద్రవర్ణన. చంద్రుడు చలిమిడి ముద్దలాగా, కళంకం నూటిడి (నూల బిండిపిడచ) లాగ వున్నదని నోళ్లలో నీరూరించే వర్ణన. నూటిడి అనేది అపపాఠమని శ్రీ వేదం వెంకటరాయశాస్త్రిగారు నూబిడి అని దిద్దివేశారు. నూలు+ఇడి ఔపవిభక్తికం రాగా నూటిడి అయింది. శ్రీ శాస్త్రిగారు వివరించే వరకు నూటిడి ఏమిటో తెలీలేదు.

అన్ని పుస్తకాల పరిష్కరణ ఒకఎత్తు. నన్నెచోడుని కుమారసంభవం పరిష్కరణ ఒకఎత్తు. అడుగడుగుకు సందేహాలే. ఉన్నది ఒక ప్రతి. తమిళ కన్నడ సంప్రదాయాలు తెలియనిది ఒక పద్యం పెగలదు.

కుమారసంభవం, ద్వితీయాశ్వాసం 69వ పద్యంలో "బలిమి పట్టు కలిగి పాశుపతము దొడుగ నేటికి" అని వుంది. అర్థం కావడం లేదు. నేను బట్టు కలిగి ఏమిటని ప్రశ్నించగా, శ్రీ శాస్త్రిగారు నవ్వి, "పిచ్చుకపై బ్రహ్మాస్త్రం మాట వినలేదయ్యా" అన్నారు. బలిమి బిట్టు కలిగి (పిట్టపై కోపించి) అని, 'బ'కు గుడి ఇవ్వమన్నారు. గుడి భద్రంగా అర్థమిచ్చింది.

కుమారసంభవంలోనే అష్టమాశ్వాసంలో (159) శృంగార వర్ణన. ఒక నాయిక సరసునితో అంటున్నది, "చెరకుపై చెక్కు తీస్తే కదా రసాస్వాదనం, అలాగే స్త్రీలవిషయం లోను" అని.

క. చెరకున బుచ్చక రిమ్ముల
గరచిన రస మానగానిగతి తరుణులచే
దగ వారక యేగతి నే
ర్తగ నేసి మనోరథములు ధీరుడు వడయున్.

అని పద్యం. మొదటిపాదం చెరకున బుచ్చక రిమ్ముల ఏమిటి? శాస్త్రిగారిని కోరాను వివరించమని. చెరకు అనే పదంలోని "కు"కు గుడి దీర్ఘం పెట్టి, రిమ్ములను రిమురి అని సవరించి చదువుకుంటే సరిపోతుందన్నారు 'చెరకీన బుచ్చక రిమురి' అయినది. "చెరకును ఈనె తీయకుండా నమిలితే పనేమిటి? ఇప్పుడు సరిపోలా?" అన్నారు. తల పంకించకుండా ఏంచేస్తాను? కాని నా పాండిత్యం కూడా వెలిగిద్దామని తోచింది. "ఆస నీ భావం సంస్కృతంనుంచి అపహరించాడండీ" అన్నాను "అది అపహారం కాదోయ్ వారియెడ వుండే గౌరవాభిమానాలను గ్రంథస్థం చేయడమేనోయ్. శ్రీనాథుడు స్వయంగా వర్ణించలేకనా, మయూరుని సూర్యశతకాన్ని స్వీకరించడం? తిక్కన పాల్కురికి వారి పదాలను పదిల పరచుకొని గౌరవించాడు. నన్నయ తనకు ముందున్న కన్నడకవుల ప్రయోగాలు సంతరించి గౌరవం చూపాడు" అన్నారు.

కుమారసంభవం ఏకాదశాశ్వాసంలో యుద్ధ వర్ణన. వీర పురుషులు నాయకులతో తమ మగంటిమిని చెబుకుంటున్నారు.

"పోర బాకు దాల్చి నీరు గొన్నటు ప్రతి
బలము నెల్ల బాయపడగ దోలి
గొడుగు క్రింది రూపు బోడిచి జయంబు నీ
కిత్తు నధిప నమ్ము నింత నమ్ము."

ఇదే మద్రాసు విశ్వవిద్యాలయం వారి ప్రతి పాఠం కూడా. పోటిలో బాకు దాల్చి, శత్రు బలాన్ని పారద్రోలుతాను అని అర్థం చెప్పితే నీరుగొన్నట్టు అనే వాక్యానికి అర్థం? శాస్త్రిగారు ఎంతో ఆలోచించి "పోర బా కదల్చి" అని సవరణ సూచించారు. కోనేటిలో పాచిని పారు చేసి నీటిని తీసుకొనేటట్టు శత్రుసైన్యాన్ని పారదోలి జయం నీకిస్తాను అని ముచ్చటగా అర్థం వివరించారు. విని ఎంతో ఆనందం, ఆశ్చర్యం కలిగాయి.

కుమారసంభవంలోనే ఏకాదశాశ్వాసంలో తారకాసురునిపై ముట్టడిని వర్ణించే ఘట్టం. దాడి ఏర్పాట్లు చేయించడానికి పైవారు క్రింది వారికి ఉత్తరువులు చేస్తున్నారు. "వారువ మందు పంపు సహవాసుల సంతిప్పగింబు కాపు గాన్" అనిపాఠము మద్రాసు విశ్వవిద్యాలయం ప్రతిపాఠం కూడా ఇదే. వారువ మందు పంపు గుర్రం అక్కడికి పంపు అని అర్థం చెబితే కుదరదు. కారణం ఆ పద్యం మూడో చరణంలో "గుర్రపు దళంబు" పంప మని ప్రస్తావన వుంది. కనుక పునరుక్తి అవుతుంది. మరల శాస్త్రిగారినే ఆశ్రయించాను అర్థంకోసం. 'వారువ మందు' అనే చోట మకారానికి బొమ్మ ఇవ్వమన్నారు వారు. వారువముందుపంపు అయినది. ఏదో కొంచం అర్థమైంది ఇప్పుడు అది కూడా శూన్యం. దిక్కులు చూచాను. 'ఏమిటి అలా వార్చుతున్నావు? పార్చుతున్నావు' అని వారు ప్రశ్న వేశారు. చూడు అనే అర్థంలో వున్న వార్చు ధాతువుతుమున్నర్థక రూపం (చూచుటకు) వారువన్ అని తెలిసింది. అంతఃపురం కాపుగా మనకోసం నిరీక్షించడానికి కొందరిని ముందు పంపు మని అర్థం కుదిరింది. వార్చుక్రియ పార్ అమిశ్రక్రియా సమానార్థకమని పార్వాన్ పార్వాన్ చూచేవాడు, భవిష్యత్తును చూచే వాడు. బ్రహ్మవేది, పార్వాన్ అయిందని శాస్త్రిగారు తెలిపారు.

ఇలాటి సన్నివేశాలు వేనవేలు. గ్రంథ పరిష్కరణలో శాస్త్రిగారికి దీటురాగల పండితులు డాక్టర్ సీతాపతి, శ్రీ మానవల్లి రామకృష్ణ కవిగార్లున్నారు. నడివయస్సు వారిలో వారి స్థాయిని అందుకోగలవారు శ్రీ నిడదవోలు వెంకటరావుగారు.

ఈనాడు ప్రాచీనగ్రంథాల నిర్దుష్ట ప్రచురణం అవసరం. శ్రీ శాస్త్రిగారు చూపిన బాటలో వాటిని నూతనసంస్కరణలతో ప్రచురించే భారం మనది.

—రామచంద్ర.

సి. పి. బ్రౌను

సీ. చంద్రుఁ డెవ్వరిని జల్లనై యుండఁడా పద్మముల్ చేసినపాప మేమి?
యిల వసంతుఁడు వనంబుల నెల్లఁ బ్రోవఁడా జాజి చేసినదురదృష్టం బదేమి?
సంపెంగి వాసనల్ పట్టంప శక్యమా లేఁటెంట్లకును బ్రాప్తి లేదు కాని
హరుఁ డే ప్రమాణంబునైనఁ జేపట్టఁడా గేదంగికిని బ్రాప్తి లేదు కాని
గీ. నాకు భాగ్యంబు లేదు గాఁబోలు సుమ్ము, యెవ్వరికి నీవు యిచ్చి రక్షింపలేదా
కబ్బములమేటి! కందర్పహరుని సాటి! పరఁగ నమ్మితి బ్రౌనుభూపాలతిలక!

ఇందు సీసచరణములను నాల్గింటిని ప్రాచీనములను గైకొని గీతపద్యము నెవ్వఁడో పిచ్చ గాఁడు కవితాప్రియుఁ డయిన బ్రౌను పేర పిచ్చిరచనతో నతికించి చెరిచినాఁడు. 'భోజనం దేహి రాజేంద్ర' యన్న భోజరాజుమీఁది శ్లోకమున కిది రచనలో అన్న!

-

సంస్కృతరూపకాలు - శాస్త్రిగారి అనువాదాలు

శ్రీ బులుసు వెంకటరమణయ్యగారు

బహుముఖముల పాండితీప్రకర్షను చూపి తమ ప్రతిభను వెల్లడించి భాషావాఙ్మయముల కపారసేవ చేసినవారిలో శ్రీ ప్రభాకరశాస్త్రిగా రగ్రగణ్యులు. ఆంధ్రవాఙ్మయమునకు మూలభూతమగు సంస్కృతవాఙ్మయము నవలోడనచేసి శ్రీ శాస్త్రిగారు తెలుఁగునకు సోదరభాషలగు అఱవ, కన్నడములలో అసాధారణ పరిశోధన మొనర్చిరి. ఆంగ్లమునఁ గావలసినంత జ్ఞానము గడించిరి. శాసనపరిశోధనమున అగ్రతాంబూలము గ్రహించిరి. అనువాదము లొనర్చుటలో నందె వేసిన చేయి యనిపించుకొనిరి. పండిత ప్రకాండులలో ప్రథమశ్రేణికిఁ జెందినవా రని పేరుపడిరి. కవులలోను, కథకులలోను ఉత్తమశ్రేణికిఁ జెందినవా రని కీర్తిఁ గాంచిరి. శ్రీ శాస్త్రిగారు వ్రాసిన ప్రతివ్యాసమునందును ఏదైన నూతనాంశము వెల్లడింపఁబడుచునే యుండును.

మన దేశమున నొకటి, రెండు విషయములలోఁ బరిశ్రమ యొనర్చి, వానియందుఁ గూలంకషమగు ప్రజ్ఞను గడించినవారు కొందఱుండ వచ్చును. కాని శ్రీ శాస్త్రిగారివలె సర్వతోముఖముగ వైదుష్యము గడించి, చక్కని కవిత్వము చెప్పఁగలవారు మిక్కిలి యరుదని చెప్పవలెను.

శ్రీ ప్రభాకరశాస్త్రిగారు ప్రభుత్వప్రాచ్యగ్రంథాలయమున నిర్వహించినది ఆంధ్ర పండిత పదవి. విరామము గైకొనిన పిదప తిరుపతి శ్రీ వేంకటేశ్వర ప్రాచ్యపరిశోధన సంస్థలో నిర్వహించినది ఆంధ్రపరిశోధక పదవి. ఇట్లయ్యును శ్రీ శాస్త్రిగారు అమరవాణియెడ నపేక్ష చూపుచు వచ్చిరే కాని యుపేక్ష చూపలేదు.

'పరిశోధన' యనునది శ్రీ శాస్త్రిగారికి బాల్యమునుండియు పట్టుపడినది! వీరి పరిశోధనలో సంస్కృతాంధ్రములు రెండును సమానఫక్కినే నడచినవి.

సంస్కృతవాఙ్మయమును శ్రీ శాస్త్రిగారు తొలి దినములలోనే ప్రారంభించిరి. అందుకుఁ దగిన పాండిత్యము నాయన శ్రీ అద్దేపల్లి—సోమనాథశాస్త్రిగారివద్ద విద్య నభ్యసించి సంపాదించిరి. ముక్త్యాలనుండి వెలువడుచుండిన 'శ్రీసరస్వతీ' పత్రికలో అపూర్వగ్రంథములతోఁ బాటు సంస్కృతవాఙ్మయచర్చలను ప్రకటించెడివారు. ఉదారరాఘవకర్తయు, 'చతుర్భాషాపితామహ' బిరుదాంకితుఁడును అగు శాకల్యమల్లభట్టుంగూర్చియు, విద్యానాథ బిరుదాంకితుఁడై, ప్రతాపరుద్రయశోభూషణమును రచించిన అగస్త్యకవింగూర్చియు, చెన్నుభట్టు, అన్నంభట్టు, జాయసేనాపతి మున్నగువారిఁ గూర్చియు నందే శ్రీశాస్త్రిగా రమూల్యవ్యాసములను ప్రకటించిరి.

శ్రీశాస్త్రిగారు స్వతంత్రరచనలతోఁబాటు కొన్ని యనువాదములను వెలయించిరి. వానిలో సంస్కృతానువాదములును కలవు. అవి కర్ణభారము, మధ్యమవ్యాయోగము, ప్రతిమానాటకము, భగవదజ్జుకము, మత్తవిలాసము, నాగానందము అనునవి. ఇందు నాగానందమునందలి తొలి రెండంకములే వీరి రచన. తక్కిన గ్రంథమును శ్రీదివాకర్ల-వేంకటావధానిగారు పూరించిరి. ఆగ్రంథ మీనడుమనే ప్రకటింపఁబడినది.

పయి యన్నియును రూపకములు. వీనిలో కర్ణభార, మధ్యమవ్యాయోగ, ప్రతిమానాటకములు భాసకృతుల కాంధ్రానువాదములు. మత్తవిలాసము మహేంద్రవిక్రమవర్మకృతి కనువాదము. భగవదజ్జుకముకూడ నట్టిదే! దీనిని మహేంద్రవిక్రమవర్మయే రచించినను, వ్యాఖ్యాత బోధాయనకృత మని పేర్కొని యున్నాఁడు. ఈ యంశమును శ్రీశాస్త్రిగారు 'భగవదజ్జుకము' తొడిమలో వివరించి యున్నారు.

శ్రీ ప్రభాకరశాస్త్రిగారు ప్రభుత్వప్రాచ్యలిఖితగ్రంథాలయమునకై గ్రంథములను సేకరించుటకుఁ గాను శ్రీ రామకృష్ణకవిగారితోఁ బాటు తిరువనంతపురమునకు వెళ్లి, యచట భాష

నాటకములను కనుఁగొని నప్పుడు వీ రిరువురి కిని వానిని తెలిఁగింపవలె ననుకోరిక కలిగిన దఁట! కావున 'ఆ వెనువెంటనే శ్రీ శాస్త్రి గారును, శ్రీ రామకృష్ణకవిగారును కూడ కొన్ని రూపకముల ననువదించిరి. శ్రీ శాస్త్రి గారి యనువాదములలో ఆ రీతిని తొలుత కర్ణభార, మధ్యమవ్యాయోగములను తెలిఁగించిరి.

శ్రీ శాస్త్రులుగారి యనువాదములు మూలమున కన్యూనాతిరిక్తము లయి, మూలమునకు మెఱుఁగుపెట్టఁజాలి యుండును. సారళ్యము, రసోచితమగు కూర్పు, తెలుఁగు నుడికారపు సొంపులు వీరి రచనలలోని విశిష్టతలు! మూలమునఁ బ్రాకృత ముపయోగింపఁబడిన చోట్లనెల్ల వీరి తెనిఁగింపులలో చక్కని వ్యావహారిక ముపయోగింపఁబడినది. మచ్చునకుఁ గొన్ని గ్రంథములనుండి యుదాహృతులు—

కర్ణభారమునుండి — (మూలము)

శ్లో. హతోఽపి లభతే స్వర్గం
జిత్వా తు లభతే యశః,
ఉభే బహుమతే లోకే
నాస్తి నిష్ఫలతా రణే.

(అనువాదము)

క. చచ్చిన స్వర్గము వచ్చును
బ్రచ్చి జయించినను యశ మవశ్యము కల్గున్.
మెచ్చు గల దేది పోరఁగినఁ
గచ్చియలో రిత్తపాటు కలుగదు చూవే!

మధ్యమవ్యాయోగమున — (మూలము)—

శ్లో. తాత! తరుణానుయాన కాన్త!
నియమపరాధ్యయనప్రసక్తబుద్ధే!
కథమివ గజరాజపత్త్రభగ్న
స్తరురివ యాస్యసి పృష్టితో వినాశమ్.

(అనువాదము)

ఉ. 'ప్రాయపుఁగన్నతండ్రి! వర
వంపుఁబవల్ గల ముద్దుఁగుఱ్ఱ! యా
మ్నాయనిషక్తచిత్త! నియ
మవ్రతతత్పర! నాశ మయ్యెదే?
పోయెదె? యయ్యయో! యనుఁగుఁ
బుత్త్రక! మత్తగజంబు కొమ్ములం
ద్రోయుచు మ్రొల్చినం ధరణిఁ
గ్రుంగెడు క్రొంబువుమాఁకుచందమై.'

ప్రతిమానాటకము - (మూలము)

శ్లో. 'భ్రమతి సలిలం వృక్షావర్తే
సఫేన మవస్థితం,
తృషితపతితా నైతే క్లిష్టం
పిబన్తి జలం ఖగాః,
స్థల ఇభిపతన్త్యార్ద్రాః కీటా
బిలే జలపూరితే,
నవవలయినో వృక్షా మూలే
జలక్షయరేఖయా.'

[పంచమాంకము]

(అనువాదము)—

సీ. 'ఆలవాలముల నిండార మర్వ్యులువాటి
వారిపూరము పొఱువాఱుచుండె,
దగఁగొన్న ఖగములి త్తరులచెంతలనుండి
యానెంచి బురదనీ రానకుండె,
బిలములందు జలమ్ము నెలకొన్నఁ గీటంబు
లంతంత మెరకల కరుగుచుండె,
తరుమూలముల నీరు తఱుఁగుచున్నకొలంది
వలయముల్ క్రొంగ్రొత్త వెలయుచుండె

గీ. తీయనీ రిప్పు డిప్పుడే పోయుచున్న
పగిదిఁ గనుపట్టు నీచెట్టుపాదు; లింత
లంతలం బ్రాంతముల జనకాత్మజాత
చెలఁగుచుండె నటంచు సూచించుచుండె'

ఇం దెత్తుగీతిలోని చివరి పాదములు రెండును మూలశ్లోకముకంటె విశేషమును తెల్పుచు, ప్రస్తుతవిషయమున కెంతయు మెఱుఁగుపెట్టుచున్నవి.

మత్తవిలాసము —(మూలము)

శ్లో. ప్రజ్ఞాదానదయానుభావధృతయః
కాన్తిః కలాకౌశలం
సత్యం శౌర్య మగూఢతా వినయ ఇ
త్యేవంప్రకారా గుణాః
అప్రాప్తస్థితయః సమేత్య శరణం
యాతా యమేకం కలౌ
కల్పాంతే జగదాది మాదిపురుషం
సర్గప్రభేదా ఇవ.

(అనువాదము)

శా. శాంతిప్రౌఢి వితీర్ణ సూనృత కలా
కౌశల్య దాక్షిణ్యవి
క్రాంతి క్షాంత్యనుభావముఖ్యగుణముల్
కాలిక్కలిన్ నిల్వ నో
పొంతన్ గానక మొత్తమై శరణ మా
భూపాలునిం జెందెఁ గ

ల్పాంతంబం దఖిలాది నీశ్వరుని న
య్యైస్పృష్ట గన్నట్లుగాన్.

మత్తవిలాసమునందే క్రింది ప్రాకృతగాథకు చక్కని గేయరూపానువాద మొనర్చినారు శ్రీశాస్త్రిగారు.

(మూలము)

'గహీదశూలా బహువేశధారిణో
శదం పిశాఆ ఉదలే వహన్తి మే,
శదం చ వగ్ఘాః నిశగ్గభీశణం
ముహేణ ముంచామి అహం మహాశఏ'

(అనువాదము-గేయము)

'శూలాలు పట్టుకోని
చాలా వేషాల్ వేసికోని
వేలకొద్దీ పిశాచాలు
వెళ్తూ ఉంటై నాపొట్టన్;
పెద్దపుల్లూ వందలకొద్దీ
దద్దరిల్తూ ఉంటై నాలో
గద్దీతాచుల్ చిఱ్ఱుల్ బుస్సుల్
కావిస్తుంటై నానోట్లో."

నాగానందము—(మూలము)

శ్లో. ఉత్ఫుల్లకమలకేసర
పరాగగౌరద్యుతే! మమహి గౌరి!
అభివాంఛితం ప్రసిద్ధ్యతు
భగవతి! యుష్మత్ప్రసాదేన.'

(అనువాదము)

ద్విపద :---

అరఁబూచిన తమ్మి యకరుపుప్పొళ్ళ
గౌరవర్ణము మేనఁ గల దేవి! గౌరి!
మముఁ గన్నతల్లి యుష్మత్ప్రసాదమున
సమకూరుఁగాక నా సమభివాంఛితము

పయి యుదాహృతులు యాదృచ్ఛికముగ గ్రహింపఁబడినవి గాని, ఏర్చి కూర్చినవి కావు.

ఇట్లనువాదములను వెలయించుటయే కాక కొన్ని సంస్కృతగ్రంథములను పరిశోధించి శ్రీ శాస్త్రిగారు పరిష్కరించి యున్నారు. అందు వీరు సంస్కరించిన 'నీతిద్విషష్టిక'ను శ్రీ కనుపర్తి-మార్కండేయ శర్మగా రెప్పుడో ప్రకటించి యున్నారు.

శ్రీ ప్రభాకరశాస్త్రిగా రే కృషి యొనర్చినను, ఆ విషయము సందఱికిని వెల్లడింపరు. వారి యాప్తులకును దెలియని పెక్కు విషయము లే కాగితములలోనో మఱుఁగుపడియు నుండవచ్చును. అట్టివానిని పరిశీలించిన శ్రీశాస్త్రిగారి సంస్కృతభాషా వాఙ్మయసేవ యితోఽధికముగ వెల్లడి కాఁగలదు. అట్టి పనికి 'శ్రీ ప్రభాకర పరిశోధకమండలి' వారు పూనుకొందు రని విశ్వసించుచున్నాను.

కృష్ణభూపతి

క॥ అప్రదుఁ డక్షిప్రదుఁడును
సుప్రదుఁడును నీకు సరియె కువలయమందున్
సుప్రద కృష్ణమహీభుజ!
విప్రోత్తమకల్పభూజ! విద్యాభోజా!

కవి - దాతతో

ఉ॥ పుట్టెఁడు వడ్లు దూది యరపుట్టెఁడు గందపుఁ జెక్క తక్కెడున్
బట్టును నూనె పేర్పెఁడును బందుము సెన్నలు నీక్రమం బునన్
గట్టిగ మాసమాసముకుఁ గట్టడి చేసినఁ జాలుఁ జాలు ౧
పొట్టకు బట్టకున్ నుఁటిబొట్టుకు జుట్టుకు బొట్టెతట్టుకున్.

వర్ణనవిధానంలో పెద్దనసంయమం

శ్రీ పుట్టపర్తి నారాయణాచార్యులుగారు

(గతసంచిక తరువాయి)

మాయాప్రవరుఁడు కంటఁబడినప్పుడు గూడ వరూధినీ ప్రవర్తనము జాత్యుచితమై, సన్నివేశ సముచితమై యున్నది. ఆమె కపటభూసురుని జూచినది "కువలయ ఘనకుల్యా కూలవల్లీ వనీ సంభవములై మింటఁబర్వు పుష్పాదుల" (మ. 3. 87) యందు. వాఁడపుడు దేవపూజకై విరులు చిదుముచుండెను. అతఁడు నిరతవ్రతస్థుఁడు. అది ప్రాతఃకాలము తోడనే వరూధిని వయస్యల డించి 'కలక్వణత్కనకకాంచికయై' యెదురేగెను. కపట విప్రుని జూచినంతన యామెకుఁ గలంగాంచిన వస్తువును దెలిసి కాంచినటు' (మ. 3. 89) లైనదట! ఆపె గుండెజల్లుమనెను. కాళ్లు దొట్రువడెను. ముఖాంబుజము దీనమైనది. కనుదోయి చంచలమయ్యెను. ఇవన్నియు నా కవి గ్రంథమున బ్రవేశపెట్టిన నాటక పద్ధతులు. తరువాత వరూధిని 'గ్రీటు కొనుచు' ముక్తసరిగా మూఁడుపద్యములు పలికెను. శాస్త్రప్రకారము చంద్రదూషణాదు లంతకుముందే సాఁగినవిగదా! అప్పుడు మాయాప్రవరుడు గ్రుక్కత్రిప్పక పదిపద్యములు చదివినాఁడు. ఇంతకుముందు ప్రవరుఁడు పెదవి విప్పుటయే పెద్ద యనుగ్రహము. హఠాత్తుగ వానిలోఁ గలిగిన యీ మార్పునకు వరూధిని మిన్నందికొన్నది. వాని వాలకముఁ జూచిన, ఆమెకు వాఁడు మెత్తఁబడినట్లే తోఁచెను. ఇంతవరకు నవకాశము దొరకక తనుకులాడుచున్న 'సిగ్గు' గబుక్కున వరూధినిపై దూకినది. ఆమె 'తన చేతి చెఱఁగు ఓగియుం బెనచుచు' ప్రణయమానమును జూపెను. జలకేళిలో మునిఁగియున్న చెలికత్తెలకీ గొడవ తెలియనే తెలియదు. పిదప వారును గుంపుగాఁ గూడుకొని, 'అలఁతి హాస్యముల'తో మేమున్నా మనిపించినారు.

వరూధినీ ప్రవరుల శృంగారము గూడ మూఁడు పద్యములలో ముగిసిపోయినది. ఇతరు లనేక పద్యములలోఁ జెప్పు విషయమును సంగ్రహించి పలుకు టాయన కలవాటు. కాని పలికిన ప్రతిపదమును బది పద్యములంత యుండును. ఆయింత యవకాశములోననే వారి కొక చక్కని శయ్యఁ గూడ నేర్పాటు జేసినాఁడు.

రచనమునంగుఁ దనకున్న పాండిత్యము నంతయుఁ గనుపరుపవలె ననుదృష్టి పెద్దనకుఁ దక్కువ. సమస్త శాస్త్రపారంగతుఁడయ్యు నే శాస్త్రమర్యాదను జూపఁడు. వ్యాకరణ పటిష్ఠములగు పదములను భయంకరముగ వాడి చెదరగొట్టఁడు. మీమాంసను వెలార్పఁడు. ఆవశిత్వము అనన్యసాధ్యము. అతని కవిత అచ్చమున వీణానాదము.

ఆకాలమున అన్నిరంగములలోను ముఖ్యముగా సంబంధము గలిగిన వ్యక్తు లిర్వురు. వారు పెద్దన ముక్కుతిమ్మనలు. అల్లసాని పెద్దన వ్రాసిన చాటువులు గొన్ని యగపడుచున్నవి. తిమ్మనవి గనబడుటలేదు. ఆనాటి యన్ని రంగములలోను అంత వ్యాపకుఁడు గనుకనే, 'మనుచరిత్ర'లో నా సమాజము బ్రతిబింబించినంత మఱి దేనియందును గనుపింపదు. 'రాయలనాటి' జనత యిట్లున్న దని చెప్పుటయేగాక, యా సమాజ మెట్లుండవలెనో గూడ బెద్దనలు చెప్పెదురు. ప్రథమాశ్వాసమున బ్రహ్మాండమగు సీసపద్యమున గృహస్థాశ్రమమును వర్ణించుట, నాటి జైనులు — వైదిక మతమునందలి 'వర్ణవ్యవస్థ'పై దండెత్తుట చేతనే.

మనుచరిత్రలో పెద్దనామాత్యులు వ్రాసిన

సీ. బుద్ధీంద్రియక్షోభములకుఁ బెట్టనికోట,
విపదంబురాశిదుర్వ్యాకృతి కోడ,
ఖలదురాలాప మార్గణ వజ్రకవచంబు,
రణమహీస్థలికి శ్రీరామరక్ష,
శాత్రవదుర్గర్వ సంస్తంభనౌషధి,
మొనయు చింతాశ్రేణి మూకవిప్పు,
యోగాదిసంసిద్ధు లాడఁగూర్చు పెన్నిధి,
తూలునేకాకుల తోడునీడ,
గీ. సకలసుగుణప్రధానంబు సకలకార్య
జాలసాఫల్యకరణైకసాధనంబు
ధైర్యగుణ మట్టి ధైర్యంబు దక్కఁ బోరఁ
దత్తఱింతురె యకట! మీతరమువారు.

ఈ పద్యము మనుచరిత్రకై రచించినది గాదని నా తలఁపు. అంతకుముందే యీ

రాయచూరు యుద్ధముననో సేనలను తెచ్చుఁ గొట్టుటకై వ్రాసియుండును. ఆ పద్యము బాగుండుటచే గావ్యమున వాడుకొని యుండును. నా యీ యూహ కా 'రచనము' లోని 'మీతరము వారు' అను మాట యుపస్ఫోరకము. ఆ పదము చాటువున కదికినంతగాఁ గావ్యమున కతుకుట లేదు. అది యట్లుండె.

స్వారోచి మనుచరిత్రమున — మన మొక భార్యతోనే యేడ్చుచుండగా — ముప్పురను గట్టికొన్నాఁడు. ఆ వేడుకను గమనించిన యొక హంసి వాని దక్షిణ నాయకత్వమునకు మెచ్చికొన్నది. అపు డా రాయంచమాటలు విని యొక చక్రవాకి 'నీ కేమి పిచ్చిపట్టినది ఈ స్వారోచియందు వీరికిఁ బ్రేమ లెక్కడివి ? ఒక్క పురుషుని యందు—'సమతాభిమానవతు' లైన మగువల కను గమే యున్నచో, నెండ మావులలో నీ రేల యుండదు? ఆ నాయిక లా స్వారోచికి దాసీనికరమువలెఁ గైవసమైనారు. అంతే పొమ్మ''ని (మ. 6. 72, 73) అలము సేసెను. ఇట్టి సన్నివేశమును మహాకవి మఱలఁ దెచ్చినాఁడు. ఒక హంసోత్తంసమును లేటిపిండు, సానురాగముగ మెయి నాకుచున్నది అపుడు వాఁడు 'తలఁగుఁడో హో! నేను స్వారోచినే! పంకేజాక్షులతోడ నెల్లప్రొద్దు దర్పస్ఫూర్తిఁ గ్రీడింప' (మ. 6. 70) నని హుంకరించెనట! ఈ విషయమును మఱల మఱల చాటిచెప్పుట ఆనాటి బహుభార్యాత్వమనెడు చెడుగును ఖండించుటకే యని తోచును.

మన జాతికి సంప్రదాయము జీవము వంటిది. మంచిదైనను, చెడ్డదైనను వారు తొందరగ వదలరు. మార్పు బ్రదికియున్న జాతికి గుఱుతే గావచ్చును. కాని, పునః పునః పరివర్తన శీలమైన జాతి తెగిన గాలిపటమై పోవును. 'కనువేదుఱు'న చిక్కిన వరూధిని ప్రవరుని నొప్పించుటకై బ్రహ్మాండముగ శాస్త్ర చర్చలు తోడినది. అన్నియు విన్న ప్రవరుఁడొకసారి నవ్వినాఁడు. నవ్వి 'మోక్షలక్ష్మీ పథ్యాగమ సూత్రపంక్తి కివెపో! మీ సంప్రదాయార్థముల్' అని యొకమాటతో నెగురఁగొట్టినాఁడు. హేతువాదమును మనవారు శ్రుత్యవిరుద్ధమైన నే యంగీకరించిరి. కాని నాఁ డా తర్కమునకు విలువలేదు. 'మనసు విఱిగిన వరూధిని 'గాసట బీసట'గా పురాణ గాథలు ద్రవ్వెను. దాని కా ప్రవరుఁడు బదులే యొసఁగలేదు. వరూధిని పలుకుచుండినంత సేపు ఆమె— 'మేనిజవ్వాదిపసఁ గదంబించు నొడలు' గడిగికొనుచుండెను. పెద్దల మాటలే ప్రమాణముగాని వారి జీవితములోని లోటుపాటులు గాదన్న 'వ్యాసవచనము'ను జక్కగా మననము సేసిన వాఁ డామనుష్యుఁడు.

ఇంత జాగ్రత్త గలవాఁడైనను — సమకాలికమగు నుద్రేకమునకు లోఁబడి యాకవి యౌచిత్యమును జెడగొట్టికొన్న తావులుగూడ కావ్యమున నున్నవి. వలపున గలిగిన వింతవేడిక-సిలుగులఁ బడుచున్న వరూధిని చంద్రుని బడఁ దిట్టుచు.

క. గోవధము సేయుతురకల
దైవంబవు నీవు మొదలఁ దక్కగ పాంథ
స్త్రీ వధము సేయ నోడవె!''

యనుచున్నది. ఈ జాతిని గుఱించి పెద్దనకుఁ దెలిసినంత—వరూధినికిఁ దెలియ దనుకొందును. ఇట్టివే మఱికొన్ని యక్కడక్కడఁ గనబడును

ఏండ్లును బూండ్లును, యొఱకలు గట్టికొన్న, చెప్పక చెప్పెడు, నోములు నోచినమ్మలు; తామరతంపర, మొదలైన ప్రయోగము లా మహాకవి తెనుగు బ్రతుకుల లోతులు దడవి తెచ్చినవి. కొన్ని స్వయముగ కవిసహజమైన రసవాద విద్యతో నిర్మించికొన్నవి. జముకాణము, ఘూసకము, ఇత్యాదులు-యెన్నో నాళ్ళనుండి తెనుఁగున గలిసిపోయిన కన్నడ పదాలు. మొహదా, ఫరుంజు, సిరాజి వంటివి కొన్ని యన్యదేశ్యములు.

పెద్దనామాత్యులశైలికి ధ్వని ప్రాణము. అక్షర సంయోజనమం దాయనకుఁగల జాగ్రత్త యన్యుల కెవ్వరికిని సాధ్యముగానిది. 'తరుగహనగుహావిహార' అనుచోట - నా గవుల యొక్క వైశాల్యమును జూపు చున్నాఁడు. 'తరుషండమండలాంతర' యనున దర్భ్యములో తఱచుండనమును, 'ఉద్దండగండక వేదండ' యను సమాసము ఆరణ్యకములైన మృగముల క్రూరత్వమును జెప్పక చెప్పుచున్నవి. వరూధిని యిల్లు చాల విశాలమైనది. ఆ వైశాల్యమును దెలుపుటకు సుర్వాక్షరసంయోజన మెక్కువగాఁ గల 'శార్దూలము' గావలసి వచ్చినది. పెద్దన్న

గారి అటఁజని కాంచె (మ 2. 3) యను పద్యము వాసలు గురిసినట్లు, వంకలు బారినట్లే యున్నది. ఈ పనినే యాతఁడు చతుర్థాశ్వాసమునఁగూడఁ జేసినాఁడు. అక్కడ నా కవి వర్ణించిన 'కరకాచిటపటరవభీకరమై' (మ. 4. 11) యనెడు రచన మచ్చముగ వాననే గురిపించును.

వరూథిని ప్రవరుని జూచి నంతనే, 'మహీసురాన్వయం బెక్కడ! యీతనూ విభవ మెక్కడ?' అని యన్నది. ఆమె కీతనిజాతి యెట్లు దెలిసెను? అసలు ప్రవరుని రూపము నాకవి 'నకలు ప్రవరు'ని జూచి యూహింపు (3. 71) మనును.

నాటి రాచమరియాదలు అమాత్యుఁడైన పెద్దనకు బాగుగాఁ దెలియును. మనోరమ పెండ్లికి నలకూబరుఁడు వచ్చినాఁడు. అపుడు యక్ష యువరాజు కూరిమి మంత్రితో నేకత మాడి కుబేరుని పేరిట వధూవరుల నాశీర్వదించి యుడుగరల సమర్పించెనట! (5. 96) ఆ వస్తువులను జదివించిన పురోహితుఁడు నారదుఁడు. పెద్దవాఁడైన కుబేరుఁడుండగా-నలకూబరుఁడు-దన పేరిట జదివించుట-అవినయప్రదర్శనముగదా! గంధర్వరాజు బిడ్డ పెండ్లికి గుహ్యకేశ్వరుఁడు స్వయముగ రాలేదు. ఆయన 'దర్జా' పెద్దది. అందుచేఁ గుమారు నంపించినాఁడు.

గంధర్వరాజును రాక్షసత్వ మావేశించినప్పుడు పెద్దనల వర్ణన మొక మహాసృష్టి. (5. 24) ఇట్టి వర్ణనమును గాళిదాసు శాకుంతలమున రెండుమూడు చోటులఁజేసెను. పెద్దన్న గారి యీ రచనముగూడ నాజాతికిఁ జేరినదే.

ఆనాటికవులు జిజ్ఞాసతోఁగాని, జిగీషతోఁగాని సమకాలికుల కావ్యములను జదువుచుండిరి. ఇప్పుడా రెండును శూన్యము. మనువసు చరిత్రలనిండ ఈ పోలికలే యున్నవి. అట్టివే పెద్దన్న తిమ్మనల కావ్యములందును గలవు. పారిజాతాపహరణము మనుచరిత్రకంటె ముందే ముగిసిన దని నా యూహ. రెండు మూఁడుదాహరణములు మాత్రము చూపింతును. ముక్కుతిమ్మన పార్వతిని ముగ్ధ నాయికగా (పా. 1. 2) వర్ణించినాఁడు. దీనిని గాంచిన పెద్దనామాత్యు లామెను 'మధ్య'గా (మ.1.4) దయారుజేసిరి. ఈ లక్షణముల ననుసరించి, భట్టుమూర్తి పర్వతరాజకన్య ప్రౌఢనాయికయై (వ. 1. 5) గూర్చున్నది. తిమ్మన్నగారి గణపతి వర్ణనము మంచి యర్థపుష్టి గలిగిన పద్యము (పా. 1. 3) దీనిని జూచి 'పండ్లు పులిసిన' పెద్దన్న మెల్లగాఁ జల్లని భ్రాంతిమంతము నని వేసినాఁడు. రామరాజభూషణుని వినాయకుఁడు పెద్దగా నెదిగి, సంసారమును విచారించి కొనుచున్న రాజు. శివుఁడు సంబంధించిన పనుల నన్నిటిని దానే చక్కఁబెట్టుచు, 'పితృస్వాంతములను' బాగుగా వెలయించి వేసెనట! ఆయన వక్త్రము సామాన్యమైన యేన్గుది గాదు; అది (వ. 1. 7) 'యిభరాడ్వక్త్రము.'

'అల్లసాని'వారి హాస్యము చాల లలితమైనది. ఒక పదముచే, ఒక యలంకారముచే నాతఁడు హాస్యమును ధ్వనింపఁజేయును. వారి నవ్వు పెదవి దాటిరాదు. 'సెలవివాఱునవ్వుట' ఆయన పెద్ద హాస్యము. ఒక్కొకసారి యట్టి ఘట్టములలో, పాఠకులనే 'యూహించికొనుఁడని దాటిపోవుటయుఁ గలదు. మనోరమా వివాహమునఁ బేరటాండ్రు వధూవరులకుఁ 'గడు నవ్వించుమమఁ జెలగులు' (5. 94) ముడివెట్టిరట! వా రెట్లు 'నవ్వించిరో' మనకుఁ దెలుపలేదు పెద్దనలు. తపస్సు నడపుచున్న ఋషి 'దూదిరాశిగాఁ జేసిన రీతి' నుండెనట! వారొకసారి హాస్యమును 'పాము గడు ముదిసి కడపటగాముగు చందము'న—అని యలంకరింతురు. 'జిహ్వాత్రుప్పు డుల్ల,' 'మీసాలపైఁ దేనియల్' 'ఈ పాండిత్యమునీకుఁదక్క మఱియొండేఁ గంటిమే' మొదలైనవి-పదములతో, పలుకు బడులతో వారు సేయు హాస్యములు. పెద్దన హాస్య మర్థమగుటకు మనకుఁ జాల లలితహృదయము గావలెను. 'బీద బలిసి బందెకాఁడైన పారువులు బ్రదుకుఁగనునె!' ఇది-'అల్లసాని' కవుల దండి హాస్యము.

పెద్దనామాత్యులు రాయల కాలమున సాహిత్యమున వెలిఁగిన మహాజ్యోతి. ఆనాటి యన్ని కావ్యములును ఆ సహస్రకిరణుని కాంతి పుంజములచే జిగజిగలాడినవే. వారిని విడచిన విద్యానగర సాహిత్యమే లేదు. వారున్న నికఁ గావలసినది లేదు. అతని కవిత రత్నాకరము. దానినుండి నాటి కవులు కావలసిన 'జాతి రత్నము'ల నేరుకొని, 'చిఱుసానలు' పట్టించి కొన్నారు. కవితాపితామహులు చెఱచిన పాత్రలుగూడ—'స్వరోచి'ని బోలినవి-గొన్ని యున్నవి. అవియు రత్నాకరమున జలజంతువుల వంటివి. అంతే! (సశేషము)

రాజరంజన విద్యావిలాస నాటకం

శ్రీ ఎస్. వి. జోగారావు.

ఇది తంజాపురాంధ్ర తాళపత్త్ర గ్రంథ సంచయమునకు చెందిన యొక అముద్రిత యక్షగానము. ఆంధ్రవిశ్వకళాపరిషత్తు ప్రచురించిన కేటలాగులో గాని, ఆంధ్రవాఙ్మయ సూచికలో గాని యిది పేర్కొనబడలేదు. కాని యొక కాగితపుప్రతి ఆంధ్రవిశ్వకళాపరిషత్తున గలదు.

గ్రంథకర్త :

తంజావూరు మహారాష్ట్ర ప్రభువులలో నొకడగు తుళజరాజు. ఆ భోసలరాజ వంశమున తుళజ నామధేయు లిరువురు గలరు. ముందు నిరూపింపబడు గ్రంథస్థ నిదర్శనములబట్టి ఏతద్గ్రంథకర్త తలిదండ్రులు దీపాంబ, ఏకోజీ. శహాజీశరభోజు లితని కగ్రజులు. ఆ మహారాష్ట్ర రాజవంశమున ఏకోజీలును ఇరువురు గలరు. కాని యేతద్గ్రంథావతారికలో ఏకమహారాజ స్తుతిలో నతడు 'శాహావనీంద్రాత్మజు' డని యున్నది. అతడే ఛత్రపతి శివాజీకి సవతి తమ్ముడు, తంజాపురమున మహారాష్ట్రప్రభుత్వ ప్రతిష్ఠాపకుడును. అందుచే నీ గ్రంథకర్త మొదటి తుళజరాజగుచున్నాడు. రెండవ యాతడు గ్రంథకర్త యైనట్లు నా 'ఆచోకి' కందలేదు. ప్రస్తుత గ్రంథకర్తకు 'తుక్కోజీ' అను నామాంతరము గలదు. అతని రాజ్యపాలన కాలము క్రీ. శ. 1729-35. (ఆం. వి. ప. కేటలాగు). ఈ గ్రంథరచన మా కాలముననే సాగియుండ వచ్చును. శివకామసుందరీపరిణయము మను నింకొక యక్షగానము, సంగీత సారామృతమను నొక శాస్త్రగ్రంథము నితని గ్రంథాంతరములు. ఆ రచనల పౌర్వాపర్యవిచారమునకు ఆధారము లగుపింపవు. తుళజరాజు విష్ణుమతసహిష్ణు వగు శివభక్తుడు. పాడి యెరిగిన రాజు, కవి, పండితుడు, శాస్త్రనికషాయితమైన సంగీత ప్రియత్వము గలవాడు. తలిదండ్రుల యెడనె కాక అన్నలన్నను నతిభక్తిప్రపత్తులు గలవాడు అని గ్రంథావతారికల ద్వారా విశదమైనది. ఆ యోగ్యత లన్నియు నొక యెత్తు. అతని అద్వైత తత్త్వజ్ఞాన మొక యెత్తు. ఆ జ్ఞానమే యీ యక్షగానరచనమున కధిష్ఠానము.

గ్రంథావతారిక :

నాంది. ద్వి. 'శ్రీమచ్చిదానంద శివ జగత్కంద
సామాదినిగమప్రసవమకరంద
అతిశయాధార పద్మాంతరామోద
తతమధువ్రత లసత్ప్రి .వస్వరూప
పరిపూర్ణ నిర్గుణ బ్రహ్మాండకోటి
సురుచిరమణిసూత్ర (సు) జ్ఞానదీప
సరసాక్షరాకార సజ్జనాధార
కరుణించి రక్షించు కరుణాపయోధి.'

నాంద్యంతమున వసంతవర్ణనము. సూత్రధారుడు వచ్చి పారిపార్శ్వకుని పలకరించి 'తుళజమహీపురందరుండు గావించు నాశివరాహ స్వామి మహోత్సవంబు కనుగొన పరమహంసలు, పరమయోగులు, పరమమునులు, పరమ వైష్ణవులు, తక్కిన రసికజనులు వచ్చి సభ గూడినారు—

'ఇహపరంబులు గల్గ నూహించి భక్తి
వెలయు తుళజేంద్రుఁ డెలమిఁ గావించినట్టి
రాజరంజన విద్యావిలాస మిప్డు
దక్షినయింతము సభ మెచ్చు నద్భుతముగ'

అని పది సంస్కృత శ్లోకములలో వరుసగా నిత్యానందమగు శుభమును, సరస్వతిని, ఆదిమ కవులను, ఏకమహారాజ దీపాంబికలను, శహాజీశరభోజులను స్తుతించి, సభానమస్కారము చేసి, భూదేవిని ప్రార్థించి పుష్పాంజలి సమర్పించును. తదుపరి యొక ద్విపదలో కథాసంగ్రహము చెప్పబడినది. తరువాత పారిపార్శ్వకు 'డద్వైత' మాహాత్మ్యము నుగ్గడించును. సూత్రధారుడు విఘ్నేశ్వరు నావాహనము సేయును.

కథ :

పారిపార్శ్వకుడు 'విఘ్నేశ్వరుడు వచ్చెను, మహాసంతోష మాయె నోయి' అని 'పలికిన మాట వెంబడినె సంతోషుడు' (ఆత్మమహారాజు కొలువు కటికేడు) వచ్చును. వాడు వచ్చి సభకు హెచ్చరిక చేసిన యంతట పుండరీకపురాధీశు డాత్మమహారాజు కొలువునకు వచ్చును. అపుడు మాయాదేవి అరిషడ్వర్గ జనయిత్రి,

గాత్రపురాధిపతి యగు జీవరాజు మంత్రులు చిత్తశర్మ సుజ్ఞాన వర్మల దన్ను చూచుకొని తన్ను తనయసహితముగా వెడల నడువగా 'కడుపు చురుక్కని' యట గదలి తన 'కంచంత కాపుర' మారడి వోయినదని వెంటబెట్టుకొనుట కాత్మమహారాజు నగరి 'బంకు' (కొలుగసాలకి?) వాకిటికి వచ్చి కటికముతో రాజుగారికి 'నా మాట మందలించి (విన్నవించి, చెప్పి) భేటి (సముఖము) చేయించవోయి' అనును. భేటి యగును. ఆ భేటికి మాయాదేవివలె ఫిర్యాదీలై మోహుడు, కర్మశర్మ, 'పశుపతులకును సైతము సశరీర స్వర్గఫలము సమకూర్చువాఁడు' సుఖాభిధానుఁడు, 'వ్యవహారం తప్పి మాట్లాడితే యెవరి పేరెత్తుదురో ఆ పేరు' గలవాఁడధర్ముడు (వాడు నైషధమున కలిమహాశయుని విధమున నుపన్యసించును), తామసీ బుద్ధిదేవియు వత్తురు. జీవరాజు మంత్రులమాట విని మంచివాడై పోవుచున్నాడని వీరి విచారము. ఆ సందర్భమున ఆత్మరాజు రాజనీతి ప్రవచనము!

'తా వివర మెఱుఁగి సచివుని
భావస్థితి తెలియు రాజు పడయును శుభముల్
కేవలసచివాయత్తత
భూవిభు కేవేళ కీడు పొందించు మహిన్.'

తరువాత రాజుగారు 'ఓరిమి మోహన యోగివై నీవు... దేహపురస్థితి తెలుసుకోరమ్మ! ఊహింత మటుమీఁద నుచితకర్మములు' అని మోహుని నియోగింతురు. అక్కడితో కథారంగము మారినది.

జీవరాజు కొలువు ముందుగా ధర్ముఁడు సభవార నెచ్చరింపవచ్చును. తరువాత చిత్తశర్మ వచ్చి, ఆత్మరాజు మాయాగుల కథయ మిచ్చి తమపై వారిని పురికొల్ప నున్నాడనని 'వలనొప్ప నే గాలి వార్తగా వింటి' నని చెప్పును. సుజ్ఞానవర్మయు, నిశ్చయుఁడును వత్తురు. ఆ వేళకు మృగేంద్ర వాహనము లేదుగాని మణిస్తంభునివలె దిగినాడు మోహన యోగి. నాటకము పేరు సార్థక మగునట్లు జీవరాజు, అతని యాప్తవర్గమువారలు నాశ్చర్య చకితులగునట్లు వింతవింతవిద్యలు ప్రదర్శించును. జీవరా జతని నిన్ని విద్యలింత పిన్నవయసున నెట్లబ్బెనని ప్రశ్నించును. అంతయు శివుని చిత్తము, తన తపోభాగ్యము నని వాని సమాధానము. అది విని నోటినుండి జీవరాజు తపశ్చికీర్షు వగును. ఆత్మరా జతని తపమునకు మెచ్చి శివస్వరూపమున సాక్షాత్కరించును. అంత జీవేశ్వర సంవాదము - జీవుడు ముక్తి నిమ్మని: శివుడు 'వినవోయి జీవరాజ! సంసారములో నున్నప్పటికిన్ని పూసలలోని దారము వలె నిస్సంసారివై నిరామయుండవై యుండవోయి' అని. అవితథము శివునాజ్ఞ. తరువాత జీవరాజ మాయాదేవులకు వాగ్వాదములు నడచును. మాయ తన కన్నకొడుకు కాముని పెండ్లికొడుకు నొనర్చి వంశ ముద్ధరించి పుణ్యము కట్టుకొమ్మని శివుని బతిమాలును. రతి మన్మథుల రాకలు వర్ణింపఁబడినవి. మాయాదేవీజీవేశ్వరుల ఆధ్వర్యమున వారి కల్యాణకాండ జరుగును. షట్ప్రోలి తిమ్మనభట్లు, దోశల కాశీభట్లు 'వివాహంబునకు యాజ్ఞికంబు సేయ' నరుదెంతురు. వారి వెంట పేరటాండ్ర రాకలు. వారి రాక లెల్ల వెటకారముగా వర్ణింపబడినవి. అట్టి వెటకారములు నాటి కృతులందు మిగుల సామాన్యమైన విషయము. గంధర్వుల మంగళగానముతో గ్రంథము ముగియును.

గ్రంథాంతగద్య :—

“శ్రీ మద్భోసలకుల కలశాంభోధి రాకాశశాంక సమర నిశ్శంక, వృషాంక పాద పంకజ సేవాధురంధర సకల భాషాకవితా నిర్వాహక విలస దేకమహారాజ దీపాంబికాతనూజ శాహమహారాజ శరభ రాజానుజ తులజమహారాజ ప్రణీతం రాజ రంజన విద్యావిలాసనాటకం పరమాత్మ ప్రీతయే సకల విద్వన్మదేకకల శ్రేయసేఽస్తు॥ శ్రీ దక్షిణామూర్తయేనమః॥”

గ్రంథసమీక్ష

విషయము తాత్త్వికము. వివేచన సాంకేతికము. జీవన్ముక్తిని, గృహస్థాశ్రమమును సమర్థించును. కథారంభమున పారిపార్శ్వకవచనము ద్వారా గ్రంథ ప్రతిపాద్య విషయము అద్వైత సంబంధి యని కవియే సూచించినాడు. ఇతివృత్తమును బట్టి తంజావూరు గ్రంథసంచయమందలి పరమానంద తీర్థయతి ముక్తికాంతా పరిణయము, చల్లా సూరయ్య వివేక విజయము నిట్టివే. అసలీతరగతి కావ్యము లన్నియు కృష్ణమిశ్రుని ప్రబోధ చంద్రోదయమునకు మానసు

పుత్రికలు—ఇది యదంకితమో స్పష్టపడలేదు. ప్రారంభ పరిసమాప్తు లందలి స్తుతివాచనమును బట్టి నిశ్శంకముగ నిది శంకరాంకిత మనవచ్చును. ఇందు విషయము పట్టువైన దైనను రచన సరళమైనది. అచ్చటచ్చట వ్యావహారికపు నుడికారము ముచ్చటగా వాడబడినది. కంచంత కాపురము, గాలివార్త, సుందలించుట (చెప్పుట), పలుకరించుట (చెప్పుట), లోకువ, ఝూరీ, బంకు (మొగసాల?), భేటి (సముఖము లేక దర్శనము), తోరవాత్తుగా (అధికముగా) మొదలగునవి కొన్ని ప్రయోగ విశేషములు. ఇందు దరువులు, ద్విపదలు, కందములు, సీసములును గలవు. దరువులలో మోహుని రాక మోహనరాగములో, ఆనందుని రాక ఆనందభైరవిలో, శంకరసాక్షాత్కారము శంకరాభరణములో చెప్పబడుట యొక విశేషము. పద్యములలో కందసీసములు తరచుగా వాడబడినవి. ఆ రెండింటి కైవాడము కవికి బాగుగా పట్టుబడినది. అందును కందపద్య ప్రియుడనవచ్చును కవిని.

ఇందు గ్రంథారంభమున నాందీశుభాచారము, వసంత వర్ణనము, సూత్రధార పారిపార్శ్వకుల ప్రస్తావనయు గలవు. అది మార్గ నాటక సంప్రదాయానుకరణము. అప్పటికే యక్షగాన రచనమున నది కొంత పొడసూపినది. తుళజరాజు బుఝుకీర్తనము చేయుట, పారిపార్శ్వకుని ప్రవేశపెట్టి సక్రమ ప్రస్తావన రచించుట ద్వారా ఆ యనుకరణమునకు సమగ్రిమ సంపాదించి, తరువాతి రచనలకు తన కావించిన మార్పు మూపలగా నిలచినాడు. అతని శివకామసుందరీ పరిణయమునందును నిది స్పష్టమైనది! అంతేకాదతని యక్షగానములు రెండింటికిని చాల పోలికలు గలవు. గ్రంథపు టెత్తుగడ సరేసరి; ఆ వసంతవర్ణనమందలి కందపద్యము, శహాజీ శరభోజుల స్తుతి, సభావందనము మొదలగు సందర్భము లందలి సంస్కృత శ్లోకములు రెండింట యథాతథముగా నున్నవి. రెండింట భూదేవీ స్తవము, పుష్పాంజలి సమర్పణము, పూర్వకవిస్తుతియందు జయదేవ ఘోయీ కవుల ప్రశంస లుండుట చూడ కవిదృష్టిలో నొక విశిష్టత గోచరించును. రెండింట కథాసంగ్రహము ముందు చెప్పబడినది. అది నాటి యక్షగానములకు సామాన్యమే. కాని యట్లు కథను ముందుగుదాహరించుట ప్రౌఢకవుల పరిపాటి గాదని చెప్పక తప్పదు. రెండింటను తుళజరాజు మహోత్సవములు గావించు నాదివరాహస్వామి ప్రశంస, అతని అద్వైత ప్రియత్వము, మాయాదేవి ప్రసక్తియు గలవు. రెండింట అవతారిక లోక్కతీరు, రచనా ధోరణియు సాధారణము. శివకామసుందరీ పరిణయమున రాజరంజన విద్యావిలాసమున నున్న గ్రంథాంతగద్య లేదు. అది లోపించి యుండవచ్చును.

ఒక చిన్న విశేషము. సూత్రధారవచనము లెట్లును పాత్రప్రవేశసూచనమునకు, కథానుసంధానమునకు నుద్దిష్టమైనవే. కాని తుళజరాజు పాత్రలను చిత్రముగా ప్రవేశపెట్టును. అవి చాలమట్టుకు గ్రంథాదిని సూచింపబడినట్లు సంతోష పాత్ర ప్రవేశపెట్టబడినట్లు అనగా మరొకరి మాటలలో తమ పేరు తడవబడగనే పాత్రలు ప్రవేశించును. భాగవతులు (రంగప్రదర్శన హంగుదారులు) పాత్రలను బల్కరించుటయు స్పష్టముగా నిందు గలదు. ఇది ప్రదర్శనోద్దిష్టమైన దనుట కెట్టి యభ్యంతరమును లేదు. అందులకే గదా నాటక నామకరణమును చేయించుకొన్నది. కాని యిట్టి సాంకేతిక ప్రక్రియ గల, తత్త్వము విషయమైన నాటకము ప్రదర్శనమున కెక్కినచో నంత రక్తి కట్టగలదా యని నా యనుమానము.

వేటూరివారి చాటువులు

శ్రీ వేమూరి సీతారామశాస్త్రిగారు

—: * :—

పూజ్యపాదులు కీర్తిశేషులు నగు శ్రీ శ్రీ ప్రభాకర శాస్త్రులవారు జగమెఱిగిన బ్రాహ్మణులు సంస్కృతాంధ్రభాషలలో నాఱితేఱిన పండితోత్తములు. ద్రావిడ కర్ణాటాంగ్లేయ భాషలలో బాగుగ ప్రవేశము గలవారు. పాలీభాషా పరిచయముగూడఁ గలదు. రసవిత్కవిశేఖరులు. నిష్పక్షపాతులైన విమర్శకాగ్రేసరులు. విశ్వమానవకల్యాణము నాకాంక్షించు నిరాడంబర యోగిపుంగవులు. ఇట్టి మహనీయులను గన్న యాంధ్రమాత యత్యంతము ధన్యురాలు. ఆంధ్రభాషకు తద్వారమున నాంధ్రలోకమునకు నెంతో మేలు కావించుచున్న, కావింపవలసియున్న శ్రీ శాస్త్రులుగారిని పూర్ణపురుషాయుషులైనను గాక మున్నే కోల్పోవుటచేఁ గడుంగడు దురదృష్టురాలు కూడ. ఇఁక వారి కుటుంబము, బంధుమిత్ర శిష్యవర్గముమాట వేఱుగఁ జెప్పఁబని లేదు.

శ్రీ శాస్త్రులుగారు నాకు ఆబాల్య పరిచితులు, మిత్రులు, గురుకల్పులు, ఆదర్శస్థానీయులు. శ్రీ శాస్త్రిగారి జన్మస్థలము కృష్ణా జిల్లా దివితాలూకా పెదకళ్లేపల్లి గ్రామము. దానికి నాలుగు మైళ్లలోనున్న చల్లపల్లి నా జన్మస్థలము. శ్రీ శాస్త్రిగారు శైశవమున బడి చదువు పూర్తి చేసికొని స్వగ్రామములోనే శ్రీ మద్దూరి సుందరరామ శాస్త్రులవారి యొద్ద కాళిదాసత్రయము నభ్యసించిరి. శ్రీ శాస్త్రులుగారి తల్లిదండ్రులు ఉత్తమ విజ్ఞాన సంస్కారములు గలవారు. పార్వతీపరమేశ్వరులవలె నాదర్శదంపతులుగా నుండువారు. తండ్రి శ్రీ సుందర శాస్త్రిగారు వైద్య మభిమాన విద్యగాఁ బెట్టుకొన్నను భారత భాగవతాది గ్రంథములను లోతుగా తఱచి చూచినవారు. ఉదారహృదయులు. వారి గర్భవాసమున జనించినవారందఱును ఒకరిని మించిన ప్రతిభాశాలు లొకరు. అందు నాయకమణి యనఁదగినవారు శ్రీ ప్రభాకర శాస్త్రులుగారు. కుమారులను జెంతఁ జేర్చుకొని కథలను గాథలను విమర్శపూర్వకముగా బోధించుచుండువారు శ్రీ సుందర శాస్త్రిగారు.

తండ్రిగారి సదుపదేశముల ఫలితముగా శ్రీ ప్రభాకర శాస్త్రిగారికి తీఱని విద్యాతృష్ణ జనించినది. ఆ తృష్ణతో చల్లపల్లికి వచ్చినారు. సంస్థాన విద్వాంసులు, మహాతపస్వులు నగు శ్రీ శ్రీ అద్దేపల్లి సోమనాథ శాస్త్రులవారి యొద్ద కావ్యనాటకాలంకారాది సాహిత్య గ్రంథములను తర్క శాస్త్రమున నొకటి రెండు ప్రకరణములను, వ్యాకరణ శాస్త్రమున లఘుకౌముదియు పఠించినారు. ఆనాఁడు వీరు ప్రతిదినము సహస్ర గాయత్రీ జపము, సాయంప్రాతఃకాలముల నగ్నికార్యము చేయుచు నాదర్శ బ్రహ్మచారిగా నుండువారఁట! కీర్తిశేషులు అవ్వారి సుబ్రహ్మణ్య శాస్త్రులుగారు, పిశుపాటి వేంకటరామ శాస్త్రిగారును వీరి కచట సహపాఠులు.

శ్రీ శాస్త్రులుగారు నాకంటె పదిపండ్రెండేండ్లు పెద్దలు. వారు పై గ్రంథములు చదువుచుండఁగానే నప్పుడే సోమనాథ శాస్త్రులవారియొద్ద శబ్దమంజరి ప్రారంభించి చదువుచుండువాఁడను. అందుచే శ్రీ శాస్త్రిగారికి సతీర్థ్యుఁడనగు భాగ్యము నాఁడే లభించినది గాని వయస్సులో, విద్యలో నెక్కువ తేడా యుండుటచేత నేనది సరిగా గుఱుతించు దశలో లేకపోయినది.

తరువాత శ్రీ ప్రభాకర శాస్త్రులుగారు తమ సహాధ్యాయులతోఁ గూడ వ్యాకరణ శాస్త్రాభ్యాసమునకై అప్పట్లు బందరు వాస్తవ్యులు, సుప్రసిద్ధ శతావధానులునగు శ్రీ శ్రీ చెళ్లపిళ్ల వేంకట శాస్త్రులవారి యొద్దకు వెళ్లిరి. అక్కడ రెండు మూఁడేండ్లు వ్యాకరణ శాస్త్రాభ్యాసమును, సంస్కృతాంధ్ర కవితాభ్యాసమును గూడ గావించిరి. "రామకృష్ణ" కవులలో నొకరగు శ్రీ ఓలేటి వేంకటరామశాస్త్రిగారు వీరి కచటఁ గ్రొత్తగా సహాధ్యాయులైరి. అష్టశతావధానములను గూడ నభ్యసించి యందుఁ గొంతవఱకు నిష్ణాతులైరి.

శ్రీ శాస్త్రులుగారి భావుకులు శ్రీ రాజశేషయ్యగారు. ఆయన మిగుల సహృదయులు, మద్రాసులో వారు ప్లీడరు గుమాస్తాగా నుండు

వారు. వారి ప్రోత్సాహముచే శాస్త్రులుగారు మద్రాసు చేరుకొనిరి. తమ కవితా పాండిత్య ప్రతిభావిశేషములచే అచిరకాలములోనే మద్రాసునందలి యాంధ్రప్రముఖులు శ్రీ రెంటాల వేంకటసుబ్బారావు పంతులుగారు, శ్రీ వనప్పాకం అనంతాచార్లు, పండిత డి. గోపాలాచార్లు, శ్రీ వేపా రామేశము పంతులుగారు, శ్రీ దేశోద్ధారక కాశీనాథుని నాగేశ్వరావు పంతులుగారు మున్నగు పలుమంది మహనీయుల యాదరాభిమానములకు గురియైరి. ఒకటి రెండేండ్లు ట్రిప్లికేన్ మిషన్ హైస్కూలులో, ప్రసిడెన్సి కాలేజీలో సంస్కృతాంధ్ర పండితులుగా పని చేసిరి. పిదప ప్రాచ్యపుస్తక భాండాగారములో ప్రవేశము సంపాదించుకొనిరి. ఆనాడు మద్రాసులో జరుగుసభలలో, సమావేశములలో, నాటక ప్రదర్శనాదులలో తప్పనిసరిగా శ్రీ శాస్త్రులుగారికి ప్రవేశప్రాముఖ్యము లుండెడివి. వాని కడపట శ్రీ శాస్త్రిగారంతో యింతో యుపన్యసింపవలసినదే. ఏవో కొన్ని పద్యములు వ్రాసి పఠింపవలసినదే, అభినందింప వలసినదే. శ్రీవారి ప్రశంసలను బడయకున్నచో నాడు వాని కంతగా రాణింపే లేదు.

గవర్నమెంటు ఓరియంటల్ లైబ్రరి తెలుగుశాఖలో నుద్యోగులుగా జేరి బహు గ్రంథములను బరిశీలించిరి. తీవ్రమైన పరిశోధనలను జరపిరి. క్రమముగా ఆ శాఖకు అధ్యక్షులైరి. ప్రభుత్వము వారి యాదేశము మీదనే తంజావూరు లైబరీకి బోయి యచటి తెలుగు గ్రంథముల నెల్ల బరిశోధించిరి. అముద్రితములై యందందు మఱుగువడి యున్న సంస్కృతాంధ్ర గ్రంథముల సేకరించు పని మీద తెలుగు దేశము నాలుగు చెఱగుల సంచరించిరి. ఉద్దండులగు పండిత ప్రకాండులను పలుమందిని గలసికొనిరి. పెక్కు తాళపత్ర గ్రంథములను, వ్రాత పుస్తకములను వెలికి దీసిరి; అనేకశాసనములను సేకరించిరి. వాని నన్నిటిని జక్కగా బరిశోధించి భాషా విషయకములగు బహురహస్యముల నాంధ్ర లోకమున కందించిరి. శ్రీ వారి సారస్వతాబ్ధి మథనమున బొడమిన యమృత ప్రవాహములే చాటుపద్యమణిమంజరి రెండు భాగములు, శృంగార శ్రీనాథము, బసవపురాణ పీఠిక, తెలుగు మెఱుగులు, మీగడ తఱకలు మున్నగునవి.

191[illegible], 16 సం॥ ప్రాంతములో శ్రీ ప్రభాకరశాస్త్రులు గారికి జబ్బు చేసినది. కొంత కాలము సెలవు పెట్టి సకుటుంబముగా స్వగ్రామము చేరుకున్నారు. ఆ సెలవులో గురుపాదులగు శ్రీ వేంకట శాస్త్రులుగారి దర్శనార్థము బందరు వచ్చినారు. ఆ తరుణమున నేను శ్రీ వెంకటశాస్త్రుల వారి యొద్ద సిద్ధాంత కౌముది చదువుకొనుచున్నాను. అప్పుడే నాకు శ్రీ ప్రభాకరశాస్త్రిగారితో ప్రప్రథమముగా పరిచయ భాగ్యము కలిగినది. ఇ. నాకు శాస్త్రిగారితోడి రెండవ సతీర్థ్యత్వము. మొదటి సతీర్థ్యత్వమును గూర్చి యప్పుడే శ్రీ వారి ముఖమున దెలిసికొన్నాను. శ్రీ వారికి నాయం దకారణ వాత్సల్య మేర్పడినది. దగ్గఱకు జేరదీసి యనేకవిశేషవిషయముల జెప్పుచుండువారు. ఉభయులము కలసి మెలసి తిరుగుచుండువారము. ఒకేమంచముపై బండుకొనువారము. శ్రీ వారి ప్రతిభా విశేషము, పాండిత్య ప్రకర్షము, కవితా ధూర్వహత్వ విమర్శకత్వాదులు లేక పోయినను, ఒక్క సతీర్థ్యత్వ సాజాత్యమును బురస్కరించుకొని యుబ్బి తబ్బిబ్బై పోవుచుండువాడను. క్రమముగా మా స్నేహము వృద్ధి పొందినది. తరువాత మద్రాసు నుండి వారీవైపులకు వచ్చినపుడెల్ల వారి యింటనే కాని, మా యింటనే కాని, వారి శ్వశుర గృహముననే కాని యుభయులము కలసి యుండవలసినదే.

శ్రీ శాస్త్రుల వారి కప్పట్లో కల్గిన వ్యాధి యే మందు మాకులకు లొంగక పోయినది. వారిలో నిరుత్సాహము, అశాంతి, వెఱపు ప్రబలినవి. తలవని తలంపుగా, పురాకృత సుకృత ఫలముగా శాస్త్రిగారికి కుంభకోణ వాస్తవ్యులగు శ్రీ సి. వి. వి. స్వామి పాదుల శిష్యత్వము లభించినది. వారి కరుణా కటాక్షముచే చేతితో దీసి వైచినట్లు వ్యాధి నిర్మూల మైనది. వెనుకటి నిరుత్సాహ భయాదు లంతరించినవి. నూతనోత్తేజ మేర్పడినది. జీవితములో పెద్ద మార్పు వచ్చినది. తాను తరించి లోకమును తరింపజేయవలెనను దృఢ నిశ్చయ ముదయించినది. అంతకు మున్ను

చేయుచున్న యుత్కృష్టమగు భాషా సేవ కూడ వారి దృష్టికి నికృష్టముగాఁ బొడ గూపినది. శ్రీ. సి. వి. వి. స్వామి వారి యుపదేశానుసారము యోగాభ్యాసము చేయ సాగిరి. ఎప్పటి కప్పుడు గురుపాదులవలన సంశయములను దీర్చుకొనుచుండిరి. దీక్షతోఁ గృషి చేసిరి. కొంతకాలమునకు శాస్త్రులుగారి కృషి ఫలించినది. అపూర్వములైన కొన్ని యోగ శక్తు లలవడినవి. తన్మూలమునఁ బెక్కు మందికి ఆధివ్యాధులను నిర్మూలము చేసిరి శ్రేయోమార్గమును జూపిరి

ప్రభుత్వోద్యోగమునుండి విరమించుకొన్న మీఁదట సారస్వత సేవాధురంధరు లగు శ్రీ శాస్త్రులు గారిని తిరుపతి శ్రీ వేంకటేశ్వర స్వామి వారి ప్రాచ్యభాషాపరిశోధనాలయము లోనికిఁ దీసికొనిరి. అక్కడఁ గూడఁ బెక్కు పరిశోధనములను గావించిరి. శ్రీ శాస్త్రిగారి దృష్టి తాళ్లపాకవారి పద కవిత్వముపైకిఁ బ్రసరించినది. చిక్కని నుడికారము, చక్కని జాతీయములు గలిగి తాళ పత్రములలోను, రాగి రేకుల మీఁదను జీవికి జీర్ణించి పోవుచున్న మధుర మధురములైన కీర్తనలను వేల కొలఁదిగా సేకరించి వారు లోకమున కెఱుకపఱచిరి.

మా గురుపాదులగు శ్రీ వేంకట శాస్త్రులు గారిని ఆస్థానకవి పట్టభద్రులనుగాఁ జేసి మద్రాసు ప్రభుత్వము గౌరవించు సందర్భమున బెజవాడలో శ్రీ శాస్త్రులుగారిని కట్ట కడపటగాఁ గలసికొన్నాను. తిరుపతి వచ్చి తమ సన్నిధిలో పదిరోజుల పాటు ఉండవలసినదిగా నిండు వాత్సల్యముతో సెలవిచ్చిరి. కాని నా కా భాగ్యము పట్టలేదు. ఎప్పుడో సావకాశముగాఁ బోవుద మనుకొను వాఁడను. అంతలోఁ దలవని తలంపుగా శ్రీ శాస్త్రులు గారు భౌతిక దేహమును వదలి వేసినారు. స్వకుటుంబమును, బంధుమిత్ర శిష్యవర్గమును, తెలుఁగు లోకమును అపారమగు దుఃఖ సముద్రమున నడుమ వదలివేసిరి. ఇది శాస్త్రుల వారి జీవిత సంగ్రహము.

శ్రీ శాస్త్రిగారి కవిత్వము మిగుల రసవంతమై గంభీరమై ముద్దులు మూట గట్టుచుండును. పద్యమును చక్కగా దువ్వి దిద్ది తీర్చి హృద్యముగా తయారైన మీఁదటనే గాని బయటఁ బెట్టువారు కారు. యతిప్రాసలకై పడి కట్టు రాళ్లు వేసికొనుట, వ్యర్థములైన పదములతో నేదో విధముగా పేలవముగా పద్యము పూర్తి చేయుట శాస్త్రిగారికిఁ గిట్టని విషయములు. పద్యరచనలో వారికి శ్రీనాథుఁ డాదర్శము. కమ్మచ్చున లాగిన తీగ లాగున శాస్త్రిగారి పద్యములు గొగ్గులు లేక సాపుగా సాగి పోవుచుండును. చూడుఁడు.

శా. ఆరంగూరిన ప్రేముడిం బెలఁగుభా
ర్యాభర్త లేతత్కథా
సారం బారసి మేలు గాంతు రనును
త్సాహమ్మున న్నీతి నిం
డారం గల్గి యథార్థమైన యొక గా-
థార్థంబు వాక్రువ్వఁగా
నారంభించితి నే నిదే సుకవితా
వ్యాహారపున్ ధోరణిన్.

శ్రీనాథుని చాటువుల వలెనే శ్రీ శాస్త్రిగారి చాటువులు గూడ మిక్కిలి హృదయంగమములైనవి పెక్కులు గలవు. మచ్చునకుఁ గొన్నిటి నిందు నుదాహరింతును.

ఒక నాఁటి ప్రాతఃకాలము శ్రీ శాస్త్రులు గారు శ్రీ రెంటాల సుబ్బారావు పంతులు గారితోఁ గలసి యొక తటాకతీరమున ముఖమార్జనము చేయు చుండిరఁట. ఆ చెరువున నొక వనిత శుద్ధిస్నానము చేయుచున్నది. పంతులుగారి కోరికపై నా దృశ్య విషయముం గూర్చి శ్రీ శాస్త్రులుగారు చెప్పిన పద్య మిది.

సీ. కొనగోటఁ గురుల చిక్కులు దీర్చి ముడి సుట్టి
నలుగెలంకులఁ జూపు లాలయఁ జేసి
యుదుటు గుబ్బల రైక కదలించి దుసికిళ్లు
వెలయఁ బయ్యెంటచేఁ గలయఁ బొదివి
గుమురెత్తు పులకల నిమిరి పొక్కిలిబంటి
నీట లే యెండ మై నాట డిగ్గి
గుమ్మడిమూటగాఁ గూర్చుండి చిగురాకు
దొప్పదోయిళుల నీ రప్పళించి
గీ॥ కరగి పోసిన పొంగుబంగారు వోని
యొరపు మైకాంతి తరఁగలఁ బొరలియాడ
గొలనఁ గనుగొమ్మ చెలికాఁడ! జలక మాడు
చెలఁగు మానిసచిన్నారి చిగురుఁబోఁడి.

ఒకప్పుడు మే ముభయులము శ్రీ చల్లపల్లి రాజా వారి కోటలోని పూఁదోటకుఁ బోయినాము. ఒక సంపఁగిపూవు కొత్తావిచే ము

మ్మాకర్షించి దర్శన మీక పలు తిప్పలు పెట్టినది. అప్పుడు శాస్త్రిగారీ పద్యముం జెప్పిరి.

శా. ఇంపుం బెంపున నీదు సౌరభము మ
మ్మీనాఁడు మమ్మాఁకు రా
వింపం జేరఁడియాస పాల్పడియు ని
న్వీక్షింప రాదయ్యె; మ
న్నింపం జెల్లదె గంధగౌరవమున
న్నిండారు నీతీ రహో!
చాంపేయంబ! గుణాతిరేక మెసఁగన్
శ్లాఘ్యంబ కా గర్వమున్.

స్వభావోక్తులు, అర్థాంతర న్యాసములు శాస్త్రులుగారికి మిగులఁ బ్రియములు. ఒకప్పుడు శాస్త్రిగారు నెల్లూరి సీమలోఁ బర్యటించు చుండఁగా ఎవరో యొకరు గురువర్యులగు శ్రీ వేంకట శాస్త్రులవారిం గూర్చి తేలికగా మాటాడ నిట్లు సమాధానము చెప్పి తమ గురుభక్తిని వెల్లడించిరి.

ఉ. కొంకులు వోని సత్కవన
గుంభన, మంతకు మించి బింకపుం
బొంకము గల్గఁగాఁ జవులు
పొంపిరి వోవఁ బఠించు నేర్పు మా
వేంకటశాస్త్రి పండితక
విప్రభుచక్కటఁ దక్కఁ దక్కని
ద్యాంకుల యందు నెందుఁ గల
దా? సకలాంధ్రమహామహీస్థలిన్.

ఒకప్పుడు శ్రీ శాస్త్రిగారు గుంటూరు జిల్లాకు క్యాంపు వెళ్ళిరి. ఏవో పనుల మీఁద నందందుఁ దిరిగి యెండఁ బడి డస్సి బసకుఁ జేరుకొనిరి. అప్పుడు చెప్పిన పద్యము శాస్త్రిగారి యర్ధాంగి యొక్క యుత్తమశీలమును గండ్లకుఁ గట్టినట్లు చూపుచున్నవి.

ఉ. దూరమునుండి యెండఁ బడి
దూపిలి యింటికి నేగుదెంచుచో
ప్పారసి కూర్మి పేర్మి విన
యంబు భయంబు దొలంకుచూడ్కి నిం
డారిన మోముతోడ నెదు
రయ్యెడిలొయ్యలి డించి దేశసం
చారము సేఁత రోఁత; పరి
చారకులా? ధనమా? వృథా వృథా."

ఒకప్పుడు గురువర్యులగు శ్రీ వేంకటశాస్త్రులు గారి నిట్లు కుశలప్రశ్న గావించిరి.

సీ. కుశలమే మీకు, మీ కులవర్ధనులకు? వి
ద్యావృత్తమునఁ గ్రొత్త యంట్లు గలవె?
తిరుపతి గురుకవీశ్వరు చరిత్రము రచిం
చెద రంటే? యని ముగించితిర కాదె?
యవధానములు నూడ సభ్యార్హితులు వేఁడ
నేగుచుందురె యెప్పు డేచటికేని?
గాటంపుఁ దమిఁ దోట నాటుకొన్నారు నిం
డారఁ బండునె జహాంగీరుమావి?
గీ. కుల్కుఁగుబ్బల నునులొక్కు వల్కులందుఁ
బసిమిదేఱిన మామిడిపండులందుఁ
బ్రౌఢిమీఱిన సుకవితాభణితులందుఁ
జక్క గుఱితించుచుందురే చవులవాని?

ఇట్టి చాటువుల నెల్ల సేకరించి యొక గ్రంథరూపమునఁ బ్రకటించుట యత్యంతావశ్యకము. శ్రీ శాస్త్రులవారి దృష్టి యాధ్యాత్మికము వంకకు మరలి పై మెట్టునకుఁ బోవుటచే మొదలుపెట్టిన గ్రంథములే పెక్కులు పూర్తి కాకుండ నిల్చిపోయినవి. అది యాంధ్రుల దురదృష్టము. దివ్యదర్శనము, లోకయాత్ర, మొదలగునవి పూర్తి చేసి యున్నచో నాంధ్ర భాషాయోష కమూల్యాలంకారములై శాశ్వతముగా వెల్గొందుచుండెడివి.

శ్రీ శాస్త్రులుగారి కవితా ప్రాశస్త్యమును గూర్చి నేను జెప్పఁ బూనుటకంటె మా గురుపాదుల ముఖమునుండి వచ్చిన మాటల నుదాహరించుట మేలు. ఒకనాఁడు శ్రీ వేంకటశాస్త్రులు గారు తమ గీరత ద్వితీయభాగ మగు గురుదక్షిణను దీసి అందు "సతీర్థ్యసంప్రశ్న"మను శీర్షికతో నున్న ప్రభాకర శాస్త్రులుగారి పద్యములను జదివి వినిపించి "నాకు నచ్చునట్లుగా మరలఁ గవిత్వము చెప్పఁగలవాఁడు మా ప్రభాకర మొక్కఁడే; ఈ పుస్తకము తీసినపు డెల్ల నీ పద్యములు చదువ మనస్సు పుట్టును" అని సెలవిచ్చిరి. ఇట్లు గురువుల మెప్పు వడసిన కవిశేఖరులు ప్రభాకరశాస్త్రిగారు.

సంస్కృతాంధ్రములలో నెంతవారికిని గొఱుకుపడని యనేకపద్యములకు నిర్దుష్టముగా, సరసముగా నర్థసమన్వయము చేసిచూపిన పండితప్రవరులు శ్రీ శాస్త్రిగారు. తెలుఁగు పదముల సాధుత్వాసాధుత్వములను గూర్చి ప్రయోగవిశేషములను గూర్చి పలువురు పండితులు శ్రీ ప్రభాకరశాస్త్రిగారికి వ్రాసి సలహాల నందుచుండువారు. భారతిలోఁ బ్రకటితములైన వారి

వ్యాసములు, బసవపురాణాదులకు వ్రాసిన పీఠికలు వారి పాండిత్యప్రకర్షమును, వారి సునిశిత విమర్శనాశక్తిని బహుముఖములఁ జాటుచుండును. వారిది మెప్పుకొను విషయవిమర్శనము గాని వ్యక్తివిమర్శనము గాదు. సామాన్యముగా పండితులందఱును కవులు గారు కవులందఱును పండితులు గారు. పండితులు, కవులునైనవారందఱు విమర్శకులు గారు. శ్రీ శాస్త్రిగారు పండితులు, కవులు, విమర్శకులు గూడనై యున్నారు. ఇన్ని సంపదలు వీరియందుఁ గేంద్రీకృతము లైనవి. ఇట్టివారు చాల నరుదు. ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయమున నేఁడు తెలుఁగు పండితులుగా నున్న శ్రీ గవ్వ్యాని వేంకటరమణ శాస్త్రులుగా రొకప్పుడు ప్రసంగించుచు "ప్రభాకర శాస్త్రులుగారివంటి సర్వతోముఖప్రజ్ఞ గల వ్యక్తి మఱియొకరు లే"రని యుద్ఘాటించిరి

శ్రీ శాస్త్రులుగారు నిష్కళంకము, పవిత్రమునైన శీలము గలవారు. శీలమున కెక్కువ గౌరవ ప్రాముఖ్యముల నొసఁగువారు. వారొక కావ్యాదియందు భగవత్స్తుతికి మాఱుగా శీలవంతుల నిట్లు నుతించియున్నారు.

శా. క్రొవ్వంజవ్వన మబ్బుగుబ్బెతలట
క్కుం డెక్కులం జిక్క, కే
రవ్వన్ రట్టును లేక పైకొనిన లేఁ
బ్రాయంపుఁ బెన్జీఁకటిన్
బువ్విల్కానికిఁ గీర్తిపత్త్రమును గో
ల్పో కార్యమర్యాదకున్
దవ్వై లోకచరించు నంచితులవృ
త్తం బెంతుఁ జిత్తమ్మునన్."

శాస్త్రిగారికి సత్యాహింస లనిన గౌరవాదరములు మెండు. వానిని లోకమునకు నిత్యానుష్ఠేయములుగా బోధించిన శ్రీ బుద్ధభగవానుని నిట్లు స్తోత్రము చేయుచుండువారు.

చ. ప్రియయువతిం బ్రభుత్వమును
వీడి యరణ్యముఁ జేరి తత్త్వని
శ్చయమునకై మహాతపము
సల్పి కృతార్థతఁ గాంచె నెల్లెడన్
దయయు నహింస యన్ పరమ
ధర్మముల న్నెలకొల్పె, నమ్మహో
దయుఁ డగుబుద్ధదేవుని ప
దంబుల కేను నమస్కరించెదన్."

సత్యాహింసలను నిత్యవ్రతములుగా ననుష్ఠానముఁ బెట్టుకొన్న శ్రీ గాంధిమహాత్ముని గూడ దేవతాబుద్ధి భావించువారు.

శ్రీ శాస్త్రులుగారు యదృచ్ఛాలాభ సంతుష్టులు. దైన్యముతో నొరులకడఁ జేతులు నలుపట వారి జీవితములో నెఱుఁగరు. అయాచితముగా అవసరమునకు వందలు వేలు వచ్చెడివి. వ్యయమై పోయెడివి. తాము పుష్కలముగా ననుభవించువారు. ఇతరులకు నట్లే పెట్టువారు. అది వారికి బ్రహ్మానందము. తేపటిదినము సంగతి యేమి యనుచింత వారి హృదయమున కొన్నఁడు తట్టునదే కాదు. "నాకు నే నన్నముకోసమై జననమందితినా? అది నా ప్రయత్నమా?" అని దివ్యదర్శనములోఁ గాఁబోలు! వ్రాసియున్నారు. అదియే వారి దృఢనిశ్చయము. వారి జీవితమంతయు నా నిశ్చయమునకు భంగము లేకుండ ఒకేరీతిగా లేదనుకోకుండఁ గడచిపోయినది.

కులమతభేదములు, తన్మూలకములగు కక్షలు శ్రీ శాస్త్రులవారి కేమాత్రము సరిపడవు. అంతియే కాదు. ఏవిషయములో నైనను సరే యుద్ధము వివాదములను వినుటకుఁ గూడ నొల్లకుండువారు. శ్రీ శాస్త్రివారిది నవనీతముకన్న మెత్తని మనస్సు. సత్థ్య సంప్రార్థనము చూచినచో వారిహృదయమార్దవము తేటతెల్లమగును. మానవులలో హెచ్చుతగ్గు లుండరాదనియు నందఱు నొకేస్థాయిలో (లెవెలులో) ఉండవలెననియు వారి నిశ్చయము. "లెవెల్" అను పదములో నాద్యంతవర్ణము లొక్కటైనట్లు ఆద్యంతవర్ణము లొక్కటియైనవారే ఒక్క (స్థాయిలో) నున్నట్లగునని "లెవెల్" అను మాటపైఁ జమత్కరించి చెప్పువారు. అది యద్వైతసిద్ధుని స్థాయి. ద్వైతభావనలో నున్నవారి కందరానిది.

శ్రీశాస్త్రులవారు పరులబాగు తమబాగుగా, పరుల కష్టసుఖములు, తమ కష్టసుఖములుగా భావించు నుదారహృదయులు. ఒరుల కష్టపాటును జూచి తహతహ లాడిపోవువారు. ఇది యొక్క మానవవిషయమే కాదు. సర్వప్రాణి విషయము. ఈ యంశమును వారి "విశ్వాస" మను చిన్న కృతి సహస్రముఖములఁ జాటును. ఈ సందర్భములో శ్రీ శాస్త్రులవారి సహధర్మచారిణి గూర్చి కూడ రెండుమాటలు చెప్పవలసి యున్నది. ఆ యిల్లాలి సహనము, దయార్ద్రి

హృదయము వర్ణనాతీతములు. 1930 సం॥లో నేను మద్రాసు పోయి సుమారిరువదిరోజులకు పైగా శ్రీవారి యింట నున్నాను. అక్కడ నాకు జబ్బు చేసినది. అప్పుడు ఆ తల్లి చేసిన యుపచారము ఆ జన్మము మఱపునకు రానిది. ఆ దంపతుల ఋణ మెట్లు తీర్చుకొనఁగలనో!

శ్రీ శాస్త్రిగారు మిక్కిలి పూర్వాచార పరాయణులు. అందులకు వారి బ్రహ్మచర్య జీవితము నిదర్శనము. సతీర్థ్యసంప్రార్థనము లోని యీ క్రింది పద్యము కూడ పై విషయమును ధ్రువపఱుచును.

శా. ఆచ్ఛాన్నేకమహర్షి నిర్మితమహా
స్వాచారనిర్మాణముల్
స్వేచ్ఛాచారులు నేఁటికాలమునయం
దెంతెందఱో శిక్షవే
సచ్ఛన్నుల్ పడఁ గూల్ప, నందు గురుశి
ష్యన్యాయనిర్మాణమూ
లోచ్ఛేదమ్మునకిరు పాల్పడితి రో
క్కో రామకృష్ణాహ్వయుల్!

అధ్యాత్మికకృషి యధికమైన కొలఁది ఆ పూర్వాచార పరాయణత్వము శ్రీ వారి యందు మృగ్యమైనది. తఱచుగా వారు "నాయమాత్మా ప్రవచనేన లభ్యః న మేధయా న బహునా శ్రుతేన యమేవైష వృణుతే తేన లభ్యః, తస్యైష ఆత్మా వివృణుతే తనూగ్ంస్వామ్" అను నుపనిషద్వాక్యమును జదువువారు. ఆత్మసాక్షాత్కారము అనుభవైకవేద్యము. జ్ఞానుల పోకడలు జ్ఞానులకే తెలియును. ఈశ్వరానుగ్రహము వలనను, సద్గురుకటాక్షము వలనను శ్రీ వారి కది (ఆత్మసాక్షాత్కారము) "సెల్ఫ్ రియలైజేషన్" లభ్యమై యుండనోపును. అట్టి వారు యద్వైతసిద్ధులు. "విద్యావినయ సంపన్నే బ్రాహ్మణే గవి హస్తిని శుని చైవ శ్వపాకే చ పండితాః సమదర్శినః" అను గీతా వాక్యము చొప్పున వారు సమదర్శను లగుదురు. "నిస్త్రైగుణ్యే పథి విచరతాం కో విధిః కో నిషేధః" అన్నట్లు వారికి విధినిషేధములతో, ఆచార వ్యవహారములతోఁ బని యుండదు. శ్రీ మధుసూదన స్వామి వారు ఆత్మసాక్షాత్కారము దనుకనే యాచార వ్యవహారము అనుట కొక యుదాహరణముఁ జూపిరి. "ప్రాగ్బీజావాపాత్ కర్షణమ్ తతో౽కర్షణమ్" అనఁగా విత్తులు నాటుటకు పూర్వమే భూమి పదునుకు వచ్చుటకై దుక్కి యవసర మగును. మొక్క మొలచిన పిదప దుక్కి యుపకారము కాక పోఁగా నపకారక మగును. ఆత్మసాక్షాత్కారమునకుఁ బూర్వము మనశ్శుద్ధి, వైరాగ్యము మున్నగునవి కలుగుటకు నాచారములు, విధినిషేధములు నావశ్యకము లగును. పిదప నవి యనావశ్యకములు, ఆత్మనిష్ఠకు ప్రతిబంధకములు. "తస్మాచ్ఛాస్త్రం ప్రమాణం తే" అను గీతోపదేశముం బట్టి శ్రీ శాస్త్రులుగారి మొదటి జీవితచర్యను, తర్వాతి జీవితచర్యను బైని చెప్పిన విధముగా సమన్వయపఱుచుకొన్నాను.

శ్రీ సి. పి. వి. స్వామి వారిని గూర్చియు, వారి మహౌత్కృష్ట్యమును గూర్చియు శ్రీ శాస్త్రులుగారు నా కనేకాద్భుతవిషయములను జెప్పినారు. "ఇవి సంభావ్యములా?" అను సంశయము నాకుఁ గలిగినది. దాఁపక ప్రశ్నించినాను. "ఇవి సంభావ్యములే కాకపోయినచో నా జీవిత మెందులకు? తప్పక జరిగి తీరును. సందియము లేదు" అని సమాధానము చెప్పిరి. యోగరహస్యములు అల్పజ్ఞులకు దురవగాహములు, శాస్త్రులుగారు చెప్పిన విషయము లభివ్యక్తములు గాలేదు. గడువులు దాఁటిపోయినవి. కొన్ని యన్యథా జరిగినవి. శ్రీ శాస్త్రులుగారి భక్తి విశ్వాసము లణుమాత్రము సడలలేదు. పైపెచ్చు క్రమక్రమముగాఁ బ్రబలినవి. తరువాత నొకటి రెండు మాఱులు శ్రీ శాస్త్రులుగారిని గలసికొన్నాను గాని యందలి కీలకము నడిగి తెలిసికొను నవకాశము లభింపలేదు.

సంస్కృతాంధ్రములలో సరిలేని పాండిత్యము, ఆ పాండిత్యమునకు శోభను గూర్చు సత్కవిత్వము, ఆ రెంటికి వన్నె పెట్టు నిశితమైన విమర్శన శక్తి, వాని కనురూపమైన పదవులు, ఆ పదవులకు నందము తెచ్చు నుదారాశయములు, సర్వసులభత్వము, ఇన్నిటిని మించిన యాధ్యాత్మిక విజ్ఞానము గల శ్రీ శాస్త్రులుగారు ఆంధ్రలోకమునకుఁ జిరస్మరణీయులు.

తే. గీ. అప్రభాకరతారమ్ము మా ప్రభాక
రుల యశమ్ము వెలుంగుతఁ దెలుఁగునాఁటఁ
దెలుఁగుజగ మెల్ల ప్రొద్దు జోతలు ఘటించుఁ
గాత భక్తిపరతఁ బ్రభాకరయోగులకి.

— —

శరణార్థి

[ముప్పైఏండ్లకిందట శాస్త్రిగారు చేసినరచన యిది. గురజాడవారంటేనూ, వారి రచన లంటేనూ శాస్త్రిగారి కుండేమోజుకొద్దీ ఆనాళ్లల్లో వారు వారిలాగే ముత్యాలసరాలను కూర్చారు. ముత్యాలసరాలంటే కన్నడ భామినీషట్పదిలో 'చక్కసగమే'! ప్రాచీనకన్నడకవు లెవరూ దీని నాదరించలేదు. ప్రజాకవులే దీన్ని ఆదరించారు. అయినప్పుడు గురజాడవారూ, సాహిత్యం ప్రజానుబంధి అని గుర్తించిన శాస్త్రిగారూ దీనిని పరిగ్రహించడానికి గలకారణం వెదకడం చర్వితచరణం.

—సంపాదకులు.]

త్రాహి లోక మశేష మేత
న్మోహ మపనయ నిత్యశుభ మా
ధేహి పాహి జగద్గురో! ఇత
ఏహి భో స్వామిన్ !—అభయం
దేహి భో స్వామిన్.—

మీఱితిమి మీయాజ్ఞ, లోకో
ద్ధారకుల మని పొంగితిమి పై
బోరగిలఁబడు టెఱుఁగ మైతిమి
ప్రోవుమా తండ్రీ! దయతోఁ
గావుమా తండ్రీ!

అధికులము మే మనియు వే ఱొ
రధము లని దంభోక్తు లాడితి
మధఃపతనం బెఱుఁగ మైతిమి
ఆదుకొను తండ్రీ - దరికిని
జేరుకొను తండ్రీ!

నీటిమీఁదను నేలమీఁదను
నింగిమీఁదను వెలయఁ గంటిమి
చేటు నెఱుఁగక పోతి మిఁక ర
క్షింపు మో తండ్రీ—దయ వీ
క్షింపు మో తండ్రీ!

పూనితిమి విశ్వాధిపత్యము
పొంగిపోయితి మంతె కాని
మానవుల మనుమాట మఱచితి
మాను మా తండ్రీ—తప్పిద
మాను మా తండ్రీ!

సత్య మెఱుఁగము నిత్య మెఱుఁగము
కృత్య మెఱుఁగము వ్యత్యయంబుల
నత్యయంబులఁ దీక్షచుంటిమి
యరయు మో తండ్రీ—మాలో
మెఱయు మో తండ్రీ!

క్రమము తెలియదు తెలుపఁ గల మొన
గాఁడు లేఁ డటు నటుపడుచుం
భ్రమయుచుంటిమి కటికిచీఁకటిఁ
బాపు మో తండ్రీ—వెల్తురు
చూపు మో తండ్రీ!

ఆయె నింతకు దుర్వివేక
చ్ఛాయలోఁ బడి కొట్టుకాడఁగ
మాయపెంచెర గప్పి తది పెడ
ద్రోయు మో తండ్రీ—యిట దయ
చేయు మో తండ్రీ!

ఈ వ్యథలు భూకంపములు మ
ర్త్యశక్త్యవస్థల దాఁటినవి, మీ
దివ్యదర్శన మిచ్చి వీనిం
దీర్చు మో తండ్రీ — మముఁ గడ
తేర్చు మో తండ్రీ!

త్రాహి లోక మశేష మేత
న్మోహ మపనయ నిత్యశుభ మా
ధేహి పాహి జగద్గురో! ఇత
ఏహి భో స్వామిన్ !—అభయం
దేహి భో స్వామిన్!

వే. ప్రభాకరశాస్త్రి

"తెలుఁగుం బోలంతికిఁ బేటులు రేగు గందవోడిపూఁతలు"

శ్రీ చల్లా రాధాకృష్ణశర్మగారు.

—: * :—

శ్రీ వేటూరివారి పీఠికలు విలక్షణ లక్షణోపేతములు. వారు గ్రంథమునందలి కండపట్టులైన విషయములను స్పృశించి కూలంకషముగ విమర్శింతురు అణఁగి మణఁగి యున్న విషయములను వెలికి తీసి వెలుఁగులోనికి తీసికొని వచ్చి వానికి సాహిత్యక్షేత్రమున స్థానమును గల్పింతురు. ఈ విశిష్ట లక్షణములు రెండును శ్రీ శాస్త్రిగారి పీఠికలకు పెట్టనిభూషణములు.

ఆయా గ్రంథములకు వేటూరివారు వ్రాసిన పీఠికలందు భాషాకవి చరిత్రాత్మకములు, ఐతిహాసికములు, భౌగోళికములు, సాంఘికములు నైన విషయములు కోకొల్లలుగా గోచరములగుటచే విషయవిభాగ మొనర్చి వానిని పర్యాలోకించుట అవసరము. సారస్వతపీఠిక లనియు, చారిత్రక పీఠిక లనియు వారి పీఠికలను ద్వివిధముగ విభజింపవచ్చును. భాషాకవి చరిత్రాద్యుద్బోధక విషయములు సారస్వత పీఠిక యందును, రెండవదానిలో సాంఘిక, చారిత్రకాది విషయములును చర్చింపఁబడును. తొలుత సారస్వతపీఠికలను పరికింతము.

భాషాకవి చరిత్రాది జిజ్ఞాసువులకు ప్రబంధరత్నావళియు, చాటుపద్యమణిమంజరి ప్రథమ ద్వితీయ భాగములును తోడునీడలు. ప్రాఁబడిన కవనములయందలి బాగోగుల నరసికొనుట కీ బృహద్గ్రంథములు గీటుఱాళ్లు. ప్రాచీన కవీశ్వర రచితములగు చాటుధారలతో నిండి నిబిడీకృతములైన యీ గ్రంథములం దొక్కొక్క కవిప్రవరునిగూర్చి వారు పలికిన పరిచయ వాక్యములు బంగరుటక్షరములతో లిఖింపఁదగినవి. సంక్షిప్తతలో సమగ్రతను మూర్తీభవింపఁజేయు మహత్తరశక్తి వారి లేఖినికి కలదు. వెఱ్ఱితలలు వేయువాదములు సలుపక, సాధ్యమైనంతవఱకు సత్యాన్వేషణము నేసలిపిరి. కావున ఆయాపీఠికలకు చిరంజీవిత్వము సిద్ధించినది. ప్రబంధరత్నావళి పీఠికలో వారు నన్నిచోడ, భీమన కవిపుంగవుల కాల విచారమును కొంతవఱకు జరిపిరి.

కవిరాజ శిఖామణి బిరుదవిరాజితుడగు నన్నిచోడ దేవుడు నన్నయార్యునికంటె ముందటివాఁడనియే విశ్వసించువారు నేటికి కొందఱు లేక పోలేదు. శ్రీ వేటూరి వారు తంజావూరు సరస్వతీ మహల్ పుస్తక భాండాగారమునందు కుమారసంభవమునకు లభ్యమైన ఏకైక ప్రతి నాధారముగ చేసికొని యీ వాదమును సునిశితముగ విమర్శించిరి. పూజ్యులు శ్రీ మానవల్లి రామకృష్ణకవి గారి...'నిలిపి రంధ్ర విషయముఁ జన సత్యాశ్రయునిఁ దొట్టి చాళుక్యనృపుల్' ఈ పాఠము ననుసరించి సత్యాశ్రయుని విషయమై చేసిన ఆత్యూహలను పెడచెవిని బెట్టి శ్రీ వేటూరి వారు తంజావూరి ప్రతిని పురస్కరించుకొనియే ఒక నిర్ణయమునకు వచ్చిరి ...నిలిపి రంధ్ర విషయంబునఁ జనఁ జాళుక్యరాజు మొదలుగఁ బలువుర్—' అను పాఠము నాధారము చేసికొని చాళుక్యరాజనగా రాజరాజ నరేంద్రుఁడే ఏల కాకూడదని తలచి, చోడఁడు నన్నయకంటెఁ బ్రాచీనుఁడనుట కాధారములు తగినవి లేవు అని వేటూరి వారు నిర్ణయించిరి. కుమార సంభవమునకు ప్రత్యంతరము లభ్యము కానంతవఱకు ఈ వాదమే నిజమునకు దగ్గఱి చుట్టముగా నున్నట్లు తోఁచును. ఏల యన, ఆంధ్ర వాఙ్మయ చరిత్రకు రూపురేఖలు దిద్దిన రాజకులైకభూషణుడగు రాజరాజ నరేంద్రుడే చరిత్రకు తెలియవచ్చిన తొలితెలుఁగు భాషా పోషకుడు.

ఆంధ్రవేద కర్తయగు అన్నమాచార్యుని పవిత్రనామమును ఆంధ్రుల శ్రవోయుగళిలో మాఱు మ్రోఁగింపఁజేసి శ్రీ శాస్త్రిగారు పుణ్యము గట్టుకొన్నారు. అన్నమయ్యగారి సం

కీర్తనములను వెలికి తీసి వానిని వెలుగులోనికి తీసికొనివచ్చిన మహనీయులు వారే. అనగా ఆంధ్ర సంకీర్తన వాఙ్మయమునకు ప్రాణప్రతిష్ఠ గావించి రన్న మాట! అన్నమాచార్య చరిత్ర పీఠికలో వారు పేర్కొనిన విషయ బాహుళ్యమును తిలకించినచో శ్రీ శాస్త్రిగారు జంగమ విజ్ఞాన సర్వస్వ మని నుడువ వలసి యున్నది. అన్నమాచార్యుల జీవితచరిత్రాదులు తిరుపతి కొండపై వేంచేసి యున్న వడ్డికాసులవానికి జరగు వైభవములు, ఆంధ్ర సంకీర్తనముల వైశిష్ట్యము, సంగీత రచనకు సంబంధించిన అపూర్వ విషయములు, నాఁటి యాంధ్ర భాషా విశేషములు, కవితా రీతులు—మున్నగు పెక్కు విషయములు వారు వెలయించిన పీఠికలలో కూలంకషముగ ముచ్చటింపఁ బడినవి. మీఁదు మిక్కిలి తాళ్లపాకవారి విగ్రహములు, తాళ్ళపాకవారు ప్రతిష్ఠించిన వేల్పులు, తాళ్ళపాక వారర్చించిన విగ్రహములు, చేపట్టిన చిఱుతలు, తాళ్ళపాక గంగమ్మ గుడి—గంగమ్మ, అవ్వచరి కోన—మొదలగు వానికి చిత్ర పటములను సేకరించి వానిని గూడ లోకమునకు తెలియఁ జేసిరి. వాగ్రూపముగ నున్న పీఠికకు చిత్ర వ్యాఖ్యానమును జతగూర్చి అన్నమయ జీవిత చరిత్రకు మెఱుఁగులు దిద్దిరి.

ఈ సందర్భమున మఱియొక విషయమును గూడ పేర్కొనుట సముచితము. కవికర్ణరసాయన కర్తయగు సంకుసాల నరసింహకవి అన్నమాచార్యుని కుమారుడను గొప్ప విషయము మనకు తెలియవచ్చినది అన్నమాచార్య చరిత్ర పీఠికవల్లనే. అందులకు వారు చూపిన యుపపత్తులు సహేతుకములు, సమంజసములు నని చెప్పఁదగును.

“చిన్నన్న ద్విపద కెఱఁగును” అనుపద్యమున నిరుపమాన సుకవితా నిర్వాహకుఁడయిన తెనాలి రామకృష్ణకవి తాళ్లపాకకవులను సంస్తుతించెను. ద్విపదమునకు చిన్నన్నయు, పదములకు పెదతిరుమలయ్యయు, పద్యగద్య శ్రేణిని నరసింగన్నయు వ్రాలునని యాపద్యమునకు శ్రీ శాస్త్రిగారు లెస్సగా అర్థము చెప్పిరి. చిన్నన్న, పెదతిరుమలయ్య విషయమై యద్విధమైన సంశయము లేదు. కాని నరసింగన్న విషయమునే కొందఱు సంశయింపవచ్చును. పద్యమునందుదాహృతుఁడైన నరసింగన్న తాళ్ళపాక వంశీయుఁడే యని నమ్ముట కాధార మేది? అని ప్రశ్నింపవచ్చును. తాళ్ళపాక కవులను ప్రస్తుతించుచు రామలింగఁ డంతటి సందర్భశుద్ధిగల కవిప్రవరుఁడు మఱియొక కవిపేరు నచ్చట పేర్కొనఁడు. అట్లొనర్చుట పానకములోని పుడకవలె నుండును. పైపెచ్చు సంకుసాల యను గ్రామమునకు కొంతవఱకు సమోచ్చారణముగల ‘సుంకేసుల’ యను గ్రామము రాయలసీమలో నుండుట వలనను, కవికర్ణరసాయనమునందు వైష్ణవమతాభిమానము, అద్వైతమతద్వేషము, అన్నమాచార్య సంకీర్తన చ్ఛాయలు నిండార్లుగా నుండుట వల్లను, రాజాశ్రయ గర్హణముకూడ నుండుట వల్లను-శ్రీ వేటూరివారు పయిపద్యమున పేర్కొనబడిన తాళ్ళపాక నరసింగన్నయే కవికర్ణరసాయన కర్త యని స్థిరీకరించిరి. ఇన్ని కారణములను పురస్కరించికొని చేయఁబడిన సిద్ధాంతము సత్యదూర మనఁదగునా?

శ్రీ శాస్త్రిగారు సిద్ధాంతములు చేయునపుడు గ్రంథములందలి అంతస్సాక్ష్యములను పరమ ప్రమాణములుగా తీసికొనుచుందురు. ఆయా గ్రంథములందలి పదబంధములు, పలుకుబళ్లు, కూర్పుతీర్పులు, పద్యచ్ఛాయలు మున్నగునవి వేటూరివారికి హృద్గతములు. కావుననే వారు క్రీడాభిరామ, కవికర్ణరసాయన కర్తృత్వ సమస్యలను సునాయాసముగ పరిష్కరించినారు. ఆంధ్రవాఙ్మయాంబుధిని ఆపోశనము పట్టిన యగస్త్యకల్పుఁ డాయన! కనుక గ్రంథకర్తృత్వ సమస్యా పరిష్కారావసరమున శ్రీ వేటూరివా రవలంబించిన అంతస్సాక్ష్య పరిశీలన విధానమే శరణ్యమని స్పష్టమగుచున్నది.

వేటూరివారి సారస్వత పీఠికలందు ‘మధుర కవితలు’ అను పేరుగల సుగ్రీవవిజయ పీఠికకూడ పేర్కొనఁదగినదే. ఆంధ్రనాటక (యక్షగానములు) వాఙ్మయచరిత్ర మిందు దిక్ప్రదర్శనముగ వివరింపఁబడినది. యక్షగానముల పుట్టుపూర్వోత్తరములు, కాలక్రమమున అవి పొందిన మార్పులు మున్నగువానిని వివరించి మధుర కవితలకు వాఙ్మయమున గల ప్రాధాన్య మెట్టిదో కూడ స్పష్టము చేసినారు. దేశి వాఙ్మయమునకు చెందిన యీ మధుర కవితలు నిజముగా మధురకవితలే. పాలకురికి సోమనాథుని బసవపురాణమునకు వారు సంతరించిన పీఠిక

కూడ సారస్వతోపాసకుల సంస్తుతిని సముపార్జించిన దగుటచే దానిని గూర్చి వేఱుగ నుడువ నవసరమే లేదు. ఇంకను పేర్కొనఁదగు సారస్వత పీఠికలు గలవు. అయినను స్థలాభావముచే వానిని పేర్కొనుట మానితిని. ఇఁక వేటూరి వారి చారిత్రకపీఠికల ప్రాధాన్యమును గమనింతము.

పండితుడుగా, కవిగా, విమర్శకుడుగా, గ్రంథపరిష్కర్తగా, అముద్రిత గ్రంథ ప్రకాశకుడుగా వినుతి కెక్కిన శ్రీ శాస్త్రిగారికి చారిత్రకరంగమునందును విశిష్టమగు స్థానమే కలదు. వారి చారిత్రక పరిజ్ఞానమునకు తంజావూరి యాంధ్రరాజుల చరిత్ర పీఠికయే సాక్షి. భౌగోళికవిజ్ఞానమునకు హరవిలాస పీఠికయే సాక్షి.

తంజావూరి యాంధ్ర రాజుల చరిత్రకు వేటూరి వారు వెలయించిన 'తోడిమ' సుదీర్ఘమైనది. అసలునకు మించి పోయినది కొసరు. అయిన నేమి? తంజావూరు నేలిన నాయకరాజుల రాజకీయ చరిత్ర, వారి భాషాసేవ, వారు కావించిన దాన ధర్మములు, వారి ఆస్థానీయులైన గోవింద దీక్షితులు, రత్నఖేట దీక్షితులను నామాంతరము కలిగిన శ్రీనివాస దీక్షితులు మొదలగు వారికి సంబంధించిన ముఖ్యాంశములు—ఇట్టి వివిధ విషయాదికమును తోడిమ పేర్కొనుచున్నది. శ్రీ శాస్త్రిగారా పీఠికలో ఆంధ్రభోజుడగు శ్రీ కృష్ణ దేవరాయల వారి కులమును గుఱించి సలిపిన చర్చ సోపపత్తికముగ నున్నది. రాయలు క్షత్రియుడా! శూద్రుడా అనునదే ఆ సమస్య. రాయలు చంద్ర వంశ క్షత్రియుడని కావ్యములు విశదము చేయుచున్నవి. కాని రాయల వారి తమ్ముడగు అచ్యుత దేవరాయలు తన మఱదలను మూర్తమాంబను చెవ్వప్పనాయని కిచ్చి వివాహ మొనర్చెను. రాయలు క్షత్రియులే యైనచో ఇట్టి వివాహము జరిగి యుండదు. కావున రాయలు శూద్రులై యుండవోపు నని కొందఱి సంశయము. అచ్యుత దేవరాయల వారి భార్యయగు తిరుమలాంబ పట్టమహిషి కాక పరిగృహీత యై యుండవచ్చు ననియు, పరిగృహీతలు భిన్న జాతివారు కూడ కావచ్చు ననియు వేటూరి వారి యుక్తిప్రాయము. బహుభార్యాత్వము బహుళ ప్రచారములో నున్న ఆ దినములలో రాజులకు రమణులు పెక్కురు వలపు నేస్తములుగ నుండి యుందురు. కనుక వేటూరి వారి సూక్ష్మపరిశీలనము సమంజస మని తేలుచున్నది.

బూతులబుంగ యను అపప్రథను గడించుకొన్న క్రీడాభిరామము ఏకశిలానగర సంఘ చరిత్రకు దర్పణముగ నున్న దని శ్రీ వేటూరి వారు తమ పీఠికలో వివరించి ఆ కావ్యమునకు చారిత్రకముగ స్థానమును గల్పించిరి. సంఘ జీవన విధానమును ఇంత సజీవముగను, కన్నులకు కట్టునట్లుగాను వర్ణించు కావ్యము క్రీడాభిరామమును మినహాయించినచో మఱియొకటి లేదని నుడువఁ దగును. తన్నగర మందలి సంతలు, వివిధ వర్గములకు చెందిన స్త్రీలవర్ణనలు, వైలారభటుల ప్రశంస—మొదలగు విషయము లిందు ముచ్చటింపఁ బడినవి. ఇంకొక విశేషము. అముద్రితములుగ నున్న ఆదిలక్ష్మీ విలాసము, కామేశ్వరి చరిత్రము అను గ్రంథములను పరిశీలించి శ్రీ శాస్త్రిగారు కామేశ్వరి కథను (అక్కల చరిత్రము) గూడ పీఠికలో వివరించిరి. ఇటుల నూతనాంశము లెన్నిటినో ఆ పీఠిక ద్వారమున లోకమున కెఱిఁగించిరి.

ఇటులనే హరవిలాసమున నుదాహరింపఁబడిన దేశములను గుర్తించి ఆ నూతనాంశములను వివరించుచు శ్రీ శాస్త్రిగారు విలువగల పీఠికను సంతరించినారు. వాని నెల్ల పేర్కొనుట చర్విత చర్వణముగ నుండును. అన్నమాచార్య చరిత్ర పీఠికలో గూడ విజయనగర సమ్రాట్టుల ప్రశంస నెఱపిరి. విజయనగర రాజ్యముపై కపిలేశ్వర, పురుషోత్తమ గజపతులు సలిపిన దండయాత్రలను, తురుష్కులు జరిపిన దౌర్జన్యములను శ్రీ శాస్త్రిగారు పేర్కొని ఆ నాటి రాజకీయ, మత, సాంఘిక చరిత్రలను తెలియఁజేసిరి.

విజ్ఞాననిధు లనఁదగుపీఠికలను సంతరించిన శ్రీ ప్రభాకర శాస్త్రిగారు ప్రశంసార్హులు. కవి సమ్రాట్ శ్రీ విశ్వనాథ సత్యనారాయణ గారు నుడివినట్లుగా, "వేటురివారి వ్యాఖ్యలును, పీఠికలున్ దెనుఁగుం బొలంతికిన్ బేటులు రేగు గందవొడి వెట్టినపూఁతలు!"

ఆచార్యసత్తముడు

ఒడ్డుంపొడుగు నయినదొడ్డశరీరము, బ్రహ్మవర్చస్సు పరివేషముగాఁ జుట్టియున్న గంభీరవదనము, శాంతసుందరము లయిన దృంగంచలములు గలిగి యాసనమునకు నిండుగా బుద్ధభగవానునివలె శిష్యగణముచేఁ బరివేష్టింపఁబడి యుండిన యలనాఁటి నాగురుమూర్తి నా హృదయసీమలో నేఁటికిని నిలిచియే యున్నది. అది నాతొలిదర్శనము. కళాశాలలో విద్యార్థ్యత్వలోఁ జేరుటకై పోయినదిన మది!

'నాయనా! మీయింటిపే రేమి?' అని ప్రశ్నించిన దొక గంభీరవాణి.

'తిమ్మావఝ్ఝలవారండి'-అమాయకముగా నే నంటిని

'ఇంటిపేరు నిలుపుదువుగదా'

'నిలుపుదు నండి' తిరిగి యమాయకముగా నే నేను బ్రత్యుత్తరించితిని.

వెంటనే వారిని బరివేష్టించి యుండిన శిష్యగణ మంతయు గొల్లు మన్నది. నేను నివ్వెఱపోయితిని. వెఱ్ఱిగా వారివైపు చూచితిని. అప్పుడే మాకళాశాలపైకప్పుపైఁ గోఁతులు కొన్ని యల్లరి చేయుచుండినవి. వా రా యల్లరిని జూపిరి. 'మీయింటిపేరు తిమ్మావఝ్ఝలవా రంటివి కదా! అందుకని వీ రందఱును నవ్వుచున్నారు' అనిరి. అప్పటికి నా కర్థ మయినది. నవ్వితిని.

'ఇంటిపేరు నిలిపెద నంటివి. ఈ కోఁతులవలె నల్లరి చేయక యింటిపేరు నిలుపవలెను సుమా' యని హెచ్చరించిరి.

'సరే' అంటిని.

* * *

ఆసంవత్సరము మేము చదువుచుండిన ప్రవేశకక్ష్యలో గ్రొత్తగా నిరువురు విద్యార్థినులు చేరిరి. ప్రభాకరశాస్త్రిగారికి శ్రీమ ప్రధానమయినట్లు తక్కిన దేదియుఁ బ్రధానము గాదు. తనవిద్యార్థులు సచ్ఛీలు రౌవలయు నని వారి యాశయము. స్త్రీజనము విషయమున నెందులకో వారియొడలు కంపర మెత్తి పోవును. వా రున్నచోటికి మే మందఱముఁ బాఠము నేర్వఁ బోయితిమి. కూర్చుంటిమి. కూర్చున్నదే తడవుగా నా రొకపద్యమును వ్రాసికొనవలసిన దని మమ్మాదేశించిరి.

"లాఁచి పరాంగనల్ వరవి
లాసమనోహరరూపసంపదం
జూచినఁ జూడఁ డుత్తముఁడు,
చూచినఁ జూచును మధ్యముండు, తాఁ
జూచినఁ జూడకుండినను
జూచును నీచుఁడు, వారిలోన నట్
జూచినఁ జూడకుండుగుణిఁ
జూచినచూపునఁ జూడు మంబికా!"

పద్యము వ్రాసికొంటిమి. 'ఈపద్యముఁ గంఠస్థము చేసి రేపు నాకప్పఁ జెప్పవలయు' ననిరి. 'సరే' యంటిమి.

'ఇది త్రిపురాంతకుఁ డనుకవి రచించిన యంబికాశతకములోని పద్యము. ఈనాఁడు మీతరగతిలో నీయిరువురు విద్యార్థినులును జేరినారు. మీరు సోదరీసోదరులవలె మెలఁగవలయును' అనిరి. మాకన్నులు చెమ్మగిల్లినవి.

* * *

మంచి దస్తూరీ యనిన శ్రీ శాస్త్రిగారికి ముద్దు వచ్చును. ముద్దు వచ్చుటయే కాదు. వా రట్టి దస్తూరీని నిజమునకు ముద్దు పెట్టుకొందురు.

'ఆంధ్రభాష యమృతి, మాంధ్రాక్షరంబులు
ముత్తె వు లోలుకుగుండ్రముత్తియములు
ఆంధ్రదేశ మాయు రారోగ్యవర్ధకం
బాంధ్రజాతి నీతి ననుచరించు.'

ఈపద్యమును వారు ప్రతివిద్యార్థిచేతను గల్లె వేయింతురు. గుండ్రముత్తియములవంటి యక్షరములు వ్రాయుఁ డని ప్రబోధింతురు. అసలు వారిది చక్కని దస్తూరీ. అభిప్రాయార్థము క్రొత్తపుస్తక మేదేని వారికడకు వచ్చినచో శ్రద్ధగా, గుండ్రని యక్షరములలో దానిపైఁ దమపేరును వ్రాసికొనుటయందు వారికి ముచ్చట!

* * *

లేఁతవయసున నున్నవిద్యార్థులు శృంగారగ్రంథపఠనమువలనఁ దప్పుత్రోవలు పట్టుదు రని వారి గట్టి విశ్వాసము. వారు పీఠిక వ్రాసి ప్రచురించినది గదా యని యభిమానముతో క్రీడాభిరామముఁ జదువఁదలఁచి వారి యనుమతికై చీటి వ్రాసికొని పోఁగా వారు దానిపై సంతకము పెట్టువారు కారు. వివాహితు లయినవిద్యార్థులు కొంద ఱుండెడివారు. వారికే యనుమతి లభించెడిది. మేము బహుప్రయత్నమున 'ప్రిలిమినరీ'

చదువుచుండఁగా నాపుస్తకముఁ జదువుకొనుట కనుజ్ఞఁ బడసితిమి. అదియు నందలిపద్యములను దుర్వినియోగపఱుప మని వాగ్దానములు చేసిన మీఁదట!

* * *

పారిజాతాపహరణము చదువుచుంటిమి. అందులో—

క. కలకాల మొక్కగతిఁ బూ
సలలో దారంబుమాడ్కి సతిమదిలోనన్
మెలఁగెడుపురుషుఁడు గలుగుట
తొలిజన్మము నోముఫలము తోయజనేత్రా!

అనుపద్యముకడకు వచ్చితిమి. పద్యము సుగమముగానే యున్నది. వ్యాఖ్యకు, వివరణమునకు నెట్టి యవసరమును లేదు. ముందునకుఁ బోవుచుంటిమి. వా రాఁగు మని గద్దించిరి. పద్యము తిరిగి చదువు మనిరి. చదివినంతనే యిందులో దోష మున్నది. పూసలలో దారము - సతిమది లోనన్ బురుషుఁడు-అని రెండుమూఁడుసారులు దానినే తిరిగి తిరిగి చదివిరి. భిన్నవచన మను దోష మిందున్నది. పూసలోన దారంబుమాడ్కి సతిమదిలోనన్ మెలఁగెడు పురుషుఁడు అని కాని, పూసలలో దారంబు మాడ్కి సతుల మనములన్ మెలఁగెడు పురుషుఁడు అని కాని యుండవలయు ననిరి. ఆరెంటిలోఁ గూడ సతుల మనములన్ మెలఁగెడు పురుషుఁడు - ప్రస్తుతము కాదు. సత్యభామ పలుకుచున్న పలుకు లివి. కనుకఁ బూసలోన దారంబుమాడ్కి సతిమదిలోనన్ - అను తొలి సంస్కారమే సమంజస మనిరి. 'పూసలలో దారంబుమాడ్కి' నని సమాహారముగాఁ దీసికొని భావమును మాత్రమే కయికొని యర్థమును జెప్పుకొన రాదా' యంటిని. వారు నవ్వి 'కుయుక్తులు పన్నవల' దనిరి. ఆ సంవత్సరము వారు విద్వత్పరీక్షకుఁ బరీక్షాధికారులుగ నుండిరి. ఈ పద్యములోని దోషమును గుర్తింపవలసిన దని వారు ప్రబంధముల ప్రశ్నపత్రములో నొక ప్రశ్నమును గూడ నొసఁగిరి! నే నడిగితిని. 'మీకుఁ దోఁచిన యొకానొకవిషయమునుగూర్చి పరీక్షలోఁ బ్రశ్నించుట ధర్మమా?' అని. వారు నన్నుఁ గేకలు వేసిరి. 'ఒకపద్యము నిచ్చి యందు దోష మున్న దని తెలిపి యాదోష మేదో తెలిసికొనుఁ డని యడుగఁగాఁ దెలిసికొనఁజాలనివాఁడు రేపు పండితుఁడై యేమి తెలిఁగించును?" అనిరి.

* * *

పావులూరి గణితమును వారు పరిష్కరించుచుండిరి. అప్పుడు మదరాసు ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తకభాండాగారము తిరుపతిలో నుండినది. అచ్చటి పావులూరి గణితపుఁ బ్రతులను జూచి ప్రతికలు వ్రాసికొని వచ్చితిని. పాఠాంతరములు సేకరించితిని. మూలముతో సరిచూచి లెక్కలు కుదిర్చితిని, కొన్నిపట్టులు కుదుర నే లేదు. అట్లు కుదురనిపట్ల నట్లే విడిచి ప్రశ్నార్థకచిహ్నముల నుంచితిని. సాఫు వ్రాసి వారిముందు పెట్టితిని. ప్రకీర్ణకగణితములో నీక్రిందిపద్యముఁ జూపితిని.

గీ. అష్టమాంశంబు మొదలుగా నర్ధభాగ
మంత్యముగఁ గ్రమంబున శేష మగుచునున్న
సప్తగోదావరీసరోజములఁ దెచ్చి
ద్రాక్షారామభీమేశ్వరు లోకనాథు?

గీ. పంచమాంశంబులోపలఁ బరగ నాఱు
పుచ్చ శేషంబు నిజవర్గ మిచ్చ నరిగె
నాఱు విజనస్థలంబున నాడుచుండె
నెన్ని యగునీగజములు మా కెఱుఁగఁ జెప్పుమ.

ప్రశ్నార్థకచిహ్న మున్నచోటుఁ జూపి 'వ్రాఁతప్రతు లన్నిటను నీపాద మిట్లే కలదు. పాఠాంతర మేదియుఁ గానరాలేదు. ఇది యిట్లే యుంచుటకు గణభంగము, యతిభంగము. సంస్కరణము చేతఁ గాక ప్రశ్నార్థక చిహ్నముతో నట్లే వదలితి' నంటిని. వా రాపద్యము నొకమాఱు చదివిరి. మొగ మెత్తి నన్నుఁ జూచి యొకమాఱు నవ్విరి. 'కుదురలేదా?' యనిరి. 'కుదురలే దంటిని'. 'నేఁ గుదిర్చెదను. చూడుము' అని కలముఁ దీసికొని వా రాపాదమును బూర్తిగాఁ గొట్టివైచి యిట్లు వ్రాసిరి. 'డాకరేమి భీమేశ్వరు లోకనాథు' 'సంస్కరణమునకుఁ బాండిత్య మొక్కటిమాత్ర మున్నఁ జాలదు. బహువిషయపరిజ్ఞాన ముండవలయును. 'డాకరేమి' యనునది ద్రాక్షారామమునకుఁ బేరు. ఇదిగో 'చూడు' మని యక్కడే శ్రీ జయంతి రామయ్యపంతులుగారు ప్రకటించిన శాసన పద్యమంజరి యుండఁగా దానిఁ గొని యందలి శాసనములలో ద్రాక్షారామమునకు డాకరేమి యని యుండుటను జూపిరి. 'ఒక్కప్రతిలోఁ గూడ 'డాకరేమి' యని లేదేమి?' యని

ప్రశ్నించితిని. డాకశమి యనఁగా నేమో పాఠకుల కర్థము కాదేమో యని యా ప్రతిలేఖకులు 'డాకశమి' యనుచోట ద్రాక్షారామ మనియే వ్రాసికొని యుందు రని వారు సమాధానము చెప్పిరి. ఆసవరణ యెంత చక్కఁగా, సరిగాఁ గుదిరినది యని యిప్పటికి నే నాశ్చర్యపడుచుందును.

* * *

కులతత్త్వముల విషయమై వారి దృక్పథ ముదారము. మేము వారి సన్నిధిని జదువుకొనుచుండఁగా కృష్ణామండలవాస్తవ్యుఁడు కాఁబోలు దాసి బసవయ్య యను హరిజన విద్యార్థి తాను విద్వత్పరీక్షకై చదువఁదలఁచి నట్లును, నందుకై సహాయము నర్థించుచుంటి ననియు శ్రీ శాస్త్రిగారి కొక యుత్తరము వ్రాసెను. అది చూచి శ్రీ శాస్త్రిగారు వెంటనే యాతని రమ్మని యుత్తరము వ్రాసిరి. అతఁడును బయలుదేరి వచ్చి శ్రీ శాస్త్రిగారి దర్శనమునకై వారి యింటికడకు వచ్చి దూరముననే నిలుచుండి తనవిషయమై యెఱిఁగించెను. శాస్త్రిగా రాతనిని దగ్గఱకు రమ్మనిరి. అతఁడు సంకోచించుచుండెను. అపుడు శాస్త్రిగారు నవ్వుచు "నీవు నాదగ్గఱకు రావచ్చును. రమ్ము" అని తమ దగ్గఱఁ గూర్చుండఁ బెట్టుకొని యతని స్థితిగతులను విచారించిరి. పిదప నతనిని దమవెంటఁ బెట్టుకొని కళాశాలాధ్యక్షులకడకుఁ బోయి యాతనిని గళాశాలలోఁ జేర్చుకొనుటకు వీలగునేమో చూడవలసినది యని యడిగిరి. కాని యప్పటిదనుక నా కళాశాలలో హరిజనవిద్యార్థి యెవ్వఁడును జేర్చుకొనఁబడక పోవుటచే నాతనిని జేర్చుకొనుటకు వీలులే దని అధ్యక్షులు తెలిపిరి. అంతఁ జేయునదిలేక శ్రీ శాస్త్రిగా రావిషయము నాతనికిఁ దెలిపి తిరుపతిలోనే యున్న యొకహరిజనహాస్టలులో నతనిఁ జేర్చుప్రయత్నముఁ జేసిరి. ఆనాఁడు రాత్రి యాతనిని దమ యింటనే తమప్రక్కనే కూర్చుండఁబెట్టుకొని మిక్కిలి యాప్యాయముగా నాతనితో మాటలాడుచు భోజనము చేసిరి.

* * *

వారి పాఠప్రవచనపద్ధతి వింతతీరు కలది. చాదస్తముగా, తీర్థమునకుఁ దీర్థము, ప్రసాదమునకుఁ బ్రసాదముగా ప్రతిపదార్థములు, తాత్పర్యములు చెప్పుట వారి పద్ధతి కాదు. అది వారి కలవాటు లేదు. వారు చెప్పుపాఠము రసవ్యాఖ్యానము. అవసరము లయినపట్టుల మూలముతోడి సంవాదము. మెదడునకుఁ దగినంత మేఁత పెట్టునది వారితోడి సాహిత్యగోష్ఠి!

వారిలో మఱొక్క విశేషము - ఎవరైన నేదైనఁ బద్యమునకుఁ గాని, పదమునకుఁ గాని యర్థము కుదురకయో, యన్వయము కుదురకయో యాచిక్కు విడఁదీయుటకై వారి నాశ్రయించినచో దాని నెట్లైన సాధించి సరసార్థము సమకూర్పవలయు నని తలపోయుట. ఇంచుమించు అది తమ కొక 'ఛాలెంజి'గా భావించి దానిఁ గుదుర్చుటకై వారు తపింతురు. అట్టి ఘట్టములు నేను స్వయముగా నెఱిఁగినవి యెన్నియో కలవు. అవి యెల్లఁ జేర్కొనుట కిటఁ దావు చాలదు.

—కోదండరామయ్య.

తొలితెలుగుకవయిత్రి

శ్రీమతి బాణగిరి రాజమ్మగారు.

శ్రీ ప్రభాకర శాస్త్రిగారి తక్కిన సాహిత్య యజ్ఞ మంతా ఒక యెత్తు. తాళ్ళపాక తిమ్మక్క వ్రాసిన 'సుభద్రా కల్యాణం' పాటను ప్రకటించి ఆమెను తొలి తెలుగు కవయిత్రిగా నిరూపించడ మొక యెత్తు.

పడతుల పాటలన్నా, పామరుల పదాలన్నా పండితులకు గోత. దానిలోని కవితా మాధుర్యాన్ని గ్రహించి పరిగణించడం చాల ఉదారమైన పని. సరసహృదయులే అలాటి పనికి పూనుకుంటారు. అలాటి వారు శ్రీ శాస్త్రిగారు.

స్త్రీల పాటలు వేనకువే లున్నాయి. కాని వాటిని వ్రాసినవా రెవరో, పాడినవా రెవరో పేరు తెలియదు. ఇప్పటికి దొరకిన పాటలలో పేరు తెలిసినపాట సుభద్రా కల్యాణమే.

"అవనిలో తాళ్లపాకన్నయ్యగారి
తరుణి తిమ్మక చెప్పె దాను సుభద్ర
కల్యాణమనుపాట కడుమంచి తేట
పలుకుల...... ."

అని ఆమె స్పష్టంగా చెప్పుకొన్నది గనుక ఎవరు దీనిని వ్రాసిం దనే వివాదమే లేదు. అన్నమాచార్యుని వంటి పదకవితా పితామహుని పత్ని గనుక తిమ్మక్క శ్రుతపాండిత్యంతోనే ఇలాటి పాటలు కట్టి వుంటుంది. సందేహం అక్కర లేదు.

తిమ్మక్క తేట మాటలకు విజయ విలాస కర్త ముచ్చటపడి వుంటాడు. కనుక దీనిని అనుసరించే కావ్యం వ్రాసినాడని అనలేము గాని ఈ పాటను తప్పక విని వుంటాడని నా నమ్మకం. వినకపోతే ఈ రెండిటికీ పోలికలు వుండి వుండవు. కొన్ని పోలికలను చూపుతాను.

సుభద్ర దొంగయతి వేషంలో వున్న అర్జునుని కుశల ప్రశ్న చేసే ఘట్టం చాల సొగసైనది.

1 "అయ్యా మీ రే దేశ మరసి చూచితిరో?
ఎయ్యది మీ నామ? మెచ్చట నుందురో?
పరగ నింద్రప్రస్థపట్టణమ్మనను
బహుళ సంపదలతో బరగుచున్నార
ధీరమానసులు కుంతీసుతుల్? వారు
ఆరయ గడుసుఖులై యున్నవార?

విజయవిలాసంలోని ఈపద్యం చూడండి. ఎంత పోలిక వుందో!

2 'క. మీ రింద్రప్రస్థముఁ గని
నారా? పాండవులఁ జూచినారా? సుఖులై
వారందఱు నొకచో ను
న్నా రా? వీరాగ్రగణ్యు నరు నెఱుఁగుదురా?'

సుభద్ర అర్జునునికి ఏమయిందో, ఎక్కడ వున్నాడో అని దిగులుపడి అడుగగా, దొంగయతి యుక్తిగా రెండర్థాలు వచ్చేటట్టు పలికే మంచి ఘట్టం.

3 "అమరగా బలికెను అతివతో నపుడు
కోమలి యిద్దరము గోకర్ణమందు
కూడియే యుంటిమి కొన్నాళ్లు లచట
భోజనమ్ములు శయనములు నొక్కచోటె
చెలియ! యుంటిమి మేము చెలికాండ్ర
[వలెను
అతనికి నాకును అరమర లేదు
అతనికి నా కైక్య మతివరో వినవె.'

దీనికి ప్రతిరూప మనదగిన విజయవిలాసం పద్యం వినండి.

4 ఉ. కోమలి యీ గతి న్మదిఁ ద
గుల్వడఁ బల్కిన నవ్వి నిర్జర
గ్రామణినూను మీ రచట
గంటిరొ యంటివి, కన్న మాత్రమే?
ఏ మని చెప్పవచ్చు నొక

(తరువాయి 97 పుటలో)

1. సుభద్రా కల్యాణం, 29వ పుట. 2. విజయ విలాసం, ద్వితీయాశ్వాసం, 163 వ పద్యం. 3. సుభద్రాకల్యాణం, 38 వ పుట 4. విజయవిలాసం ద్వితీయాశ్వాసం 168, 169 పద్యం.

శాస్త్రిగారి సరదాలు

శ్రీ కంభంపాటి సత్యనారాయణ శ్రేష్ఠిగారు

—:•:—

మహాపురుషుల సరదాలు, అభిరుచులు, వినోదాలు వింతగానే ఉంటాయి. వాటికి వారి జీవిత విధానానికి సంబంధం ఉన్నట్టు స్థూల దృష్టికి కనిపించదు. కాని అనంతసృష్టికి అతుకులవలె అజ్ఞాతంగా ఏదో సూత్రం ఉండనే ఉంటుంది.

గాంధీమహాత్మునికి మేకలను పెంచడం సరదా. "మేకల పాడియును గోత మేదిని సుమతీ!" అని చిన్ననాడు వల్లించిన పద్యం జ్ఞాపకం వచ్చినప్పుడల్లా గాంధీజీ చర్యకు పద్యానికి కుదరదేమా-అని ప్రశ్నించుకుంటూ ఉంటాను. శ్రీ రామకృష్ణ పరమహంసకు కూరగాయల బేరసారాలు చేయడం సరదా అట. కానీలు, దమ్మిడీలు లగాయతు లెక్కలు కట్టి కట్టి వసూలు చేసేవారట. జీవన్ముక్తుడైన ఆ మహనీయుని తదితర జీవితానికి ఈ బేరానికి సంబంధం ఉందా? ఏమో! మరికొందరు గొప్పవారికి మొక్కలు పెంచడం, పాదులు త్రవ్వడం వినోదం. ఇట్లే మా గురువర్యులు శ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రి గారికి కూడ కొన్ని సరదా లుండేవి.

చేతికర్రలు చిక్కీపట్టి చేర్చి పెట్టుకొనడం, ఇష్టులకు బహూకరించడం వారి సరదాలలో ఒకటి. రకరకాల కర్రలు వారివద్ద వుండేవి. అయినా మంచి కర్రచూస్తే మోజు. మామూలు కర్ర తెప్పించడం, ఉప్పుకాయితంతో రుద్దించి నున్నగా తయారు చేయించడం; నూనె పూసి కొన్నాళ్లు పడవేయడం, తర్వాత చేత పుచ్చుకుని దుమ్ము దులిపి మనసారా మొదలు నుంచి కొనవరకు తీడి బలంకొద్దీ జళిపించి భుజానికీ, మెడకూ తగిలించుకుని చూచి, పదుగురినీ "ఎలా ఉంది? బాగుందా?" అని ప్రశ్నిస్తూ ఆనందించడం-వారికి పరిపాటి. వారి కర్రవిసుర్లు చూస్తే, చికిత్సకు వచ్చే రోగుల రోగాలను ఉచ్చాటన చేస్తున్నారాఅన్నట్టు నాకు తోచేది.

అలాటిదే మరొకటి పెన్సిళ్లు చేకూర్చుకొనడం. రకరకాల పెన్సిళ్లు, రంగు రంగుల పెన్సిళ్లు-డైరీ పెన్సిళ్లవంటి సన్నవి మొదలు అడ్వర్టైజ్‌మెంట్ కోసం అంగళ్లలో పెట్టే రూలుకర్రల లాంటివి వరకు వారివద్ద వుండేవి. వారు పెన్సిళ్లు చెక్కడం ఒక కళ, ఒక శాస్త్రం. ఉల్లాసంగా వున్నప్పుడు అన్నిరంగుల పెన్సిళ్ళతోనూ వ్రాసేవారు. ఆ రంగు లన్నీ చూచి, వీరు ప్రభాకరులు గదా, ఆ ప్రభాకరునికి వలె వీరికికూడ సప్తవర్ణాల కిరణాలు, సప్తాశ్వాలు కాబోలు ఇవి-అని అనుకునేవాడిని.

"ఏమోయ్! ముక్కలేని పండేదో చెప్పు. చూద్దాం!" అన్నారు ఒకరోజు శాస్త్రిగారు. నాకు తోచలేదు. నే నేమైనా పండితుడినా. బేరసారాల మనిషిని గాని? "అనాసపండు కాదటయ్యా?" అన్నారు. "ఇది భాషాంతర శ్లేషలే! నీకు తెలియదు" అని వివరించారు. ఇంతకూ వారికి అనాసపండంటే మహాప్రీతి. రకరకాలుగా దానిపై గమ్మత్తులు చేసేవారు.

'తక్కిన విషయాలలో పాండిత్యంవలెనే పాకశాస్త్రంలోను వారిది పై చేయే. రకరకాల వంటకాలను తెలుపుతూ వండే పద్ధతులను వినోదంగా చెప్పేవారు. కూరలు తరగడం వారికి సరదా. ఏది బిళ్లలుగా తరగాలి, ఏది బద్దలుగా వుండాలి, ఏది పొడి పొడిగా తరగాలి అనేది ఒక శాస్త్ర చర్చ. బచ్చలి కూరను గురించి వారు పొగడని రోజు లేదు. "నేయి అనే ఛత్రంతో బచ్చలి దొరగారు వస్తున్నారు. రోగాలనే రౌడీల్లారా పారిపొండి" అని అర్థం వచ్చే శ్లోకం చదివే వారు. గోంగూర సంగతి వస్తే మెట్ట గోంగూర, మాగాణి గోంగూర, దనాసరి గోంగూర—దనాసరి నుంచి తెన్నాసీర్, భూగోళం చర్చలకు దిగిపోయేవారు.

అప్పుడప్పుడు ప్రసంగవశాత్తు 'ఏమోయ్ సెట్టీ! నాతో నీవు రోజంతా కాలక్షేపం చేస్తే, నీ వ్యాపారంసంగతి ఏమౌతుంది? దాని సంగతి చూచుకో. "బంగారువంటి కోమటి సంగీతము చేత బేరసారము లుడిగెన"—అన్న కథ అవుతుంది సుమా!' అని ఛలోక్తు లాడే వారు. 'మరేం పరవా లేదండి. వ్యాపారం దానంతట అది సాగిపోతుంది' అని జవాబు చెప్పే వాడిని. (తరువాయి 97 వ పుటలో)

అముద్రితరచనలు :

: లీలావతీగణితము :

వల్లభార్య ప్రణీతము

(గతసంచిక తరువాయి)

నీలవంబులచేత విహీనములుగఁ
చేయఁగాఁ బడ్డమూఁటికి శేష మెంత ?

ఒడ్డు— $\frac{౧}{౪}, \frac{౧}{౬}, \frac{౧}{౩}, \frac{౧}{౨}, \frac{౧}{౫}$

సమహారాలు చేసి కూడఁగాను $\frac{౨}{౦}, \frac{౯}{౦},$

ఒడ్డు— $\frac{౧}{౪}, \frac{౧}{౬}, \frac{౧}{౩}, \frac{౧}{౫}$ ఇవి

మూఁటిలోఁ బుచ్చఁగాను $\frac{౩}{౨}, \frac{౧}{౦}$ —

ఉదాహరణము—

క. పుట్టియు నల్లుము మూఁడు
గట్టిగ నాద్యుత్తరములు గా నీరాసుల్
పెట్టి యవి వెరసి యి । వది
పుట్టులలోఁ బుచ్చి శేషము వెసం జెపుమా.

ఒడ్డు—

౧	౨	౪	౬
౧	౧౮	౧	౧
౪	౨౦	౧౬	౦
౨౦	౨	౨౦	౦
౧	౬	౪	౨౫
౧౬	౧	౧౬	౧౬

ఆపగతాద్యుశ్య యన్న సూత్రప్రకారము
కూడఁగాను ౧౮
౩
౮౦

ఈ రాసులు ౨౦లో బుచ్చఁగాను ఖ ౨౦ లో
పుచ్చిన ఖ ౧౭౪.

ఒంటేని

౧	౧	౨	౩	౪	౬	౨
౧	న	।	౪	౭		
౧౯	౪	౩	౨	౧	।	౨
౦	—	=	౬	।	—	౧
౨౧						
౧౬						

కూడిన ఖ ౧౮౯౭౬

ఇవి భిన్న సంకలనవ్యవకలనంబులు.

ఇంక గుణకార భాగహారంబులకుం గరణ
సూత్రము.

క. భాగహారహారహతిచే
భాగించిన భిన్న గుణక భాజకమునఁ జె
ద్భాగములు గీడ్పఱచి యా
పై గణనావిధి ఘటింప భాగహార మ్మౌ.

ఉదాహరణము—

క. సగుణాంశరూపయుగళము
నగాంశయుక్తద్వయంబునం బెంచినఁ జొ
ల్పుగ నర్ధంబు త్రిభాగము
న గుణించిన నేమి యగు జనప్రియచరితా !

ఒడ్డు— గుణ్యము ౧ ౧ ౧ ౩ గుణకము ౧ ౧ ౧ ౭

గుణ్యము ౧ గుణకము $\frac{౧}{౩}$ గుణించిన ౫, $\frac{౧}{౬}$;

ఉద్దేశ్యము—

గీ. అయిదు సత్ర్యంశరూపద్వయంబుచేతఁ
ద్ర్యంశకముచేత మఱియు షడంశకంబు
పాలుగొని చెప్పుమా యవనీల బొమ్మ
లాట విరుపయుకాళిఁడు హాస్య మెంద.

ఒడ్డు— భాజ్యము ౫ భాజకము $\frac{౨}{౧}$;

భాజ్యము $\frac{౧}{౬}$; భాజకము $\frac{౧}{౩}$; లబ్ధములు

వరుసను ౨
౧
౧ ౧ ౨
౭ ౨

ఇవి భిన్నగుణకారభాగహారములు.

భిన్నవర్గ వర్గమూల ఘన ఘనమూలంబులకుం
గరణసూత్రము—

క. ఒనరఁ గృతియందుఁ గృతులును
ఘనవిధి ఘనములును జేయఁగాఁ దగు హారం

బునకు లవంబునకును గృతి
ఘనపదములయందు వర్గఘనమూలంబుల్.

ఉదాహరణము—

క. పదళ్త్రయమున కిప్పుడు
ముదమున వర్గంబు దాన మూలము ఘనముల్
వదలక యాఘనమున ఘన
పదమును సాధించి యొఱుకపఱుపుము [మాకున్.

ఒడ్డు— 3 ౧/౨, సవర్ణించిన ౭/౨; దీని

వర్గవు ౪౯/౪, దీని వర్గమూలము ౭/౨;

ఇది భిన్నవర్గాదిచతుష్టయము.
ఇది భిన్నపరికర్మము.

శూన్యపరికర్మాష్టకంబునకుం గరణ సూత్రము—మూఁడుపద్యములు.

క. ఖయుతంబైన రాశి యవికృత [గుణం
మయినను ఖగుణంబు శూన్య మగు శూన్య
బయినట్టిరాశి శేషవి
ధి యున్నచోఁ బాడు ఋణమ్ముఁ దెలియఁగ [వలయున్.

క. సున్న గుణ మైనచో మఱి
సున్న హారంబేని రాశి శూన్యముగా కం
దు న్నిర్వికార మగుచును
సున్నం బాగ్గాన్నఁ జెల్లు శూన్యహారమునన్.

క. శూన్యములు ఖవర్గాదులు [యగున్
శూన్యము సంగుణిత మయ్యె శూన్యంబ
శూన్యము క్షేపములో సా
మాన్యం బై యుండు యుతిసమయమున [యండున్.

ఉదాహరణము రెండు పద్యములు—

క. అయి దేమి యయ్యె ఖయుతం
బయి శూన్యనితమై ఖనిఘ్నమై ఖావాప్తం
బయి వేఱువేఱ చెప్పు మె
వ్వి యొకో సున్నకును వలయు విన [వర్గాదుల్.

గీ. సున్న నైదింటఁ బెంచిన సున్నయందు
నైదు గూడినచో నేమి యయ్యె నింద్ర
సంఖ్య శూన్యంబుచేతఁ బెంచఁగ దళంబు
చేసి త్రిగుణించి ఖాప్తంబు సేయ నెంత?

ఒడ్డు ౫ దీనిలో ౦ గూడిన ౫; ఒడ్డు ౫, దీనిలో ౦ సున్న పుచ్చిన ౫; ఒడ్డు గుణ్యము ౫, గుణకము ౦, గుణించిన ౦, ఒడ్డు భాజ్యము ౫; భాజకము ౦, భాగించిన లబ్ధము ౫/౦, ఒడ్డు ౦, వస్తువు ౦, ఒడ్డు ౦, వర్గమూలము ౦, ఒడ్డు ౦, ఘనము ౦, ఒడ్డు ౦, ఘనమూలము ౦, ఒడ్డు గుణ్యము ౦, గుణకము ౫, గుణించిన ౦; ఒడ్డు ౦, దీనిలో ౫ గూడిన ౫, ఒడ్డు గుణ్యము ౧౪, గుణకము ౦, క్షేపము దానిలో ౧/౨, గుణకము 3, భాజకము ౦, లబ్ధము ౬/3.

ఇది శూన్యపరికర్మాష్టకము.

గద్యము

ఇది శ్రీ పరమహంస పరివ్రాజకాచార్య ప్రబోధానంద శ్రీ చరణ సద్గురుచ్ఛాత్ర హారితసగోత్ర కొడూరి యెల్లయామాత్య పాత్ర రాఘవసూరి పుత్ర కవిదేవేంద్రాపరనామధేయ సుజనవిధేయ సహజధైర్య వల్లభార్యప్రణీతం బైన లీలావతి యను పాటీగణితంబునందుఁ బరికర్మగణితము సమాప్తము.

వ. అనంతరంబ ప్రకీర్ణంబునందు విలోమజాతికిం గరణసూత్రము. రెండు పద్యంబులు.

గీ. హరము గుణముగ గుణకంబు హారముగను
ధనము ఋణముగ ఋణమును ధనము గాఁగఁ
గృతి పదంబుగ మూలంబు కృతిగ నిట్లు
దృశ్యమునఁ యంగఁ జేయు సిద్ధించు రాశి.

గీ. స్వీయభాగసమేతవిశ్లిష్టమైన
యట్టివృష్టంబునం జేని యంశ కొన్ని
లోన హారము హీనమై యుండు నంశ
మశికృతము శేషవిధిఁ జెప్పినట్టియదియె.

ఉద్దేశము —

మ. త్రిగుణం బైన నిజత్రిపాద
మయి ధాత్రీభృత్పరిచ్ఛిన్నమై
స్వగుణాంశోనితమై స్వనిఘ్న
మయి...శరంబై తదం ?
బు గొనంగాఁ బడి సామజోన
యుతమై పొల్పార దిగ్భాజితం
బగుచున్ రెం డగు నెద్ది చెప్పఁదగు
నారా! రాశి యీ పేర్పడన్

ఒడ్డు గుణకము — 3, ధనము 3/౪, హారము 3, గుణము 3 ౼/3 వర్గవుల ఋణము ౫.౨,

మూలధనము ౮, హారము ౧౦, దృశ్యము రెండు, యథోక్తకరణాన వచ్చిన రాశి ౨౮.
ఇది విలోమజాతి.

ఇష్టకర్మంబునకుం గరణసూత్రము—

గీ. కణఁగి యుద్దేశకోప్త (క్త ?) మార్గమున నిష్ట
మరసి యుక్తోన మాహతం బాహ్రృతముగఁ
జేసి దృష్టిష్టహతి దాని చే హరింపఁ
గానఁ బడె రాశి యిది యొప్పఁ (యిష్టక)
[ర్మ గాయ్యె.

ఉద్దేశము—

గీ. పంచహతము స్వత్రిభాగోనితము దశ
భాజితంబు రాశిపాదదళత్రృ
తీయయుక్త మగుచు నేయది చెపు మష్ట
షష్టి యయ్యె గణకసన్నుతముగ.

ఒడ్డు— గుణకము ౫, స్వాంశము ౧/౩, హారము ౧౦. రాశ్యంశము ౧౪, ౧౨, ౧౩, దృశ్యము ౬౮ ఇందును నిష్టశి ౩, ఇది పంచమహతము చేసిన ౧౫, స్వత్రిభాగము ౫, దీనిచేత నూనితము ౧౦, దశభాజితము చేసిన ౧, కల్పితరాశి ౩, దీని పాదదళ తృతీయములు ౩, ౩/౨, ౧/౧; — ఇవి సమచ్ఛదము చేసి తొల్తటి దశభాజితముతోఁ గూడిన ౧ ౨/౪, దీనిచేత దృష్టహతి ౨౦౪ పాలు గొన్న లబ్ధరాశి ౪౮ వర్గమూలాలు వచ్చిన ఉదాహరణమందును ఇష్టకర్మము పని చెయ్యదు. రాశ్యంశయుతోన మైన యుదాహరణమందును విలోమజాతి పని చెయ్యదు.

అంశజాత్యుదాహరణము—

ఉ. [1] అంబుజరాశిలోపల షడంశ
పురాలయపంచమాంశతు
ర్యంబుల బొమ్మలాట విరుపాధిపు
కౌశఁడు హార్యజార్క హో
రంబులఁ బూజ సేసె గురురాజ
పదాబ్జము శేషపద్మష
ట్కంబునఁ జేసె నర్చితముగా
సకలాంబుజసంఖ్యఁ జెప్పుమా.

ఒడ్డు— ౧/౬, ౧/౩, ౧/౫, ౧/౪ దృశ్యము ౬, ఇష్టరాశి ౧, కల్పించి పూర్వరాశిం దెచ్చిన రాశి ౧౨౦.

శేషజాత్యుదాహరణము—

సీ. [2] నరసనృపేంద్రనందనుఁ డైన యచ్యుత
దేవరాయని కృపాదృష్టిఁ జేసి
యాందోళికారూఢుఁ డగుచును నా బొమ్మ
లాట కొళఁడు వేడ్క నర్థరాశి
లో నాత్మగురునాథుఁ డైనకుమారతా
తాచార్యవర్యున కర్థ మిచ్చె
ద్విజులకు శేషతృతీయముల్ రెం డిడి
శేషపాదము కవిశ్రేణి కొసఁగె

గీ. స్నేహమునఁ దనచెలులకు శేషనవమ
భాగపంచక మంతయుఁ బంచిపెట్టెఁ
గవిమహేంద్రున కర్పించి మివిలినట్టి
వేయునూటపదా ఱెంత విత్తరాశి?

౦ ౧/౨, శే ౦ ౨/౩, శే ౦ ౧/౪, శే ౦ ౫/౯

దృశ్యము ౧౧౧౬ ఇందు నొకటి యిష్టరాశిగాఁ గల్పించి భాగాలు శేషమునఁ బుచ్చి తేఁగాను ౧ ౧/౮, దీనిచేత దృష్టహతి ౧౧౧౬. పాలు గొన్న ద్రవ్యమానము ౨౦౦౮౮. ఇది విలోమ జాతిక్రమాన నైనా సిద్ధించును.

విశ్లేషజాత్యుదాహరణము—

మ. [3] అలియూథంబునఁ బంచమాం
శము విహారార్థంబు నీపద్రుమం
బులకై యేఁగె శిలీంధ్ర
గంధములకై పోయెం ద్రిభాగంబు జా
దులకై తద్వివరత్రిఘాత మరిగెం
దోడ్తోన వేణ్రోక్క పు
ష్పలిహం బాడుచు నుండె వేడ్కఁ
జెపుమా సర్వాలిసంఖ్యానముల్.

ఒడ్డు— ౧/౫, ౧/౩, ౨/౧౫ × ౩ : ౬/౧౫; దృశ్యము ౧ అలియూథము ౧౫.

సంక్రమణ విషమ సంక్రమణంబులకుం గరణ

---

1. 'అమలకమలరాశే' రిత్యాదిశ్లోకమున కాంధ్రీకరణము. మూలములోని రుద్రునిఁ బరిహరించుట యిందు విశేషము. 2. మూలములో లేదు. 3. 'పంచాంశోఽలికులాత్' ఇత్యాది శ్లోకమున కాంధ్రీకరణము. పుట ౮౧.

సూత్రము—

గీ. అంతరోనయుతార్ధితం బైనయుతియు
రాశియుగ మగు నిదియె సంక్రమణ మింక
విషమసంక్రమణము రాశి వివరభక్త
వర్గవివరంబు యుతిగఁ బూర్వంబునట్లు.

ఉదాహరణము—

క. ఏవాని యోగవియుతులు
భావింపఁగ భూమిదిశలు బాణర్తు ముల్
నీ వారాసులు చెప్పం
గావలయును బొమ్మలాట కౌశికుఁడు
[మెచ్చన్.

ఒడ్డు—రాశి యోగము ౧౨౦, రాశ్యంతరము ౬, ఇందు వచ్చినరాసులు ౫౭, ౬౩.

ఉద్దేశము—

క. రాసులకు యోగ మెనిమిది
రాసుల వర్గద్వయాంతరము నన్నూ రా
రాసులపరిమితి చెప్పుము
కౌశలనిధి బొమ్మలాట కౌశికుఁడు మెచ్చన్.

రాశ్యంతరము ౮, వర్గాంతరము ౪౦౦, వచ్చినరాసులు ౨౧, ౨౯.

ఇవి సంక్రమణవిషమసంక్రమణంబులు.

మూలజాతికిం గరణసూత్రము—

గీ. సగుణదళవర్గమున దృశ్యము గనఁ బదము
గాని గుణార్ధంబు క్రమమునఁ గూడి పుచ్చి
వర్గవుగ నొనరించిన వచ్చు నంద
మొంద గుణకఘ్నములలోన యుక్తరాశి.

గీ. మఱియు నారాశి భాగసమన్వితోన
మయ్యె నే భాగయుక్తోన మయ్యె నొకటి
మూలగుణము దృశ్యంబునఁ బాలు పుచ్చి
వానఁ [illegible] ...లయు రాశి.

మూలోనదృశ్యజాత్యుదాహరణము—

క. జలము వెలువడియె సారస
కులమూలదళంబు లేవు గొబ్బున శేషం
బులు రెం డట రమింపుచు
నిలిచెం దత్సంఖ్య యెంత నిక్కము
చెప్పుమా.

ఒడ్డు— మూలగుణకము $\frac{౨}{౩}$, దృశ్యము $\frac{౨}{౩}$, ఇందు గుణదళవర్గవు $\frac{౪}{౧}$, $\frac{౯}{౬}$; ఇది దృశ్యమతోఁ గూడఁగాను $\frac{౭}{౧}$, $\frac{౧}{౬}$; దీనిమూలము $\frac{౯}{౪}$, ఇందున గుణార్ధము $\frac{౨}{౪}$ కూడిన ౪, వర్గించిన ప్రమాణం ౧౬.

యుతదృశ్యజాత్యుద్దేశము—

క. మేలుగ నేరాశిం దన
మూలంబులు తొమ్మిదియును మోదంబున స
మ్మేళింప నూటయిరువది
నాలుగుపదు లయ్యె నరసి నా కది చెపుమా.

ఒడ్డు— మూలగుణము ౯. దృశ్యము ౧౨౪౦. యుక్తప్రకారమున వచ్చినరాశి ౯౬౧.

భాగోనములోన దృశ్యజాత్యుద్దేశము—

చ. [1] ముదమున హంసయూథపదముల్
పది స్వర్ణది కష్టమాంశ మిం
పొదవఁగ మెట్టతామరలపొంతకు
దిగ్గన లేచిపోయె న
య్యుదకమునందు వెల్వడక యుండె
రమింపుచు హంస లాఱు నె
మ్మది నెఱిఁగింపు హంసకులమానముఁ
గౌశికుఁడు సంతసింపఁగాన్.

ఒడ్డు— భాజ్యము ౦ $\frac{౧}{౯}$, మూలగుణము ౦ ౧౦, దృశ్యము ౬; మఱియు నారాశి భాగసమన్వితోన మన్నసూత్రక్రమమునఁ దెచ్చిన హంసకులమానము ౧౪౪.

ఉద్దేశకము—

మ. [2] అనిలోఁ బార్థుఁ డిషుప్రజాస్త్రమునఁ
బ్రత్యస్త్రవ్రజంబాగఁ జ
య్యనఁ దన్మూలచతుష్టయంబున
రథాశ్వానీకముం జంపె శ
ల్యుని నాఱమ్ముల నొంచి మూఁట బలువిల్లున్
ఛత్రముం గేతువున్
దునిమెం గర్ణునిఁ గూల్చెఁబద్దొకటఁ దోడ్తో
నెన్ని యాబాణముల్.

౦ $\frac{౧}{౩}$, మూలగుణము ౪, దృశ్యము ౦౧౦, బా. మానము ౧౦౦.

1. 'యాతం హంసకులస్య' యనుశ్లోకమున కాంధ్రీకరణము. చూ. పుట ౧౧౯. 2. 'పార్థః కర్ణవధాయ' యిత్యాదిశ్లోకమున కాంధ్రీకరణము. చూ. పుట ౧౨౧.

భాగయుతమూలయుతదృశ్యజాత్యుద్దేశము

క. [1] పదునెనిమిది నిజపదములు
మదమున రాశిత్రిభాగమును గూడిన ని
య్యది యయ్యె నూటయిరువది
పదు లిపుడా రాశి యెఱుకపఱుపుము [మాకున్.

ఒడ్డు— అంశము $\frac{౧}{౩}$ మూలగుణము ౧౮, దృశ్యము ౧౨౦౦, ఇందుకు ౧ లో భాగము గూడిన $\frac{౩}{౪}$, దీనిచేత మూలగుణమున్ను దృశ్యమున్ను పాలు వుచ్చి పూర్వప్రకారనం దెచ్చినరాశి ౫౭౬.

ఇది మూలజాతి.

అంశమూలజాతికిం గరణసూత్రము.

క. పద మంశము నడియుం డ [బ్రా
త్పదగు దృశ్యములు లవహతంబులు గాఁ
గుడితవిధ సిద్ధఫలముం [యుఁన్.
బదపడియంశంబు మాడ్చఁ బాల్గొనవల

అంశమూలోనదృశ్యజాత్యుదాహరణము-

గీ. [2] అలికులార్ధఫలము నఖిలనవాష్టాంశ
కమును గూడి హల్లకములు సేరి
భ్రమరయుగము తగులుపడి యుండెఁ [దమ్మిలో
రాత్రి యెల్ల మధుకరంబు లెన్ని?

ఒడ్డు— $\frac{౧}{౯}$, అ— $\frac{౧}{౨}$; మూలగుణము ౧౦, దృశ్యము ౨, లబ్ధాళికులమానము ౭౨.

అంశమూలయుతదృశ్యజాత్యుద్దేశము—

క. మదగజకులనవమద్వయ
పదదశకము గజకులార్ధ భాగము రాశిం
గదియించి నూటపదునెని [యొకో.
మిది యయ్యెను గజకులంబు మితి యెంత

ఒడ్డు— భాజ్యము $\frac{౧}{౧౨}$, అంశ $\frac{౨}{౯}$, మూలగుణము ౧౦, దృశ్యము ౧౧౮, సూత్రక్రమానం దెచ్చినగజకులమానము ౭౨.

ఇది యంశమూలజాతి.

గద్య

ఇది శ్రీ పరమహంస పరివ్రాజకాచార్య ప్రబోధానంద శ్రీచరణ సద్గురుచ్ఛాత్ర హారితస గోత్ర కోడూరి యెఱ్ఱయామాత్యపౌత్ర రాఘవసూరిపుత్ర కవిదేవేంద్రాపరనామధేయ సుజనవిధేయ సహజధైర్య వల్లభార్యప్రణీతంబైన లీలావతి యనుపాటీగణితంబునందుఁ బ్రకీర్ణకము సమాప్తము.

వ. అనంతరంబ త్రైరాశిక వ్యస్తత్రైరాశికంబులకుం గరణసూత్రము—

క. ప్రమితేచ్ఛలు సమజాతులు
ప్రమాణమున ఫలగుణేచ్ఛ భాగించిన ల
బ్ధము ఫలము నిచ్ఛకును వ్య
స్తమునందున వీడుపఱుపఁ జనుఁ బ్రమి [తేచ్ఛన్.

ఉద్దేశము—

క. [3] సదళపలద్వయమితమృగ
మద మిప్పుడు నిష్కసప్తమత్రయి కెఱుఁగిం
చెద వే యాఘోరణిఁ దొ [మయ్యెన్.
మ్మిదినిష్కంబులకు నెంత మృగమద

ఒడ్డు— ప్రమాణరాశి $\frac{౩}{౭}$; సవర్ణించిన $\frac{౫}{౨}$; ఇచ్ఛారాశి $\frac{౯}{౧}$ లబ్ధఫలములు ౫౨ కర్షలు

ఉదాహరణము— [౨

క. [4] ఇల సర్వదిమూఁడుపలం
బుల జవ్వాదికి యుగాభ్రభూసంఖ్యము లీ
విలువను బాదద్వాదశ [బుల్.
పలంబులకు నెన్ని యీయఁబడు నిష్కం

ఒడ్డు—

క. కల విచట రెండుదమ్మం
బులకును ముయ్యాఱుద్రోణములు [ముద్గంబుల్.
విలువ వలయు డెబ్బది పణ
ములరాశిం జెప్పు మెన్ని మూలము లయ్యెన్.

ప్రమాణరాశి యిచ్ఛారాశితోడను సమజాతిగా జేసేటందుకు ప్రమాణదమ్మాలు పణాలు

1. 'యో రాశి రష్టాదశభి' రిత్యాదిశ్లోకమున కాంధ్రీకరణము. పుట ౧౧౫.
2. 'అళికులదళమూల' మనుశ్లోకమున కాంధ్రీకరణము. చూ. పుట ౧౨౩.
3. 'కుంకుమస్య సదళం' ఇత్యాది శ్లోకమున కాంధ్రీకరణము చూ. పుట ౧౨౫.
4. 'ప్రకృష్టకర్పూర' ఇత్యాదిశ్లోకమున కాంధ్రీకరణము చూ. పుట ౧౨౬.

చేసిన ౩౭. ఫలరాశి ద్రోణాలు ౧౮. ఇచ్ఛారాశి పణాలు ౨౦. లబ్ధఖారికలు ౭, ద్రోణములు ౨, ఆఢకము ౧ ప్రస్థములు ౭.

ఉద్దేశము—

సీ. అచ్యుతదేవరాయల వసంతత్యాగ
మునకు వచ్చినయర్థి జనుల కిడిన
గూవిందుకై బొమ్మలాట కాళవిభుండు
తాను దెప్పించినతండులములు
నలువదియేను పుట్లమీఁదఁ బదునెన
మందుముఁ బదియేను మానికలకు
నేడ్తుము తుంచెడు నేడుసోలలును గి
ద్దంటికి వడ్లు పుట్టెంటి లెక్క

గీ. నతని కరణంబు గొలిపించె నగరి బియ్య
మిడినబేహారులకు నవి యెన్ని యయ్యెఁ
దెలిపి వడ్లకు సరి చూపవలయు మాకు
వెండియును రెండుదెఱఁగులతండులములు.

ఒడ్డు వ్రాసేలాగు—

౨
౭౦ ఇది సవర్ణించిన ౫
౧
౪ సవర్ణించిన ప్రమాణరాశి $\frac{౩౨౨}{౧౦౨౪}$
౨
౬
౧
౪

ఫలరాశి ౪ ౫ / ౧ ౧ ౮ / ౭ ౦ } ఇది సవర్ణించిన ౧౪౨౦౩
౧ ౫ / ౧ ౬ } ౩౨౦

ఇచ్ఛాఫలము— పుట్లు ౧౭౪. తూములు ౧౬౦.

ఇచ్ఛారాశి యిచ్ఛాఫలముగాఁ దెచ్చి సరిచూపు నిమిత్తము క్రమ్మఱ ఒడ్డు ప్ర ౧ ఫ. రాశి సవర్ణించి యపవర్తించినది ౩౨౨.

ఇచ్ఛారాశి ౧౭౪ / ౧౬ / ౭౦ } ఇది సవర్ణించిన ౪—

సవర్తించిన ౬ $\frac{౭}{౫}$ ౪; ఇచ్ఛాఫలము బియ్యముపుట్లు ౪౫. తూములు ౧౮. మానికలు ౧౫. ప్రమాణరాశి ఇచ్ఛాఫలముగాఁ దెచ్చి సరి చూచే నిమిత్తము క్రమ్మఱను ఒడ్డు సవర్ణించి సవర్తించిన ప్రమాణరాశి

౧౪౨౦౩ / ౩౨౦ } ఇచ్ఛారాశి ౧.

యథోక్తకరణాన వచ్చిన యిచ్ఛాఫలము బియ్యము తూములు ౨; తుంచము ౧; సోలలు ౨; గిద్ద ౧.

ఉద్దేశము—

సీ. మొగిఁ బ్రజారాజాంశయును నాల్గుపుట్లైన
రాజాంశం బందుము ప్రజకు నేడ్తు
మామీఁదఁ బుట్లకైన.........
నిరస వసుంధరాధీశ్వరునకు
నంతియు ప్ర- కగు నటమీఁదఁ బుట్టికిఁ
బదిమానికలు మహీపాలునకును
బ్రజ కేనుమానికల్ గ్రమ్మఱ నది కొల్వ
నొదవుఁ బుట్టికి నల్తు ముపచయంబు

గీ. గోరి తూమునఁ గ్రమ్మఱఁ గొల్చినట్టి
పుట్టి పిన్నతూమునఁ గొల వట్టుకొన్నఁ
బుట్లు రెండగు నధికారిపురుషు లవియు
వెచ్చపెట్టిన నేఁగు...చ్చు నందు.

సీ. అర్థుల కవసరం బైనచో మనబొమ్మ
లాట కాళఁడు దయ నాత్మభాగ
కలమరాసులు మూఁడు గొలిపించెఁ దొమ్మిది
మానలు తూము...నాల్గు... ?
తూములు తక్కగాఁ దొమ్మిదియును నైదు
నిరువదిపుట్లును నివియుఁ గాక
పాలు పంపనియట్టిశాలిరాసులు మఱి
యిన్నూటడెబ్బది యేడుపుట్లు.

గీ. నలుతుమ్ముం బదియేడు పుట్లులును నాలు
తూములును నిరసయును నద్భుతము గాఁగ
నరవి నీరాసులకు సమాంశంబు లైన
కలములందు ఘటిల్లుపంటలు లిఖింపు.

ఒడ్డు—

౮	౪
౧	౧
౧౯	౧౯
౭౦	౭౦
౨	
౧౬	

ఒండేని	౯	౨౩౩	౧౭
	౧	౧	౧
	౦౯	౪	౬
	౩౨౦	౨౦	౨౦
			౨
			౪

వ. రాచభాగము ఆయాలుఁ గూడి పిన్నతూమున ప్రయపుపాత్ర సైతము పుట్లున్ను ౬ తూములు ౩ న్ను కుంచాలు మూఁడున్ను అయిన ప్రమాణరాశి—పుట్టికి ఫలరాశి కోరి తూమునపంట పుట్లు ౪. ఈలాగననే యామీఁదఁ బ్రమాణరాశిపుట్లు ౮, తూములు ౭, మానిక ౧, ఫలరాశిపుట్లు ౬, ఆమీఁద ప్రయము ప్రమాణరాశి ౧ తూములు ౬ కు ౧, సో ౩, ఫలరాశి పుట్టి ౧, ప్రజారాజ భాగములుఁ ఆయాలు గూడి ప్రయానకు ప్రయపుపాత్ర సైతము పిన్నతూమునఁ బ్రమాణరాశి పుట్లు ౧౧, తూములు ౧౫, మానలు ౨, ఫలరాశి కోరి తూమున పంట పుట్లు ౪, ఆమీఁద ప్రమాణరాశి పుట్లు ౧౬, తూములు ౧౪, మానికలు ౨, దీని ఫలరాశిపుట్లు ౬, ఆమీఁద ప్రమాణరాశి పుట్లు ౨, తూములు ౧౧, కుంచాలు ౩, మానిక ౧, గిద్దెలు ౨, ఫలరాశి పుట్టి ౧ కి యీ ప్రమాణఫలరాసులవల్ల నున్ను ఒండేని యిచ్ఛారాసులవల్లనున్ను తడఁబడక తెచ్చి పంట కోరి తూమున వరసనే పుట్లు ౬; రెండో పంట పుట్లు ౩, తూములు ౪, మూఁడోది పుట్లు ౧౪, నాలుగవది పుట్లు ౧౦౬; అయిదోది పుట్లు ౬, ఈ ప్రకారము తెలిసి యుక్తిమంతుఁ డైనవాఁడు పని గల తావుల యోజించుకునేది—

ఉదాహరణము—

గీ. మూఁటి కొక్కండుఁ దాఁ బదమూఁడు చేసి
పండ్లు గొని యమ్మె మూఁడేసి పదియు [మూఁడు
గవ్వలకు మామిడివిధానఁ గలిగెఁ బదియు
మూఁడు ద్రమ్మముల్ లాభంబు [మూలమెంత.

ఒడ్డు— గవ్వప్రమాణము ౩, ఫలం ౧౩, ఇచ్ఛ ౧, ఇచ్ఛాఫలరాశి పండ్లు $\frac{౧౩}{౩}$; ఇది

మొదటి త్రైరాశికము.

ప్రమాణరాశి పండ్లు ౩, ఫలరాశి గవ్వలు ౧౩, ఇచ్ఛారాశి పండ్లు $\left.\frac{౧౩}{౩}\right\}$ ఇచ్ఛాఫల గవ్వలు ౧౬౯; ఇది రెండవ త్రైరాశికము. ఇందులో మొదలిగవ్వ యొకటి పుచ్చిన ప్రమాణరాశి ౧౬౦, ఫలరాశి మూలము గవ్వ, ఇచ్ఛాఫలరాశి లాభము ౯ గవ్వలు ద్రమ్మాలు ౧౩ కి - సమజాతీకరించి పెట్టిన ౧౬౦ - ఇచ్ఛాఫలము మొదలి గవ్వలు ౯౩౬.

ఉదాహరణము—

క. ఏడు దివసంబులకుఁ బది
యే డాదాయముగ వెచ్చ మెనిమిదినాళ్లం
దోడన పదునెనిమిదిగా
మాడలు నూఱిచ్చి చెప్పుమా యెన్నాళ్లకా.

ఒడ్డు— ఆదాయానకు ప్రమాణరాశి దినాలు ౭, ఫలరాశి మాడలు ౧౭, రాశి ౧, ఇచ్ఛాఫలము మాడలు ఆదాయము $\left.\frac{౧౭}{౭}\right\}$ ఒడ్డు- వ్యయానకు ప్రమాణరాశి దినాలు ౮, ఫలరాశి మాడలు ౧౮ ఇచ్ఛారాశి దినము ౧, ఇచ్ఛాఫలము వ్యయం మాడలు $\left.\frac{౯}{౪}\right\}$ ఈ వ్యయము నాదాయములోఁ బుచ్చిన శేషము $\left.\frac{౫}{౨౮}\right\}$ ఇది ప్రమాణరాశి ౭ ఫలరాశి దినము ౧. ఇచ్ఛాఫలరాశి నిల్వమాడలు ౧౦౦, ఇచ్ఛాఫలం యేడు ౧, నెలలు ౬ దినాలు ౨౦. లెక్క యెడలనునీలాగున నేయుక్తి తెచ్చుకొనేది

ఇది త్రైరాశికము.

వ్యస్తత్రైరాశికలక్షణానకు సూత్రము-

గీ. ఎచట నిచ్ఛ దఱుగు నేనియు ఫల మెక్కు
నొండె యిచ్ఛ దఱుగుచుండె నేనిఁ
దఱుగుచుండు ఫలము త్రైరాశికవ్యస్త
భావ మచట ననువుపఱుపవలయు.

వ. అది యెట్లనిన-

గీ. జవములకును యవస్థితిఁ జేసి విలువ ?
గాంచునెడ వన్నె వెంబడిఁ గనక మెత్తు
నపుడు రాసులు భాగించు నచట వలయుఁ
బ్రకటముగ వ్యస్త త్రైరాశిక క్రమంబు. ?

ఉదాహరణము—

సీ. నిష్కముల్ నాలుగెన్మిదులు షోడశవర్ణ

యాఁటదానికి నెన్ని యగు రెండుదుక్కులు
దున్నినయట్టి యెద్దునకు విలువఁ
గావింప నాల్గుటంకము లయ్యెనే దుక్కు
లాఱు దున్నిన దాని కయ్యె నెన్ని
దశవర్ణ జాంబూనదం బొక పలిమెఁడు
వలయుచోఁ బదియేను వన్నెపసిఁడి
గీ. యెంత యాయకలయు నిరసయుఁ [దూమునఁ
బట్టి కొలుచ నైగుపుట్టు లైన
కొల్చురాశి యైదుకుంచాలతూమున
నేపు మీఱి కొలుచ నెన్ని యయ్యె.

ఒడ్డు— ౧౬, ౩౨, ౨౦౭ లబ్ధము ౨౫,
ఒడ్డు ౨, ౪, ౬ లబ్ధము ౬, ఒడ్డు ౧౦, ౧,
౧౫ లబ్ధము—$\frac{౨}{౩}$ ఒడ్డు ౭, ౫, ౫. లబ్ధము ౭.

గీ. మూఁడుపిడియలోఁతు మున్నూటయిరువది
యొక్క బారక్రోవి యరయఁ బడ్డ
నాల్గుపిడెలలోఁతునకు నెంత లెక్క సే
యంగ వచ్చుఁ గాళహస్తి మెచ్చ.
ఒడ్డు— ప్రమా ౩, ఫలము ౩౬౧, ఇచ్ఛ ౩,
వ్యస్తత్రైరాశికసూత్రాన వచ్చిన యిచ్ఛా
ఫలము $\frac{౨౭౦}{౩}$

ఇది వ్యస్తత్రైరాశికము.

పంచరాశికములకుం గరణసూత్రము-

క. వితత......ఛేదకముల
నితరేతరభిత్తులందు నిడి......రాశ్యా
హతి యరసి యల్పరాశ్యా
హతిచేఁ గొనఁ బంచరాశికాదుల ఫలముల్.

ఉద్దేశము—
గీ. వడ్డి నూటికి నెల కైదు వన్నె లేని
యబ్దమున కెన్ని యగుఁ బదియాఱిటికిని
గాలవృద్ధులచేఁ దెమ్ము మూలధనము
మూలవృద్ధులచేఁ దెమ్ము కాలమితము.

ఒడ్డు ౧ } ౧౨ } లబ్ధవృద్ధి $\frac{౪౮}{౫}$,
౧౦౦ } ౧౬ }
౫ }

కాలానయనార్థము క్రమ్మఱ ఒడ్డు

౧ } ౧౦ ౬ }
౧౦౦ }
౫ } ౪ ౮ }

లబ్ధమాసాలు ౧౨, మూలధనానయనార్థము
క్రమ్మఱ ఒడ్డు.

౧౩౦ } ౧౨ }
౫ } ౦ } లబ్ధమూలధనము ౧౬.
} ౪౮ }
౫ }

క. నలువదినాల్గిటకు నూటికిఁ
బొలుపుగఁ బంచమసహితబాణములు
చ లవటిక త్రిమానం [వచ్చినఁ బం ?
బుల కర్ధాన్వితకరాంగముల కెంత యగుణ్.

ఒడ్డు— ౪౦ } ౯౬ } లబ్ధవృద్ధి ౭ }
౧౦౦ } ౧౨౬ } ౧ }
౨౬ } ౦ } ౪ }
౪౦ ౫ }

ఉద్దేశము-
చ. మునిగుణితాక్షివర్ణ మగుముప్పదిచిన్నము [లెత్తుకాంచనం
బునకు దశాధికాష్టగుణముల్ వెల చెప్పిన [రెండుమాడ లె
త్తిన మితవర్ణహేమమున కెన్నగు రూకలు [నన్నె విల్వలం
దనరఁగ నెత్తు మూల్యతులనంబు లవెన్ని యొ [యెన్ని చెప్పుమా.
ముప్పది చిన్నము లనఁగాను మూఁడుమాడలు-

ఒడ్డు— ౧౪ } ౧౨ } లబ్ధరూకలు ౨౨
౩ } ౨ }
౭౭ } ౨ }
౨ } ౦ }

తౌల్యజ్ఞానార్థము- ౧౪ } ౧౨ } లబ్ధతౌల్యము
౩ } ౦ } ౨
౭౭ } ౨౨ }
౨

వర్ణజ్ఞానార్థము- ౧౫ } ౦ } లబ్ధవర్ణము
౩ } ౧౨ } ౧౨
౭౭ } ౨ }
౨

ఇది పంచరాశికము. (సశేషము)

Edited and Published by T. Ramachandra, 2/583 Pycrofts Road, Madras 5,
Printed by G. Bhavanarayana at the Weldun Press, 146, T. H Road, Madras-21.

"... మయాయన్న వారము
మీ వికచాంబుజపత్రలోచనా!"

మహిళల మనస్సును వర్ణించడంలో తిమ్మక్కదే పైచేయి. స్త్రీల మనస్సు స్త్రీలే బాగా గ్రహించగల రనుకుంటాము.

ద్రౌపది స్వయంగా సుభద్రార్జునుల పెండ్లి సన్నాహం చేసి, పడకటింటి సింగారం చేసి తర్వాత పడిన ఆవేదన, సమాధానం ఎంత వాస్తవంగా వర్ణిస్తుంది తిమ్మక్క!

1 "తలపోసి మనసులో తాళంగ లేక
యేమి వస్తువులైన నియవచ్చు గాని
ప్రాణేశు నిచ్చి మరి బ్రతుకంగ రాదు!
అఖిలాండకోటి బ్రహ్మాండనాయకుని
చెల్లెలు గనక నే నొల్ల ననరాదు
అది గాక సభలోన ఆ కౌరవులకు
మానభంగము కల్గు హీనకాలమున
మానధన మొసగిన మాహాత్మ్యశాలి
అటువంటి శ్రీకృష్ణు కనుగు చెల్లెలట
అని తలపోసితా అతివ మోదించె."

అర్జునుని చేరబోయే సుభద్ర వేషం ఆనాటి అందచందాలను, సంప్రదాయాన్ని మనకు తెలుపుతుంది. సుభద్రను...

2 "పన్నీట స్నానంబు బాగుగా నార్చి
తడిబోసి కట్టించె ధవళవస్త్రమ్ము
వాసనకట్టెలగాలి వీచి యిక దెగల
పోసంగగా తడియార్చి పొలతి శిరస్సు
ధూపవాసనలలో దులిపి యల్లార్చి
... వెళ్లు ఘల్లున మొరయ
... రమ్ములు కౌస్తుభమణులు
... లి పెండెము గూర్చి ఘనతతో దుతను
అందాల బిడ్డ నా యతివ సుభద్ర
తళుకు మించినగందిదండల పైని
నెలవంక తాయితల్ నెతి పుట్ట గట్టె
శ్రీకారములతోడ చెలంగెడు చెవుల
కమలాక్షి పంజాల కమ్మలే పెట్టె
సొమ్ము లన్నిటిమీద శోభిల్లువట్టి
మూడు వేలుం జేయు ముక్కుఱ పెట్టె
కుంకుమ గంధము గూర్చి నాయింతి
గోవకస్తురి బూసె కోమలాలి మేన."

ఈ వేషంలో వున్న సుభద్ర లేపాక్షి చిత్రశాలలోని రాణివిగ్రహంవలె కనిపించదూ?

తిమ్మక్క అర్జునుకు కర్తవ్య నిష్ఠుడు. విజయవిలాసంలోని అర్జునునివలె ఎక్కడికక్కడే విరహవేదనలతో ప్రాయశ్చిత్తరూపమైన తీర్థయాత్రను మరచిపోయేవాడు కాడు. తిమ్మక్క తన కథను సుభద్రార్జున సమాగమంతో ముగించి కథాకథనచాతుర్యం గాంపించి.

స్త్రీల నోళ్లలో నలిగిన ఈ పాటను ఆదరించి ప్రకటించిన శాస్త్రిగారికి ఆంధ్రమహిళాలోకం కృతజ్ఞమై వుంటుంది. శాస్త్రిగారి మార్గాననే తక్కిన స్త్రీలపాటలను వాటి అందచందాలు తెలుపుతూ ప్రకటించడం అవసరం.

1. సుభద్రాకల్యాణం, 4 వ పుట. 2. సుభద్రాకల్యాణం, పుట 51.

(88 వ పుట తరువాయి)

రోజూ రాత్రి చాల పొద్దు పోయేవరకు వారి సన్నిధానంలోనే గడచి పోయేది. 'ఇక వెళ్లు. నిద్రపో. నేను పడుకుంటాను' అనే వారు. నిద్రంటే వారికి మహాసరదా. నాలైగు నిమిషాలకు గురక వినిపించేది. ఏమిటీ ఆశ్చర్యం? పగలంతా పని తీరిక లేదు. రోగాస్తుల రాయిడి. ఎన్ని వ్యాకృత్తులు? ఎంత వ్యాకులత? అయినా ఇంతటి సుఖనిద్ర రావడం ఎలా? — అనే సందేహం చాల కాలం ఉండేది. కాని లోకమాన్య బాలగంగాధర తిలక్ జీవితం చదివిన తర్వాత నా కా సందేహం నివృత్తి అయింది. లోకమాన్యునికి ద్వీపాంతరవాసశిక్ష విధించినపుడు ఆయనను బర్మాకు తీసుకొని వెళ్లారు. ఆయన రైలెక్కి కూర్చున్న పదినిమిషాలకే గాఢనిద్ర పట్టిందట. గుర్రు వినిపించిందట. కాపలా వున్న బ్రిటిష్ పోలీసు అధికారులు ఆశ్చర్యపడ్డారట. ద్వీపాంతర వాస శిక్ష పొందిన ఈ వ్యక్తికి నిద్ర ఎలా పట్టిం దని. అదే లోకమాన్యుని నిర్మలత్వం, నిర్వికారత్వం. శాస్త్రిగారు కూడ అట్టి స్థితప్రజ్ఞులే!

శాస్త్రిగారు చెన్నపురికి విచ్చేసినప్పుడెల్లా నా యింటిని పావనం చేసేవారు. వారి రెండవ మూడవ వర్ధంతి నా యింటనే జరిగింది. వారి దివ్యసంస్మృతికి సాష్టాంగ ప్రణామాలు.

డుదుక్కులు

ప్రాప్తిస్థానం :

భాషా సేవక సమితి,

2/588, పైక్రాఫ్ట్స్ రోడ్,

తిరువల్లిక్కేణి, మద్రాసు-5.

పరిశోధన

(సారస్వత ద్వైమాస పత్రిక)

జయ : శరత్తు

4

ఒక రూపాయ

అక్టోబరు-నవంబరు 1954

అనుక్రమణిక

—[*]—